

הספריה הלאומית

S 99 A 2944

שכנוביץ, זליג,

בממלכת כוזר היהודית :

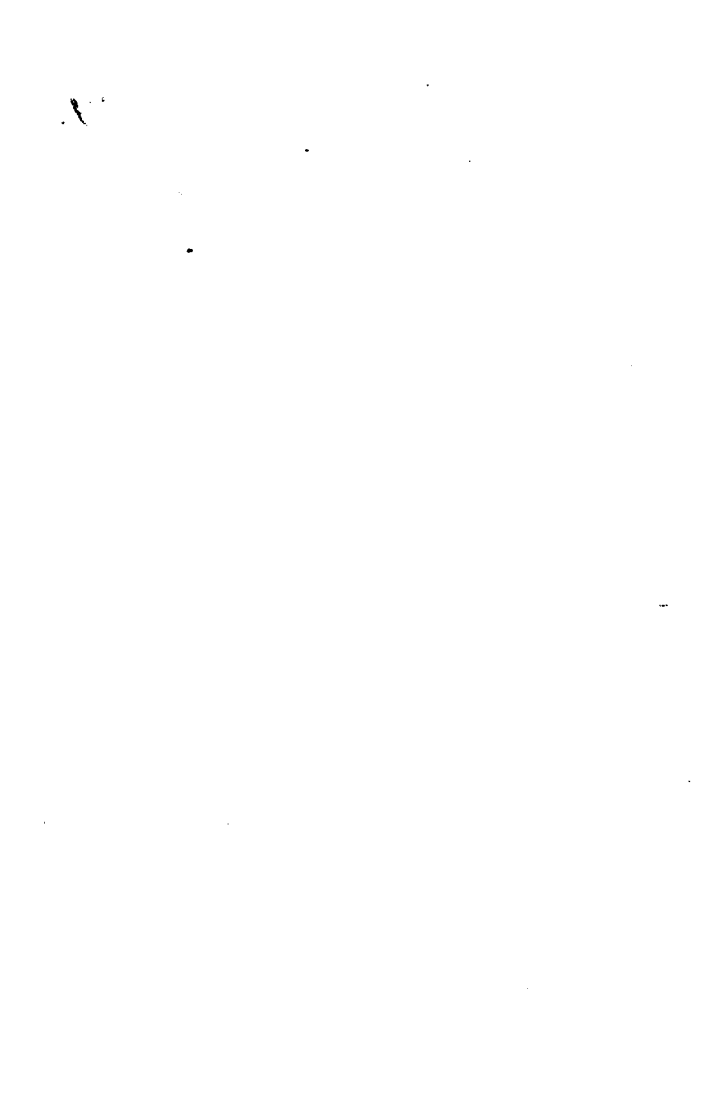
C.1

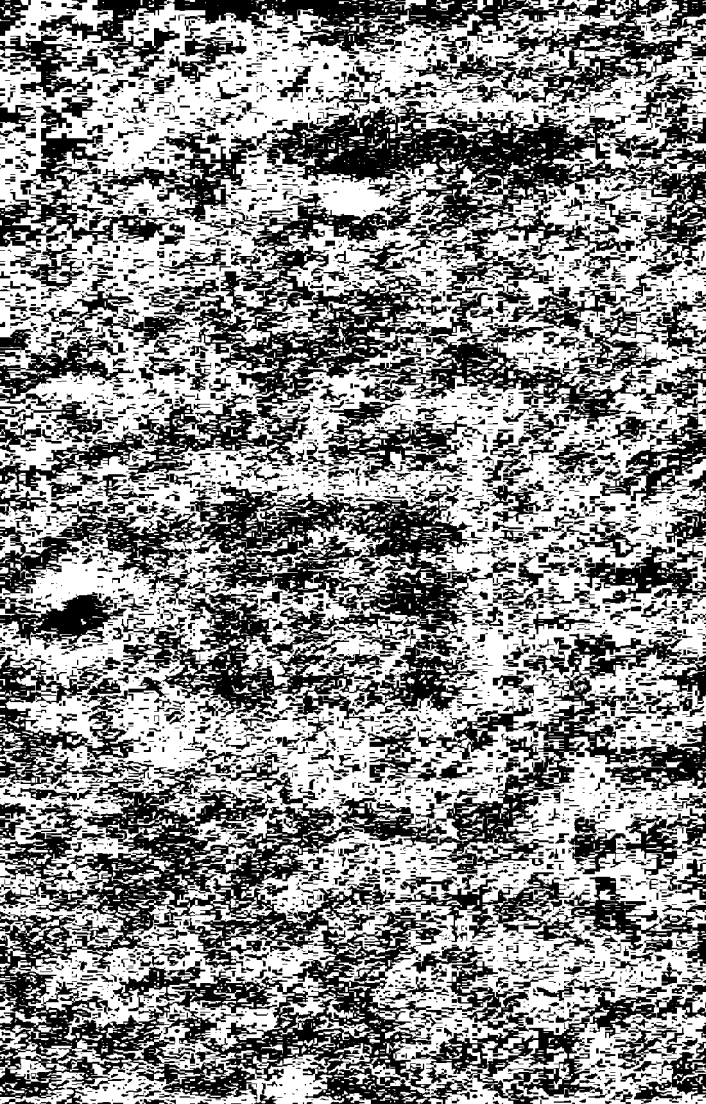

1824749-10

60984 81800

Copyright 1953, by the "Omanuth" Co. Ltd., Tel Aviv
כל הזכויות שמורות

S 99A 2944
H93 ; HV3

נדפס בישראל תשכ"א

Printed in Israel

דפוס "הסועל הצעיר", רח' הצפירה 19

א

ליד הגבול הדרומי-מזרחי, המפריד בין ארזסה ואסנה, במקום אשר תשמשך הנלגה בשאון אל הים הכספי, ישב מאז מעולם עם הכוזרים; משם נפוץ דרך הים השחור עד להרי-קוקו וארמניה וחצי האי קרים. בלגה, אשר באי זיץ, על-ימי הנלגה (היא אסטרבן של היום) היתה עיר המלוכה, וממנה משל החקן על עמו ממשל יחיד בלתי-מגבל במנהג ימי קדם. עם הכוזרים הנה נכבד סאד בעיני כל העמים שכניו על אמיץ לבו ועז רוחו ביום קרב. גם הפרסים, אשר התבצרו בצרון איתן נגד הכוזרים בין הרי קוקו ובין הים, גם קסרי ביצניץ ראו לטוב להם לחיות אתם בשלום, כי ידעו את גבורת ימיגם אף חתו מסגיה.

ועד אל אדמת ים השחור הלזו באו היהודים בדרך גלותם. בתחלת המאה השמינית נמלטו המוני יהודים, מרדפים על דתם ברשעת הקסר ליאזו מחצי האי קרים ומן הארצות הביצנציות אל מעבר להרי קוקו, ושם, בתוך עם הכוזרים, שיצא לו שם בגוים כאביר לב ורחוק מצדקה, מצאו להם חסות מולדת, אשר סגעו אותה מהם במדינות

המרבנות ההלגית. עם מנהגי מולדתם הביאו היהודים אתם אל הארץ גם מסחר וקנין ומהם קבלו הכוזרים — עם פרא למחצה, אבל נוח לבריות מטבעו — את הידיעות הראשונות על דבר מציאות לשונות לעו ותרבות נכר.

תשובות מיוחדת רכשה לה עדת היהודים בגלגל מן היום אשר בא לשפן בתוכה הרב רבי יצחק סגנורי מארם נהרים. הוא היה מפלג גדול בתורה, גם משביל מצין בהיות העולם, בשפות ובמדיעים, ועל פן נתנו בו היהודים תושבי כוזר את עיניהם להיות להם לרב עליון ולמורה דרה.

לא בחזקת יד השלטון, כי אם מרצונם הטוב ומרגש הקרבה שביניהם, בחרו להם יהודי גלגל רבע מיוחד לשבתם. שם היו תני פשטות וענות תם בלי הגדל כלפי חוץ כמעט בשום דבר משכניהם הכוזרים; אבל בסתר אהלם היו זהירים מאד בטהרת תני המשפחה. רבם עסקו במלאכה או במסחר, וביחוד בציד הדגים ובסחר העצים, אשר הוציאו החנות, ואת שעות הפנאי שלהם הקדישו לתורה ולתפלה. במבוא „השכנה“ — פן נקרא רחוב היהודים — עמד בית הכנסת הנבני בצורת מסגד קדמון עם כפת עץ קטנה מטעל לו, ובו אולמים קטנים וגדולים; הראשונים שמשו סעון למשפחת הרב סגנורי, והאחרונים היו מיחדים לתפלה, לישיבת תלמידי חכמים עוסקים בתורה ולמקום אספות של צבור.

היהודים תושבי כוזר חסרו עדין מסורות קבע. הגדולים בהם זכרו, כי אבותיהם הזקנים, פליטי ארצות רבות ושונות, מצאו פה, אחרי שנים הרבה של מלמולים וגדודים שאינם

פוסקים, את המנוחה אשר נשאו את נפשם אליה; החקן ויועציו קבלו את הנודדים במאור פנים ויתנו להם לשמר את חקי דתם בלי משהית ומפריע, ואז יסדו את הקהלה ויבנו את בית הכנסת. עם בוא הרב רבי יצחק סגנורי, גדל כבוד הקהלה שבעתים, כי הוא פתח בה גם בית אלפן ממדרגה ראשונה לבחורים ולאברכים תופשי תורה. מאז היו עיני כל גשואות אל האדם הגדול הזה כאל עמוד אש, המאיר לפניכם נתיבות אל ומשמש ברית תיכון בינם ובין אחיהם אשר בגולה.

פעשות רבי יצחק סגנורי את דרכו לבלגר קרהו אסון, כי מתה עליו אשתו האהובה ויקברה בכנדה. היא השאינה לו אחריה פת יחידה, נחמה שמה, והשם הזה נשא בבלגר על שפתים בסלודי קרש. כי היתה נחמה לא רק נחמת אביה ומעורו בחיים, כי אם גם חביבת הקהל שלו. כבואם לבלגר היתה ילדה בת שבע, ובאור המבשם של העיר המקפת יער ומים ובשקט חיי הרוח של בית אביה, בין ספרי חכמה רבי התבגית וקני אדם חכמים אף הם, גדלה ותהי לעלמה יפה ומלאת חן. מפניו העגלים השתקפה אצילות יהודית קדמונית וקצין מסגרת להם סביב שערוזתיה השחורות ותרבות פקורים, אשר מצאו להן סחבוא בקשי תחת מעטפת המשי, כחק לבנות ישראל הצנועות. גם התלבשת הפשוטה ביותר לא יכלה להעיב את יפי קומתה ונעם הנארה. נחמה יצאה אך לעתים רחוקות מאד מחוץ לתחום הצר של רחוב היהודים, אבל ברגעה בנדה יזהר סבפי שנותיה. היא הבינה לבאר בשום

שָׁכַל אֶת תּוֹרַת אֱלֹהִים, גַּם יָדְעָה פֶּרֶק בְּמִשְׁנֵה וּגְמָרָא, שְׁלֹא
 כְּמִשְׁפַּט הַפְּנוֹת בַּעַת הַהִיא. מֵאִין לֹא בֵּן, לֹא מְנִיא אוֹתָהּ
 אָבִיהָ מִהַטּוֹת מִרְחוּק אֲזוֹן קִשְׁבַת אֶל הַלְקַח אֲשֶׁר הִטִּיף אָבִיהָ
 לְהַפְחוּרִים תְּלִמְיָדֵי הַיְשִׁיבָה, וּבְרָצוֹן גְּלוֹי הַבֵּיט אֶל הַחִיל
 שֶׁהִיא עוֹשֶׂה בְּלִמּוּדִים, הוּא עֲצָמוּ שֶׁגֵּן לָהּ אֶת הַסְּפָרוֹת
 הָעֵבְרִית וְהָעֲרָבִית, אִף נָתַן בְּלִבָּהּ אֶת דַּעַת הָעוֹלָם וְהַטְּבַע,
 כְּמֵלֶאֱת לָהּ שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה שָׁנָה הֵיטָה עוֹזֶרֶת נְאֻמַּנְת לְאָבִיהָ
 בְּכָל עֲנִינָיו תַּחַת אִמָּהּ, שְׁמָתָהּ בְּלֹא עֵת, הוּא הָיָה מְשׁוֹחַח
 אִתָּהּ עַל מַעֲרָבֵי לְבָבו וְרַב־שָׁרְעָפָיו וְשׂוֹאֵל לַעֲצָתָהּ בְּכָל דְּבַר
 קָטָן וְגָדוֹל, כְּאֲשֶׁר יִשְׁאֵל אִישׁ לַעֲצַת בָּא בַיָּמִים, וְיֻדַּק הַגְּיוֹנָה,
 אֲשֶׁר עוֹד לֹא נֶעְכַּר מִפְּנֵי הַחַיִּים וְחִמְדוּתֵיהֶם וְתָם מִשְׁפָּטֶיהָ,
 הָיָה לֹא לְעִינָיִם בְּשַׁעוֹת שֶׁל סְמָקוֹת וּפְקָפוּקִים, דְּבוּרָה,
 מִיִּנְקָתָהּ מִלְּפָנִים, הֵיטָה צוֹפִיָּה הַלִּיכּוֹת הַבַּיִת, וְנִחְמָה עֲצָמָה
 מַעֲלֵה בְּעָרְכֵי אָבִיהָ הַמִּיֻּחָדִים וְתִדְאָג לְשִׁלּוּמוֹ וְלִבְרִיּוֹת גּוֹפּוֹ,
 וְעוֹד טָעָא לָהּ דִּי עֵת לְקַחַת מִפִּיּו תּוֹרָה וּלְהַגְדִּיל בְּעוֹרְתָהּ
 אֶת אוֹצַר יְדִיעוֹתֶיהָ.

בִּישִׁיבַת הַרְבַּ סַּגְגּוּרֵי נַעֲשׂוּ הַיּוֹם הַכְּנוֹת לְחַגִּינָה קַטְנָה
 שֶׁל קַבְלַת סְגִיָּם, שֶׁנַּעֲרָכָה לְכַבּוֹד אֶחָד מִטּוֹבֵי תְּלִמְיָדָיו, בְּרַ-
 חְסֵדָאֵי, אֲשֶׁר גָּשְׁלַח לְכַבֵּל לְמַסַּר לְגֵאוּנִיָּה רֵאשִׁי הַסְּתַבְּתוֹת
 בְּנִכּוֹת וּמִתְּנוֹת מֵאֵת אֲחֵיהֶם, יוֹשְׁבֵי כּוּזָר, וְלְהַבִּיא מִשָּׁם יְדִיעוֹת
 אֲדוּת שְׁלוֹם הַיְהוּדִים אֲשֶׁר עַל גְּדוֹת הַפֶּרֶת עִם סָסְקֵי הַרְיָנִים
 הַמְּתָרוּגִים וְחִדּוּשֵׁי הַהֲלָכָה, שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּבֵית מִדְּרָשׁ שֶׁל
 הַגֵּאוּנִים הַגּוֹזְרִים, שָׁנָה שְׁלֵמָה עָשָׂה חֲסֵדָאֵי בְּדֶרֶךְ, עִתָּה
 שֶׁב לְבֵיתוֹ וּלְעִירוֹ וּבְנִדּוֹ מַעֲרַב וְצִירוֹת הַרוּחַ הָעֵבְרִי, וַיְשִׁיבַת

בְּלִגְרָא שִׁשָּׁה לְקִרְיַת מְלָאכָה וּמִתְּכַן אֵת עֲצָמָה לְקַבֵּל אֵת פְּנֵי
בָּרַב פָּאָר וְהִדְרָה. בְּרֵאשׁ שְׁעַר כְּבוֹד עָשׂוּי עֲנָפֵי עֲצֵי גִפְּן
הַתְּנוּסָסָה בְּאוֹתִיּוֹת גְּדוּלוֹת שֶׁל זֶהב הַכֶּתֶבֶת „בְּרוּךְ הָבָא!“ —
מַעֲשֵׂה יְדֵי נְחֻמָּה וּרְעוּתָהּ בַּת־שׁוֹעַ, בְּתוֹ שֶׁל הָעֶשְׂרִי הַהֲרֵד
רַבֵּי עֲמָרָם, אֲשֶׁר גָּדַל כְּבוֹדוֹ מְאֹד בְּעֵינֵי בְּנֵי עַדְתּוֹ עַל
יְרֵאתוֹ אֵת אֱלֹהִים וְצַדִּיקַת פְּזוּרוֹנוֹ.

בְּבֵית הַיְשִׁיבָה נֶאֱסָפוּ לְחַנִּינָת קַבְּלַת הַפְּנִים כָּל הַתַּלְמִידִים
וּחֲשׂוּבֵי „הַשְּׂכָנָה“ עִם הַרְבֵּי רַבֵּי יִצְחָק סַגְגּוּרִי וְרַבֵּי עֲמָרָם
בְּרֵאשׁ. בַּשְּׂעָה הַמֵּיַעֲדַת נִכְנָם בְּרַחֲסֵינָא דְרֵךְ הַשְּׁעַר הַמְּקַשֵּׁט
אֶל אוֹלָם הַיְשִׁיבָה; הוּא הָיָה אֲבָרְךָ רַם קוֹמָה, פְּנֵי הַיְסוּת
וְהַשׁוּזוּפוֹת מִשְׁמַשׁ מְסֻבּוֹת זְמַן שְׁחֹר מְגַדֵּל נְאֻמָּה, וּמִבְּעַד לְעֵינָיו
הַעֲמֻקּוֹת, שְׂדֵמּוֹת לֶהֱן בְּנִיצוּצֵי אֵשׁ, נִשְׁקָפִים רוּחַ עָשׂוּי לְבָלִי
חַת וְרַעַת הַתַּבֵּל. כָּל הַנְּאֻסָּפִים קָמוּ עִמָּדוֹ לְכְבוֹד הַסְּלֵאָה,
וְרַבֵּי יִצְחָק סַגְגּוּרִי הוֹשִׁיט לוֹ אֵת יָדוֹ וַיֹּאמֶר: „בְּרוּךְ בּוֹאֵךְ
לְשָׁלוֹם!“ בַּר חֲסֵינָא עִמָּד נְבוּךְ קִצַּת לְמִרְאָה הַכְּבוֹד הַזֶּה,
אֲשֶׁר חִלְקוֹ לוֹ גְּדוּלֵי הַעֲדָה, אִמַר הַשְּׂתַתְּחוּהָ לְעִמָּתָם הַשְּׂתַתְּחוּהָ
שֶׁל תּוֹרָה, כִּי גִתְּנָה לוֹ רְשׁוּת הַדְּבֹר לְהַרְצוֹת לְפָנָי הַקְּהֵל
עַל רְשָׁמֵי דְרַכּוֹ וְתוֹצְאוֹת מִסְּעוֹ לְבָבֵל.

בְּרַחֲסֵינָא דְדַבַּר אֵת דְּבָרָיו בְּקוֹל רַם וּבְלִשׁוֹן שׁוֹמֵפֵת,
וּבְאָדָם בְּעַל גִּמּוּס הַשְּׂתַדְּלָל לְקַצֵּר בְּדְבָרִים הַנוֹגְעִים אֵלָיו
עֲצָמוֹ וּלְהַסֵּב אֵת שִׁיחַתוֹ בְּיַחַד אֶל תְּעוּדוֹת מְלֶאכְתּוֹ.

„גְּדוּלָה הִיְתָה הַשְּׂמִיחָה“, סָפַר בְּרַחֲסֵינָא, „בֵּין יְהוּדֵי
כָּל הָאֲרָצוֹת, אֲשֶׁר הוֹבִילְתָנִי אֵלָיְהֶן דְּרַבֵּי הַרְחֻמָּקָה, וּבְיַחַד
בְּבָבֵל, בְּשִׁמְעָם מִסִּי אֵת בְּרַבַּת הַשְּׁלוֹם, הַשְּׁלוּחָה אֵלָיְהֶם מֵאִם

עָרַתְנוּ, וְאֵת הַיְדִיעָה, כִּי הַיְהוּדִים הַפְּעֻטִים אֲשֶׁר שָׁרְרוּ
לְכוּר, לִבָּם תָּמִים עִם הַקָּלָל כֵּלֹו וּמִבְקָשִׁים קִרְבָּתוֹ. בְּסִמְבְּרִיתָא
הַבִּיעוּ לִי הַנְּאוּגִים רַחֲשׁ תוֹרָה עַל הַתְּשׁוּרוֹת הַמּוֹבָאוֹת וּבְקִרְבַת
אַחִים מִיַּחַדָּת לְרַבְּנֵנוּ הַנְּעֻלָּה וְלְכָל הַקְּהֵלָה הַקְּדוּשָׁה אֲשֶׁר בְּבָלְגֵר.
„וַיִּמָּה שְׁלוֹם אֲחִינוּ אֲשֶׁר בְּגוֹלָה?״ שָׁאַל הַרְבֵּי.

„מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הִתְפַּשְׁטָה תוֹרַת מַחְמַד בְּאַרְצוֹת הַפּוֹרְחִי״,
עָנָה בְּרִי־חֲסֵדָאִי, „חֲדָלוּ שָׁם הַיְהוּדִים לְהִתְאוּנֵן עַל גּוֹרְלָם
הַפּוֹר תַּחַת מַמְשַׁלְת הַכְּלִיפִים. בְּיַחְזוֹד יִפְהַ הַפְּעֻב בְּבָבֶל.
תַּחַת הַנְּהַגַת הַרִישׁ גְּלוּתָא גְּדוֹל שָׁם כְּבוֹד אֲחִינוּ בְּעֵינֵי עַם
הָאָרֶץ, וּמִתְבַּתָּא שֶׁל גְּאוּנֵי סִמְבְּרִיתָא עוֹלָה כְּבוֹרְמַת. מִיּוֹם
שֶׁנְּחַתְּמִם הַתְּלָמוֹד כְּבָר עָבְרוּ קְרוֹב לְשֵׁלֶשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, אֲבָל
בְּמִשְׁךְ הַעַת הַהִיא עֲמִלִים שָׁם בְּלִי הַפְּסֵק בְּתַקּוּנוֹ וּבְשִׁבְלֵלֵלֵל
וּמוֹסִיפִים בּוֹ אֲרִיחַ עַל גְּבֵי אֲרִיחַ. כֶּךָ כֵּלָה זֶה לֹא כְּבָר
רַב אֲחֵאִי גְּאוֹן מִשְׁבְּתָא לְכַתֵּב אֵת סִפְרוֹ, שְׁאֵלְתוֹת, הַפּוֹלֵל
תְּרִי״ג מִצּוֹת הָאֲמֻרוֹת בַּתּוֹרָה, כֹּל אַחַת וְטַעְמָה, עַל יְסוֹד
סִמְבְּרִי תוֹנֵ״ל בְּהִלְכָה וְאַגְרָה. בְּבָבֶל קִדְמוּ בְּשִׁמְיָה אֵת סִפְרֵ
הַשְּׁמוּשׁ הַזֶּה לְכָל הַמְּצוּוֹת הַפְּעֻשׂוֹת בְּתַיִי יוֹם יוֹם, וְהַכֵּל
מוֹצָאִים בּוֹ תַפְּסֵן רַב״.

סְגִינְוִי הַתְּנַשָּׂא מִמְּקוֹמוֹ כְּשֶׁהוּא גִסְעַר מִשְׁמַסָּה נִישָׂאֵל
אֵת בְּרִי חֲסֵדָאִי:

„הַבְּעִינִיךָ רֵאִיתָ אֵת סִפְרֵ, הַשְּׁאֵלְתוֹת׳ הַזֶּה, הַפּוֹטֵר אֹתְנוּ
מִחַפְּשׁ שְׁתָּרוֹן לְכָל שְׁאֵלָה בְּפָנֵי עֲצָמָה בְּיָם הַתְּלָמוֹד?״

„בֵּן״, עָנָהוּ בְּרִי חֲסֵדָאִי וַיּוֹצֵא מִיִּלְקוּמוֹ מְגִלַת קִלְף גְּדוֹלָה
וַיַּגְלֵל אֹתָהּ לְעֵינֵי הַקְּהֵל וַיֹּאמְרוּ:

„ראיתי לנכון להעתיק את הספר גם לצרכנו אנו. ואנשי
בבל היו לי לעזר בדבר“.

הרב לא מצא בפי מלים להביע את רגשי ששוננו. הוא
לחץ את המגלה אל פיו וישקנה בכל חם נפשו. אחר
חבק את ברחסדאי וינשק לו ויאמר מתוך דמע:

„קח את הנשיקה הזאת, והיתה לאות תודה גם לאלה,
אשר שלחו לנו את התשורה הנקרה להסתיק בה את בדידות
מינו. הנהו הספר בלוי?“

„לא“, השיב בר חסדאי, „רב אחאי עלה לארץ ישראל,
כדי להוציא את הפרגליות הטובות גם מתוך אוצר תלמוד
ירושלמי ולשיתן נוספות על ספרו. העמק הנוספות התדשות
האלה וגם של ספר אחר בדומה לו, הלקוחות כתובות
שמו, שהתחיל הגאון העור רבי יהודה מסורא לכתבו ולא
הספיק עדן לנמרו, יובא אלינו בקרוב על ידי שליח מיוחד“.

„אמרת, פי עלה רב אחאי לארץ הקדש“, תמר אותו
הרב, „האיננו עומד בראש הנהלת הגאונות בפמבדיתא?“

„במשך זה זמן עתה עתה בחיר תלמידי רב אחאי, רבי
נוטרוני. רב אחאי עצמו לא אבה לדחות את תקירותיו
התלמודיות מפני עסקי הגאונות. ואולם“ — הזסיף ברחסדאי,
„לדאבוני צריך אני לעכר קצת את רוח השאון אשר תקפכם,
ולהודיעכם, כי גם בבבל ישנם בני-אדם, האומרים להפוך
את בית ישראל לרסיסים ולהפוך לב רבים ממנו מאחרי ה'
ותורתו הקדושה“.

„מה בני-אדם הללו רוצים, ומי הם?“ שאל הרב בדאגה.

„הראש והראשון שבהם הוא איש אחד, רודף-כבוד, השומר עברתו לגאונים בגלל אשר לא נסמך מהם לכהנת ריש גלותא, והאיש הזה מקהיל קהלות ברבים ודורש דרשות של דפי נגד התלמוד. הם קוראים לעצמם בשם „קראים“ וכל הפצם לשוב ולהשלים בקרב העם את תורת-הצדוקים, אבל אין תנועה זו מתפשטת כל-כה, תודה לאל. רק מתי-מספר נמשכו אחריה, והעם פלו נשאר נאמן לגאונים ודבק בתורת-אלהים.“

באחרית הרצאתו מסר ברחסדאי לגאספים ידיעות מפרטות על דבר סדר התפלה ועבודת-אלהים בבתי-הכנסיות אשר בבבל ועל הפיטגים התרשים ויצירותיהם הפיוטיות האחרונות אשר הביא אתו הרבה מהן וניגישן לסני הרב ונשיאי-העדה למבחן.

כל העת אשר דבר ברחסדאי את דבריו, ישב שותק בשורה המתחזקה, קשיניו מצלבות על חזהו, איש גבה-קומה ורחב-גרום, אשר גבדל מיתר הנאספים גם במראהו גם במלבושיו. מצנפת העור המחדדת בקצה והתוים הנקשים של פניו היפות העידו בו, כי לא סגרי רחוב-היהודים הוא. הוא ישב כאלם לא יפתח פיו, אבל עיניו היו פקוחות ואזניו קשובות, ולרנעים היה אפשר להתבונן בו, כי מוח עוזב בו בלי חשה כרי לתפש בשכלו כה שגראה לו מקשה בחיונות הנגלים לסניו. האיש הזר הזה בא הלום בלנית ברחסדאי ובהופיעו משה עליו את עיני-הנאספים; אבל מעט מעט הפיתו כלם את דעתם סמנו ויטו אונם להרצאתו

של בִּרְחֻסָּאֵי, וְאִישׁ מֵהֶם לֹא הִשְׁגִּיחַ עוֹד אֶל הַנְּכָרִי,
הַיּוֹשֵׁב בְּדִיּוּסָא הַמְּתַחַתּוֹנָה.

אֲתֵרוּגִים יָצְאוּ מִבֵּית־הַיְשִׁיבָה בִּרְחֻסָּאֵי וְהָזָר. בַּחוּץ
נִסְרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו. בִּרְחֻסָּאֵי הִלֵּךְ לְבֵיתוֹ, וְהָזָר שָׁבָה
דָּרָךְ הַר נָבָה אֶל עִיר הַכּוֹנָרִים.

ב

בני משפחת ברת־חסדאי נדחו. בתוך פליטים אחרים, ספּבּל דרך ארץ־ישראל לכּוּר כרבע מאת־שנה לפני בוא סגנורי. אבי החסדאים היה מאצאצאי אחד הגאונים, אשר התניח על משפחת הלל הנשיא. הוא השתתף בין מיסדי העדה ובית־האלפון, אבל לא זכה לראות בקריחתם, כי מת. עת קצרה אחרי מותו ילדה אשתו בן, אשר נקרא על שמו: בר־חסדאי. אחי אביו הלמדן וירא אלהים רבי עמרם, אסף את הילד אל ביתו לגדלו ולחנכו. עם בת־שוע, בתו היחידה של רבי עמרם, גדל הנער ויהי חמדת לב לכל בגייה־משפחה ולרבי יצחק סגנורי, אשר חש לו צתידות מזהירים. עוד בגעוריו הצטנן בר־חסדאי בכשרונותיו ובהתמדתו בלמודים, והם שעמדו לו לחבכו על הרב ולעשותו לראש תלמידיו. בתוצאות היפות של מלאכותו ראה סגנורי אות גאון, כי נוצר בר־חסדאי לגדולות וניהללהו על פניו בדברי רצון וחסן.

*

בפרוודור אשר בין מעון הרב ובין בית־האלפון עמדה נחמה יפה ועגנה, ומחבת נענעה בראשה לבר־חסדאי לאות

בְּרַפְתָּ שְׁלוֹם. עַל סַנְיָה הַנָּאִים וְהַרְעַנְנִים, אֲשֶׁר הִצִּיצוּ מִבְּעַד
 לְמַעַטְפַּת הַמָּשִׁי הַשְּׁחוּרָה, הִיְתָה שְׁפוּכָה אֲדַמוּמִית קִלְהָ, רַבָּה
 וְזַנְוָעָה. כְּתַמוּנַת־קַסֵּם מְטָרְחָק־מְרוּזָמִים בָּאָה לִקְרֹאתוֹ, וְהוּא
 נְבוּזָה לְמִרְאָה וַיִּסַּג אַחֲזֹר. הַהִיְתָה נְחֻמָּה תְּמִיד כֹּל־כֶּה וְיָסָה
 וְהוּא לֹא יָדַע, אוֹ שְׁפָרְתָה וְתִיף בְּמִשְׁךְ הַשְּׁנָה, שְׁנַמְצָא בְּדַרְקָה?
 שְׁאֵלָה זֹאת תִּלְמָה כְּבָרְק בְּמַחוּ, אֵדָה כְּרַנַּע הַתְּעַשֵּׂת נִיְהִי בְּעֵינָיו
 כְּחֻטָּא, כְּמוֹ יָכִלוּ רַעֲיוֹנוֹת בְּאֵלָה לְהַשְׁבִּית אֶת יְצוּרֵי הַקַּסֵּם
 הַזֶּה מִמְּהָרוֹ וְלִפְנֵל אֶת נַעַם זִיווֹ?

„נְכַבְדָּת הַיּוֹם, בֵּר חַסְדָּאִי, וְהַכְּבוֹד הַזֶּה נָאָה לָךְ“, סָלְלוּ
 שְׁפָתֶיהָ תִרְשָׁ.

„וְהַכְּבוֹד הַזֶּה אֶחָדָר וְהַזֶּה מִפִּי נְחֻמָּה כְּגִלְת הַכְּתָרַת הוּא
 לִי“, הַשִּׁיב בֵּר חַסְדָּאִי בְּקוֹל גָּסֶר.

„רַב תּוֹדוֹת לָךְ!“ אָמְרָה הַעֲלָמָה וּסַנְיָה הָאֲדִימָה עוֹד יוֹתֵר.
 „לֹא לִי, כִּי אִם לָךְ, נְחֻמָּה, וְאַתָּה תוֹדָה“, קָרָא בֵּר
 חַסְדָּאִי בְּחִס־נֶפֶשׁ, „בְּגִלְלָה אֲשֶׁר שְׁמַרְתָּ לִי תְהִלָּתִי בְּסִיף כָּל
 הַעֵת, אֲשֶׁר לֹא הִיְתָה בְּבֵיתִי. וְאוּלָּם אֶת הַשֶּׁכֶר הַיּוֹתֵר
 גָּדוֹל וְהַזֶּה אֶחָדָר בְּעַד הַמְּלָאכּוֹת אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי לְמַעֲלוֹת, אֶחָדָה
 כִּי, נְחֻמָּה...“

נְחֻמָּה הִסְבִּיחָה אֶת סַנְיָה.
 „סִלְחִי נָא לִי“, אָמַר בֵּר־חַסְדָּאִי בְּמִתְחַנְּנֵהוּ, „אִם סָתוּדָה
 סַעֲרַת רוּחִי לֹא גִזְהַרְתִּי בְּלִשׁוֹנִי וּבְלֵא־עֵת גְּמַהֲרָתִי לְהַבִּיעַ לָךְ
 אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר רָחַשׁ לִבִּי כָּל הַעֵת, וְאֲשֶׁר תִּמְנַעְנַה בְּנוֹת־
 יִשְׂרָאֵל אֶת עַצְמוֹן מִדְּבַר עֲלִיוֹ. בְּכֹל זֹאת אֲנִסָּה לְדַרְשׁ מֵאֵת
 הַרְבֵּה אֶת הַשֶּׁכֶר הַגָּדוֹל הַזֶּה אִם — אִם אֵת, נְחֻמָּה, תִּתְּנִי לִי

את האות, אשר אני נושא אליו את נפשי זה כִּבְר, אות, כי יש לי הרשות לעשות את הדבר...

נחמה שָׁבָה וּמָסַב אֵלָיו אֶת פְּנֵיהָ וְעִנְיָהָ הִסְמִיכֹת דוֹכְבוּ:
"שִׁלְךָ אָנִי, בְּרַחֲמֶיךָ"

"תָּנִי לִי אֹת נֶאֱמַן, אֲשֶׁר לֹא יִכְזָב, הִתְחַנַּן אֵלֶיךָ;
"רְאֵי נָא אֶת, לִב־הַזֶּהָב עִם הַסְּפִיר אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ. אָנִי קָנִיתִי
אוֹתוֹ בְּבַגְדֵי מַאת עֲרָבִי, אֲשֶׁר אָמַר, כִּי רְאוּי הוּא עָרִי זֶה
לְקַשֵּׁט נָם לִב־מַלְכָּה. בְּשִׁבְלֶיךָ, נְחֻמָּה, הִבְאֵתִיו; קָחִיהוּ נָא
מִיָּדִי, וְזֶה יִדְתָּה לִי הָאוֹת, אֲשֶׁר אָנִי מְחַפֶּה לוֹ..."

נְחֻמָּה הִתְבּוֹנְנָה אֶל הָעָרִי הַיָּקָר בְּעֵינַיִם בּוֹעֲרוֹת.
"הִנֵּה נָם צִיצִים קִטְנִים נְתוּנִים בְּתוֹךְ", אָמְרָה בְּלִי לְקַחַת
מִיָּדוֹ אֶת הָעָרִי.

"גַּם הֵם מוֹצֵאִים מִבְּגָדֵךְ", אָמַר.
"מִבְּגָדֶיךָ?" שִׁנְתָה אַחֲרָיו נְחֻמָּה בְּקוֹל, כְּמוֹ עוֹרְרָה מְלָה
זוּ בְּלִבָּהּ רִנְשֵׁי־קֶרֶשׁ, "הֲאֵם הֵייתְךָ נָם בְּשֹׂדֵד־הַקְּבֻרוֹת הַיָּשׁוֹן?"
"גַּם עַל קֶבֶר אִמִּי..." עָנָה בְּקֶצְרָה.

נִטְף דָּמַע הַבְּרִיךְ כְּמִרְגְּלִית בְּעֵינַי נְחֻמָּה. הִיא שָׁבָה
לְהִתְבּוֹנֵן אֶל הָעָרִי, אֲשֶׁר הָיָה בְּיָדֵי בְּרַחֲמֶיךָ.
"הֲתֹאמְרִי, נְחֻמָּה, לְמַנַּע מִסְּנֵי אֶת הָאוֹת, אֲשֶׁר אָנִי
מְבַקֵּשׁ מִמֶּךָ?"

"הַיּוֹדֵעַ אָבִי עַל דְּבַר הַתְּשׁוּבָה הַזֹּאת?" שְׁאַלָה בְּקוֹל רוֹעַד.
"לֹא", עָנָה; "גַּם לוֹ הִבְאֵתִי תְּשׁוּבָה, פָּרִי עֲבוֹדַת־הַרוּחַ
שֶׁל גְּאוּנֵי בָּבֶל, וְהִיא כָּל כֶּךָ נִעְלָה וְנִפְלְאָה וְכָל כֶּךָ תִּפְשָׁה
אוֹתוֹ בְּלִבּוֹ, עַד כִּי לֹא אֶהְיֶן לְסִגּוֹת אֵלָיו בְּשַׁעַר זוּ בְּקִטְנוֹת

באלה. הראי נא לו את, נחמה, את האשכנז, וזה יהיה לי האות, כי רצית את שאלתי וכי תתמכי בה..."

"מה פשר הציצים הנבשים תאלה?" שאלה ותשם את העדי על לבה.

"קבלי תודתי, נחמה!" קרא ברנש, "עמה אבאר לך את הדבר. כבר אמרתי, כי בהיותי בבגדד באתי אל שדה הקברות הישן לבקר את קבר אמוך. שם פרח עץ הבר, אשר כסה את חנל בלו נצנים אדמדמים. הרימותי אחדים מהם והבאתים לך. נחמה, נתונים בתוך העדי הזה לזכרון קרש. והטעשה הזה אשר עשיתי כמעט שהמיט עלי סכנת מות..."

"חן, חן לך!" סלמלו שפתי נחמה ועיניה כמו התחננו אליו כי יוסיף לספר.

"איש בליעל, אשר התבונן אלי מאחורי הגדר ואשר נמשכו עיניו, בנראה, אל פרק הזקב, קפץ אלי וחרבו שלופה בידו. ראיתיו כשהוא מתבונן לשלח את החרב אל לבי, וברגע זה, עדי בשמים, היתה מחשבתי האחת: נחמה... אבל פתאם גשמע מעברים רעש יריח סכונות אל השודד, והוא נבהל לקולן ויפל את החרב מידו על הארץ. ראיתי לפני אדם רם קומה ואמיץ פת, אשר החזיק באגרוף ברזל בגרון השודד וכמעט שם מתנק לנפשו. אני פצתי במצילי, שלא ידעתיו מהמזל-שלשים, פי יחוס על הבליעל ולא יעשה בו כלה. פלגת-חילים שעברה על פנינו באותה שעה, תפשה את הנבל ותוליכהו אמה אל העץ הקרוב..."

"מי היה מצילך?" שאלה נחמה פשהיא רושדת בלה.

"הלא האיש, אשר בא אתי היום אל בית-האלפן שמו
 כוזרים ואיננו מבני עמנו ואמונתנו. פגשתיו לבוש מעיל-
 נזירים, כאשר ילבושו עולי הרגל אל קברות הקדושים, וכשקמתי
 להודות לו, לא חפץ בתודתי. הוא בקש לדעת את התפלה,
 אשר נשאתי בעמדי ליד הקבר, וישאלני לחזות דעתי על
 החיים והמות, על שכר וענש והשאת הנפש, וכיצא באלה.
 כוזרי צעיר הוא, אשר גרם בחזקת תשובת המדע אל העולם
 הגדול. הוא אינו מדבר על משפחתו ועל גזעו, אבל גם
 במלבושיו הנסים רוח של אצילות מנצנץ מתוך מדברו ומבטו,
 סמהותו וטיבו. מאז דבק בי ויארח אלי לחברה בשוכי
 לביתי, ושיחותינו שאינן פוסקות על עניני הרוח והאמונה,
 המתיקו לנו את ענני הדרך הרחוקה אשר עברנו. עז רוחו
 ומשת-הנחשה של כוזרים הגנו לא פעם עלינו ועל תשיבה
 כלה, אשר נספקנו אליה, משודדים ומפריצי-חיות. עם זה
 לבו טוב פילד ומלמד הוא כאחד מגדולינו. הוא העתיר
 עלי דבריו, כי בבואנו לבלגר אתן לו מהלכים בבית אביך
 הרב ובסוד האנשים הקרובים אלי. למען יראה בעיניו כיצד
 יהודים חיים על-פי עקרי אמונתם הקדושה, אשר עד כה
 למד אותה לדעת מפי ספרים וסופרים. אני הקטתי לו
 את הדבר, וגם את, נחמה, תתי לי בזה לעור."

רבי יצחק סגנורי ישב בחדרו והוא מתעמק בקריאת ספר „השאלות“ של הגאון תפבלי. ההנחות הקצרות ברורות ומתוננות והעקרים המועטים סחויקים את המרבה, והכל ערוך ומסדר כל כך יפה, עד שמעתה לא יהיו עוד הרבנים מצרייהוראה וקוקים לעין לצורך כל שאלת חכם בתלמוד. סגנורי קרא את „השאלות“ וסור וקרא ויבחו את המקורות ויצין בשולי הגליון פסה הערות על ערפו של ספר זה, עד כפה שהוא משמש סמך לפתרון השאלות הדתיות שבכל יום. והנה נכנסה נחמה בלאט אל החדר ותנת את ידיה על צוארי-אביה.

„מה בקשתך, ילדתי?“

„לפי שעה אף שאלה, אבא חביבי.“

„ריון הריון! שאלו, בתי.“

„הרשאית עלימה לקחת מתן סגבר?“

„מידי גבר ור?“

„האם לזר יחשב כל מי שאינו שאר-בשר?“

„לא, בתי. התלמוד מעמיד את קרבת הרוח עם קרבת
המשפחה במדרגה אחת, ואפשר במדרגה גבוהה עוד יותר.
ךה, למשל, נחשבתי אני קרוב לכל תלמידי.“
„וגם לבר־חסדאי?“

„בַּחֲדָאֵי, בַּחֲדָאֵי; אָבֵל לְמָה זֶה תִּשְׁאַלֵי?“
לְתִשׁוּבָה הַגִּיחָה נְחִמָּה אֶת עַדֵי הַזָּהָב עַל הַסֶּפֶר וַתֹּאמְרוּ:
„הוּא קָנָה אוֹתוֹ בְּבִגְדֵי בִשְׁבִילֵי.“
הֵרֵב הַסֶּמֶל בְּעַדֵי הַזָּהָב בְּעֵינַיִם בּוֹחֲנוֹת.
„לֵב זָהָב!“ קָרָא בְּחִינֵךְ מִבְּסִיחָה.
„הִסְתַּר לִי לְקַחְתּוֹ סִידוֹ? הוּא עֲצָמוֹ אֵינוֹ רוֹצֵה לְשַׁאֲלֶךָ
אֶת הַדָּבָר.“

„הוּא קָנָה אוֹתוֹ בְּמַחְשָׁבָה תְּחִלָּה בִּשְׁבִילֶךָ.“ אָמַר אָבִיךָ
בְּהַסְעַמַת הַסְּלִים, „וְגַם אֶת אֵל גַּא תִּצְעֲרֵי אֶת בְּרַחֲסַדָּאֵי
אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִגְדִּיל כָּל כְּהָן לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ בְּלִנּוּ.“
„וְאִזּוֹ לֹא תִמְנַע גַּם אִתָּה, אָבָא, אֶת חֲסִצּוֹ סִמְנּוּ“, סִבְּבָה
נְחִמָּה אֶת הַשִּׁיחָה לְעִנְיֵן אַחֵר, „בְּרַחֲסַדָּאֵי הִבִּיא אֶתוֹ וְיָדִיד.
וְהוּא חֲסִין לְתַת לוֹ מֵהַלְכִים בֵּין תִּלְמִידֵי הַיְּשִׁיבָה.“
„הֲלֹא תִדְעִי, נְחִמָּה, כִּי בְּלִתּוֹת בְּתִי־הַאֲלֶסֶן שָׁלֵנוּ סְתוּחוֹת
לְרִנְחָה לִפְנֵי כָּל אִישׁ, הֲבֵא אֲלֵיהֶם בְּלֵב תְּמִים וּבְנֶפֶשׁ חֲפָצָה.“
„אָבֵל הוּא אֵינְנוּ, אוֹ שְׂאֵינְנוּ לַעֲת עִתָּה סִבְּבֵי אֲמוּנָתֵנוּ.“
הוֹסִיפָה נְחִמָּה בְּשִׂפָּה רְסָה.

הֵרֵב קָמַט אֶת סִצְחוֹ, וְאַחֲרֵי דוֹמִית־רַנֵּעַ שָׁאַל:
„לֹא־יְהוּדִי? וְמָה הוּא: הַעוֹבֵד־אֱלִילִים, אוֹ נוֹצְרִי? מָה
עָרַךְ לוֹ כֵּנוּ?“

„גִּישׁוּ חֲשָׁקָה בַתּוֹרָה, בְּדַעַת, בְּחֶקֶר הָאֱמֶת“.

„הַדְּבָר קָשֶׁה קִצְתָּ, אֵךְ יֵשׁ בּוֹ מִשׁוֹם חֲשֵׁשׁ סִכָּנָה“, אָמַר הַרֵב בְּנִשְׂאוֹ אֶת עֵינָיו לְמִרְחֹק כְּמִצְפָּה לַעֲצַת מִי שֶׁהוּא, „רַבִּים הֵם הַבָּאִים אֵלָינוּ הַיּוֹם לְבַקֵּשׁ אַחֲרֵי סִפְרוֹת חֲדָשׁוֹת וְאִידֵאלִים חֲדָשִׁים, וְרַק מַעֲשִׂים מֵהֶם הַסִּתְּפוּנִים לְמַצֵּא אֶת הָאֱמֶת, וְעוֹד פְּחוֹת מִזֶּה מְסַפֵּר אֵלֶּה הַמְּכַשְּׁרִים לְקַלֵּט לְתוֹכְכֶם אֶת כָּל הַדְּעוֹת הַכְּלוּלֹת בַּתּוֹרָתֵנוּ בְּלִי לְהַכְשִׁיל בְּרִשְׁתָּ שֶׁל טְעִיּוֹת וּשְׂגִיאוֹת. מְלַבֵּד זֹאת עוֹד לֹא יְנוֹמֵנוּ וְלֹא יִישְׁנֵנוּ בְּכָל מְקוֹם צוֹרְרֵי־יִשְׂרָאֵל, חֲפָצֵי רַעֲתָנוּ. לְפִיכֶן צְרִיךְ לְהִזְהַר...“

„בַּר־חֲסֵדָאֵי עָרַב בְּעַד יְדִידוֹ זֶה וּמְצִיל גַּפְשׁוֹ, וְהוּא נָתַן לוֹ אֶת הַבְּטָחָתוֹ לְהַעֲמִידוֹ עַל הַמְּאוֹר שֶׁבַתּוֹרָתֵנוּ“.

„אִם בֵּן הֵבִיב גְּמֻנָה“, גָּמַר הַרֵב, „כִּי לֹא הַבְּטִיחַ לוֹ בַּר־חֲסֵדָאֵי אֶת הַדְּבָר בְּלִי חֲשָׁבוֹן וְדַעַת“.

נְחֻמָּה הָאֱמִינָה לְשַׁמֵּעַ בְּקוֹל הַבְּרִי־אֲבִיָּה בְּעֵין הַבְּטָחָה וּמַצֵּא מִן הַחֲדָר בְּלֵב מְלֵא שְׂמָחָה עַל הַעֲלָחַת מִלְּאֲכוּתָהּ. רַבִּי יִצְחָק שָׁב לְהַתְעַמֵּק בַּקְרִיאַת מְגִלַּת הַסֵּפֶר עַד כִּי לֹא הִתְבוּנֵן לְצֵאת בֵּיתוֹ.

*

בְּבֵית רַבִּי עַמְרָם שָׁרְרוּ שְׁשׁוֹן וְשְׂמָחָה. בַּר־חֲסֵדָאֵי, אֲשֶׁר אַחֲרֵי מוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ מָצָא בְּבֵית הַזֶּה חֲסוֹת הוֹרִים, שָׁב בְּשִׁלוֹם לְמַדְיַת הַכּוֹנָרִים מִן הַדְּרֹךְ הַרְחֹקָה אֲשֶׁר הִלֵּךְ בָּהּ בְּמִלְּאֲכוּת רַבּוֹ לְטוֹבַת יְהוּדֵי־הָאָרֶץ. רַבִּי עַמְרָם הִתְנַאֲף בְּבֵן אֲחִיו זֶה, אֲשֶׁר הוּא וְחָנָה רַעֲיָתוֹ הִכְאִמְנָה גְּדִלוֹ אוֹתוֹ לְיַד בַּת־שׁוֹעַ בְּתָם לְתוֹרָה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים וּלְצִיּוֹרֵת־תַּפְאֲרָה לְעֶרְתוֹ.

זה כבר לא נשמע באולמי-הבית צחוק הכסף של בת-שוע
 כל כך מצלצל כמו שצלצל עתה כשהיא יושבת ליד בר-
 תסדאי ומקפת אותו בשאלות על רשמי-מסעו ועל כל אשר
 ראה ושמע בעולם הנזר לה, אשר מעבר להרים. מימי ילדותם
 ותלשה נקשרו שתי הנפשות הצעירות האלה בקשר של אחזה
 סהורה, שלא הניחה מקום ביניהן לשום רגש של פישנות.
 באותו יום, בשעה מאחרת שלאחר הצהרים, נאספו טובי
 תלמידי בית האלפן אל בית רבי עמרם. שם חשטרעו על
 סעוד סרבדים ורפידות עור פרושות לפני האח הטבערת ויקשבו
 בשנים לב לספורי בר-תסדאי על דבר רשמי ברפו הרחוקה.
 לימין בר-תסדאי הונדקף על פני כל קלסתר פניו הנפים
 של פונריום, שהיה עמוף מעיל עור ומעגמת-שער חבושה
 לראשו. על אחת הספות מן הצד ישבו ליד תקה בעלת-
 הפית נחמה ובת-שוע; הראשונה ישבה כדרךה תמיד בכבד
 ראש ומרגנות בתוך עצמה, והשנייה — מלאה חיים ותנועה.
 פניה ענווה, כי יכבד עליה לשבת כשומעת בטלה בלבד וכי
 יותר נעים היה לה להטצא בין חגברים ולהשתתף אתם בשיתתם.
 בר-תסדאי חססיק את ספורו ויגש אל הנשים וישאל את
 נחמה בלחש לשלום אביה. אבל סבמו תמלים כמו שאלו:
 „ומה נשמע על אותו דבר, הנוגע לי — זה דבר מתשורה?...“
 נחמה קביעה תכף לתנות לפו.

„חייא ישוב ער כל תמילה לפני ספר, השאלתות“, ספנה
 לו פתגומה מעשה, „וכברשה אין לבו סנה עדין אל ענינים
 אחרים... אבל היום בבקר עלתה בנדי להפנות אלי את

תְּשׁוּמֵת-לְבָבוֹ לְשָׁעָה קְלָה. הוּא הִלֵּל מְאֹד אֶת לֵב הַזָּהָב...
 בְּדַבּוּר אֶחָד הַמְּלֻצְתֵי לִפְנֵי עַל רַעַף הַחֹדֶשׁ".
 "הַיֵּשׁ לִי הַרְשׁוּת לְהֵבִיא אֶת כּוֹזְרִיזִים בְּסוּד בְּנֵי הַיְשִׁיבָה?"
 "בְּתַחֲלָה פִּקְפַק אֲבָא בְּדַבָּר, אָבֵל בְּאַחֲרוֹנָה הַסְּפִים
 לְמַעַנְךָ בְּרַחֲסָדָאִי. לְמַעַנְךָ לֹא יִגְדֵל בְּעֵינָיו, כָּל שְׂכָרָה..."
 נְחִמָּה עֲמֵדָה סְתָאִים מְדַבֵּר וּמְשָׁב וּמְסַב פְּנִיָּה אֶל הַנָּשִׁים, כְּמוֹ
 חֲפָצָה לְבִלְתֵּי שָׁמַע אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַנִּלְבָּבִים שֶׁל בְּרַחֲסָדָאִי.
 הַנָּשִׁים דִּבְרוּ בְּעֵינֵיהֶן הַמִּיחֲדִים, אָבֵל לְרַנְעִים הַטּוֹ אֵין
 כְּמִתְגַּנְבּוֹת אֶל שִׁיחֹת הַגְּבָרִים, עַל שְׁאֵלוֹת הַמַּדְע וְחֲאֻמוֹנָה.
 כּוֹזְרִיזִים עָמַד עַל כָּל פְּרָט וּפְרָט וְחִסָּן לְדַעַת הַמֵּל לְעִמְקוֹ
 שֶׁל דָּבָר. עֵתָה, לְאַחַר שֶׁהֵבִיָּאָה נְחִמָּה אֶת חֲבֵשׁוֹרָה הַמּוֹצָא,
 שֶׁפָּשָׂה זֶה פִּתְחוֹרְפָה לְבְּרַחֲסָדָאִי לְדַחֹת אֶת בְּרוּר הַשְּׁאֵלוֹת
 הַקָּשׁוֹת בְּאִמְרוֹ: "מֵהַיּוֹם וְהַלָּאָה פְּתוּחַ לְפָנֶיךָ בֵּית הָאֱלֹסָן שֶׁל
 סַגְנוֹרִי, וְשֵׁם יִתְבָּרְרוּ וַיִּתְלַבְּנוּ לְךָ הַדְּבָרִים".
 בְּאַחֲרוֹנָה עָבְרָה הַשִּׁיחָה אֶל פְּרָטֵי הַמַּסָּע, וְחַנְשִׁים עָשׂוּ
 אֶת אֲזָנֵן כְּאַפְרָפְסָת וּתְקַשְׁבָּנָה רַב קָשָׁב לְסַפְּרֵי הַנּוֹסְעִים עַל
 הָאֲרָצוֹת הַנְּכָרִיזוֹת וְתוֹשְׁבֵיהֶן וּמְנַהֲגֵי-חַיֵּיהֶם. בַּת-שׁוּעַ, חֲעֲלִיָּא
 מְסַבְּעָה, כְּמַעַט שֶׁהוֹנִיעָה אֶת בְּרַחֲסָדָאִי בְּשְׁאֵלוֹתֶיהָ, עַד פִּי
 בְּקֶשׁ מְמָנָה בְּצַחֲזוֹק, פִּי תִרְפָּה מִמֶּנּוּ לְשָׁעָה קְלָה. כּוֹזְרִיזִים,
 לְהַסְדָּה, אֲשֶׁר לֹא הִסְפִּין לְרְאוֹת נַעֲרָה בְּעֵלֶת מִזֶּה כָּל כֶּה חַס
 כְּמוֹתָהּ, עָנָה לָהּ עַל כָּל שְׁאֵלוֹתֶיהָ בְּפִרְטוּמָה. הוּא סִפֵּר אֶת
 מֵאֲרָעוֹת הַמַּסָּע בְּקִצּוֹר נִמְרָץ, אָבֵל דְּבָרָיו הָיוּ פֶלֶס סֶךְ מְלַבְּבִים
 וְחֲתֻמוֹנוֹת הַמְּצִירֹת כָּל כֶּה בְּהִירוֹת וּמְלֻאוֹת חַיִּים, עַד פִּי
 שֶׁפֶד קָסָם מְשִׁשׁ, עַל הַשּׁוֹמְעִים.

זה שבועות אחרים פוזריום יוצא ונגנם בבית הרב סגנורי,
 משמתח בַּעֲבוֹרַת אֱלֹהִים, שׁוֹמֵעַ פְּשָׁעוֹת חֲקֻבוֹעוֹת אֶת „חֲשֵׁעוֹר“
 וּמִתְעַנֵּן בְּכָל חַזְיוֹנוֹת חַי הָעֶדָה. אִם יֵשׁ אֲשֶׁר פִּקְפַק וְחִתְקֶשֶׁה
 בְּכֹנֶת דְּבַר זֶה אִזּוֹ אַחֵר, הִיז פִּקְפֻקְיוֹ מִשְׁמָשִׁים לוֹ חֹמֶר
 לְשִׂאלוֹת וְלִזְכוּתִים עִם רַעוּ בִּרְחֻסְדָּאִי. עֵתִים הִיוּ הַזְּכוּתִים
 הֵלְלוּ מוֹצָאִים לָהֶם מְקוֹם בְּבֵית רַבִּי עֲמֶרֶם וּבְמַעְמַד נְחֻמָּה
 וּבִת־שׁוֹעַ. בְּבֵית הַיְשִׁיבָה כָּבֵר חֲסִינּוֹ אֶל הַתְּלִמִּיד הַחֲדָשׁ
 רַחֲבֵיהֶשֶׁכֶם וּבַעַל הַפְּנִים הַנְּסִים. אָבֵל גַּם יְדִידוֹ הַיּוֹתֵר קְרוֹזִים
 אֵלָיו לֹא יָדְעוּ אֶת גִּזְעוֹ וּמוֹצָאוֹ וְלֹא עֲמָדוֹ עַל אִפְיוֹ לְחַבֵּר
 אֶת מְגֻזְזוֹתָיו וְתַעֲוֹדָתוֹ בְּחַיִּים מָה הִיא. כְּמַעַט יוֹם יוֹם בְּבִקְרָא
 הָיָה בָּא מִמְּקוֹם לֹא נֹדָע אֶל „הַשְּׂכֵנָה“, שֶׁם יָשַׁב שָׁעוֹת
 אַחֲדוֹת בְּבֵית־הָאֵלְפִן שֶׁל סַגְנוֹרִי וְהִנֵּה בְּסַפְרִים פְּתוּבִים
 בְּלִשׁוֹן הָעֵבְרִית, שְׁלֵמַד לְדַעַת עַל בְּרִיָּה בְּנֶקֶל וּבְמִשְׁךְ
 עַת קֶצֶרָה בְּעֹרֶת יְדִיעוֹתָיו הַמְרַבּוֹת בְּלִשׁוֹן הָעֵרֶבִית; אַחֲרֵי שִׁמְעוּ
 אֶת „חֲשֵׁעוֹר“ הִלְךְ עַל פִּי רַב לְבֵית בִּרְחֻסְדָּאִי, וְאָכַל אִתּוֹ
 אֶת אֲרָאָתוֹ הַפְּשׁוּטָה: לָהֶם, אֲרוֹ וּפְרוֹת. בְּשַׁעַת הַיְאָרְחָה

ולאחר־הֵן הֵיו חוזרים לשוחח על מה שלמדו באותו יום
בישיבה ולברר את הדברים ברב ענין.

ביום אחד מצא לו פוריום חפץ מיוחד להביא אתו אל
בית רבי עמרם פד חמר מלא יין חמד מנסני הרי מולדתו.
אבל ברחסדאי העיר אותו בלשון רכה, פי אסור לבגיי־הבית
לקבל ממנו את תשורתו תוקרה ולשתות מיינו הטוב.

„יין טהור הוא“, אמר פוריום, „גם לא גשמש בו
לצרכי הקדש במסגד. גשבעתי פי מיום שובי ממסעי לא
הקרבת לאלילים.“

„ואף על פי כן“, חזר ברחסדאי, „מצוים אנתנו להיר
את עצמנו מן היין הזה, מפני שהוא יין נכרי.“

„עד היכן הגיעה ההתבדלות! ובמה אסוא אתם אזמרים
להגן על עצמכם מפני אויביכם, המאשימים אתכם בגאווה
בגדל לבב?“

„בזאת אשר אנו מוסיגים אותם לבא אל בתי האלפן
והתפלה שלנו ואל מעונותינו, העומדים פתוחים לפניהם
פתורתנו הקדושה עצמה וכשלחנו של האיש הישראלי, שקל
הרעב ללחם מוצא לו מקום על ידו...“

„אני פקר באתי אליכם, ובקל זאת עדין לא נסמח
הגבול אפילו רק פדי יכלת לשתות שנינו יחד כוס יין.“
ו לא היתה תזכחה, פי אם שאלה, פנתר השאלות,
למעמו של נקר. העלמות הקשיבו אל השיחה בתשומת
לב, פי קו למצא על ידם את המפתח אל מחותו של האדם
משמלא וזה...“

„פונריוס!“ אמר ברחסדאי בהנחתו את ידו על שכם רעהו, „אתה באת אלינו, ואנחנו לא שאלנוך מאן ולמה. הדבר אשר העידותי עליך, כי בשנים גמש בכף הצלתני סמיות, כבר הספיק לפתח לפניה את כל הדלתות. אנו מניחים לך לשמע את תורתנו וללמד לדעת את ארחות חינוג בלי אשר שאלנו: איזו הנה המחשבות והשאימות, אשר הביאו אלינו את תור? ... היש בזה אף שמץ מן הפרוד וההתבדלות?“

„הלא זהו הדבר, שבו אתם מפליאים אותי. בעולם הגדול פלו, אשר עברתי בו, לא ראיתי בשום מקום כל כך הרבה חבה, כל כך הרבה אמון, כמו אצלכם. אבל יש עדין קו אחרון, אשר לפעמים קרובות הוא מפריד בינינו... היום הנה זה — הנין.“

„אתה, פונריוס, לא עברת את הנבול האחרון; הנה לא יהודי...“

„אם מכונ אתה בדבריה להבדל הדם, הרי הוא גבול, שלא יוכל להבטל לעולם, ולפי זה הלא עלולים גם אתם גם שקורי תורתכם להיות לזולתכם פסעינות חתומים, ותרצון הטוב לא יועיל כאן כלום.“

„לא, פונריוס; את גבול הדם אין אנו מכירים לתנאי מכרת. כי הדם הוא עצם הנטפל לאדם מלדה, אבל האמת האלהית יכלה להרכש רכישה חפשית ועל ידי מלחמות פנימיות שבלב. הלא שמעת מה שקרא סנגורי היום מעל ספר התלמוד: לעגן שמירת המצוות הפעשיות נאמר בתורתנו;

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם. הָאָדָם כְּתִיב! לֹא
כִּהְיוּ וְלֹא לֹוּ וְגַם לֹא יִשְׂרָאֵל, כִּי אִם הָאָדָם סָתָם. מִכָּאֵן
אֵתָה לְמַד, כִּי אָדָם שְׂאִינוּ מִיִּשְׂרָאֵל וְשׁוֹמֵר מִצְוַת הַחַיָּה
לְכַהֵן גְּדוֹל.

”וְאֵף עַל פִּי כֹן?”

”כּוֹנֵנְתָה אֶל הַדְּבָר הַחֲתוּן. אֲבָל דְּבַר זֶה כְּבָר לֹא
כִּנּוּ הוּא תְלוּי, כִּי אִם בְּאֲחֵרִים, שְׂצָרִיכִים לְהַתְגַּבֵּר עָלָיו
וְלְהוֹצִיא לְפַעֲלוֹת בְּלִי הַשְׂתַּמְסוּתֵנוּ אָנוּ, וְיֵשׁ אֲשֶׁר גַּם לְמִרְזַח
חֲסָצְנוּ הַתּוֹרָה מְוַדְּגֵת וְזוּג שְׁלָם עִם הַבַּיִת מִן הַגִּבּוֹר לְהַתְדַּבֵּק
בָּהּ רַק לְאַחַר קִבְלוֹ עַל עֲצָמוֹ לְשִׁים אֶת מִצְוֹתֶיהָ לְיִסוּד וְאֲבָן
פְּנֵה בְּכָל דְּבַר קָטָן וְגְדוֹל, אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה בְּחַיֵּי יוֹם יוֹם.”
”בְּרַחֲמֵי הַיָּמִים” קָרָא בְּזִמְרוֹת בְּרִנָּה, ”כְּבָר גְּבוּרֵי הַיָּמִים
לְצַדֵּד אֶת הַצֵּדֵד הַחֲתוּן הַזֶּה, אֲבָל מוֹדָה אָנֹכִי, כִּי בְּדֶרֶךְ
מִסְעֵי, בְּלִמְדֵי לְדַעַת תַּבֵּל וּמְלוֹאָהָ, שָׁבוּ וְנִעְזְרוּ בְּלִבֵּי אִיוֹן
סְפָקוֹת וּפְקוּקִים. רְאֵה נָא, יְדִידִי! מִלִּיּוֹנֵי בְּנֵי אָדָם חַיִּים
עַל בְּדוּר הָאָרֶץ, בְּמִנְחָה וּבְמַעֲרָב, בְּצַפּוֹן וּבְדָרוֹם, לִיד חֲזָפִי
יָמִים וּבְהָרִים, וְהִלְלוּ בְּהַמְזִינֵיהֶם הֵן לֹא מִבְּנֵי עַמּוֹךְ וְאַמּוֹנֵתָה
הֵם! הִיתְבוּ, כִּי כָל אוֹתָם הָאֲנָשִׁים, שְׂאִינָם רוֹצִים לְדַעַת
אֶתְכֶם, וְשְׂאוּלֵי גַם שׁוֹנְאִים בְּנַפְשׁ הַמָּה לְכֶם, לֹא צְדָקוֹ יַחַד וְהֵם
מְנַשְׂשִׁים בְּלָם בְּאַפְלָה, וְרַק אֶתְכֶם לְבַדְכֶם, קִמְצָן שָׁל בְּנֵי
אָדָם מְסֻזְרִים וּמְפֻרְדִים בְּכַה וּבְכַה, גְּבַחְתֶּם לְהַפִּיר אֶת הָאֵמֶת
עַל תְּשׁוּבָה וְעַל עוֹלָמוֹ? הֲלֹא תִסְלַח לְהַתְגַּלוֹת לְבִי זוּ; לֹא
הַשְׁנֵאָה מְדַבְּרַת מִתּוֹךְ גְּרוּנֵי, כִּי אִם הַתְּהַבָּה הַמְעַנָּה מִיִּסּוּרֵי
שִׁמְךָ. אָנֹכִי עוֹמֵד לְפָנֶי הַגְּבוּל הַחֲתוּן...”

„התגלות לב נאנה לאיש ישר“, אמר ברחסדאי אתרי
דוסינה קטנה, „ואולם ראה, אתה אומר אלי: נבחרתם.
עד נטה שאמה מכיר את תורתנו ואת חובותינו הלא יודע
אתה, כי בחירה זו שנבחרנו לא זכות היא לנו, אלא חובה,
דבר, שאחריותו גדולה וקשה מאד, באחריות המטלת על
ראש לבית אבות.“

„לפי השגתי“, השיב לו פוזריוס, „אתם לוקחים לעצמכם
בתוך משפחת העמים הכללית את זכויותי וחובותי של הבכור.
אבל האחרים, הרבים, מה תהא עליהם? האם אין תורתכם
זו שאמרת: אחר רבים להטות? על מה אפוא, אתם מבקשים
את משפט הבכורה שלכם או, לפי דבריכם אתם, את
אחריותכם הגדולה?“

„אם הרשה לנצרה לא מלמדה אשר במוני להגיד דבר
לברור הענין“, התערבה נחמה בוכוח הרעים, „אמשל
לכם את המשל, אשר שמעתי היום מפי אבי. נפלא הדבר,
כי שאלה זו כבר העסיקה גם אותי בהלך נפשי, אף כי
יודעת אני תכל ומלואה רק על פי השמועה בלבד. באשר
שאלתי זה לא כבר את אבי, כיצד אפשר הדבר, כי קטן
היהודים הקטן ישעבוד לדעותיו את העולם הגדול? תראה
לי על מנורת השמן הקטנה הדולקת, המאירה את התדר
בלו; אחר כך חורה על ספר הגמרא העבה הסגה לסגנו
ניאמר: ספר זה, יציר רוח אנשים יחידים ומעטים, שופך
ממשלתו על תוהוים כלם עד סוף קל הדורות. איה כאן
חק זכויות רבים? האם לא ימשך אליו בכם פיו מורה

אחד מעל הקמדרה שומעים למאות? במקום אשר ישלט הרוח, תרעיון, שם נמצאת ההנהגה לא בידי הרבים, כי אם בידי המועטים, בני העליה. תנביאים היו יחידים, ואף על פי כן ירעישו נאומי הרעם שולהם אלפי לבבות עד היום הזה?..."

"טוב ויפה!" קראה בת־שוע בפעליצות גמשה; "הרואה אתה, ברה־חסדאי", הוסיפה בצחוק, "את החיל הרב, אשר עשתה נחמה שלנו בלמודים במשך העת, שנפקד מקומך בינינו?"

ברה־חסדאי הרעין בראשו לאות הסכם. תכן דבריה לא היה, אמנם, חדש בעיניו, אבל בהירות הרצאתה תפליאה אותו מאד. גם פוזריוס הקשיב לדבריה מתוך התענינות מרבה. "אני מבין", אמר פוזריוס אחרי חשבו קצת, "ישראל הוא האזר, ולפיכך הוא יכל להתאיר את החלל פלו, הוא הנביא ומטיף האמת, ולכן הוא עומד בלח הרוח ותרעיון מפעל לתבל. מנקדת השקפתכם יוצא כל זה ברור; אבל סלח נא לי אם לפי ששמו של דבר אין נקדת מבט פוז צודקת".

"אינך שם אל לב, פוזריוס, כי אנו מתפללים יום יום: נפירו ונדעו כל יושבי תבל פי לך תכרע פל בך. הנאנה המריצה את עמי הנקר להגדל עם אלהיהם מאחרים; אבל אדיר מסגנו הוא, פי המאור שאנחנו נושאים ודבר אלהים אשר בסינו יהיו לקנין תרבים".

"כי אז תלא צריכים אתם לצאת בעקבות תרות הבנות, אשר יצאו סמעי ישראל. כדי לנחל את הנצחון הנמור צריכים הייתם לפסיץ את אמונתכם ברבים אם על ידי

שליחים, כמעשי ישו הנוצרי, או — כמו שעשה הנביא
ממדינה לפני מאתיים שנה — בקרב ובחנית“.

„לא, כוזרים!“ ענהו ברחסדאי בהתפעלות, „האמת
תעשה לה נפשות בכחות עצמה; לפלס לה נתיב בעולם
על ידי הרב או על ידי שליח — דבר זה אנו חושבים
למטות וגם לרעה רבה. יום יבא והעולם יהיה שלנו, רצוני
לומר, כי הנשבעים לדגלנו ילכו ויתרבו עד שנתפש בהמוננו
את חללו של עולם. מין שמקדים לבא אלינו היום בלי שום
השפעה מצדנו ולמרות מה שאנו מניאים אותו מפעלו, כי
אם נמשך מכה האמת ומהפכה פנימית שבלב, — האיש
הזה נחשב לנו כאחד מבני העליה, העוזרים פחלוצים לפני
המחנה הגדול הנשאר מאחריהם וברוך בזו“.

„אבל את היחיד, הרוצה לבא בבקרתכם, אתם יזמים
מעליכם בזרוע“.

„לא תמיד ולא בקל פעם, אלא רק בזמן שיש רגלים
לדבר, כי הוא עושה מה שעושה לשם תועלת חקרית
או מאהבת נשים. אבל לא כך נתיחם למי שיבא בבקרת
אמונתנו באמת ובלב תמים. את האיש שהוא הזר נזהר
קדם שלש פעמים, גם נעמידהו על התוצאות הקשות הקשורות
במעשהו זה לחייו בהנה ובקעתיה, ואם אחרי כל אלה עוד
יוסיף לעמד בודעתו, אז ימלא את דבר החקים האמורים
בגרים, ואחר נקבל אלינו את המתנהר קאת מלכה וסבטן“.

כוזרים התעמק קצת במחשבותיו. נראה היה, כי נכנסו
הדברים אל לבו. אמר שאל:

„היודעת ההסתוריה לספר לנו על עמים או שבטים
 שלמים עברו לחסות בכרית אמונת ישראל? אין רצוני לשאל,
 אם היתה ממלכה, אשר הכריזה את הנידוח לאמונה השוררת
 במדינה, כמו שעשה קונסטנטיין לפני חמש מאות שנה לדת
 נצרות, אלא, אם נמצא גוי בארץ, אשר משפע מתורת מוריו
 ומדריכיו עבר מתוך הכרה פנימית להתחילק באמונת היהודים,
 ועל ידי זה הגיע גם להודפכות הלב, שחכה לה?“
 „כן“, אמר ברחסדאי, „בהיותי בבבל נודע לי ממקורות
 שונים, וגם מפני אנשים בקיאים בקורות העמים, פרטים
 מענינים על דבר תולדות בית סנבז בתדיב.“
 „ספר נא, ברחסדאי, ספרה!“ „הפצירו בו העלמות,
 וכת שוע הוסיפה בנעצה בכונריוס מבט בווער: פמה תודה
 אנחנו תיבות לה על תתקד לברחסדאי פתחון פה לדבר.“
 „הדבר הנה בעשרות השנים הראשונות למנין הגוצרים“, החל
 ברחסדאי את ספורו, „בימים שהרבו בני האדם לחפש אחרי
 חזון לב, פי התחיל עולם האלילים אשר ברומי ואשר באתונא
 שתזומט ונופל. גם ביהודה וביחוד בחוצות ירושלים—צמא העם
 לאלה חדשה ונביאים חדשים קמו, אשר השקיטו את צמאונם.
 פעת התיא חי בתדיב, מדינה כפוסה לממלכת הפרתים
 אשר על חוף נהר תדקל, המלך סנבז עם הילני אשתו.
 המלכה הזאת חשקה באמונת היהודים ואת בנה חביבה,
 את זוטוס, חנכה על פי תורת ישראל בקתתה לו למורה
 ומדריך את אחד מגדולי חכמי העברים, איש צדיק ביראת
 אלהים ושמו תגניה. אחרי מות סנבז עלה זוטוס בנו, בהסכם

אחיו הבכור על פסא מלובת חרוב וימשל ביהודי נאמן על
עמו ויכלכל את מעשיו ברוח היתהדות המהורה. מעט מעט
הבקו באמונת ישראל גם יתר אחיו ואחריהם כל בני משפחת
המלך וכל רבי המדינה וגם רבים מעם הארץ. פלם קימו
וקבלו עליהם ועל זרעם לשמר את חקי תורת משה, אף
העניקו גדבות כסף גדולות לבית המקדש אשר בירושלים. הם
נקשרו אל היתהדות בקשר כל פך חזק, עד שנלחמו לא אחת
ושתיים לשם שמים עם עובדי האלילים ושבי הארץ צוררי
היהודים. למעלה משלשים שנה מלך זוטוס הצדיק, ועל
אדות אחיו ירש פסא, מנבו השני, מספר בתלמוד, פי
„בשני בצרת בזבו אוצרותיו ואוצרות אבותיו למזבת עגי
ישראל ותברו עליו אחיו ובית אביו ואמרו לו: אבותיך גנוז
והוסיפו על של אבותם ואתה מבזבזם. אמר להם: אבותי
גנוז במקום שהיך שולטת בו, ואני גנזתי במקום שאין היך
שולטת בו; אבותי גנוז ממון ואני גנזתי אוצרות נפשות...“
„והמדינה? העם?“ שאל פוזריוס, אשר הקשיב לדברי בר-
הסדאי בתשומת לב מרבה, „האם השתמרו ביהדותם לדורות?“
„הממלכה כבר עברה ובטלה מן העולם. חרוב נפלה
שדודה לפני חרב הנביא בכל גפות הפרתים, ובימי עומר
סחה באו בקרית האיסלם. אבל היהודים התחדשים תושבי
הארץ, אשר התיהדו בתם לבב, נשארו מחזיקים באמונתם.
רבים מהם עלו אל ארץ הקדש, אבל רבם התאמצו לבא
אל אחיהם אשר בבבל, וביניהם מצאו את המנוחה השלמה
שצצו בה. שם, גם בירושלים, חיים עדן רבים מבני משפחות

חשובות יוצאות חדיב והם תופשים בקרב הצבור העברי
סקום נקבד קאר".

בת-שוע התעוררה ממקומה ותשאָל:

"האם הרשו מנבו וזוטום, המלכים היהודים מושלי
חדיב, לשאת להם נשים עבריות, וגם עשו כדבר הזה?"
"אשת זוטום היתה יהודיה יראת אלהים, אם כי לא
מלכה ומבטן, ותהי עוזרת חרוצה לאישה המלכה בכל מעשי
הטוב והחסד אשר עשה. היא — סמכום שמה — היתה
אחת מבנות אבמזריגוס מלך חרוניה, חניכו של מנבו ומבעלי
בריתו. גם אשת מנבו אחיו עמדה כיהודיה כשרה על יד
בעלה ותתי לו חכרת נאמנה בכל מסעליו הטובים והישרים."
"וגם היום עדן רשאים הם לשחת להם לנשים יהודיות
מלכה?" שאל כוזריזום.

"כן", אמו ברחסדאי.

על פני כוזריזום המאבנים נשפכו חיים ותנועת. אפשר
תנה להתבונן, כי מחו עובד בו עבודה קדחתנית; אבל הוא
דבר, כמנהגו, בקצרה ובמתינות כמונה מרגליות:

"אדם שלם הנה מנבו זה אם עשה מה שעשה סתוק
הקרה פנימית שפלב. אך מעטים הסה האנשים, שיש להם
עו הרוח להלחם בעולם פלו ובהם עצמם. ואולם, בר-
חסדאי! לעבר אל מתנכם ולהיות באחד מכם לכל דבר,
הרי זה פרושו: להפיר פרוד נמור מעל העולם הקדם ומעל כל
מה שנספג עמק בדם... מה מסלאים הם העקרים החדשים
האלה! זרים, מתסיהים סבתחלה הם מסתפרשים לבסוף

במחננו, בדמנו, עד שנעשים עצם מעצמינו ובשר סבשרנו. רוצים אתם לכבש את העולם לא בחיל ולא בכח הנשק, כי אם בתורתכם ובאור אמתה. אבל ברנע זה אין הדבר ברור לי, כיצד יוכל העולם ויכלו בני האדם להתקיים בלי נשק. מה היה לה, ברחסדאי, אז בבית הקברות אשר בבגדד, לולא נמצא אתי באותה שעה בכיסי אקדחי המלשש?"

"כי אז אבדתני, ואמי יחד אבדו לכלנו מגלת הספר יקרת הערו וכל הידיעות שנמסרו לי להביאן הנה, והקשר בין לב אמתנו בקבל ובין נפוצות ישראל בכוזר היה צפוי להנתק. ובכן היתה החרב, חרבה שלך, ביום העברות מן לתורה."

"היש עם לבדך לאמר, כי החרב נתנה לנו רק בשביל להגן בה על עמכם ועל תורתכם? אבל מה תאמרו אם תהפך החרב את פיה לעמתכם, כמו שהיה מעשה לפני שמונה מאות שנה בשעת חרבן ארצכם וכמו שכבר נעשה מאז ועד היום מאות פעמים?"

"אז תהיה לנו החרב לעזרה, למרות חפץ האויב, בדרך אחרת, כמו שנאמר בכרפת עשו: על חרבה תחיה ונת אחיה תעבד'. ראה נא, כוזרים! הנה נפתנו הלום, מרדפים בתוקת יד כל עמל ותלאה, מארבע בנפות הארץ. התבדה בנשק, כי לחנם נרדפנו מאת נוהג הדורות על פני הרי ארצכם בלי היות פה שום תעודה לפגינו?"

תפוש אהרחריו העו מבטי כוזרים במרחק. על פני חשיש אשר לו נוספו חריצים חדשים, וכמו נשמע לאן ריב שרעפיו מאחורי גלגלתו חפזנית הגדולה.

השמש שקעה. בתוך האח התאבקו צללים קודרים עם
רצועות האש האדמות. כוזרים השתתהו גחן לעפת העלמות
וילחץ את ידי ברחסדאי בהם נפש רב ויפן ניצא מן הבית
ברגלים מהירות, בדרךכו, ויעלם דרך שער המזרח מעיר תהאדים.

ה

וסן רב תביטתה בת-שוע אחרי פוזריוס בצאתו מן הבית
 ויעל במעלה רמת גבה. מה פחד ורחב לבבה! האיש
 הזה שבא והלך לו ועבר על פניה כעל וכמעט מפלי שים
 אליה לב, הנה לה לא אחד האדם; היא הרגישה, פי מעט
 מעט התחיל לתפוש פנה תבויה בגפשה, והרגש הזה לחץ
 אותה יותר ויותר. מה לאיש הנזר המפלא ותזעף הזה ולה?
 היא חפחה לו, גם התגעגעה עליו אם לא בא, אף פי
 קרבתו לא הבטיחה לה פלום... מדברו עבר ממנה והלאה
 במבטו, שהיה מכון תמיד לבר-חסדאי או לאחרים, ואף על
 פי כן לטפו עיניו לרגעים את עיניה ודבריו סצאו להם
 מסלות בלבבה. אף פעם עוד לא פנה אליה בשאלה;
 בנראה מנע את עצמו במכון מהביט בה, ובכל זאת כמו
 נדברו יחד חרש בשפת הנפשות. אוניה תפשו רק את צלצול
 דבריו, ואת תכנם לא הבינה, או שלא שמה אליו לב. אבל
 הקול חדר בכה נמרץ אל עמקי נשמתה, שם נגע בגימי
 סתר נרעידן רעד חרישי...

מאם הרעה עשה פי באה עד הלום? בתחלה חשבה
 את הנזר לבן אמונתה ותבחר נרפה אתו ממרחק פראוי

לעלמה ספנות מעמדה. אבל לגדל תמהונה נודע לה ספיו,
כי בן עם נכר הוא. היא שמחה לראות ביניהם קיר מכדיל
הגדל טבעי, העושה סמילא את כל שאר הפגנים והגדרים
מיתרים לגמרי. אם נכרי הוא ונשבע לאלהים אחרים, הן
לא מתחבקה תעשה להתרחק ממנו. מאן אין צדק עוד להקפיד
על מספר המלים ולדקדק בטיב הדברים, אחרי אשר הקים
הטבע ביניהם גבול, שאינו מגיח לקרבה יתרה.

הבטחה בכל זה יותר מדי בעצמה? אם הפריזה להשען
על רוח בינתה?

היא הזסיפה להביט אחרי כוזריוס עד אשר נעלם צלו
באפלת הערב מאחורי רמת גבה.

בעמדה פחולמת ועיניה נשואות אל הרמה, והנה באה
נחמה לקראתה ותאחו אותה בידה.
בת־שוע חרדה ממקומה.

”בת־שוע! מבטת את הזממת למרחוק ועיניך מסיקות
אשר רב אז דאגה. במעין הזך של עין האדם משתקפים
לפעמים האשר והצער בצבועים שוים.”

”אני מתבוננת אל קצרת השמש בהעלמה כל כך אדמה
ומקסמת מאחורי הקר.”

”אין השמש שוקעת, בת־שוע; בשעה שאצלנו ימי חשך,
היא מאירה במקום אחר, ולמחר היא יוצאת דרך שער
השמים השני ושבה ובאה אלינו.”

שבה ומביאה בבקר בבקר צרות חדשות, מעוררת נענועים
חדשים, גוררת אחריה ששון ואסון, או את שניהם יחד.”

”מה ילחץ את לבבך, בת־שוע?”

בת־שוע החרושה.

”בלשון אשר עוד לא דברת ביה מעולם, תדברי היום”,
הוסיפה רעותה, ”הכפן הסכנו אל צחוק הכסף שלך ואל
מבטך העליון, אבל מאד נשתנית ופניך העצובות כבר משכו
אליהן גם את עיני ברחסדאי”.

”מה אשרת, נחמה, אם הרשית לקרא בשם את האיש,
אשר זכרו יך גלים בלבך!”

”ואת, בת־שוע?” שאלה נחמה ותתרכק על רעותה.
”אין אני יודעת, נחמה. אין צדין שם למה שאני מרגשת
ולמה שנעשה בלבי פנימה, וגם לא נתנו להסתמן לעת עתה
בשמו של איזה בן אדם”.

”ואף לא בשמו של כוזריזם?” שאלה נחמה ועיניה
בחנו את רעותה במבטי חבה.

”צדין לא קראתי בשם זה באזני אחר”, אמרה בת־
שוע אמירה בלחש ובדבריה נשמעה כעין השתדלות להגן
על דבר מפני סכנה קרובה, ”ובשעה שאני נושאת אותו על
שפתי, אז שאני שומעת אותו מפי אחרים, הוא מצלצל
באזני צלצל כל כך זר ורחוק, כאלו לא היה שום שתוף בין
מלה קשה זו ובין מה שתופש אותי בלבי, ואף על פי כן...”
בת־שוע הפסיקה פתאם בדבורה.

”היודעת את, כי כוזריזם איננו יהודי?”

”הדבר נודע לי זה לא כבר, והוא משמח אותי מאד,
ובכל זאת — הלא תסלחי לחטאת שפתי! — אני מרגשת את

עצמי געלבת ולבי עלי דני בשעה שהוא עובר על פני מתוך
הצלפת מבט קר... הלא התבוננת, נחמה, כי אין הוא
משגיח בי ואינו מרגיש כלל בישותי..."

"בך דרכם, דרך גאון למו, של הכוזרים להסתיר את
לבת נפשם אחריו דלתים וברית של מנוחה ושלות רוח.
אל גא תאמיני במנוחת הקרת הזאת ועמדי על המשמר!
אל גא תשכחי, כי את הנהגת לרבי עמרם וכאחות לבר-הקדאי,
והוא איננו בן עמו".

"משיחת הנברים שמעתי, כי העקר הוא לא הנוע ולא
הדם, אלא האמונה בלבד", אמרה בת-שוע בשפה רפה.
"אפשר שכן הוא", ענתה נחמה; "לא לנו, נשים לא
מלמדות, להוציא משפט בדברים מרבי-החשיבות פאלה. אולם
אם גם נניח, כי העקר הוא האמונה, אכל האמונה הלא
איננה סחורה מוצאת לשוק, שאפשר לקנותה או להחליפה
באפס-יד. האמינה, אם לא רכש אותה אדם מלדה, אינה
נקנית אלא רק על ידי מלחמה ועבודה שבלב. ואת, בת-שוע,
אל לך להפריע, ואפילו הפרעה שלא בדרך ישרה, בעד
מלחמתו הפנימית של האיש הזה, ועוד פחות מזה —
להשפיע עליה..."

"הלא הוא גם לא יראני".

"אולם את רואה אותו, וגם לאחר שבכר נעלם מאחורי
הרקה..."

"אכל שם לא תוכל עוד, עין הרעה' להזיק לו", אמרה
בת-שוע בצחוק.

נשמעו צעדי אנשים. מעבר הרחוב בא ברחסדאי,
בשהוא הולך שלוב־יד עם מכיר.

„היודעת את?“, אמרה נחמה, „כי אין לב מכיר טוב על
כזוריוס, והוא הוא גם המסכסך בזאת תלמידי בית־האלפון.
רק פנמות השמש והזר עוזב את מקומו בישיבה, נראה מכיר
על יד ברחסדאי. ראי נא כמה הוא מכביר דבריו אתו;
הם נדברים יחד בכזוריוס. מכיר מתקנא בכזוריוס בגלל
רכשו לו את אהבת ברחסדאי ואולי גם בגללך...“

בת־שוע השאירה את דברי נחמה האחרונים בלי תשובה.
מכיר, איש שפל קומה ומהיר תנועה, המשיך בינתים
את שיחתו עם בר חסדאי בלי התבונן אל העלמות.

„עוד תראה, ברחסדאי“, אמר אליו מכיר בקול צרוד,
„כי האיש הזה ימיט אסון עלינו ועל כלל ישראל. הוא רואה
ושומע אצלנו הכל בלי אמר ודברים, ושתיקתו זו לא ישרה
בעיני. גלגלתו בעלת הקצוות, העובדת עבודה שאינה פוסקת,
חורשת מחשבות רע. ברחסדאי! עלינו לעמד על המשמר.
אף ראיתי אותו נושא תחת סעילו הארץ חרב ואקלח“.

„הנה רואה את הדברים מתוך אספקלריה שחורה“, הרגיב
אותו ברחסדאי, „צריכים אנו להתייחס באמון לאיש, אשר
הכרנו לדעת את טהר רוחו וצדיגות נפשו“.

„אם פקר פתחתם לפניו את נלתות בית האלפון, צריכים
הייתם, לכל הפחות, לבלתי תת לו מהלכים בקרב בני
משפחתכם. יודע אני, ברחסדאי, כי הוא יוצא ונכנס בביתכם.
בת־שוע ונחמה מקשיבות לשיחותיו. מזה לא תצמח טובה...“

„אתה סתלהב, מכיר, יותר מדי, כאלו מדברת שנאה
סרקטית מתוך גרוגה. איזו רעה עלולה לצמח אם תקשכנה
הנערות לשיחותינו בעניני אמונה ודת?“

תשובת מכיר לא הגיעה לאוני הנערות.

„הכה גלכה“, בקשה בת-שוע, „אין אני רוצה לשמע
יתר את דברי המחרף. אנכי היודעת את מכיר זה מקרוב!“
„יודעת אני רק זאת, שהוא בא מקרים. אביו, סוחר
עשיר, הביא אותו לכאן בדרך מסעו למען הרחיקו מן ההשפעת
תמזיקות שבארץ מולדתו, הרת תנועות שונות, ולחנכו פה,
בסנה שוקטה ונדיחת זו, לתורה וליראת-שמים. הוא איש
טוב-לב, אבל גלהב המוג ונזח לכעס, ועל כן אין רוח
רבים סבלתו.“

„הוא בא לעתים קרובות גם אלינו“, אמרה בת-שוע,
„אבל כמעט יראה את פני פוזריוס, ומהר לעזב את הבית,
אף כי אין הלה משגיח אליו כלל.“

„הוא אשר דברתי“, קראה נחמה, „כי אין לבו טוב על
פוזריוס. אבל נעזבה נא את הנברים האלה לנפשם; ילחמו
לדם ונאנחנו נעמד מרחוק, כי אין הללו זקוקים לנו במלחמתם.
המלחמה תהא נערכת בגבולות הישר והצדק ועל ענינים
גדולי הערך כל זמן שלא תהיה יד האשה באמצע. מקנה
אני, כי פה אין הדברים מגיעים עדן לידי כד...“

„מה רצונך לאמר, נחמה?“

„פונתי, כי שנאת הנברים איש לרעהו אינה נובעת מתוך
גסות שניהם לאחת...“

„כָּבֹד אֲמַרְתִּי לְךָ גַחְמָה, כִּי אֵין כּוֹרִיזִים פּוֹנֶה אֵלַי לֹא
בְּדַבּוּר קַל וְגַם לֹא בְּסִקּוּר־עֵין...“

„הַיֵּשׁ לְהֵבִיא רְאִיָּה מֵאָדָם סָפְלָא בְּמִינוּ, אֲשֶׁר בְּעַמְקֵי
נִשְׁמָתוֹ תּוֹקֵד אֵשׁ לִזְהַמֵּת מֵאַחֲרֵי מִתְּכַת קְרָה וְקָשָׁה? הַשְׁמְרֵי
נָא, בַּת־שׁוּעַ, מִפְּנֵי הַזֶּר הַזֶּה!“

בַּת־שׁוּעַ שָׁבָה וַתִּתֵּן קוֹלָהּ בְּצַחֲזֹק הַמִּיָּחָד לָהּ. הַפְּעַם
הַיֵּה זֶה כְּעֵין צַחֲזֹק מִתּוֹךְ בְּכִי.

בַּחֲדַר־הַלְמוּד שֶׁל סַנְגוּרֵי יִשְׁבָּה גַחְמָה, כְּשִׁנְיָה אוֹחֲזוֹת
בְּיַד אֲבִיהָ, וַתְּשׁוּחַח אֹתוֹ שִׁיחָה נְלַבְּכַת. זֶה הָיָה בִּיזִם־
הַשְּׁבֵת בֵּין־הַשְּׂמֻשׁוֹת, בְּזִמְנֵי שְׂאֲבִיָּה פְּגוּי מִתּוֹרְתוֹ, וְהוּא נָתַן
בְּכָל מַחְשְׁבוֹתָיו רַק לָהּ. בְּמִשְׁךְ הַשָּׁבוּעַ כִּלּוֹ חֲכַתָּה הַנִּעְרָה
מִתּוֹךְ עֲלִיצוֹת־לֵב מִיָּחָדָת לְשַׁעָה זֹו שְׁלִפְנֵי מוּצְאֵי יוֹם־הַמְּנוּחָה.
אוֹתָהּ שַׁעָה הָיְתָה נְעִימָה לָהּ יוֹתֵר מִיּוֹם הַשְּׁבֵת עֲצֻמוֹ, שָׁבוּ
הָיָה בֵּית־הָרֵב מְלֹא אוֹרְחִים וַתִּלְמִידֵי־יִשְׁבִּיָּה גַם בָּעֵת אֲרַחְתּוֹ.
הַפְּעַם הַכִּין אוֹתָהּ אֲבִיהָ מֵרֹאשׁ לְקִרְאָת הַשַּׁעָה הַזֹּאת בְּאָמְרוֹ
לָהּ, כִּי רוּצָה הוּא לְשׁוּחַח אֹתָהּ בְּעֵנִין גַּכְּבֹד מְאֹד. הִיא הַשְּׁתוֹקֵקָה
מְאֹד לְדַעַת עַל מַה יִּסַּב אֲבִיהָ אֲמַרְיוֹ אֹתָהּ, אֵף כִּי שַׁעָרָה
אֶת תַּכְּן הַדְּבָרִים בְּלֵב רוּעָה.

בַּתְּחִלָּה שׁוּחַח אֹתָהּ אֲבִיהָ בְּעֵנִינֵי עוֹלָם; מֵהֶם עָבַר אֵל
עֵנִינֵי בֵּית־הַאֲלֹפִן, אֵל הַמַּסּ הַמוֹרֵם לְגַנְזֵי הַמְּדִינָה וּלְצַרְכֵי־
הַבַּיִת, עַד שֶׁנִּתְנַלְגָּלָה שִׁיחָתוֹ לְבַר־חֲסִדָּאֵי. רַעַד קַל עָבַר
בְּלֵב הַנִּעְרָה, אֲבָל הִיא שְׁמָעָה אֶת הַדְּבָרִים בְּמַנוּחָה וַתַּחְרַשׁ.
„הֲלֹא יוֹדַעַת אַתְּ“, אָמַר הָרֵב בְּרַגְשׁ, „כִּי רַבִּי עַמְרָם הוּא
יְדִידִי וְעוֹזְרֵי סִיּוּם יִסְדְּנּוּ פַּה יַחַד אֶת קַהֲלִתְנּוּ הַקְּדוּשָׁה, וְכֵן

אחיו ב־ר־חֶסְדָּאִי וְדָאִי שְׂאִינוּ מִן הַפְּחוּתִים שְׂבִין תְּלִמְדֵי בֵּית-
הָאֵלֶפֶן הַזֶּה. מִן הַשְּׂמִים הוֹכַח הַדְּבָר, שֶׁלֹּא יוֹלֵד בֶּן לְרַבִּי
עִמְרָם, וְהוּא רוֹצֵה, כִּי יִקְרָא שְׂמוֹ עַל ב־ר־חֶסְדָּאִי וְכִי יִהְיֶה
לְיֹרֶשֶׁת-בֵּיתוֹ. וְהִנֵּה הִתְעוֹרְרָה בְּלִבִּי מִחֲשֵׁבָה עַל עֲתִידוֹתַי,
בְּתִי, וְאֲנִי מוֹסְרָה לָךְ בְּקִצְרָה וּבְהִתְגַּלּוֹת לֵב: הַנְּאוֹתָה אֶת
לְהִיזוֹת לְאִשָּׁה לְב־ר־חֶסְדָּאִי?”

”חֲבַקֵּשׁ ב־ר־חֶסְדָּאִי עֲצֻמוֹ אֶת יְדֵי?” שְׁאַלָה נְחֻמָּה בְּקוֹל רוֹעֵד:
”לֹא, בְּתִי; אֵין זֶה מְמַדַּת בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְבֹא בְּמִרְיֹת
אִשָּׁה לֹא עַל-יְדֵי זְקֵנִים לְיָמִים מֵהֶם וּבְעֵלֵי גַסְיוֹן, כִּי אִם אוֹלֵי
מִתּוֹךְ הַסְּתַעְרוֹת רְגִשׁוֹת, שְׂאִין חֶסֶם עוֹמֵד בָּהֶם אֲפִילוֹ יוֹם
אֶחָד. רַבִּי עִמְרָם הוֹדוּ, שֶׁהוּא כָּאֵב לוֹ, הִנֵּה לוֹ לְפֹה.”
שׁוֹתֶקֶת לְקַחָה נְחֻמָּה אֶת יַד אָבִיהָ וַתַּנֵּעַ אוֹתָהּ אֶל פִּיהָ
וַתַּעֲיִנֶיהָ נִסְלוֹ עָלֶיהָ דְּמַעוֹת רוֹתְחוֹת.

”הֵאֵם דְּבָר זֶה שְׂגָלִיתִי לָךְ אִינוּ לְפִי רוֹחֵךְ וְרִצּוֹנֵךְ?
הֲאֵין לְבָבְךָ נוֹטֵה אַחֲרַי ב־ר־חֶסְדָּאִי?”

”לֹא, אָבִי,” אָמְרָה נְחֻמָּה בְּהַשְׁפִּילָה אֶת קוֹלָהּ, ”אֲבָל עוֹן כְּבֵד
רוֹבֵץ עָלַי. לְבָבִי דָּבַר, בְּעוֹד לֹא שָׁמַעְתִּי אֶת קוֹל דְּבָרְךָ, אָבִי.”
”לְמוֹצֵת אַחֲרָי?” שְׁאַל סַגְנוּרִי, בְּחֶרֶדוֹ מִמְקוֹמוֹ.

”לֹא, אָבִי; אֵין אַחַר זֶה אֵלֹא ב־ר־חֶסְדָּאִי. אֲבָל הֲאֵין זֶה
חִזְיוֹן מַעִיק לְרֹאוֹת בְּמִלֵּאת מַאֲנֵי לֵב סְמִירִים וְאַסּוּרִים
וּבְעֵלֵיהֶם לֹא יֵאָשְׁמוּ? הַיֵּשׁ לִי עוֹד הַשְׂדָּקָה לְזִכּוֹת בְּאֶשְׁרֵי, אֲשֶׁר
הִשְׁמַעְשֵׁתִי בּוֹ בְּסַחַר לְבִי לְפָנַי זְמַנּוֹ?”

”בְּזֶה קָנִיתִ לָךְ אֶת זְכוּתְךָ אֲךָ בְּסַסְתָּ אוֹתָהּ. זֶה הִנֵּה הַקּוֹל
חֲסִידִי, אֲשֶׁר תִּשְׁמָע לוֹ לֹא יִחְסָא.”

האם נאמרו הדברים בכל רגש שבלב, בכל אהבה
שאדם אוהב את זולתו?

סמרום אשרה חטבה נחמה בסתר נפשה על בת־שוע,
אשר נמשך עמה לבה אליה בחוקה.

„מה שאמרתי מתחתם לכל אהבה בזמן שהיא טהורה
ונאמנה. אבל בדברים כאלה יש אשר ישנה המזנף אל
הנכון פגמה בן־יומו של תזכוכית אל האבן היקרה“.

הדומיה אשר השתררה בתדר הפרעה על־ידי קולות
בודדים של אנשים מופרים רפות, שנשמעו מקרוב.

בבית־האלפן נאספו המלמידים ואנשי־הקהלה לתפלת
המעריב של מוצאי־השבת, ועד בא הלילה בלו את העת
בקריאת מזמרי תהלים.

נחמה הקשיבה רב קשב. נפשה בקשה דבר־מה בתוך
הקולות הבודדים.

עמה האמינה למצא את אשר בקשה. מנגינה נפלאה
ביסדה לותה את דברי נעים ומירות ישראל: „הי רועי, לא אֶחָסֵר“.
בר־חֶסְדָּאֵי הִבִּיא אֶתוּ אֶת הַזָּמֵר הַזֶּה מִבְּבֶל וַיְהִי כְּכַרְפַּת
שְׁלוֹם שְׁלוּחָהּ מִנְפֶּשׁ לְנַפְשׁ. בִּרְחֻסְדָּאֵי הִתְחִיל מִזְמֵר בְּקוֹלוֹ
הָעָרֵב אֶת הַחֲרוֹז הָרֵאשׁוֹן, וְכָל הַקֶּהֶל עָגָה אַחֲרָיו בְּהִתְלַחֲבוּתָא:

„בְּנֵאוֹת יֵשׁוּא יִרְבִּיעֵנִי,

עַל מִי סְגוּחוֹת יִנְחַלְנִי“.

„הגיעה השעה!“ קרא הרב בהתנשואו ממקומו, „הנה
חפץ רבי עמרם, שיוחג חג פלולותיך בימים הקרובים לבא,
בראש חודש אדר, כי סתחרת יום התתנה הוא יוצא לדרכך

רחוקה. אנחנו אין לנו להתנגד להפצו, אחרי אשר הואיל
ה', יתברך שמו, להורות לנו את הדרך הנכונה.

נחמה נשארה לבדה, ובדידותה ערבה לה הפעם מאד.
רנשות חרשים לא שערתם מימיה, תקפו את לבבה. בא
מי שהוא עם מסתח זהב בידו ויפתח בלאט את הדריר־לפיה
התבונים, ונגלה מקדשה השמור אצלה, וזרם אשר געים
השתפך בכל בתי־נפשה.

היא יספה להקשיב; מקרוב לה ברכו במקהלות: „ה'
ימלך לעולם ועד“.

בשיח לחש גלותה אל קהל המתפללים אף היא.

לא כל כך גרעש ברח־חסדאי, פשהביע לו עמכם דודו
את חפצו לחג בקרוב את חג חתנתו. הוא כבר דבר אתו
בענין זה לא פעם אחת ובפרטיות יתרה ויהי מאשר בעיניו
לשמע, כי הרב הסכים לדבר ויתן את ברכתו. את
רחשי לב נחמה ידע היטב, אף כי דברה בהם סתומות ולא
ברצון מיוחד. בת־שוע, אשר היתה הראשונה, ששמעה ספי
שניהם את דבר החדשה הזאת, השתתפה כל כך בשמחתם,
עד כי שכחה מסניה ענות נפשה. במקצת עמד לה הפעם
גם המקרה להשפיתה את מכאובה, כי זה ימים אחדים אשר
לא בא פוזריוס אל בית הזריה. הוא לא נועזה לשאל את
בר־חסדאי לסבת הדבר, אבל משיחת הנברים הגיע
לזנניה, כי נפקד מקום פוזריוס גם בבית־האלפון, ואין איש
יודע מסגי מה. לעצת זאת התחיל עתה מכיר, עלם זה עם

פני הנחשת והעינים הטטריות הקטנות והקוררות עם האש
הזרה, הבוערת בהן לרגעים, מבקר לעתים קרובות בבית-עמקם.
רבים לא אהבו את מכיר, ועוד פחות מזה את התרגשותו
היתרה בהגנו על דעותיו. נמצאו גם באלה, אשר לא
יכלו נשא אותו בגלל השקפותיו, שלא תמיד התאימו עם
השקפותיהם של מקרבי סגוריו. הליצנים היו קוראים לו
בשם "הטטרי בגלל מראהו וגם בגלל מוצאו הקרימי אבל
סגוריו עצמו לא מצא בו שום דפי, וגם ברחסנדאי קרב אליו
את העלם הנלהב, שיבדע לגלות בכל דבר "פנים חדשות". בתחלה
התייחסה בת-שוע אל מכיר באותו שיוון הנפש הדידוטי שהייתה
מתחמקת לכל. למרת-רוח נעשה אף לה זה עתה, אחר שהתבוננה
בשנאתו לכוזריוס ולבה הגיד לה את סבת השנאה הזאת...
האם לא צדקה נחמה באמרה, פי מלחמת הגברים מתנצלת
את טהרה ואת תמחה ונעשית בזויה ושפלה בשעה שמתערבת
בה האשה? העמדה בין כוזריוס ומכיר?
אולי? אבל שלא בדיעתה ובכרצונה התיצבה ביניהם.
את האחד לא ידעה נפשה עד כה ואל השני לא שמה
לבה מעולם... היש לה, אפוא, נסבה לקוט בקניה?
"מה מאשרת את, נחמה, פי מיום המחר ונהלאה תהא
רשאית לקרא קבל עם את שם האישי, אשר נפשוך נחלים
תלהט באהבתה אותו!" בדברים האלה קבלה בת-שוע עתה
את פני רעותה חבאה אליה ותפל על צוארה בגנש סוערת.
"גדול אשרי, בת-שוע, אבל שמתתי אינה שלמה גל וסו
שאין אני רואה אותך מאשרת גם את".

„כל עב לא יקדיר את שמחתי באשרה, נחמה, כי צללי-
החשך הזלכים ונמוגים ושמש מרפא באה ומאירה את נפשי
— — — ואולם — — — היודעת את שמץ דבר על כוזריוס?“
„אין אני יודעת יותר ממך, תביקתי. הלא עוד תןקרי
כי לפני שבוע-ימים עלה במעלה הנגבה, ואת הפסגת אחריו
ובאותה שעה נדברנו שנינו על אדותיו? מאז לא שב
עוד — — —“

„היתכן, כי קרהו אסון?“

„כוזריוס הוא אמיץ-פח ועשוי לבלי חת ויודע להשיב מלחמה
גם לשודדי דרכים גם לפריצי-חיות. תמיד מוכן ומזמן בידו
האקלה המלפפ יפה.“

„העלב אותו איש, אם פגע מי בכבודו? אפשר שהיתה יד
מכיר בדבר אז ברחסנדאי ואולי אביך בכבודו ובעצמו?“
„אף לא אחד מאלה. אמנם אין מכיר סובל אותו,
ובמחשך הוא רוקם עליו סומות, אבל הוא לא יעז לצאת
בגלוי נגד הענק בן חרי החשך; ברחסנדאי אוהב אותו
אהבה בלי מצרים ורואה בו את מצילו ומפלטו ואבי נוטה אליו
חסד, אם כי בזהירות הראויה ביחס לאיש, שאין יודע
את בנותיו ומגמות-נפשו.“

את הדברים האחרונים המעימה המעמה מנחתת
„וביחד מכאר ברחסנדאי לעצמו את סבת העדרו אני
לא ערבת את לבי לשאלו את הדבר.“

„גם לו נחשב הדבר כחידה סתומה, שאין הוא יכל
לפתרה. אפשר, כי יש שיבות לדבר עם המאנעות שם —“

בְּרַבְרָה הִרְאָתָה בְּיָדָהּ עַל הָעִיר. — „שָׁמַעְתִּי אֶת אֲבִיךָ, אִישׁ
 לֹא בָעִיר עֲסָקִים עִם הַכּוֹזְרִים, מְסַפֵּר הַיּוֹם בְּבֵית הַכְּנָסֶת עַל
 דְּבַר מְלַחְמוֹת תְּדוּשׁוֹת הַמִּתְכַּוְּנָנוֹת לְפָרֵץ עַל אֶרְצֵנוּ. הָעַרְבִיִּים
 בְּאַרְמֵנִיָּה הִתְאַסְּפוּ בְּמִבְצָר אֶרְדִּילֹן, וְהֵם אוֹמְרִים לְהִבְקִיעַ מִשָּׁם
 אֶל גְּבוּלוֹת מְמַלְכֵתֵנוּ. בְּאַרְמֵזֹן שְׁלִיטְנוּ בּוֹלֵן רַבָּה הַתְּכוּנָה,
 כָּל אִישׁ שׁוֹלֵף חֶרֶב נִקְרָא לְמַלְחָמָה. שָׁמַעְתִּי אוֹתָם נוֹעְצִים
 יַחַד עַל דְּבַר מַכְסֵת כֶּסֶף גְּדוֹלָה, שְׂרוּצִים בְּנֵי עֲדַתְנוּ לְהַגִּישׁ
 לְמוֹשְׁלֵנוּ הַטּוֹב, לְבוֹלֵן, לְאוֹת תּוֹדָה וּנְתִיבוֹת נְאֻמָּנָה. חֲלָא
 נוֹתֵן הוּא אֶת חֲסוֹתוֹ גַּם לָנוּ בְּלִי בְּקֶשׁ מֵאַתָּנוּ אֲנָשִׁים לְצָבָא.
 מַכְסֵת הַכֶּסֶף הַזֹּאת עוֹמְדָת לְהֶאֱסֹף בְּיוֹם חַג כְּלוּלֹתַי,
 שְׁיִשְׁתַּמְּתוּ בּוֹ כָּל אֲנָשֵׁי הָעֵדָה, וְאִזּוֹ גַּם יִתְעַצְּוּ עַל יְתֵר
 הַפְּרָטִים.

„וְכוֹזְרִיּוֹס?“ הִתְעוֹרְרָה בַת־שׁוּעַ כְּמַחְלוֹם.

„אֵל נָא נִפְתַּח פֶּהְךָ נִפְל כְּבָר בְּיַדִּי הָעַרְבִיִּים הַפְּרָאִים
 הַמְשׁוֹטְטִים בְּהָרִים. בְּרִי־חֲסִידָאֵי טָרָם יֹאמֵר נוֹאֵשׁ לֹא וְהוּא
 מְחַפֵּה עֲבוֹן לְרֵאוֹתוֹ בְּתוֹכֵנוּ בְּיוֹם חֲתָנֵתְנוּ.“

בארמון המלך ישב באולם הגדול, תמרסד סרבידים
מגוננים, ושבעד חלונותיו מצד ימין נשקף מראה הוד על
פני הים, בולן מושל הכוזרים תחת אפריון של משי אדם
ונוצץ ובגדו שרביט הזהב המעלף ספירים. לימינו ישב על
מצע פר קטן המשנה למלך, המגם. הוא מלא את מקום
קדשו של המושל בולן, שלפי חקי כוזר העתיקים היה נראה
בין בני תמותה רק במקרים שאינם מצויים, בכל דברי
הממלכה ועניני חול. למוגם ישבו בתצי גרן עגלה על עורות
ומרבידים פרושים שבעת השרים יועצי המושל. עבדים לבושים
פרוות קצרות מעור כבשים ומצנפות עור מחדדות בקציהן
היו יוצאים ונכנסים בלי אמר ודברים ומביאים אתם מגלות
קלף ומתקנים את גורי העץ בתוך האח המבערת. המושל
קרא היום את שריו למועצה גדולה.

כלם ישבו סחרישים ובכבד ראש עד אשר נתן המושל
אות בשרביט הזהב אשר בגדו, ואז השתחוה המשנה למלך
שלוש פעמים אפים ארצה, ואחרי כן התגשאו ממקומו ויאמר
בקול נמוך:

„עו מלכותך, המושל, לעולם יפון. האלים הגדולים
עומדים בכרובים סזככים לראשה ומריקים עליה את ברכתם.
גבולות ממלכתנו משתרעים עמה מן הים הפספי על פני
הרי קוקו עד לארצות נהר אזור ולחצי האי הטורי. הסלונים
על שפת הדגפר והאוקא סרים למשמעתנו ומרימים לנו מס,
וצבאותינו הולכים וחוזרים יותר ויותר לצד מערב עד הרי
הקרפטים. והנה באו מפאת דרומית מערבית הערביים תחת
פקדת הפליף שלהם אמדוס, ומקנאה גם מיראה הם אומרים
להתנפל על ארצנו. על פן קרא אליו הפעם המושל הגדול
את שבעת השרים היושבים ראשונה במלכות להזעז אדם
ולשמע מה יצוו לנו האלים לעשות“.

המנס שתק.

אחד השרים, מיליקמין, יזעז הפליף בעניני הצבא,
נגע שלש פעמים במצחו את הרצפה ויאמר:
„עו מלכותך, המושל, לעולם יפון. אל נא נחת מפני
קרד הערביים. אלינו הגדולים ימטירו קרד ונחלי אבן על
ראשי אויבינו ואת אנשי צבאנו הנבזרים יקחו תחת חסותם.
מאלבוס בא היום מלאך רזב על סוס הזהר ובשורה בפיו,
פי בגו הרם והנשא של מלכנו המושל, תקנתנו לעתיד לבא,
הגדיב סלימן הגיע עם חילותיו אל חוף הים הפספי.
לרגל רמת קוקו סנגב, ויחן ברצועת החר, ושם הוא מחכה
לצבא אמדוס כדי להתנפל עליו שתאם בסערת מלחמה. מצבנו,
אפוא, טוב מאד, ונאנחנו אין לנו בלתי אם להתאסף פלנו
בבתי הססגד ולשאת תסלה לאלים ולתקריב להם קרבנות“.

דהבל, שר האוצרות, הממנה על תשלומי המכס
 והמס, הודיע, כי מאת הארצות הנתינות השונות מתקבלים
 המסים הקבועים אל גנן, המושל, תמידים בסדרם. מבלגריה
 ואשר מדינות הגיעו מכסות כסף גדולות. כל ההזמנות לצרף
 הגיוס והפכלת של הצבא נתמלאו למועד הנכון, והקבלנים
 קבלו את שכרם בזהב טהור. גם עמי הנכר, היושבים בכוזר
 ונהגים מזכות הארץ, נדב אותם לבס להרים תרומות כסף
 ונהב לצרכי המלחמה לאות תודה על החסות ומשפטי
 האזרחים הנתנים להם בארצנו. ביהוד מצטיינים היהודים,
 אשר שלום להם עם כל עמי התבל. הם הודיעו על ידי
 בא כחם, הסוחר עמרם, כי נכונים הטה להקנים לאוצר
 הממשלה מכסת כסף גדולה מאד.

„גדלה והצלחה למושלנו הגדול! עז מלכותך לעזלם
 יבון!” בן קראו כל השרים פה אחר. רק המושגה למלך
 הקים העמיד פנים זועפות.

„יהי שם האלים סברך!” התחיל בשקפה רסה, „ואף
 על פי בן לבי הזנה איטה לעתידות ממלכתנו. חלמתי הלילה
 חלומות מוזרים, ורוחי גפעמה בקרפי מאד. בקשתי מאת
 המועצה העליונה ומאת המושל הגדול להתלים דבר, לבלי
 קבל אל אוצר מדינתנו כל תרומות כסף מידי הנכרים,
 וביחוד מידי היהודים אויבי אלינו. האלים מאצילים עלינו
 את אהבתם ובחסדם הם סולחים לנו על עון סבלנו בתוכנו
 את הנכרים, הלווענים להם ומבזים אותם. אבל בשעה זו
 שאנו מבקשים את עזרת האלים במלחמתנו עם הערביים,

אל נא נוסף עוד להרעימם בקבלנו עזרה מאת הנכרים
יבשהמשנו בכספם”.

דממה עמומה נהיתה. הכל ידעו את תכונת נפשו הקשה
ואת קפדנותו היתרה של המשנה למלך, אבל מעולם לא
שמעו אותו מדבר בלשון כזו באזני השליח העליון, מושל
הארץ. פלם נשאו את עיניהם סתוה סקרנות מרבה אל
רשמי פניו המאבנים של המושל.

הלה הראה בשרביטו על טבן, הוא החכם המלמד שבין
תברי המועצה, אשר ישב כל העת פשהוא רוסן בתשאי,
וראשו מורד לו על חוהו.

טבן התחיל את נאומו בבטחה ובקול רם:

”טרימורטי הוא מקור כל היצורים, וגם של אלה שאינם
מבני אמונתנו, ומבט השמש של סידהרטי יצהיל פנים
לתבל ומלוואה בלי יוצא מן הכלל. אין אלילי פור רוצים,
כי ישלט האדם באדם לרע לו. קנאת האלים ערוכה רק
נגד בני האדם, אשר בגאותם וברום אפם הם נותנים את
לפם פלבב אלהים, אבל לא נגד אלים דומים להם ואף לא
נגד אלה, המשתחווים ומזבחים לאל אחר — — —”

”נשען על דברי החכם המלמד טבן”, שב דהבל לרבה,
”אני מבקש, כי נוסף להתהלך עם בני הנקר, באשר התהלכנו
אתם עד כה. ארצנו נדלה ותשגב בעמל ידי כל תושביה
בלי הקדל דת ולאם. אין להאשים גם את המשלמים במרד
בני אמונתם בערב, הנוצרים תושבי ארצנו לא עשו לנו כל
רעה מעולם, וביחוד יושבים להם היהודים ישיבת שלום ומנוחה

בְּרַחֲבוֹתֵיהֶם, וְהַמוֹעֲטִים שֶׁבָּהֶם הִבָּאִים אֵלַינוּ אֶל הָעִיר,
עוֹבְדִים עֲבוֹדָה פֹּזְרִיָה לְמוֹכְתָנוּ וְלַטּוֹבַת מִמְּלַכְתָּנוּ בְּתוֹר
סוֹחְרִים, פְּקִידִים, בְּנֵי מִשְׁק וְתַרְנֻמִּים, וְגַם בְּתוֹר רוֹמָאִים
וּמְלָמְדִים. מִי שֶׁפּוֹנֵעַ בְּזִכְיוֹתֵיהֶם שָׁל הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה, הִרְיֵהוּ
מִקַּעֲקַע אֶת יְסוֹדוֹת הַמְּדִינָה.

הַמֶּנֶס הָעֵרִף בְּנוֹאֵם מְבֹטֵי וְעַם. בְּכָל זֹאת הַתְּאֵמִץ לְהַעֲמִיד
פָּנִים כְּשֶׁלוֹ בְּרוּחוֹ וַיֵּשֶׁב וַיֹּאמֶר:

„מִבֵּן הַמְּכַבֵּד מְדַבֵּר מִתּוֹךְ סְפָרִים מֵתִים, אֲשֶׁר לַחַיִּים
הַמְּהַלְכִים אֵין חֻקְמָתָם מְגֵדֶת כְּלוּם, וְדַהֲבַל הַנְּאָמָן אוֹמֵר רַק מֵה
שֶׁשָּׂמָה בְּפִיו בְּאֵגְתוֹ לְאוֹצֵר הַמְּלוֹכָה. אֲבָל אֵין הָאֵלִים מְדַבְּרִים
מִתּוֹךְ גּוֹיִלִים שֶׁנִּצְחָבוּ מִזְּקוֹן, וְגַם לֹא בְשִׁפְתַי יוֹעֲצִים חֻקְמֵי
מְדִינָה, כִּי אִם בְּחִלּוּמוֹת חֲזִיוֹנֵי לִילָה. אֲתָמוּל כְּשֶׁנִּבְנֶנְסֵתִי
לְנֶגַה הַיָּבֵת לְמִסְנֵד סִידֵּהֲרָטִי לְשִׁפְך שִׁיחַ, וְהִגַּה תְּמוּנָה לְנֶגֶד
עֵינָי, אוֹת וּמוֹפֵת מֵאֵת הָאֵלִים... רְאִיתִי חֲרָבִן וְשִׁמְמוֹן מִסְכִּיב
לִי וְקוֹל מִסְרוֹם חֲדָר אֶל אֲנִי; מֵה שֶׁאַתֶּם רוֹצִים טוֹב
וַיִּסֶּה, אֲבָל רַע פֶּעַלְכֶם.“

עַל פְּנֵי הַשֵּׁשׁ שֶׁל הַמוֹשֵׁל גִּשְׁפָּכָה פִּתְאֹם כְּאֵשׁ תַּפְּתָה.
הוּא הִרִים אֶת הַשְּׂרָבִיט לְמַעְלָה, מֵה שֶׁשִּׁמַּשׁ אוֹת, כִּי הוּא
עֲצָמוֹ רוֹצֵה לְדַבֵּר.

„אֵיךְ אִמְרָתָּ?“ פָּנָה בְּשִׂאלָתוֹ אֶל הַמְּשֻׁנָּה, „הַרְצוֹן
טוֹב, אֲבָל הַפַּעֲשָׁה רַע? אוֹתָם הַדְּבָרִים שֶׁמַּעֲתִי גַם אֲנִי
בְּסִרְאָה הַלִּילָה. מֵה רְאִיתָ? סִפְרוּ!“

„רְאִיתִי כִּי גַן הַבַּיִתָּן שֶׁל הַמוֹשֵׁל גִּהֲסֵךְ כְּלוֹ לְשִׁמְמָה.“
אָמַר הַמְּשֻׁנָּה נִילָם.

”גם עמודי הפאר של האלים נפלו גדועים לארץ“, מלא
אחרי המושל, ”ומה ראית עוד?“

”אחרי כן ראיתי והגה עץ חסון עולה וצומח מתוך התרבות.“
”ואחרי כן?“

”ראיתי גם פתבת אש; אחרי כן אבדו עשתונותי, וכאשר
הקיצותי שכחתי את פראה העץ ונגם את תכן הפתבת.“
”אף אני ראיתי את העץ“, אמר המושל, ”אבל דמות
תבניתו כבר נשכחה מאזרונני. אולם הפתבת סאירה עדין
לנגד עיני וקול דבריה סרעים נפלאות באזני: לה לה, בולן,
לארדילן, שם אאורד עו ועצמה והכה תכה את הערביים,
אבל ידע תדע כי אעשה את הדבר רק בתנאי, אם תצרך
אל הרצון הטוב גם את המעשה הטוב. עד פה טוב
רק הרצון, אבל לא כן המעשה!...“

”או“, הזסיף המושל, ”הזליכה אותי יד נעלמה אל העץ
ושם ראיתי ליד הגזע פרי קטן מאד, הגה זה!“ קרא הקול
הסמיר; ”שמתי את הפרי פסי ולעיני נגה אור נעים ומתוק,
אשר לא ראיתי כמהו מימי, ואזני שמעו זמרת סקהלות
עדין, אשר לטפו את חושי בני. הגו זלף ריחות בשם ויטלח
אור יקרות, ובמעוף עין עמד לפני משגשג כלו בהדר צמחיו.“
”קמתי“, הזסיף המושל אחרי דומיה קלה, ”ונבחתתי
לסידהרטי, שפכתי שית לפני טרימורטי, ברעתי על ברפי
בתפלה לכל האלים ותרוחות, כי יסתרו לי את חידת מזיון
הלילה. אבל לשוא! החלום נשנה במראות אחרים גם בלילות
הבאים, ועל כל פסיעה ופסיעה, בין בשעה שאני נמצא

במסגד ומזבח לאילים ובין בשעה שאני יושב פה במועצה,
במילי בנן ובשבתתי אל ארחתי, בכל מקום מצלצלים באוני
בקולות אלפי רוחות: טוב הרצון, אבל רע המעשה:
הכפלתי את מספר עבשות העולה, הרביתי בתפלה ובתחנונים,
העבדתי את פלי מחשבותי עבודה קשה, עתר קטרת התאבד
פנאות עמודי ענן, ובכל זה אין פוסק צדון מנגר במתי!
הרצון טוב, והמעשה רע."

דברי המושל נגעו עמק אל לב השרים. המנם היה
הראשון, שהפסיק את הדומיה באמר:

"טוב הוא הרצון, המניע אל לבב המושל הגדול לעשות
חסד עם הנכרים ואיבי ארצנו, אבל המעשה הזה עצמו לא
ישר בעיני האלים..."

טבן החליק במנוחת הנפש, המלנה אותו תמיד, את
זכנו השרך ופלכן ניצן ויאמר:

"אפשר לבאר את הדברים כך וגם אחרת, ואפילו
להפך. מדוע התעוררו האלים על הנדבר עתה, אחרי אשר
התרישו עד פה?"

"יען פי קוראים אנתנו לעזרתם במלחמתנו ואין הם
רצים, פי אחרים בתוכנו יקראו לאלמים הם נגדנו", קרא
המנם בשמך עזבר, פי לא יכל להתאפק עוד.

אבל טבן לא התרגש ומנוחתו השילוסופית לא עזבתהו.
"ישים נא המשנה החשוב כאד אל לבו", אמר בנחת
בשוקל כל מלת, "אחת משתי אלה: או פי יתר האלים הם
מתחרי אננים, או שיש להם כח ועצמה. באפן הראשון

אין תפלות האנשים הנשבעים להם וכלות להזעיל לנו וגם להזיק, ופחות מזה הן עלולות לעורר את קנאת אלילינו. אולם אם יש איזה כח לאלהי הנקר, אז אין לנו להתגרוה גם בהם”.

המושל גענע לו בראשו לאות הסכם. מאז לא נועז עוד איש מן השרים לפצות פה בנגדו.
אבל המושל עצמו אמר:

„אחרי פי החלום אשר ראיתי אני והמשנה בעת אחת והדברים אשר שמענו בחזיון הלילה יכלים להפתר לכמה פנים, צריך לחפש את הדרך, המוליך אל הפעשה הטובה. טפן החכם צדק באמרו, פי אזהבים אנהנו את האלים ואת האמת יותר מכלם. לפיכך החלטתי להזמין אל המועצה הקרובה להיות באי כח בני יתר האמונות הירועות לנו ונשמע מה בפיהם”.

המנס התנשא ממקומו כלו נסער.

„היהודים עוֹנִים את כל אלה, שאינם מחזיקים באמונתם ולפיכך הנם שנואים וכזוים באשר הם שם. לא לכבוד יהיה למושל ולמועצה העליונה לשבת בסוד היהודים ולהפגם אתם בדברים”.

מילקמין נתן תקף לדרברי המשנה למלה.

„פי עתה נזמין למועצתנו נוצרי ומשלמי, — הסכים בולן”.
„ובינתיים צריך יהיה להשגיח השגחה מעלה על היהודים”,
אמר מילקמין באחרונה; „חילים, ששהו זמן מעט בעיר היהודים, ספרו לי, כי הם מתכוננים שם לקראת משתה

ויזם טוב שבו, בך אני משער, יתפללו לאלהיהם, כי ישלח
עזרתו לערביים הקרובים להם קרבת הגזע והאמונה.

על זה ענה סבן מתוך חיוך:

„על קרבת היהודים לערביים אפשר, אמנם, למצא ידיעות
בספרים העתיקים אבל אין להביא מהם ראיה, כי בשביל כך
עלולים היהודים לבזוז באמונתם למושל הארץ הסגן עליהם.“
„אני מסכים, אמנם, לדעתו של סבן“, חתם המושל,
„אבל בכל זאת הרשות נתונה לסילקמין, הדורש רק את
מזבת הממלכה, לשום עין משגחת על היהודים פהעצתו.“

ח

כְּשׁוֹב דִּהְבֵּל מֵאַרְמוֹן הַמּוֹשֵׁל לְבֵיתוֹ, שָׁלַח לְקַרְא אֵלָיו
 אֶת סוֹפְרוֹ וּמְלִיצוֹ אֲבָרְתָם בֶּן בְּכָפִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּקַצְרָה:
 "יֹדֵעַ אָנֹכִי לְהַעֲרִיף אֶת עַרְךָ פְּעֻלֹתֶיךָ אִמָּה וְאֵת פְּעֻלֹת
 רַעֲיֶיךָ לְמוֹצַת הַמְּדִינָה. אֲכַל אֲתָם, הַיְהוּדִים, אֵינְכֶם אֱהוּבִים
 לְבָרִיּוֹת בְּכָל הָעוֹלָם וּמְבִיצֵן פִּלְסָה הַשְּׂנֵאָה אֲלֵיכֶם נְתִיב גַּם
 מֵעַבְרָ לְהַרְיֵנוּ. לֵב הַמּוֹשֵׁל וְאֲחֵדִים סִיּוּעֲצִיו עֲדוּן טוֹב עֲלֵיכֶם; אֲכַל
 גַּם הָאוֹיְבִים אֵינָם יוֹשְׁבִים בְּחִבּוּק־יָדַיִם, לְסִיכָה עֲלֵיכֶם לְהַזְהֵר".
 בְּכָפִי, אִישׁ נֶס־הַקּוֹמָה וַיִּסְהֶ-תָּאֵר עִם עֵינָיִם שְׁחֹרוֹת
 וּמְסִיקוֹת סַקְחוֹת יִתְרָה, שְׁתַּעֲ-סִנּוּ הַעֲדוּנִים הַעֲדוּ עַל מוֹצָאוֹ
 הַסְּסָרְדִי, הַלְבִּין כְּסִיד.

דִּהְבֵּל הַתְּאֵמֵץ לְהַרְגִיעַ אֶת רוּחוֹ וַיֹּאמֶר:
 "לְגוֹרְלֶךָ וּלְגוֹרֵל וַיִּדְרִיךְ הַמַּעֲטִים הַיּוֹשְׁבִים אִתָּנוּ כְּעִיר
 הַכּוֹזְרִים, אֵל נָא תִדְאָג; אֲכַל לֹא בֶן אֱלֹהֵי הַנְּרִים שָׁם מֵאַחֲזוּרֵי
 הַנְּבִיָּה וְחַיִּים עַל פִּי סַמְרֵי-הַסְּתָרִים שֶׁלָּהֶם מְבַדְּלִים וּמְסַרְשִׁים
 מֵאִתָּנוּ, וְאִפְשָׁר שָׁנָם בְּלֵב הַזֶּה שְׂנֵאָה אֲלֵינוּ".
 "בְּמָה חָטְאוּ אֲנִי מִשְׁלֹם הָאֵלֶּה, הַנְּתוּנִים בְּכָל לֵב לְמוֹצַת
 הַמְּדִינָה?" שָׁאֵל בְּכָפִי בְּשִׂמְחָתָם רוֹעֲדוֹת.

„את הדבר הזה יברר סילקמין, שלידו נמסרה ההשגחה
 על עיר היהודים. בנדיאי ידע את אשר לפניו לעשות...
 אבל יתנה מה שיהיה, אמה וכל אלה מבגרי־אמונתך מה,
 המביאים לנו תועלת, תמצאו אצלנו חסות...“
 „בזאת לא נוכל להנחם“, אמר כספי בקול רוער, „אם
 אנשים חפים מפשע, נפשות נקיות — — —“

„יודעים אנחנו את כל זאת יפת“, הפסיק אותו אדוניו
 בתנועת יד קלה מסיקה רצון; „אבל הלא תדע, כספיו
 הנבה תמוש והים יסב לאחור, ודבר יצא פעם מפי המושל
 במועצה העליונה של שבעת גדולי שרי המלכות, אחור לא
 ישוב ריקם. על כן, כספי, החרש והזהר! קדם כל השמר
 לך מעורר עליך חשד בשום יחוסים לעיר היהודים. אולם
 בולן מצין בטוב לבו ובנדיבת רוחו סבל ילודי אשה וסידהרטי
 יתמך הכל למובה.“

בצאת כספי מבית שר האוצרות פגש במקרה־קטן בלשון,
 איש גבה־הקומה, שגדמה במראהו לקוקזי או לצ'רקסי יותר
 מאשר ליהודי. בלשון נגש אליו כשהוא רועד בלבו ויאתו
 בידו. גם הוא כבר ידע תכל, כי נשא משנה בלשכת הסופרים
 של סילקמין ותדבר מודע לו מעל בתבי המלוכה.

רגעים אחדים הביטו איש בפני רעהו קלי אמר ודברים
 כילדים צווגים, וכמו מאליהם נמשכו בלכתם אל הבית בעל
 הנג המשפע העומד בתוך גן על יד חומת העיר המזרחית.
 שם גר אחד האנשים היותר מסרסמים שבְעיר, הוא רפאל
 אסריוס, רוסא המלך ורבי המלוכה, שהיה נקבד ותביב

מאד לבריות. שלשת היהודים היותר חשובים שבְּעִיר הפּוֹנֵרִים
התנצצו ביניהם זמן רב. הרופא, איש בא בימים קטן־הקומה,
גבהל מאד בשמעו מפִי שְׁנֵי האנשים את מטרת בואם, וְתֵהִי
עצתו, פִי יִלְכוּ תַכְף לְהוֹדִיר אֶת הַיְהוּדִים הַיוֹשְׁבִים לְבֶטַח
וְלְהַכִּינֵם לְקִרְאָת הַבָּא.

אָבֵל בְּסִפֵּי הַתְּנַגֵּד אֶל הָעֵצָה הַזֹּאת וַיֹּאמֶר:
"הוֹעֵל לֹא נוֹעִיל לָהֶם בְּזוֹה, וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שָׁגַם עָלוּל
הַדָּבָר לְמַנַּע מֵאֲתָנּוּ אֶת הַיְכָלֶת לְהוֹשִׁיעַ לָהֶם בְּשָׁעָה שְׁתַּנְיֵעַ, אוֹלֵי,
הַשָּׁעָה לְכֶה וְאֲנַחְנוּ הֵלֵא הַנְּנוּ הַיְחִידִים עִתָּה, שְׁחֹכְתָנוּ לְהַשְׁאֵר
נוֹשָׂאִים בְּמִשְׁרוֹתֵינוּ וְלַעֲמֵד עַל הַמִּשְׁמֵר לְמוֹצֵת הַכָּלָל כְּלוֹ".
"מָה יֹאמֵר מִיִּלְקָמִין לַעֲשׂוֹת?" שָׁאל אֶסְרִיוֹס.

שְׁנֵי זִנְיֵי עֵינִים נִשְׂאוּ בְּשִׂאלָה אֶל בְּלָשׁוֹן.
"דָּבָר בְּרוּר אֵין לְדַעַת בְּזוֹה עֲדִין", עָנָה בְּלָשׁוֹן, "אָבֵל יוֹדַע
אֲנִי אֶת מִיִּלְקָמִין יִפְה... מֵאַחֲזָרִיו עוֹמֵד הַמִּשְׁנָה לְמִלְכָה
הַכֹּל יָכֹל. הֵם יִבְיִטּוּ מֵעַתָּה בְּשָׁבַע עֵינִים עַל עִיר הַיְהוּדִים
וַיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּאַמְתָּלָה הַרְאֵשׁוֹנָה, אִיוּז שְׁתַּהֲיָה, לְקַחַת מֵהֶם בְּנֵי
תַעֲרוּבוֹת. יוֹתֵר מְזָה לֹא הָרָשׁוּ, פִי בְּחֶצֶר הַמְּלָכוֹת עוֹמְדִים
עַל סֶף מֵאַרְעוֹת גְּדוֹלִים וּמְרַבֵּי־הָעֲרָה, וּמְמוֹצָא הַמְּלַחְמָה
לְמַהֲפָכוֹת פְּגִימִיּוֹת גְּדוֹלוֹת תּוֹצְאוֹת...".

"לְפִי חֲרֵד לְסַנְגוֹרֵי", הָעִיר בְּסִפֵּי.
"עַל כָּל פְּנִים, נִצְטָרֵךְ לְהַקְרִים וְלִסְלֹל לוֹ מְסָלָה אֶל חֶצֶר
הַמוֹשֵׁל", אָמַר הַרופָא; "עוֹד הַיּוֹם אֲנִסָּה לַעֲשׂוֹת בְּאַרְמוֹן
אֶת הַנְּחוּץ לְדָבָר, וְאַתָּה, בְּסִפֵּי, הַנְּעִיר וְהַחְרוֹץ מִשְׁלִשְׁתָּנוּ.
תִּדְאָג לְיֵתֵר הַדְּבָרִים...".

כָּל יְהוּדֵי בְּלִנְר הֵכִינוּ אֶת עֵצָמָם לִקְרֹאת יוֹם הַחֲתָנָה
 בְּבֵית סַגְנוֹרֵי כָּאֵל חַג עָם, הַמְּשַׁתָּף לְצַבּוֹר כָּלוּ, כְּלֵי יוֹצֵא
 מִן הַכֶּלֶל. הֲלֹא הֵיטָה גַּחְמָה הָאֲרָאֵלָה הַטּוֹבָה בְּבֵית הַרְבִּי,
 אֲשֶׁר הִפְיָצָה בְּכָל פְּנוֹתָיו אוֹר גַּעִים וְתַפְסַק נַפְשָׁה לְכָל אָדָם.
 שְׂמַחַת הַבַּיִת הַזֶּה הֵיטָה שְׂמַחַת הַכָּל.

כְּמַעַט הָאִיר בִּקְרַר הַיּוֹם הָרֵאשׁוֹן לַחֲדָשׁ, קִדְמָה בַחֲצַר
 בֵּית הַכְּנֶסֶת מִקְהֵלֶת מְנַגְנִים בְּכָלֵי שִׁיר אֶת הַחֲתָן, אֲשֶׁר הִלְךְ
 בְּלוֹנֵית הַרְבִּי סַגְנוֹרֵי וְרַבֵּי עַמְרָם אֶל בֵּית אֱלֹהִים, שֶׁשָּׁם קָבְלוּ
 קֹהֵל הַמַּתְפַּלְלִים עִם תַּלְמִידֵי הַיְשִׁיבָה אֶת פְּנֵיהֶם בְּפַסּוֹקֵי
 זְמֵרָה. הִרְחֹבוֹת, שְׁעָבְרָה בָּהֶם הַתְּהַלּוּכָה הַחֲנִיגִית, הָיוּ
 מְרַצְפִּים יָרֵק דָּשָׂא וְעֵגֶן וְעַל הַחֲלוֹנוֹת וְהַפְּתָחִים הַתְּנוֹסְסוּ
 דְּגָלִים קַטְנִים וְהִבְהִיקוּ מְרַבְּדִים מְנַגְנִים. רוּחַ שֶׁל יוֹם טוֹב
 מֵלֵא אֶת עֵיר הַיְהוּדִים וְגַם אֶת הָאֲנָשִׁים הַלְּכוּשִׁים בְּגֵדֵי חַג,
 אֲשֶׁר עָבְרוּ בְּרַחֲבֵי כְּשֵׁהֶם נוֹשְׂאִים בִּידֵיהֶם סָלִים מְלֵאִים פְּרוֹת,
 פְּרָחִים וּמַמְתָּקִים — מַתָּנוֹת שְׁלוּחוֹת אֶל בֵּית הַחֲתָנָה.

הַחֲנִיגָה הָרֵאשִׁית הַתְּחִילָה אַחַר הַצְּהָרִים. אֶל בֵּית־סַגְנוֹרֵי
 נֶאֱסָפוּ כָּל הַנָּשִׁים וְהַעֲלָמוֹת שֶׁבַּמְּקַהֲלָה, אֲשֶׁר שָׂרוּ בְּמִקְהֵלָה

שיר תהלה לְכבוד הפלה החסודה והתביבה ותקשטנה בפרחים
את שערות ראשה התמידות סרם מעברנה תחת המספרים.
נערות יפות הגישו במאזר פנים ומתוך דקמה צנועה על ספר
קסף פרות ומגדנות.

בין מה התאספו בבית רבי עמרם מסביב לחתן כל
אנשי הקהלה וקאי פח מפל ישובי היהודים אשר בכנור. על
מרבד תחת אפריון משי אדם כחל ישב ברחסדאי עוטה
מעיל לזן ועל ראשו גזר מרקם זהב וענף וית פמסגרת לו
סביב. לימינו ולשמאלו ישבו לבושי בגדי אמלס הרב כנגזרי
ורבי עמרם. משרתים הגישו לקרואים סיני-מאפח יקרים
ונין. על קמה לא גדולה עמדה סקהלה קטנה של מנגנים
בתליל, בתף ובמצלתים, אשר קדמו במנגינת ברכה את פני
איש איש מן הקרואים בהופיעו אל הבית. שליחי קהלות
אחרות הוציאו ממלתחותיהם תשורות יקרות ונגישון בברכות
והלל. הרב סגזרי היה הראשון, אשר פתח בתפלת תודה
לאלהים בשמים, השוכן גם בתוך יהודי הגולה ומסוכך באברתו
אף על האזברים והנודחים אשר מאחורי הקרים. הוא ספר
על מסירות הנפש של ברחסדאי במסעו לבבל ועל האוצר
הרוחני הנחמד שהביא משם, ומזה עבר לדבר בהלכה לקומה
מספר ה"שאלות" על משפטי האשות של היהודים ויכל את
דבריו בברכה חסה ונגלבת לילדיו ולביתם החדש וגם
לקהלות היהודים אשר בכנור ולכל בני הגולה.

אחרי כן התנשא ברחסדאי עצמו להשמיע את "דרשתו".
בהתלהבות עצומה תדש במה תהושים והאיר לאמתו נסתאות

שונות במשנה ובספרא, כפי ששמע את הדברים בבבל ששמעה
 צרישה לחלמד. תרועת שמחה נשמעה באולם כשתבק הרב
 סגנורי את חתנו, יורש מקומו, לעיני העם וישם את ידיו על
 ראשו ויברכוהו ברכה בלחש וכל הקהל ענה אחריו: „אמן“!
 בלונת מנגינות חליל ומצלמים שרו אנשים יודעי נגן במקהלה
 שירי תהלים מעגן היום ובלבוב סיחד זמרו את השיר „הי
 רועי לא אתר“, שהביא אתו ברחסדאי מבבל ושמןגינתו
 הספיקה להתחבב בעת קצרה על הקהל. תלמידי בית האלפון,
 רעי ברחסדאי, התחברו יחד למעגל ויצאו במחולות. בין קד
 הוסיעו בדחגים שונים ובעלי לצון לבדח את דעת המסבים
 אל השלחן, עד אשר נשמע קולו האדיר של יקותיאל החזן,
 הקורא את הנאספים לרפד לפני הפלה... אז יצאה תהלוכת
 הנברים מאחורי החתן, הצועד לאטו בתוך שושביניו, ולקול
 חליל ומצלמים ירדו אל הרחוב המקשט עטרות ציצים וסרחים.
 כבא ברחסדאי אל בית הפלה נתף שם על ראשו מטר
 כשויות וקליות, פרחים וצמוקים, רק בקסירת עין קלה
 יכל לסקר מרחוק את בחירתו, שנדמתה כהוד יסיה לבת
 אלהים, כי סהרו הנברים לעוב את חדר הנשים, שעוד מעט
 והתחיל שם סדר „ההינומא“, מאחורי ספיצה ספרדית דקה
 התנצבת מקהלת המנגנים ויקותיאל בראשה, ללונת את
 עבודת חקדש במנגינות מעוררות לב, יצירות ארצות המרם.
 יקותיאל דבר אל הפלה במליצה נשיר דברי כבושין, שנגעו
 עד נפש השומעים והזילו דמעות מעיניהם. בעת ההיא ישבת
 נחמה בתוך הבית על מושב סרפד קרים ומרכדים תלולים

בסומיב לה עומדות רעותיה, אשר נפל בחלקן הכבוד להשתתף
 בסדר העבודה הזאת. בלי חמלה נפלו גלי השער המקשטי
 פרחים תחת המספרים, וכרגע פסה הראש הגוון קצרות עד
 לפדחת במעטפת המשי השחורה והמרקמת זהב עם קשורי
 צבעונים ומטבעות זהב מצלצלות וקטועות עתיקות ויקותיאל
 גתן קולו בשיר:

„נפל צדי השער
 סבת והודה היסה בנשים,
 והנעורים, תור הנקב
 חולפים בשמש השוקעת.
 אולם שמש אחרת זורחת
 ועשרת זהב סברקת מרחוק
 לקשט אם בישראל
 בסאר קלית התם!
 הדקעות הן הפנינים
 בעשרת זו היסה בעשרות;
 קמנה, בגזת ישראל,
 ומנה כבוד לפלה!“

מן העבר השני סנתה תהלוכת הנקרים עם החתן לקול
 התוף אל בית הכנסת, ששם הקימו את החפה תחת כפת
 השמים. סיד יצאה גם תהלוכת הנשים עם הפלה המכסה
 צעיף ויושבת על שרפרף-אפריון נשוא בידי ארבע עלמות
 צעירות. כל הנשים המלוות אותה נשאו בידיהן גרות הנג
 הזלקים והצעדנה אט לקול מנגינת החליל, מנגינה רכה ועדינה
 ומרוקמת את תרונת. כשהגיעו אל חצר בית הכנסת תורידו

את הפלה מעל מושבה וכמנהג העתיק הוליכו אותה השושבינים
סבב והקף שבע פעמים את החתן. בין פה נטה השמש
לערב ומעל פני שמי הערב הבהירים הביטו בוכבים מתנוצצים
על פרשת החג למטה ויהי דמיונם כצירי מרזמים השלוחים
לשמר לראש הזוג הצעיר, שבאשרו היה תלוי באותה שעה
אשרו ותקנתו של הקהל פלו.

הממת מות שררה בשברך רבי יצחק סגנורי בקול רועד את
ברפת הנשואין וברחסדאי קדש לו את בחירתו „כדת משה
וישראל“. שנים מזקני העדה ותכמיה נגשו זה אחר זה
לברך על הכוס את ברכות החפה האחרונות, וכל הקהל ענה
אחריהם „אמן“ בכונה עצומה. המנגנים בחליל ובמצלתים
השמיעו בפנהג הישן, לזכר חרבן ירושלים, מנגינת עצב
מתפללות יום „התשעה באב“, וסימו עם המקהלה כלה במנגינה
עליונה, שלוטה את התהלוכה העוברת אחרי החתן והפלה
אל בית האלפן.

את יתר שעות הערב בלו הנברים והנשים יחדיו, ואך
יריעה דקה ושקופה ממדלת ביניהם. משרתי הבית הגישו
לקרועים מעדנים ומיני מתיקה, המקהלה יספה לנגן, הפרחנים
ובעלי הלצון השמיעו דברי בדיחה ומתללות מעוררים צחוק
ותלמידי הישיבה יצאו מסביב לזוג הצעיר, במחול הפלה,
באותו מעמד נתפבר איש איש מהם על הסדר לשיר חרוזים
אחרים משירת הפלה, והנאספים שמעו וימתאו כף.

הגיעה השעה לאבי הפלה, הרב סגנורי, לשאת את
דברו, והנה נגש אליו אחד ממשרתי ביתו וילחש לו באזניו,

פי בחצר עומד איש זר, והוא עני מן העולים לרגל אל קברות הקדושים, הרוצה לדבר אתו. הרב צוה את המשרת לקבל את הזר בכבוד, להאכילו ולהשקותו ולהציע לפניו פי ישאר הערב פה בבית פאחד הקרואים. אבל המשרת סהר לשוב ותשובה בסיו, פי דורש הזר במסגית לדבר עם הרב, ולא ישעה לשום דתיה. סגגזרי נגש אל החלזן, אשר עמד שם הזר, שהיה עוטה מעיל נזירים ארקה, ופגיו מוסבות הצדקה.

”שלום לך!” ברך אותו הרב וישט לו את ידו, ”יהי ברך בך פבוא בן אמנתגו, תהנה מי שתהנה ותבא מאן שתבא”.

”רב תודות לך, רביו לא לאכל ולשתות באתי הלום. דבר נחויץ לי אליך”.

בדברו הוציא מתוך קספה קטנה טבעת זהב ויתנהגה לסגגזרי.

הרב לא שעה אל הטבעת.

”דבר יקר מאד; אבל אין לי שום צרקה בטבעת. אם יציק לך הפחסור למכרה, מוכן אני להושיט לך יד עזרה...”
”אין לי חפץ בנדבות”, אמר הזר וקולו שנה, ”אכל עוד תראה רבי, פי יום יבא ותצטרך אל הטבעת הזאת”.

”לא אבין לך”.

”יש אשר הששון גזרר אסון ובעקבות האשר תבא הצרה... קח את הטבעת, פי תאיר לך בשעת חשה”.

”אמשר שתואיל לקבר לי את דברך ברב עגנו”.

„על שמי האשר מתלקטים ענגים כבדים. השמר לך, רבי, והצפן את הטבעת בכיסך, היא תוכל להיות לך לעזר בצרה.“
אתה מפיל עלי חרדה, ידי, המלאך מסרום אתה, כי שלחה השמן לבשר לי רע?”

„מן השמים שלחתי, מלאך מאת האלהים, הנורא את הרפואה קדם למכה. קח את הטבעת, היא תוכל להחזיק לך לסתרה ביום עברות!“

בעודו רועד כלו התבונן הרב אל הטבעת.

„שמו של המושל בולן חקוק עליה!“ קרא בתמהון.
„כן“, ענהו הזר, „ורב כחה לפתח דלתים סגורות...“
סגורי חרד ממקומו:

„הקולך זה, כפסי חביבי? אמר מה נהיתה? האם נשקפת סכנה?“

„אל תקרא, חלילה, בשמי, ואלהים ישמרך?“

כן דבר הזר ניתקע את הטבעת בכף הרב ויעלם בצעדים פהירים דרך הפתח אשר מאחורי הבית לעמדת שגא.
ובבית פנימה נמשכו המחולות, המנורות הזלקות והחליל סגנון ועולה בעוז קולו על זמרת הגברים ומחיאות הכפפים של הנשים. הרב סגורי נכנס שוב אל הפעגל ויתיצב לפני הזג הצעיר ויקותיאל שר שיר עברי לקבוד אבי הפלה, והמקהלה ענתה לעמתו בהתלהבות אחרי כל בית: „שבח ותהלה לרבי יצחק, בחיר אלהים!“ מבלי ששים התעוררה תנועה בין השורות האחרונות של התאספים. באמצע האולם עוד הוסיפו לצאת במחולות ולזמר, בעוד אשר האנשים

העומדים מאחור נפוצו בתרדה לעברים. בבית הבהיקו פתאם פידונים, וחילים חגורי חרב ואקדחים נראו. קול החליל נדם והמחולות נפסקו והאנשים נמלטו לכל רוח פנתיל דבורים שנספגע. אבל בחוץ עמד גדוד חילים סוגנים, ואיש מן הנמלטים לא יכל לצאת מתצר בית הפנסת.

איש אשר מצנפת עזר גדולה בראשו ופתילים על כתפות מעילו וקשורי צבעונים סובבים את שרנגליו, נגש אל היושבים בראש השלחן וישאל:

„מי כאן ראשי העדה?”

איש לא ענה.

כמו קפאו האנשים על מקומם אז נדברו יחד לבלי דבר דבר.

באתרונה יצא אט רבי עמרם ויאמר, פי אחיו מלאו את ידו לנהל עניניהם, והוא מבקש להגיד לו, מה השר דורש ממנו. „אותך אני דורש”, ענהו השר בקול גם, „צניתי לאסר את ראשי העדה.”

„במה מאשימים אותנו?” שאל רבי עמרם, אשר ידע את הלשון הכוונתית על בריתה.

„אין מחובת כהנתי לדעת את הדבר ולאמרו. אני נצטנתי רק להביא את הפנהיגים.”

בסנים לבנות פסיד נגש סגנורי ויאמר:

„אני הנני הפנהיג הרוחני של הקהלה, ועלי תחול האחריות בעד כל הנעשה בה. אם נוגע תדבר לעניני תדת, רק אני לבדי האחראי בזה.”

„הַטְּנֵה יָגִים נֹאמַר בְּפִקְדָּה“, קְרָא הַשֵּׁר קִשָּׁה, וּכְרַגַע
 נָתַן צוֹ וַיֹּאסְרוּ אֶת שְׁנֵי הָאִנְשִׁים בְּנִחְשָׁתַיִם וַיִּצְיֵאוּם מִתּוֹךְ
 הַבַּיִת הַמּוֹאֵר יָפֵה לְעֵינֵי הַהַמּוֹגִים, אֲשֶׁר כְּמַעַט נֶאֱלָמוּ מִפֶּחַד,
 וּגְדוּד הַחַיִּלִּים שׁוֹמְרִים הַמְּבֹאֲאִים, וְדֶרֶךְ הַרְחוֹב הַזְּרוּעַ אֹזֵר
 יִקְרֹז וְהַמְקַשֵּׁט בְּעַטְרוֹת פְּרָחִים הוֹבֵאוּ אֶל הָעִיר פְּנִימָה...“
 “ בְּעִיר הַיְהוּדִים קָפְאוּ הַחַיִּים. הַמְּנֹרֹת הַמְּגֻנָּזוֹת נֶעְלְמוּ
 מֵעַל תְּרִיסֵי הַחֲלוֹנוֹת, וְהָאִנְשִׁים, אֲשֶׁר עוֹד לֹא נָדַם בְּאֻזְנֵיהֶם
 קוֹל הַהִלָּל וְהַמְּצַלְתִּים, בָּאוּ חֹדֵר בְּחֹדֵר לְבַבּוֹת אֶת צֶרֶת גַּפְשָׁם.

בַּחֲצַר הַמִּבְצָר, אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בוֹ בְּנֵינִים מִיְּחָדִים עִם חֲדָרִים
 עֲשׂוּיִים עָעִין כּוֹכִים מִתַּחַת לָאָרֶץ, שֶׁשָּׂמְשׁוּ מְקוֹמוֹת מְאֹסֶר
 לְמוֹשָׁעִים שׁוֹנִים, בְּעֵרָה עַל הַרְצָסָה אִשׁ אֲדָמָה וְתַפְּזֵן אֹזֶר
 בָּהֶּה עַל פְּנֵי קִבְצוֹת חִילִים רַמִּי הַקּוֹמָה, אֲנִשֵּׁי הַמִּשְׁמֶר. לְשֵׁם
 בָּאוּ עִתָּה הַחִילִים עִם הַרֵב סַגְנוֹרֵי וְרַבֵּי עֲמָרָם וַיִּתְיַצְבוּ לְפָנַי
 מִיִּלְקָמִין.

”גָּשׁוּ הִנֵּה אֵל תְּאִשׁ!” צִוָּה מִיִּלְקָמִין בְּקוֹל, ”הַחֲשֵׁךְ גָּדוֹל
 פֹּה כָּל כֶּה, עַד שְׂאֵי אֶפְשֶׁר לְהִבְחִין בֵּין אֹהֶב לְאוֹיֵב.”
 ”הָאֲנָשִׁים הַנּוֹצְבִים לְפָנַי בָּזֶה הֵם אוֹהֲבֵי הַכּוֹנָרִים,
 הַמְתַּפְּלִים מֵעַמִּי לְבָבָם בְּעַד שְׁלוֹמָם וְאֲשֶׁרֵם,” עָרַב רַבִּי
 עֲמָרָם אֶת לְבָבוֹ לְפָתַח דְּבָרָיו.

”אוֹהֲבִים?” קָרָא מִיִּלְקָמִין בְּצֹחַק רָשָׁע, ”אוֹהֲבִים, הַיּוֹצְאִים
 בְּמַחְזָלוֹת וַיִּגִּילוּ בְּרָגָה, הַמְאִירִים אֶת חֲלוֹנוֹתֵיהֶם בְּאֹזֶר וְקִרְוֹת
 וּמְקַשְׂמִים אֶת שַׁעְרֵי הַרְחֹבּוֹת, בְּשַׁעֲהַ שְׁבָנִינוּ וַיּוֹכּוּ מְדַקְרִים
 עַל שְׂדֵה קָמַל, וַיִּקְנִינוּ פֹּה מְרַבִּים בְּתַפְּלָה וּנְבַחֵי אוֹהֲבִים?
 בַּמְּאֲרָב מֵעַל הַנְּבֵהָ רְאִינוּ תִּזּוֹם אֶת אֲהַבְתְּכֶם... סָפָה,
 תִּיקְמוֹם, אֶת כָּל אֲשֶׁר רְאִיתָ וְשָׁמַעְתָּ שָׁם!”

„אזר כְּאֹזֶר הַחֶמְדָּה רְאִיתִי בְּעִיר הַיְהוּדִים“, סֵפֶר הַתִּיל, זֶהר גְּרוֹת הַזְּלָקִים, זְמַרְת עֹיֵבָה, מְחֹלּוֹת וְתַרְוַעַת שְׁמִמָּה בְּכָל מְקוֹם...“

„בְּשִׁעָה שְׁעַמְנו חַי חַיִּי צַעַר וְחֹשֶׁךְ מְלָחָם חָקוּ לְמַעַן וּבַח לְסִידֵהֶרְטִי“, מֵלֵא אַחֲרָיו מִיִּלְקָמִין.

„חֲגִנּוּ חַג חֲתָנָה, שֶׁר מְאֹד נִעְלָה! בְּאִזְתָּה שְׁעָה שְׁמִנּוּ לֵב גַּם אֶל מַחְסוּרֵי הַמְּמַלְכָה וּנְאֻמָּה מְכַסֶּת בְּסֶף גְּדוּלָה אֲשֶׁר חִפְצָנוּ לְמַסְרָה חַיּוֹם לְתַעֲזוּתָה“, הַשְּׁתַדֵּל רַבִּי עַמְרָם לְבָאֵר אֶת הַדְּבָר.

„אִין בְּסַפְּכֶם נִחְשָׁב בְּעֵינֵינוּ“, הַשִּׁיב מִיִּלְקָמִין בְּלִשׁוֹן גְּמַרְצָת, „אִם שְׁנוּאִים אַתֶּם עַל אֱלִילֵינוּ, עֲלוּלָה הִיא מִתְּנַת בְּסַפְּכֶם רַק לְהַעִיר כָּל חֲמַתֶּם וּלְהַמְרִיץ לְהַסִּב אֶת גּוֹרֵל הַמְּלַחְמָה לְרַעְתָּנוּ.“

„מִתְפַּלְלִים אֲנִי לְאֵלֵינוּ בְּעַד שְׁלוֹם עַם כְּבוֹר“, חֲתָעַרְב הַפַּעַם בְּשִׂיחָה גַם הָרַב סַגְנוּרִי, אֲשֶׁר עוֹד הָיָה בְּגִדְהֶם מִשׁוֹאֵת פְּתָאם הַגְּבָאָה עָלָיו בְּעֵצָם יוֹם שְׁמִחָתוֹ. אֵלֶּה הִיוּ הַדְּבָרִים הָרֵאשׁוֹנִים, אֲשֶׁר הֶעֱלָה עַל שִׁפְתָיו מְאוֹ. הוּא נִבְהַל לְשִׁמְע קוֹלוֹ, אֲשֶׁר שָׁנָה בְּשַׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת מְאֹד.

„לְאֵלֵהֶיכֶם“, אָמַר מִיִּלְקָמִין בְּלַעַג, „וּבְלִשׁוֹן קְרוֹבָה כָּל קֵד אֶל לִשׁוֹן הָאוֹיֵב, עַד שְׁאִין אָנוּ יוֹדְעִים לְהִבְחִין בִּינֵיהֶן. הַיְתָבוּ, כִּי יֵשׁ הַבְּדֵל נֶגֶד בֵּין מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וּמַאֲנִיכֶם אַתֶּם וּבֵין אוֹתָם שֶׁל הָעַרְבִיִּים?“

„אִין אֲנִי אֲנִי יוֹדְעִים אֶת מַחְשְׁבוֹת הָעַרְבִיִּים“, אָמַר סַגְנוּרִי, וְלִקְלוֹ שָׁבוּ מְעַט מְעַט הַבְּטָחָה וְהַעֲזוּ הַקּוֹדְמִים, „עַל כָּל

פְּנִים, אִין מְחֻשְׁבוּתֵינוּ מְחֻשְׁבוּתֵיהֶם. לִפְנֵי מֵאֵת שָׁנָה גִלְחָם
מְחַמֵּד בְּיְהוּדִים תּוֹשְׁבֵי אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ הָעֶרְבִית וַיִּשְׁמְדֵם, כִּי
חָרָה אַפּוֹ בָהֶם עַל אֲשֶׁר לֹא נָהְרוּ בְּהַמּוֹנֵיהֶם אֱלֹוֵי וְאֵל תּוֹרַתּוֹ.
הַפְּלִיף עוֹמֵר, יוֹרֵשׁ מְקוֹמוֹ הֵטָה רְצוֹן לַיְהוּדִים, וּבְכָל מְקוֹם
אֲשֶׁר עָשָׂה אִתָּם חֶסֶד, שָׁם שָׁלְמוּ לוֹ עַל חֶסְדּוֹ בְּיַד נְדִיבָה.
בְּכָל יִתְרֵי הָאֲרָצוֹת מְצוּיִם אָנְחָנוּ סְפִי תּוֹרַתְנוֹ לְדָרֵשׁ אֵת שְׁלוֹם
הָעַם, אֲשֶׁר אָנְחָנוּ יוֹשְׁבִים לְבִטָּח בְּקִרְבוֹ.”

”וְאִמְנָם כְּבָר הֶרְאִינוּ לֹא פַעַם אַחַת אֵת מְסִירוֹתֵנוּ וְאֵת
תּוֹרַתְנוּ גַם לְעַם הַכּוֹזְרִים הַנִּצְעָלָה”, אָמַר אַחֲרָיו רַבִּי עֲמֵרָם,
”וַיְהִי עֲרֶבֶת אִמּוֹן אִתָּם מִבְּקָשִׁים עוֹד מֵאַתָּנוּ?”

”אַתְּכֶם עֲצַמְכֶם גִּבְבַּשׁ פֶּה לְעֲרֶבְהָ”, חָתַם מִיִּלְקָמִין אֵת
הַחֲקִירָה וְהַדְרִיֶּשָׁה בְּלִשׁוֹן קִצְרָה וְנִסְתָּה, ”עַד אֲשֶׁר תִּשְׁקַט
הַמְּלַחְמָה וּמוֹצָאָה יִהְיֶה לָנוּ כְּרָמוֹ מֵאֵת הָאֱלִים אִיךָ לְהַתְּהַלֵּךְ
אִתְּכֶם”.

וּמִיִּלְקָמִין נָתַן אוֹת וּשְׁנֵי אֲגֻרּוֹפִים חֲזָקִים תִּפְּשׂוּ אֵת שְׁנֵי
הָאֲנָשִׁים וַיּוֹלִיכוּם דֶּרֶךְ הַחֲצָר בְּלָהָה. גִּפְתָּחָה דָּלַת לְחֻדְרֵי אֶפֶל
וְלַת, אֲשֶׁר נֹעַד לְמוֹשֵׁב לְשְׁנֵי רֵאשׁוֹנֵי מְנַהֲיָנֵי יְהוּדֵי כּוֹזְרָה.
הָאֶפֶל בְּחֻדְרֵי סְאֶסְרָם הָיָה כָּל כֶּהָ גְדוֹל, עַד כִּי לֹא יִכְלוּ
לְהַתְּבוֹנֵן אֵל מֵרְאֵהוּ מִבֵּית. עַל כֵּי דִמְטַת הַמְּנֹת הַשׁוֹרְרָת
גָּבַר הָיָה, כִּי אִין שָׁם זוֹלָתָם כָּל גִּפְּשׁ חָיָה. בְּכָל זֹאת דִּבְרוּ
הָאֲסִירִים בִּינֵיהֶם בְּלַחֲשׁ, כְּמוֹ יִכְלָה גְּשִׁימַת הַלְּיִלָה לְשֹׂאת
אֵת קוֹל דְּבָרֵיהֶם לְאִזְנֵי זָרִים.

”עֲלִינוּ לְהוֹדוֹת לְאֱלֹהִים”, גָּחַם סַגְגֻרֵי אֵת חֲבֵרוֹ, ”כִּי
זָכָה אוֹתָנוּ לְהִיזוֹת שְׁלִיחֵי עַם יִשְׂרָאֵל וְאוֹלֵי גַם בְּפִתְרוֹ. יוֹתֵר

מרי גסמכנו על בטחון מצבנו ובשכיל כך המעטנו לחסות בה'.
„ואפשר, כי בשמחתנו ששמחנו בחג החתונה הפרזנו על

המדה הראויה ליהודים בגלות“, אמר רבי עמרם.
„ואולם אם עלה הפעם בגורלנו לשאת עלינו את חטאתנו
ואת חטאות הצבור פלו“, הוסיף הרב סגנורי, „אל נא נגקר
ונחטט בדברים מחסרי תועלת, כי אם נתבונן בדעה צלולה
ובשים לב אל מצבנו עמה. אמנם קשה לי עדיו להבין
את פשר דבר מאסרנו ואת הסבות שגרמו לו. המארכות
פרושים לנגד עיני כבערפל עב“.

„אחרי שובי הפכי בדבר“, אמר רבי עמרם, „סובר אני,
כי אין המצב כל כך רע, כמו שגראה לי בסקירה ראשונה.
התלטה שקשה להבינה החליטו השרים חברי המועצה
העליונה, כי נהיה אנחנו ערבים בעד מוצא המלחמה. אבל
המלחמה נמצאת בידי המנסות של הגבור סלימן יורש הכסא.
יתן הי' עז לו ותרום ימינו על אויביו, למען אשר יהפך זה
לטובה גם את גורלנו. אני מקווה לטוב...“

„גראה נא, הניגיתו לנו לחיות פה במקום מאסרנו פיהודים
שומרי מצוה“, אמר סגנורי בכבוד ראש וכמדבר לגפשו;
„אם פה ואם פה, מלבד לחם ומים עם פרות נדחה כל מיני
מוזנות. אפשר שיירשו להביא לנו לכאן ספרים קדושים
להגות בהם“.

„כשיאיר הבקר“, התאונן רבי עמרם, „אין לנו גם טלית
ותפלין לצרף התפלה“.
„לי ישגם“, ענה סגנורי.

„הישגם פה אצלך? ההשפיקה לך השעה להכין את עצמך לקראת האסון? אותי השיג המאורע כל כך פתאום, שצדון רוחי נסעמת בקרבי“.

סגגורי קמט את מצחו פרוצה להעלות על לבו זכרונות רחוקים.

„אין אני זוכר כיצד באו אלי תשמישי הקדשה. השם אותם מי שהוא בכלי, או עשיתי את הדבר בעצמי? שכחתי הכל. התזכר את הנזיר העני, אשר נכנס אל ביתי?“

„ראיתי את האחד בדברו אליך כמתלחש“.

„כן, הוא הרבה לדבר אלי, ואנכי לא הבינתי מה הוא קח; גזר אני רק זאת, כי הציע לי לקחת מידו טבעת, וכאשר לא אביתי שטע לו, הכרית אותי לכה, ואני, בנדחה בחזקת יד געלמה, תפשמתי את תיק הפלית והתפלין שלי. מיגע אני את מחי להעלות את דבריו בזכרוני; אפשר, כי סעמתי מן היין קצת יותר מאשר הרגלתי. הכל נדד ונעף בחלום... החלום גם פתרונו עשו להם בנפוסים...“

שני האנשים נדמו פתאום. בחוץ, בתדר הסמוך להם, זו דבר מה. נדמה היה כאלו גפפתו בלאט חזר האשגב אל הפרוזדור ובאפלת מאסרם התנווד צל, דמות בלהות.

הארכ להם בפטר אחד השומרים? הנשקפת להם צרה מדשה? בקצר רוח חכו לסקדה, לקול גערה, אבל הצל נשאר הוסם ומסר תנועה.

והנה נשמעה סגגונה חרישית במראה הלילה, והמיה דקה סלאה את המדר. מה היה זה? האם לא היה זה

דָּבָר יָדוּעַ לָהֶם, קָרוֹב לְלִבָּם, מְאֹד יָקָר וְחָבִיב מִשֶּׁכֶּבֶד הַיָּמִים,
בְּשׁוֹרָה מְרַנֶּנֶת שְׁלוּחָה מִמְּרוֹם, פְּרִישַׁת שְׁלוֹם מִבְּנֵי בַיִת?
אֵךְ פָּצוּ שְׂנֵייהֶם פֶּה לִקְרֹא דָבָר לְצִיר מִמְּרוֹם, כְּבָר הַטּוֹף
הַלֵּה גִטְפֵי תַקְוָה אֶל לְבוֹתֵיהֶם הַמְדַבְּאִים בַּיַּעֲלָם וְאֵינְנוּ.
מַה שָּׂרָה הַתְּמוּנָה הַזֶּה? זֶה הִיָּה זְמַר בְּלֵי מַלְיָם,
הַמְּנַיֶנֶה הַיְדוּעָה וְהַתְּכִיכָה מִבְּבֶל, אֲשֶׁר הִבִּיא אֹתוֹ בְּרַחֲסָדָאִי,
וְטָאוּ נָשָׂא אוֹתָהּ כָּל אִישׁ אֹתוֹ בְּסִתֵּר גִּטְשׁוֹ.

„ה' רעי לא אֶחָסֵר
בְּנֵאוֹת נָשָׂא יִרְבִּיצֵנִי
עַל מֵי מְנוּחֹת וְנִהְלֵנִי.“

וְמִי הִיָּה הָאִישׁ, אֲשֶׁר לֹא הִרְשָׁה לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר הִבִּיא אֹת
בְּשׁוֹרָתוֹ בְּקוֹלוֹת מְזֻמָּר חֶסֶד מַלְיָם?
חֹזֵר הָאֲשָׁנָב גִּסְרָה, כְּנִרְאָה; הַתְּמוּנָה גְּעֻלְמָה, וּבְאִנְי
הָאֶסִירִים הַבּוֹדְדִים שׁוֹקֵק וְיוֹמָזִם הַזְמֵר וְיִהְצֵב עִמָּךְ בְּמַחֲסֵם
כְּרַב אוֹנִים, כְּמוֹ חֶפֶץ לְחֹדֵר אֱלֹוֹ דְרָךְ דְּלַתִּים וּבְרִית.
„מִסְּבִיב לָנוּ גִמְצָאִים בְּנֵי אֲמוּנָתָנוּ וְהֵם הוֹאֲגִים לָנוּ
חֹזְשִׁבִים מִחֲשָׁבוֹת לְבָא לְעִזְרָתָנוּ“, אָמַר רַבִּי עֲמֵרָם.
„עַל לְבֵי עוֹלָה שׁוֹב זְכַר אוֹתוֹ הַנְּזִיר, וְהַפְּעֵם בְּיָתֵר
בְּהִירוֹת“, גִּזְרָה סַגְנוּרִי; הוּא הַנְּהִיר אוֹתִי מִפְּנֵי דְבַר מָה.
הוּא יָדַע, כְּנִרְאָה, אֵת הַסְּבָנָה הַנִּשְׁקָפֶת לָנוּ, וְעַל בֶּן הִבִּיא
לִי אֵת הַטְּבַעַת...“

„הַיֵּשׁ הַטְּבַעַת אֲצִלְךָ?“

„אֲנִי הַנִּחַתִּיהָ בְּתִיק הַטְּלִית וְהַתְּסַלִּין שְׁלִי.“

במעמד רוח מרוקם חכו לקראת בא השחר. אך תורו
פני לילה הוציא סגנורי את הטבעת.

רבי עמרם בחר בעינו את הטבעת ויאמר:

„טבעת המושל היא, ומפתח בה שמו של בולן. מי
שיש לו טבעת זו — ואני אומר את הדבר מדעתי היטב את
מנהגי הכוזרים — מבטח מכל מעשה אלמות והרשות נתונה
לו להפגם אל ארמון המושל“.

„מברך שם ה', המקדים רפואה למטה“, אמר הרב
בלשון התלמוד.

„וגרוכים יהיו האנשים הטובים, האחים, העומדים לנו
בשעת הדחק ומרדים למזבתנו“, ענה אתריו רבי עמרם.
לא ארכה העת ונראה, כי לא טעו בתקנתם. בשעות
הראשונות שלפני הצהרים באו אנשים משרתים, אשר על
פי פקדה מגבה העבירו מתוך יחס של כבוד גדול את שני
האסירים אל מבצר עזר ושם פנו להם לשבתם חדר יפה
וערוך בכל. גם הזדעו אותם, כי יובא להם בקל יום תבשילם
החם ממטבחן של אסירים רופא המושל. כאשר שאלו
לחפצם אמרו, כי אין הם שואלים דבר בלתי אם את הרשיון,
להביא אליהם את הספרים הנחוצים להם ללמודם, ושאלתם
נתנה להם ברגע.

יא

בשכנת היהודים כבו הנרות אחד אחד. אפלה רבצה גם על חללכות, אשר נשברו בעצם חדותם. איש לא ידע אל גבון איה קרה הדבר ועל שום סה, ופחות מכלם בר-חסדאי ואשתו הצעירה, אשר הקיצו מתוך חלום שמים למציאות, שעינם תפושת האור לא יכלה לעמד על מהותה... „אבינו ורבי עמרם לקחו מאתנו, העדה בלה, ואף אנחנו בתוכה, נמצאה בסכנה“, בן דברו לעצמם באותם התינוקות של בית רבן, החוזרים על שעוריהם אחת ושמים בלי תפיש במחם את מובנם הסלא של הדברים. „מה עשו? ומה יהיה עתה?“

רעי בר-חסדאי ישבו מסביב לו ואין מהם הזכר דבר סגדל הפאב. בת-שוע שכבה לא נחמה בנרועות נחמה. „אבי! אבי הטוב!“ קראה באנחה.

בין תלמידיו הישיבה היה אחד, אשר קצא בפיו מלים,

ניאמר:

„את כל זה הסב לנו הָזֶר, הָזֶר אֲשֶׁר קָרָא לְעַצְמוֹ בּוֹזְרוֹס,
שָׁבָא אֲלֵינוּ וַיְרַגֵּל אֶת הַכֹּל, וְאַחֲרֵי כֵן הִבֵּה אוֹתָנוּ בְּלִשׁוֹן.
הוא ולא אחר הטיט את האסון על בְּלַנְנוּ, גם לא נִרְאָה בָּעֵת
הַתְּרוּנָה לְעֵין... אֲנִי הִזְהַרְתִּי...

כֵּן דִּבֶּר מְכִיר, „הַמְּטָרִי“, וּדְבָרָיו מֵצְאוּ מַסְלוֹת בְּלֵב רַבִּים.
חֹמֶץ תַּמְץ לְהַמְשִׁיךְ אֶת נְאוֹם הַאֲשָׁמָה שְׁלוֹ, אֲבָל מִמַּט
הַזֶּקֶר מֵעֵינֵי הָאֵשׁ שֶׁל בַּת־שׁוּעַ פָּגַע בּוֹ וַיִּזְרַד אֶת רֵאשׁוֹ וַיְהִים.
בַּר־חֲסֵדָאִי לֹא שָׁמַע אֶת דְּבָרָיו הַקְּשִׁים שֶׁל מְכִיר, כִּי בָּרְנָעִים
תָּהִם הֵיחָד מִחֻשְׁבוֹתָיו נְתוּנֹת לְשִׂאלָהּ: מַה לַּעֲשׂוֹת לְעֹרֶת
הָאֲמָלָלִים. לְמַחֵר בִּבְקָר הַשָּׁבָם הִלֵּךְ עִם אֲחֵדִים מֵרַעְיוֹ אֶל
עִיר הַכּוֹזְרִים לְדָרַשׁ שָׁם לְגוֹרֵל הָאֲסִירִים.

בַּר־חֲסֵדָאִי בָּא רֵאשׁוֹנָה אֶל בֵּית רַפָּאֵל אֲסִירִיּוֹס. הָאִישׁ
הַזֶּה, הַטָּרוּד מְאֹד, עָנָה אוֹתוֹ, בְּדַרְכּוֹ, תְּשׁוּבָה קִצְרָה וְגִירוּרָה
וַיִּזְרַע לוֹ עַל דְּבַר הַשְּׁנוּי לְמוֹבָה, שְׁנַעֲשֶׂה בִּינְתִים בְּיַחַס
הַשְּׁלֵטוֹן אֶל הַתְּפוּסִים. בָּרְנָע זֶה אִין כָּל סַבְנָה נִשְׁקַמַּת לֹא
לָהֶם וְלֹא לְעַדָּה. רַק מִסְּלָה בְּמִלְחָמָה עִם הָעַרְבִיִּים „לֹא
תַעֲלֶה וְלֹא תִבֵּא!“ עֲלוּלָה תִהְיֶה לְהִבִּיא סַבְנָה, כִּי הַמִּגַּם
וּמִלְקָמִין יִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ לְרַעַת הַיְּהוּדִים. אוֹלָם בְּנוֹ שֶׁל הַמוֹזֵל,
יִרְשׁ הַבְּסָא סְלִימָן, חֹמֶר כְּבִיר כַּח וְגִבּוֹר מִלְחָמָה, וְעַל־כֵּן
צָרִיד לְקוֹזֹת לְמוֹב. בְּאוֹתוֹ מַעֲמַד יַעֲץ לָהֶם אֲסִירִיּוֹס לְבִלְתִּי
בְּקָר אֶת עִיר הַבְּאָרִים לְעֵתִים קְרוֹבוֹת יוֹתֵר מִדֵּי וְלִבְלִי
עֲשׂוֹת שׁוֹם נִסְיוֹן שֶׁל הַשְּׁתַדְּלוֹת בְּדַבַּר הָאֲסִירִים, כִּי אִם לְעוֹב אֶת
הַדְּבָר בְּמוֹ שֶׁהוּא. אֲנָשִׁים הַזֹּאגִים לְמוֹבֵת הָאֲסִירִים נִמְצְאוּ
בְּעִיר לְרַב. עִם דְּבָרֵי הַנְּחוּמִים הָאֵלֶּה שָׁב בַּר־חֲסֵדָאִי לְבֵיתוֹ.

אָבֵל בַּיַּת הָאֵלֶּפֶן נִשְׂאָר עֹזֵב, וּבְבָתִּים שָׁרְרוּ צַעַר
וַיִּגְזֹן. הַיְהוּדִים הִרְבּוּ תַפְלָה לַאלֹהִים בְּעַד גִּזְחֹן צְבָאוֹת
הַפְּזוּרִים בְּמִלְחָמָתָם עִם הָעַרְבִיִּים הַמִּתְנַפְּלִים עֲלֵיהֶם, וּבְנִפְשׁ
סוֹעֶרֶת וְרוֹעֶדֶת חִפּוּ לַקְרָאת כָּל יָדִיעָה מִשְׁדָּה הַקָּטָל עַל
דְּבַר מַהֲלָךְ הָעֲנִינִים הָעֵתִיד לְהַכְרִיעַ אֶת גּוֹרֵל קֹהֵל עֲרַת הַיְהוּדִים
בְּכוֹר.

בְּאֶחָד הַיָּמִים הָהֵם הִחְלִיט בֶּרֶחֱסֵדָאֵי בְּנִפְשׁוֹ דְּכָר, אֲשֶׁר
בְּתַחֲלָה נִבְהַל מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ, אָבֵל כָּכֵל אֲשֶׁר הוֹסִיף לְשׁוֹב
לְהַפֵּךְ בּוֹ וּלְסַלֵּסוֹ בְּמֵאוֹנָי שְׂכֵלוֹ, כִּן נַעֲשֶׂה יוֹתֵר וְיוֹתֵר קָרוֹב
לְלִבּוֹ. כִּי אֲשֶׁר הִתְנַעֲצוּ בְּאַחַת מִיְשִׁיבוֹת הַקְּהֵלָה מִה לַעֲשׂוֹת
בְּמִקְסַת הַזֹּהֵב, שֶׁנֶּאֱמָר לְצָרְכֵי הַמִּלְחָמָה וְשִׂמְאֵן מִיִּלְקָמִין
לְקַבְּלָהּ, הוֹדִיעַ בֶּרֶחֱסֵדָאֵי בְּמוֹעֶצַת סְתָרִים, שֶׁהִיְתָה לוֹ עִם רַעֲיוֹ,
כִּי נִכּוֹן הוּא לְהִבְיֵא אֶת הַזֹּהֵב בְּיָדוֹ עַצְמוֹ לְהַפְצִיבָהּ הָעֲלִיּוֹן
שֶׁל הַחֵיִל, לְיִוְרֵשׁ הַכֶּסֶף סְלִימָן. בְּתַחֲלָה שִׁחְקוּ כָּלֵם עַל
הָעֲצָה הַמְּסַכְּנָת הַזֹּאת, אָבֵל בֶּרֶחֱסֵדָאֵי חִזַּק עֲלֵיהֶם דְּבָרָיו
בְּרוּחוֹ הָעֲשׂוֹי לְכָלִי חֵת, עַד כִּי הִסְבִּימוּ אֹתוֹ בְּאַתְרוּנָה גַם
קִמְנֵי הָאֱמִנָה שָׁבִין בְּנֵי הַקְּהֵלָה.

הוּא מִשָּׁךְ אֶל חֲדָבֵר אֲשֶׁר יָזַם לַעֲשׂוֹת חֲבוּרָה שֶׁל תְּלַמְדֵי
הַיְשִׁיבָה וַיְדִידִים, קִמְנָה בְּמִסְפָּרָה בְּרֵאשִׁיתָהּ, וְהִנֵּה יוֹצֵא אֹתָם
בְּכָל יוֹם אֶל הַחֲרָשָׁה אֲשֶׁר מֵאַחֲרֵי הַנְּבֵה. שָׁם הָיוּ
מִסְתִּיקִים יָמָדוֹ סוּד, מִתְרַגְּלִים בְּחֻלּוֹץ עַצְמוֹת וּמְלַמְדִים יְדִיהֶם
לְאֹחוֹ בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית. בְּמִשָּׁךְ כָּל הָעַת הַזֹּאת לֹא פָסַק בֶּרֶךְ
תְּסֵדָאֵי מִחֲגוֹת גְּבוּרָיוֹם. כִּפְשָׁה יְכַל הִנֵּה הִלָּה לַעֲזוֹר לוֹ הַפְּעַם
בְּתַרְגִּילֵי הַשָּׂמָה הַלְלוּ! אָבֵל פּוֹזְרוֹם לֹא בָּא גַם לְיוֹם

תתנתו ולא הזריע על אדותיו דבר, ובהעלמו נתן פתחון
פה לרמזים שונים, המשמשים עדים מזכירי עון גם לו,
לברר-חסדאי.

פעלתם החדשה הזאת, אשר לא הספינו לה, הסיחה
לנמרי את דעת תלמידי בית האלפן מאשמותיו של מכיר
כלפי פוזריוס.

ככל שהרבו לשקד על עבודתם זאת, כן התגברה תשוקתם
אליה. החזה התרחב, הצעד נעשה מלא עז ובטחה וקול
הדברים אדיר וחזק. עבודת העם אנו עובדים — אמר
ברר-חסדאי, שהיה המנצח על למודי התכסים — אין זו
מפדותינו לפלס לנו נתיב בעולם באגרוף ובחרב. אבל
בשעה שיש צורך להגן על קדשינו, צריכים אנחנו להיות אף
צאצאים ראויים ליהושע ודוד ולהמכבים...

מכיר, אשר לבו לא הלך אחרי עצת ברר-חסדאי, העיר,
כי צריך לשוב יותר אל הטבע ולתורה שבכתב...

איש לא ידע אל מה הוא שואף. רק ברר-חסדאי קמט
את מצחו ושלא מרצונו עלה על לבו זכר זרמים ידועים,
שנודע לו על אדותם בהיותו בבבל... בעת האחרונה חדל
להתיחס אל מכיר באמון.

גם הזקנים גם הנשים לא ידעו מאוסה על דבר הרוח
החדש, אשר תקף את בני הנעורים. נחמה ובת-שוע היו
שרויות בצער ודאגה לשלום אבותיהן ותבקשנה לנחם אשה
את רעותה. אבל למראה עז רוחו ובטחונו של ברר-חסדאי
אמצו את לבבן אף הן ותקנינה לטוב.

בְּכֹל פַּעַם שֶׁדַּבְּרָה בַּת־שׁוּעַ מִלֵּאָה דְאָנָה לְגוֹרֵל אֲבִיהָ,
נִזְכְּרָה גַם בְּכוּרֵיוֹם: „מִי יוֹדֵעַ מְקוֹמוֹ אֵיךְ? הֲלֹא יָכֹל הָיָה
לְהִיּוֹת לָנוּ בְּשָׁעָה זוֹ לְתוֹעֵלֶת...“

„הַיּוֹדֵעַ אָתָּה?“ אָמְרָה אֵלֶיהָ נְחֻמָּה רַפּוֹת, „רַבִּים חוֹשָׁבִים,
כִּי הָאִסּוֹן בָּא בְּשׁוּל כּוּזְרִיּוֹם, אֲשֶׁר בְּגַד בְּנוֹ...“

„אֵין אֱלֹה אֶלָּא דְבַרֵי רַכִּילִים!“ קָרָאָה בַּת־שׁוּעַ וְעֵינֶיהָ
בְּעָרוֹ כְּלִפְיָדִים, „דַּבַּת שְׁוֹא שֶׁל לְשׁוֹן אִמְעָה... מְכִיר“.

„יּוֹדַעַת אָנִי, כִּי אֵין אַתָּה, בַּת־שׁוּעַ, סוֹבֵלֶת אֶת מְכִיר,
וְהַתְּזוּרוֹת הַתְּכוּפּוֹת, שֶׁהוּא חוֹזֵר עֲלֶיךָ, מִפְּחִיתוֹת אֶת עַרְפוֹ

בְּעֵינֶי, אֲבָל אֵין זֹאת אוֹמְרָת, שֶׁבְּשִׁבִיל כֶּךָ צְרִיכָה אַתָּה לְהַגְדִּיל
יּוֹתֵר אֶת עַרְךָ הַשָּׁנִי. הֵן בֵּן עִם גֵּר, אֲשֶׁר הַתְּבוּנוֹ אֶל

אַרְחוֹת תֵּינִנו וְלִמַּד לְדַעַת אוֹתָנוּ, וְעַתָּה סִכּוֹךְ בְּעֵנֶן לֹא וְעוֹמֵד
מִנְּגֵד נִגְעֵינוּ. הַאִיִן זֶה אוֹת, כִּי לֹא יִשְׂרָה נִמְשׁוּ בּוֹ?“

„הוּא חָף מִשְׁשַׁע!“ קָרָאָה בַּת־שׁוּעַ בְּקוֹל.

„הַיּוֹדֵעַ אַתָּה אוֹתוֹ וְאֶת לְבָבוֹ?“

יּוֹדַעַת אָנִי אוֹתוֹ וְאֶת לְבָבוֹ; הוּא לֹא בְּגַד בְּנוֹ, עֲמֻדָה
בַּת־שׁוּעַ עַל דַּעְתָּה.

„הֵן לֹא דַּבְּרָתְךָ אֵלָיו דְּבַר מִמִּידָה“.

„אָנִי יוֹדַעַת אוֹתוֹ“.

„אֵין אִישׁ יוֹדֵעַ אוֹתוֹ כֹּל כֶּךָ יִפְהַ כְּבִרְחֻמֵּי, וְהוּא“ —

נְחֻמָּה הַפְּסִיקָה בְּדַבְּרוּרָה כְּדִי שְׁלֹא לְהִדְרִיב אֶת לֵב רַעוּתָהּ.

„וּבִרְחֻמֵּי מֵאִמִּין לְשִׁיתֵת הַבְּרִיּוֹת?“

„אֲפֹשֶׁר שְׁאִינְנוּ מֵאִמִּין; אֲבָל הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת הַדְּבָרִים

וְשׁוֹמֵק“.

”ואני איני רוצה לשתוק“, קראה בת־שוע ברנש, ”אני מוכנת לקרא בקול בכל חוצות העיר: אין עול בכוננים!...“
בדברן לא שמעו את צעדי ברחסדאי, שנכנס בלאט אל הבית. הוא שמע את הדברים האחרונים ונח את ידו בנחת על שכם בת־שוע ויאמר:

”לא עתה היא העת, אחות חביבה, להתנפח במרירות בשאלה: מי ומה האשם בדבר. אלמלי צדקו סכיר ותבריו ונגלה עון כוננים באמת, פי עתה הייתי אנכי הפושע, ונאמרות בעד האסון פלו היתה חלה רק על ראשי.“
”ובשביל כך אתה שותק, אישי, לשמע כל ההאשמות?“
שאלה נחמה.

”כן, בשביל כך. יען פי כל דבר אשר אשמיע כנגדו, יראה בעיני כהצטרקות עצמית שאין אני יכל לעת עתה לבסס אותה כל צרכה על יסוד טעמים ונמוקים נכונים...“
”ומה יהיה עתה?“

”עתה עשה נעשה. סחר נתחיל בדבר.“

”מה אתה אומר לעשות?“ שאלה נחמה בחרדה, ”הן גם לא חפצו לקבל מאתנו את הזהב הנאסף.“

”פחת הזהב נביא את פחנו ופעל ידינו. יש לנו קרוב למאה צעירים גבורים ומלמדי מלחמה, ונאנחנו כלנו נזכיה את אמון רוחנו ואת אמן לבנו לא בדברים, כי אם במעשים...“
”האזמרים אתם להשתתף במלחמה?“

”כן, כזאת נעשה. שכם אל שכם עם הכוננים נצא נגד האויב“, אמר במבד ראש וקמול עו.

„ואני, אשתד?"

„כאשה עבריה אמיצת לב תארכי נפשה ותחלי קמו שחבו
אמותינו במצרים, לבא הנאלה; ונהיה כאשר נשוב סחם
המלחמה לביתנו בעשרת גבורי ישראל ומצילי עדתו, או
תקדמי את ובת-שוע את פנינו, במרים וכדבורה לסנים,
בקול שיר ועוגב.“

„לה, ברחקדאי, בשם ה'!“ אמרה נחמה ותבנה.
„והצלת את כבוד כל אלה, אשר מסלה עליהם הרשעה
אשמת שוא!“ הוסיפה בת-שוע.

רגל ברגל ירד גודד הצעירים תחת פקדית ברחקדאי מרמת
הנבה. במבא עיר הכנורים נעצרו מאת חיל המשמר.
„מאין ולאן?“

גודד צבא מלחמה נגד הערביים, ענה ברחקדאי.
ברגע נפתחו דלתות השער, וברחקדאי ואנשיו נכנסו אל העיר.
הם התניצבו לפני ביתו המקדש גן של רפאל אסריוס.
בבית פנימה נמצאו כספי ובלשן אשר קבלו את פני בר-
חקדאי בקריאת ברקה: „ה' עמך גבור החיל!“ הרופא סקסק,
אמנם, בהצלחת הספּעל, אכל הוא שטח לראות את צעירי
ישראל עוזרים בפקד בקוסה וקוסה וצוּרדים בצעדי און
ותנועותיהם ספיקות עז ועצמה. כספי חלה תקוות טובות
בגודד העברי הזה. „הכנורים, אמר, הם עם גבורי מלחמה.
הפקד לא יקח את לבכם, אכל הם ידעים לחוקיר כל אות
של גבורה ותעצומות.“

בלשון הגיע בראשו כמספק בדבר. הוא ידע את תכונת
נפש מילקסין ולא האמין, כי יתן את הסקמתו אל הגדוד.
”אז נלחם עם האויב בלחנו ובעצם ידנו עד הגיענו
אל מקום מתנה תצבא אשר תחת סקדת יורש העצר”, אמר
ברחסדאי ברב תקף.

”מילקסין והטשנה לסלף וסבבו את פני הדברים וימסרו
אתכם לדין גתור בזגדים”, אמר בלשון ופניו נפלו.
”לא כן!” קרא ברחסדאי בקול, ”אבל, אמת מדרך
תעשה. מתוך בור כללנו נשמיע קולה, לפני נשמת אפנו
תאחרונה ובשארית לחנו נרעיש בה את האויר למען ישמעו
בני האדם... ואתם תהיו עדים לאשר הפצנו, וגם שומרי
השער יספרו כי גדוד לוחמים מתגדבים עבר דרך השער!...”
קנאת האמת דברה מפי האיש הצעיר, ובדברו רעד כל
גוף ספקרת נפש.

בכפי קם ממקומו ויחבק בזרועותיו את ברחסדאי
ויאמר:

”מה את הנשיקה הזאת, ידיד צעיר, בכרכה יוצאת
מעמקי לב עברי. אלו חסרתי היום עשר משנותי ואלולא
ידעתי, כי פה במשקלתי אני נחויץ לפם יותר, לכלכם, אז
נכבדתי עשה אל הנלכם.”

בשיני התחלת של הזמן אפריוס נראו דמעות.
אז שם בלשון את ידו בגחית בפים בגדו וציניו אורו קצת.
”סדי לקדם את פני מרעה הזאת, אשר נבא לי לבי”
אמר, ”הבינתי בעוד מועד תעודת מסע בתובה כוורית וערבית.

ומילקמין בלי שער דבר חתם עליה בתוך תעודות אחרות.
זהו רשיון נתן לפלגת צבא לבא אל מקום מתנה המלחמה.
ואין מילקמין יודע, כי בגדוד עברי הכתוב מדבר. אם
יגלה הדבר בלא עת, וחיבתי את ראשי למלך, הוסיף בשפה
רפה במסרו את התעודה לידי ברחסדאי.

עם דמדומי בקר עבר ברחסדאי בראש גדוד גבוריו,
באין איש מאנשי העיר רואה ומתבונן, את הקהרים נישם
נרבו לפאת דרומית מערבית ומגמת פניו אל לשון הים.

יב

צַעֲבֵר יָרַח יָמִים, כְּשֶׁשָּׁבוּ וְנִכְנְסוּ שָׁבַעַת שְׁרֵי הַמְּלָכֹת
 לְמוֹעֵצָה בְּאוֹלָם הַשָּׁיֵשׁ הַלְּבָן שֶׁבְּאַרְמוֹן, יֵשְׁבוּ לִפְנֵי אֶפְרָיִן
 הַמוֹשֵׁל שְׁנֵי אַנְשִׁים נְכָרִים, שֶׁשָּׁשְׁכוּ אֲלֵיהֶם אֶת עֵינֵי הַכֹּל,
 וְהֵם: הָאֵב יוֹתָנָס, בָּא כַח הַכְּנֶסֶה הַנוֹצֵרִית הַבְּיוֹצְנִינִית,
 אֲשֶׁר בָּא הַלּוֹם לְקִרְיַת בּוֹלֵן בְּהַסְכֵּם הַקָּסֶר לִיֹּאוּ
 מִקּוֹנְטִינִינְפוֹל בְּדִי לְהוֹרֹת לְמוֹשֵׁל הַבּוֹזָרִים אֶת עַקְרֵי יִסְרָאֵל
 דַּת נְצֻרָת; בְּאוֹתָהּ עַת הַזְּמַן אֲלֵיו בּוֹלֵן מִבִּירַת פָּרֶס גַּם אֶת
 אֶלְפִי, אֶחָד מִגְּדוֹלֵי כְּתָנִי אֲמוֹנַת אֵיסְלָם, לְמַעַן שָׁמַע בְּזִמְנָן
 אֶחָד אֶת תּוֹרַת מוֹבֵי הַמּוֹזָרִים שֶׁל שְׁתֵּי הַדְּתוֹת. עֵתָהּ יֵשְׁבוּ
 שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים, בָּאֵי כַח שְׁנֵי עוֹלְמוֹת לְשְׁנֵי עֲבָרֵי הַשָּׁלִיטָה,
 הָאֶחָד מְגַלֵּחַ לְמַשְׁעֵי, מְצַנְפֵת עֲגָלָה שֶׁל מָשִׁי שְׁחוֹר בְּרֹאשׁוֹ
 וְהוּא עוֹמֵה תָנָא לְבָנָה מְרַקֶּמֶת זֶהָב, וְהַשְּׁנִי מְסַנֵּף וּבְכֻבֵּד
 רֹאשׁ שֶׁל גְּזִיר, עֵצִיו סְגוּרֹת לְמַחְצָה וְזִקְנֵו הָאֶרֶץ וְהַמְּחַדָּד
 בְּקַצְוֹת יוֹרֵד לוֹ עַל תּוֹהוֹ. גְּרָאָה הִיָּה, כִּי אֵין הָאֶחָד רוֹאֵה
 אֶת פְּנֵי הַשְּׁנִי, וּבְכֹל זֹאת תִּלְסֹו בְּמַתְנַגְּבִים מְבֹטֵי אֵיבָה

וְחָשַׁד סָזָה לָזֶה. הַמְשָׁנָה הַמָּנֵס, אֲשֶׁר הָיָה לוֹ כָּל הַחַיִּין
הַזֶּה לְמוֹרֵת רוּחַ. הַתְּנוּדָר בְּנַפְשׁ סוֹעֶרֶת עַל כְּסָאוֹ, וְעֵינָי כָּלֵם
הָיוּ גְשׁוּאוֹת אֶל הַמוֹשֵׁל מִתּוֹךְ צִפְיָה, כִּי יִתֵּן אוֹת לְהַתְחַלֵּת הַזְכוּת.
רֵאשׁוּנָה נִתְּנָה רְשׁוֹת הַדְּבוּר לְהֵאָב יוֹהָנָס לְכַרֵּר אֶת
יְסוּדֵי אֲמוּנָתוֹ. הוּא דָּבַר בְּהַתְלַחְבוֹת רַבָּה וּמִתּוֹךְ הַזְכוּת
שֶׁבִּלְבַב עַל הַכְּרִית הַיִּשְׁנָה וְהַתְדוּשָׁה, עַל הַשְּׁלִיחִים וְגַם עַל
תּוֹרַת אֲרַבְעַת אַבוֹת הַפְּנִסְיָה הָרֵאשׁוּנִים, וּבִאֲחֻרּוֹנָה סָבַם
אֶת דְּבָרָיו וַיֹּאמֶר:

”אָנּוּ מְאֻמִּינִים בְּאֱלֹהִים אֲבִינוּ. בּוֹרָא הָעוֹלָם וּמְנַהִיגוֹ וְגוֹאֲלוֹ
עַל יְדֵי בְּנוֹ. אָנּוּ מְאֻמִּינִים, כִּי כָּל הַמִּין הַאֲנוּשִׁי מוֹצֵאוֹ
מִן הָאֲחֵדָה, מֵאֲדָם הָרֵאשׁוֹן. אָנּוּ מְאֻמִּינִים בְּהַשְּׁנָחָה אֱלֹהִית
הַמְתַּגַּלָּה בְּכָל דְּבַר גְּדוֹל וְקָטָן, בְּגִלּוֹי שְׂכִינַת אֵל בְּטַבַּע
וּבְהִיִּסְטוֹרִיָּה וּבְכָל־כָּל הַכְּתוּב בְּסִפְרִים הַעֲתִיקִים וְהַקְּדוּשִׁים
שֶׁל תּוֹרַת מֹשֶׁה, שֶׁאֲמַתְתֶּם מְכַסְּסֵת בְּסִים אִיתֶן עַל רַב יָמִים
וְעַל הַהֶסֶם בְּכָל־ל וְגַם עַל תּוֹרַת הַבַּיִת, הַמְשַׁמְשֵׁת לָהּ עֲרָבָה
כְּמוֹתָהּ וְנִאֲסָנָה.”

כָּלֵם שָׁמְעוּ בַתְּשׁוּמַת לִפְנֵי

”רַב יָמִים וְהֶסֶם כָּלֵלִי”, אָמַר בּוֹלֵן אַחֲרֵי הַסְּסָקָה קְטָנָה.
”הָנֵס אֲסָנֵס יְסוּדוֹת תּוֹקִים, אֲכַל הַיְסוּדוֹת הָאֵלָה תְּשׁוּבִים
רַק בְּעֵינֵי אָדָם, שֶׁקֶבֶל אֶת הַתּוֹרָה כְּמוֹרֶשֶׁת אַבוֹת; לִי תוֹרָה
זוֹ חֲדָשָׁה הִיא, וְאִינָה יְכַלָּה לְסַצָּא מְסַלּוֹת בְּלִבִּי בְּלִמִּי אִם
מְבִאנָה רְאִיוֹת שְׂאִין לְחַכְחִישׁוֹן, כְּשֵׁם שְׂאִי אֲפָשָׁר לְהַכְחִישׁ אֶת
הָאֲנִי שְׁלֵנוּ וְאֶת יְשׁוּתֵנוּ. אָמַר אֲסָדָה, אֲלֵקְוִי, מָה הוּא
עִקַּר הַתּוֹרַת הָאִיִּקְלָם?”

אלֵכוֹי נִגַע בְּיָדוֹ אֵת מִצְחוֹ וַיֵּשֶׂא נְאוֹם אֶרֶךְ עַל מַחְמַד
וְעַל מַלְאָכוֹתָיו, עַל תּוֹרָתוֹ וּמִשְׁשָׁלְתוֹ עַל בְּנֵי הָאָדָם וּמַלְאָכָיו
שָׁמַיִם. הוּא חָתָם בְּדַבְרָיו:

”מִפְּרִים אֲנַחְנוּ בְּאֲחֻדוֹתָיו וּבְנִצְחוֹתָיו שֶׁל אֱלֹהִים, וְאִין
אֲנוּ מִפְּרִים בְּכָל מָה שֶׁמִּמַּעַט אֵת דְּמוּתוֹ הַרוּחָנִית הַסְּתוּרָה.
סִמְנֵי הַהִגְשָׁמָה הַנִּתְּנִים לְבוֹרָא אֵינָם אֵלָּא רַק סִמְל וְדִגְמָה.
סֶפֶר הַסְּפָרִים, הַקּוֹרְאֵן, מְחַיֵּב אוֹתָנוּ לְקַבֵּל אֵת עֲקָרֵי אֱמוּנַת
הַנְּבִיא בְּתוֹרָה שְׁלֵמָה, הַמְּבַטֶּלֶת בְּשׂוֹל גָּמוּר אֵת כָּל הַתּוֹרוֹת
וְהָאֱמוּנוֹת הַקּוֹדְמוֹת, בְּאֲשֶׁר הֵן בְּלִתי מְתַקְּנוֹת וּמְשַׁכְּלָלוֹת
בְּתַבְלִית הַשְּׁכָלֹל, וְקוֹרְאוֹת אֵת כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ אֶל דְּגַל
הָאִיִּסְלָם. אֵלְלָה הוּא אֵלְלָה, וּמַחְמַד הוּא נְבִיאֵו! אֲשֶׁרִי
הָאִישׁ הַמִּתְמַכֵּר בְּלִבּוֹ אֶל תּוֹרָתוֹ וּמְקַיֵּם אֵת מִצְוֹתֶיהָ, כִּי
אוֹתוֹ הוּא מְזַכֶּה לְהַבְּנִים אֶל מַחִיצַת הַמַּאֲשָׁרִים, לְמִקּוֹם חַיִּי
עוֹלָם, חַיִּי עֲדֹן וְנֹעַם בְּלִי מְצָרִים; אֲבָל אוֹי לוֹ לְמִי שֶׁמִּמְרָה אֵת פִּי
הַנְּבִיא, כִּי שְׂאוֹל צַעֲדָיו יִתְמַכּוּ וְדַרְכָּיו יִדְרָכּוּ מִן הַנְּבִיא וְאֲבָדֵן נִצַּח...”
אלֵכוֹי שָׁב נִינְעָם אֵת עֵינָיו לְמַחְצָה וַיִּזְרַד אֵת רֵאשׁוֹ.
”קוֹל דְּבָרִים!” קָרָא בּוֹלֵן בְּאַנְחָה, ”דְּבָרֵי סֶפֶר הַמַּעֲלָף
קָרְשַׁת פְּלֹאוֹת בְּעֵינֵי הָאִישׁ שֶׁנִּתְחַנְּף עָלָיו, אֲבָל לִי זֶר הַסֵּפֶר,
וְאוֹתִיּוֹתָיו אוֹתִיּוֹת מִתּוֹת. אֵיךְ הֵם הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים,
הַמוֹכִיחִים אֵת אֲמַתַּת תּוֹרָתְכֶם הַזֹּכְחָה נְאֻמָּה שְׂאִין
לְהַכְחִישָׁה.”

”בִּימֵי מַחְמַד לֹא חִסְרוּ אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים, אֲשֶׁר הַזְכִּיתוּ
אֵת אֲמַתַּת תּוֹרָתוֹ, אִם כִּי לֹא כָלָם עָבְרוּ אֵלֵינוּ בִּירְשָׁה.
אָמַר אֵלְכוֹי כִּשְׁהוּא גִסְעַר קִצַּת.”

”מה ידעת תורתכם הקדושה לספר על התגלות אלהים
לאדם מתוך שלמונו המפלא בתיי הטבע לחסד ולשבת ועל
אפני ההתגלות הזאת?”

הקוראן הקדוש מספר את כל הכתוב בספר תורת משה
על יציאת בני ישראל מצרים, קריעת הים, ירידת המן,
סמן התורה על הר סיני, עמידת השמש בימי יהושע, וגם
על הסבול ומהפכת סדום ועמורה ותעודת אברהם קאב
המון גוים. מי אפוא יעז להטיל ספק באמתת הספורים
האלה, שנמסרו מדור לדור, מאבות לבנים?”

המושל התעמק במחשבותיו.

”גם אתה, אלפזי, גשען על תורת משה?”

”כן, גם אנחנו גשענים על ספר תורת משה”, אמר
אלפזי, ”בעל ספר התולדות היותר עתיק שהיה לקנן בני
האדם, בעל קול אלהים, הדובר בו מדור לדור...“
האב יזהנס התנשא מקומו ויאמר:

”הקבאר הראשון לתורת משה אינו אלא הנואל מנצרת
שכפר בךמו על חטאת בני האדם ובדבריו הביא גאלה
לגשמותיהם. הוא בא לא לגרע ולא להוסיף, כי אם לפרש...“
”ומרושו שקר!“ קרא אלפזי, כי סקעה סבלנותו —
”הנך אומר, כי לא בא לגרע, והוא הלא בטל את האות
ברית קדש, אשר חתם אלהים בבשר אברהם, את מצות
הטילה. מלבד זאת נתנו מעריציו לאדם זה, שלא היה
אלא גביא, קבוד אלהים למרות מה שקתוב, ה' אהד.“
”ומחמד שלכם?“ שאל בולן.

”מחמד הוא נביא, ואחרי משה הגהו גדול הנביאים, ואף
מן הראשון הוא נבדל למוכה בזה שלא נשאר עומד על מדרגת
התורה שנתקבלה ממנו, כי אם הרים את הסלם העולה
השמימה למעלה, למעלה...”

”אנחנו נסמכים”, אמר האב יתנם בקצרה ובגאון מיחד,
”על הדברים הרבים בספרי תורת משה, בישעיהו ובתחלות
בן ישי, המבשרים את בוא גואל העולם, בעוד שעל אודות
ישמעאל נאמר בספרים הללו: הוא יהיה פרא אדם,
ידו בכל ידו כל בו...”

”באוריה של תורת נצרת לבבליאה היהודית”, סדר
לו המשלמי במדתו תוך פדי דבור, ”הנם בלם מסרסים
וקופים; לעמת זאת אפשר לקרא מפרש בספר, דגיא ל’,
כי ראה דגיא את מחמד בחלום הלילה”.

”מי היה דגיא זה? ומה ידבר בספרו, אשר עוד לא
שמעתי את שמו מעולם?”

”דגיא הוא איש עברי נושא משמרת פהנה בחצר
מלכות בקל, אשר פתר למלך את חלומותיו ואשר חנר בחלומו
אל ערפלי העתיד ניגל את המסך מעל אחרית הימים. גם
את מחמד ראה הולך ובה...”

בולן חשב רגע ואחרי כן שאל פזור נפש קצת:
”איש עברי שפטר חלומות וירא את האותיות מלאש?”
רעיון חדש עברו, והוא הפיח את דעתו מן הוכוח.
”קשה להוציא את האמת לאפחה”, אמר בולן, ”בפשעה
שנשאלום והתשובות נאסרות זו אמר זו במעמד אחד.”

לפיכך טוב נעשה אם נשוב לבקש פרוזי דברים מבאי כח
שתי האמונות, אבל סאת כל אחד בפני עצמו וביתירות.

בצאת שני כהני האמונות איש איש אל החדר, אשר
פנו לו, פנה בולן כה וכה במבקש עצה מפי שריו ויועציו,
ומבטו נפגש ראשונה בטבן גדל החכמים אשר במלכותו.
„הדבר שהסב אליו את תשומת לב בלנו“, התחיל טבן,
„הוא, כי שני כהני האמונות, נכמכו גם יחד על תורה
שלישית, יותר עתיקה, היא תורת משה והנביאים. על בן
הלא אין טוב לנו בלתי אם להפיר לדעת בתחלה את התורה
ההיא ולהזמין אלינו את אחד מיודעיה הדוגלים בשמה...“
המשנה קם גרעש ממקומו. הוא תפץ להניד דבר סתה.
אבל בולן עצמו הקדימהו ויאמר:

„שניהם מדברים דברים בנים ונכוחים לפי השקפותיהם
ועל יסוד תורת הקדשה והאמת, אשר נתגדלו ונתחנכו כה
מצער, אבל כל אחד מהם תומך את דעותיו רק על היסודות
המתאימים לחפצו. גם עקריו של האחד גם עקריו של
השני, אינם בשבילנו כי אם מלהטת דברים. אולם שניהם
מודים, כי תורת משה, שכל אחד מהם סבאר אותה על
פי דרכו, הוא הספר הקדוש והיותר עתיק, הפולל בתוכו
את האמת הטהורה, ולפיכך אני מסכים עם טבן, כי בחפשונו
אחרי האמת, צריכים אנהנו להפיר לדעת בתחלה את
המקור הקדמון הזה.“

פה מצא לו המשנה למלך מקום להתגדר בו ויאמר:
"רוצה אני לשוב ולהזכיר למושל הנעלה ולמועצת
החכמים את כל הזקרת החלום: הרצון טוב, אבל רע
המעשה!" אמנם יפה הוא החפץ לחפש אחרי האמת, אבל
לא יהיה זה אלא מעשה להבעים את האלים יותר מדי,
אם נוטין עתה לדבר לפני המועצה העליונה את היהודים
הבוזיים, אויבי אלילינו, הנרדפים על צוואר גם בידי בעלי
האמונות בכל מקום, בצפון ובדרום, במזרח ובמערב, אף
כי יש אשר בשעה של ופוחים הם מביאים ראיות מתוך
הספרים העתיקים שלהם".

טוב בקש ונתנה לו רשות הדבור שנית:

"בשביל לאשר את דבריו האחרונים של המשנה הנשא והרם,
תביכו של סידהרטי, אני מבקש, כי מחר, בשעה שהנוצרי
והמשלמי יבררו לפנינו את עקרי תורתם כל אחד בקני
עצמו, נשאל אותם על דבר יחוסם אל תורת משה".
המושל נענע בראשו לאות הסכם.

למחר בצהרים עמד האב יוהנס לבדו לפני כסא המלוכה
ומועצת שבעת השרים. פה, באין מתנגדו לנגד עיניו, התאמץ
לעמד על גבה תעודתו, כי הרבה אמריו בלשון מדברת
גדולות על דבר תורת השלוש המקדש, אשר באותות ומופתים,
במאמרים ופתגמים לקוחים מספרי אבות הנבסיה, הוכיח את
אמתה וצדקתה ונרם אותה על גם כאור לגויים וכעץ חי
עולם למחויקים בה.

אבל בולן כמעט שלא שמע את דבריו גימן לטבן את האות, אשר תקה לו.

”בשם המושל הגדול, שאיתני שמים נוהגים אותו בדרך אל האמת, יש לי היום לשאל את האב הנכבד, לאחר שמענו את דברי תורתו הפרורים על דבר האמונה הביצנטינית מתוך תודה ורחשי כבוד, רק את השאלה האחת הזאת: איזו אמונה אחרת, מלבד אמונתה היא עצמה, מוקירה הכנסייה הנוצרית ביותר, את תורת משה או את תורת מרסד? ולמי משתייהן היא נותנת את היתרון? באיזו משתי הדתות הנזכרות היו ראשי הכנסייה בוחרים, אלו הכרחו, דרך משל, לעזוב את דתם ולבחר להם אחרת מתחיתה?”

”אין כל ספק, פי היו בוחרים בתורת משה!“ ענה האב יותנס תוך פרי דבור וקרב תקף.

”בעד התגלות לבך זו גרע להשיב לך תודה, אב נכבד!“ הלל אותו טבן על פניו.

פעבר רנעים אחרים עמד גם אלפוי לברו לפני המועצה לענות אף הוא על אותה שאלה.

”בלי שום פקפוק“, אמר המשלמי בקול עז, ”היינו מכריעים בלנו את הכף לצד תורת ישוראל העתיקה מאשר לצד אלהים, אשר יצא מחלצי בן אדם ילוד אשה, שאין אנתנו יודעים אותו ושלמי טיבו ומהותו אינו אלא כמבשר את בא נביאנו — — —“

כאשר נשארו חברי המועצה לבדם לא יכל טבן לכלא בקרבו את שקמתו הנפולה: על גזחוננו ועל איד המשנה.

„המשנה הנעלה, ראש תביביהם של סידהרטי וסרימורטי,
ישים בנדיאי אל לבו, כי באי-כח שתי האמונות תמימי דעים
הם במשפטם על תורת משה ושניהם מזדים באמונת ישראל,
ולא עוד אלא שנזטים הם גם להחזיק בה“.

המשנה למלה התקצף מאד ופניו רעמו מאד. האירונגה
הפרה, אשר נשמעה בדברי מתנגדו משכבר הימים, הרגיזה
אותו עד היסוד.

סילקמין ידיו, שדאג ביחוד לעניני הפלחמה, לקח תחתיו
את רשות הדבור ויאמר:

„אם בן יצא הדבר ואין אנחנו גרמעים אחר מפני הספנה
ומניחים לגדולי אויבי אלילינו, הנהודים, להשמיע את דבריהם
לפני המועצה העליונה, ידחו נא לכל הפחות, את הדבר עד
לקץ הפלחמה. כיצד נוכל לקוות לעזרת האלים בשעה שאנו
סתחברים עם צורריהם ומנדיהם, המחבלים נגדם סומות?“
איש מתברי המועצה לא יצא לטען נגד הצעה זו, וגם
המושל נתן לה את הסכמתו על ידי הרפנת הראש.

וכוונת כהני הדתות לא הרגיע את לבב המושל. רחזו
 הצמא לאמת לא מצא ספוק במלחמת דברים זו. הוא הרגיש
 את עצמו חולה קצת, וכל עשבי רופא החצר אסריוס לא
 העלו לו ארוכה הפעם. "מועקת נפש היא", אמר הרופא
 בהגיעו את ראשו, "הגוזלת שנה מעינים בלילה ובבקר היא
 שוללת את רעננות הגו? פה צריק לבקש מרפא לגפוש".
 פיוס אחר הקדים בולן עצמו לקחת אתו דברים בענין זה.
 "גם אתה, אסריוס", אמר אל רופאו, "הנדך בן לעם, שהוא
 הוא אבי הבבליאה, מקור כל האמונות הסתהלכות בעולם
 הגדול, לאותו העם, שמחלציו יצאו אנשים במשה וכדגאל. מי
 הוא דגאל זה, שלא שמעתי את שמו עד פה?"
 "איש עברי, אשר רכש לו את אמונת סלך בבל ויפתר
 לו את חלומותיו, שהגידו לו מראשית את אחרית עמו".
 "האין לכם עוד עתה בקרבכם איש פדגאל, אשר יוכל
 לתקל את לחץ הנפש וגם להשמיע לנו עם זה דברים אמרי

אָמַת עַל הָאֱלֹהִים וְהַעוֹלָם וְעַל כָּל הַדְּבָרִים הַתּוֹסְסִים בְּנו
וּמְפָרִיעִים אֶת מְנוּחַתְנוּ? אִם אֲפֹשֶׁר, שְׂאֵתָה אֲסָרְיוֹם בְּעֶצְמָךְ
הַגָּד, כִּבֵּן עִמָּךְ, נִבְיָא וְרוֹפֵא לְשִׁבְרֵי נַפְשֵׁי?”

„לא“, הָשִׁיב אֲסָרְיוֹם בְּעֲנַת רוּחַ, „מִשְׁמַרְת כְּהִנְתִּי הִיְתָה
תְּמִיד לְרַפָּא אֶת תַּחְלוּאֵי הַבְּשָׂר וְלִהְקַל אֶת מְדוּי הַגּוּף. אֲבָל
הָרַב רַבִּי יִצְחָק סַגְגֹזְרִי, רֹאשׁ הַחֲכָמִים אֲצִלָּנוּ, הוּא הוּא
הָאִישׁ, שְׂאֵתָה, הַמוֹשֵׁל הַגָּדוֹל, מִבְּקֵשׁ אוֹתוֹ.“

„מִי הוּא זֶה וְאִי?”

„הוּא נִמְצָא בְּמִצְוֵהָ, שְׁשֵׁם הוּא יוֹשֵׁב כְּלוֹא יַחַד עִם
יְדִידוֹ הַסּוֹחֵר עִמָּרָם.“

„בְּמָה סְאֲשִׁימִים אוֹתָם.“

„הֵם לְקַחוּ לְעִרְבָה בְּעַד אַחֲרִית הַמְּלַחְמָה, שְׁהֵם אֲשָׁמִים
בָּה כְּמוֹנֵי, עֲבָדָךְ וְרוֹפֵאָךְ הַנְּאֻמָּן, וְכִיְהוּדִים הַיּוֹשְׁבִים יְשׁוּבַת
שְׁלוֹם מֵאַחֲזָרֵי הַגְּבָה.“

„כֵּן, סַגְגֹזְרִי, הָרַב“, נִזְכַּר הַמוֹשֵׁל „אֲנִי עוֹד לֹא הִסְפַּקְתִּי
לְחַשֵּׁב בְּדַבָּר. אֲבָל הָאַחֲרִית הַטּוֹבָה בְּטוֹחָה וְקִרְוָה לְבֹא,
וּמִשְׁעַר הָאֲסִירִים לֹא יִפֹּל אֶרְצָה טָרָם יִרְאוּ הָאֱלִים, כִּי
בְנֵי אֲמוֹנוֹת הַנִּבְכָר רָעִים בְּעֵינֵיהֶם. אוֹלָם אִם יוֹדַע רַבָּךְ
לְרֹאוֹת לְלֵבָב וּלְגִלּוֹת תַּעֲלוּמוֹת חִלּוּמוֹת, אִם יָכֹל הוּא לְהִיזַת
לִי לִישׁוּעָה, בֹּא יְבֹא אֵלַי כְּרַנֵּע וְלֹא יֵאָחֵר. תִּכְרַף אֲתָן צו
לְפָתַח בְּשִׁבְלֹךְ אֶת טַבַּעַת הַכְּנִיָסָה...“

„מוֹשֵׁל נִגְעָה! לְפִי חֲקִי כוֹנֵן אֵין לְמַסַּר אֶת טַבַּעַת
הַכְּנִיָסָה לְיַדֵי אֲסִיר כְּלֹא.“

הַמוֹשֵׁל שָׁקַע בְּהִרְהוּרָיו.

„ואולם“, הוסיף אסריוס בנחת „בתור רופא התצר, שאמנותו לשמר על חיי המושל ועל בריות גופו, מצאתי לחובת כהנתי לדאג לדבר בעוד מועד. בעזרת עבדים טובים וישרי לב, התרדים לשלום אדוניקהם, פתחתי סבעת כניסה בשביל האיש אשר ידעתי על אדוניתו נאמנה זה כבר, כי יכל הוא למצא סוור ותרופה ללבב המושל, ואמסרנה לידו עת מועטת קדם שהושם בפאסר, בהיותו עדין חפשי כאחד האדם“.

„רב תודות לך, אסריוס. הפקדה תנתן סיר.“

בארמון המושל בולן נתקבל רבי יצחק סנגורי מאת אחד הפקידים, אשר הביא אותו חדר לפניו סחדר, שוכוכיותו הפהות קצת חסמו בעד אור השמש מעבר בעדן. בסחדר הזה אהב המושל לשבת, בשעה שהיה סתיחד עם הרהורי לבו. על הרצפה הכתלה ישב המושל, איש רחב כתפים, אשר תני פניו הדלים מלב סחשבה ספיקים נעימות ורה, פשראשו הגדול נשען על ידיו. הוא לא נתן לסנגורי להביע לו את רחשי הנתינות והכבוד הנהונים ויראהו בתנועת יד לשבת לימינו.

שמעתי, התחיל בולן, „כי איש חכם אתה וכן העם

שיוצאי תלציו יודעים לסתר חלומות סלכים...“

סנגורי השתתהו אפים ארץ.

„לאלהים סתרונים“ אמר יוסף לפנים, ומתוך ההכרה

שהביר, כי נלה סקמת האדם בקצר כחו, בקש את כוד

שיח החלום וימצאנו. מה שמדבר אליהם בחידות את זאת צריכים אנתנו לפתר ולגלות, ולפיכך יואיל נא המושל הגדול לספר לשפל עקריו את חלומי.

”במלים מעטות הריני לספר לך את מראה הלילה כמו שהוא חי צדונו בזכרוני. הדבר היה בגן, ועץ, עץ חסון ורב הענפים והעלים עמד בתוך. הפרטים כבר נמחו מזכרוני... אחרי כן ראיתי חרבן ושקמה ופתאם חור הכל לפרח ולשגשוג בתוך התרבה הזאת... סער התחולל וירעש בכח, נשרו העלים והענפים נגדעו לארץ... בקשתי להחזיק בהם, להמכם, והנה קרא קול ממרומי ערפל: בולן, טובה בננתה, אבל פעלך רע! חגרתי שארית כחי לעמד על גבי, והנה נשנה הקול וביתר תקף במרחקי איוסוף: ”הכונה טובה, אבל רע המעשה! התכוננתי לרוץ מתוך ההפכה, אבל מאחורי שב והרעים הקל בכח. בכל אשר אלה ובכל אשר אעשה, מלמעלה ומלמטה, מימין ומשמאל, ובכל מקום מצלצל באוני: ”רק הרצון טוב, בולן, אבל לא כן המעשה!”

”ואיש מן החכמים לא ידע גם עצה גם פתרון?” ערב סגור את לבו לשאל.

”לא. פהנינו הרבו תפלה, שפכו שיח, הקריבו כבשים אין מספר על מנבח סידהרטי עם קטרת ולבונה לרב. אמר יאמרו כי הם עושים בזה את הטוב והישר בעיני האלים. המשנה, אשר ראה אף הוא את החלום הזה גם שמע אותם הדברים, רואה את המעשה הטוב המבטש בהשמנת כל בני

אמונות הנכבד ואזכרי האלילים. אז שאלתי את אחד האנשים
ממבקשי הדעת והוא פילוסוף שאינו כפוף לאמונת האלילים,
והוא הזכיר לי בנאום ארוך ורב ענין על יסודי תורת הרמס,
סוקרטס, אפלטון ופאריסטו, כי אין להפריד בין הרצון והמעשה,
כי כל רצון, אם טוב הוא, מצטרף למעשה, תהייתה הסבה,
הפעלה והתוצאה איזו שתהייתה. התכלית, פן אמר, היא
מחשבה טובה, ובדרך אל התכלית הזאת, בין שהיא מוליכה
בין פתי מסגד ומנבחות אלה או אחרים, ובין שאינה מוליכה
ביניהם כלל, היא תמיד טובה וישנה. מה דעתך אמה, רבי,
על השקפה פילוסופית זו?

”גם הרצון חשוב“, אמר הרב סגורי אהרי חשבו קצת,
”עלול לסתת דרכים ולהוליק לתכליות מזיקות ומשחיתות. בגי
אדם ועמים צוררים זה לזה ומאבדים זה את זה. שגי
העודדים שואפים ורוצים להביא לידי נצחון את הטוב והישר
בעיניהם, ובכל זאת הדרכים עקבות סדם והתכלית עומדת
על קבר אשם של אלפי אנשים... לפיכך לא צדקה
הפילוסופיה, שהרצון והמעשה שמות נרדפים הם וקול
חלוטה, מושל געלה, הקשבת את הרצון ומגנה את המעשה,
גשאר לפיה בלי פתרון...”

”ואמה תרע לסת אותי?”

”אני יכל להרשות לעצמי את הדבר על יסוד השערותי
וחזון לבני. אבל היש הרשות לקטן עבדיך לשאלך שאלות
אחרות?”

”שאל בכל אמת נקשרו!”

הַבְּכָר גִּסְיֹת סִימָיָה, מוֹשֵׁל גַּעְלָה, לְהַרְהֵר בְּשִׂאלוֹת
הַאֲמוּנוֹת? הַבְּכָר גִּזְמָן לֵךְ הַמַּקְרָה לְהַחֲלִיף דְּבָרִים עִם
זוֹלָתוֹ בְּעֵגֶן זֶה? סְתִי הִיָּה הַדְּבָר? וְאַיִהּ?
”זֶה יִרְחִים וְשָׁנִים מְנַקֶּרֶת שְׂאֵלָה זֹו בְּמַחִי, וּמִן הַיּוֹם
אֲשֶׁר שָׁב סְלִימָן בְּנִי מִסַּסְעֵיו בְּכָל הָעוֹלָם אָנוּ מְסַפְּלִים בָּהּ
יַחַד לְעַתִּים תְּכוּפּוֹת.”

”בְּנִי?”

”בְּנִי! בֵּין הַשְּׂדֵרוֹת בְּשָׁעוֹת הַבֶּקֶר, סְלִימָן הוֹנָה דַּעוֹת
חֲדָשׁוֹת, אֲשֶׁר בְּתַחֲלָה זָרוּ לִי לְגַמְרֵי וְנִפְלְאוּ מְרוּחַ בִּינְתִי.”
”יֵשׁ דְּבָר, שְׁלִמְעִים הוּא סְתוּם וְחַתוּם לְרוּחַ הַחוֹשֵׁב
גַּם לְאוֹר הַיּוֹם הַמְּלֵא, וְהוּא מְתַנְּלָה לְנַפְשׁ הַחוֹפֶשֶׁת בְּתַלּוּם
הַלְּיָלָה. הָאֵם לֹא בִקֵּשׁ יוֹרֵשׁ הַכֶּסֶף לְבָאֵר אֶת דַּעוֹתָיו עַל
פִּי מְשָׁלִים וְדַגְמָאוֹת מְגֻנְעִים וְעֵצִים?”

”אֲנִי גִזְרֵר רַק וְכִירָה מְדַמְדַמֶּת. בִּינְתִים סְרָצָה הַמְּלַחֶמָה
וְסְלִימָן יֵצֵא אֶל שְׂדֵה הַקֶּסֶל.”

”הַעֵץ, אֲשֶׁר רָאָה הַמוֹשֵׁל הַגָּדוֹל”, הִתְחִיל סַגְנוּרִי, ”הִיָּה,
כְּנֶרְאָה, בְּעַל שְׂתֵי פִאֲרוֹת סִימִין וּמְשִׁמָּל...”

”בְּנִי, הַפִּאֲרוֹת הִלְלוּ, כִּי אֲנִי חוֹזֵר וְרוֹאֶה עִתָּה כְּרוּר,
”הִיוּ מְסַבְּלוֹת פְּרוֹת. פִּשְׁטֵי אֲלֵיהֶם אֶת יְדֵי לִימִין וְלִשְׁמָאל,
וְהַפִּאֲרוֹת גִּשְׁבְּרוּ...”

”כִּסִּי שְׂאֲנִי גִזְרֵר עִתָּה יָפָה גִתְּמַכְתִּי בְּנוֹעַ בְּתוֹךְ הַחֲרָבִין
וְהַשְּׂמִין אֲשֶׁר מְסִבִּיבִי.”

הַמוֹשֵׁל שָׁתַק נִיבֵט אֶל סַגְנוּרִי כְּמִבְקֵשׁ פְּתָרוֹן. סַגְנוּרִי שָׁקַע
בְּמַחְשְׁבוֹתָיו כְּנִמְלֵךְ עִם לְבָבוֹ.

„אלקלי היתה לנו הרשות לפתר תלום פנה ברוחנו...“
סגנרי נשא את עיניו אל המושל כמפקפק.
„דבר בלי מפריע, תכם היהודים!“

„פי אז היינו אומרים: הגוע הוא התורה הקדושה, אשר
נתנה לנו מאת ה' ביד משה רבנו. מגוע זה נפרדו שתי
פארות — נצרת ומקה השואפות שתיהן לשפך את ממשלתן על
העולם. אבל ממשלה זו סופה להיות נחלה רק לגוע!...“
„דבר!“

„ומושל הפוזרים נבחר לבא לידי הכרה זו קדם לאחרים...“
הומיה נהיתה.

„תכם היהודים!“ אמר המושל, „בשאני לעצמי אשיה
עם לבבי סתור דמהומי מחשבה זה כבר, פי המראה הזה,
אשר נגלה לעיני בתלום הלילה בקוים בהירים, רזמו אל
אמונות האחרות האלהית השלמה או החלקית. אבל אתה
עצמך אינך אומר, פי התלום הוא גלוי אלהים; אמרת רק
זאת, פי התלום הוא הראי, שממנו משתקפים הרהורי יום
יום. אבל אפשר, שההרהורים הללו מתפוגים לצד הסתנגוד
אל האמות, ואז הלא נעשים ממילא גם סראות הלילה
למראה שקר. על פו, רב תכם! אף שפתרונך נהיר לי
מאד, סובר אני בכל זאת, פי עוד צריך לעין עיון עמק
בדבר. הלא השכל הבהיר אומר, פי הפארות והענפים הם
נושאי הפרות הנחמדים, ולא הגוע, אף פי העץ פלו יונק
את לחו ממנו... רוצה אני לחקר ולדרש בדבר, ולא אנוח
ולא אשקט עד אשר יודע לי ידיעה ברורה איזהו הפעשה

המתאים אל הרצון ואיו. אני כבר הקשבתני לאמרתך. ועתה
תפץ אנכי כי ישמעו גם אחרים מפיה את עקרי תורת אלהיה.
אם תהיה אחרית טובה לפלחמה וסלימן ישוב לביתו. אז
תברר לפנינו במועצת שרי מלכותי את יסודי אמונתך.
סנגורי יצא מאת פני המושל.

במבוא הארמון קבלו עבדי התצר את פניו ביראת הכבוד
עם חפת מושב בגדם וישארהו אל חדר מעונו היפה והמהדר
אשר במצודה, ששם חכה לו רבי עמרם. באותו מעמד נמצא
גם אסריוס, בספי ובלשון, אשר צפו בקצר רוח לשמע כה
בפי סנגורי על דבר שיתתו הראשונה עם המושל.

יד

שבועות הרבה נדד ברחסנאי בלאש גדודו על פני הרים
ועמקים, דרך יערות ומדבריות. סוסים וחמורים אחדים נשאו
את המכלת וחליפות גם את העיפים. הם עברו כפרים
צ'רקסיים קטנים, ושם לנו לפעמים בצריפי חמר. רעים
קירגיזיים, שרעו את עדרי צאנם בין הרקסים, הזרו להם את
הדרך בין רצועות ההרים אל לשון הים, במקום שנמצא על
יד ארדילן המתנה הראשי של סלימן. ביום, כשבגרה השמש
כתנור על ראשי האנשים, אשר לא הסבינו אל המסע הארך,
בלילה כשהרעיד קרח ההרים את עצמותיהם, בשעה שלחמם,
לחם הנקודים המעט אשר בילקוטיהם והמים הדלוחים אשר
בנאדותיהם לא הספיקו די שבר רעבונם וצמאונם. — בשעות
הללו היה ברחסנאי אומר דברי בדיחות ומספר על מסעי
בני ישראל ונדודיהם לפניו, ואז היו השומעים נותנים את
קולם בשיר, אשר ענה לו הד הרים ובקעות:

הי רעי לא אחסר

בנאות נשא ירביצני

על מי כנחוח ינהלגי.

והנה הניעו עם רמיהו ערב אל רצועת ההר, שמשם
 נראה להם מתנה המלחמה בדמות אהלים אפורים נמוכים
 בעמק הגדול. מרחוק נשקפו צללי ראשי מצודות ובחזנים;
 זה היה מבצר ארדילן שמאחוריו נאספו הערביים למלחמה
 ומשם היו מתנפלים, כשהם רזקבים על סוסים דוהרים, על
 הפונרים ומורים בהם. זה שבועות הולכת המלחמה ונמשכת
 מיום ליום, ואין מן המתנות הנלחמים מקריע צדו את פך
 הנצחון אל צדו. הערביים נלחמו ברוח העו המיוחד לשבט
 פרא זה. מארמניה הביאו אתם צידה ומפלת לרב, וחומות
 ארדילן עם מעלותיהן ומורדותיהן, עם מנהרותיהן ומחלותיהן
 הנסתרות מעין רואה שמשו להם מקומות מארב יפים להתגפל
 מהם על האויב, וצבאות הפונרים הגבורים ומרי הנפש הצרכו
 לאור את כל פחם וגבורתם וסבלנות הפרול שלהם כדי להתחזק
 מעמד ולהכות את אנשי מלחמתם אחר.

כשהגיע ברחסדאי עם גדודו אל תחנת המשמר הראשונה
 נצצרו על ידי תילים רזקבים ונשאלו למסנתם ולחפצם.
 „גדוד עוזר לסלימן“, אמר ברחסדאי וישט לאחד הפרשים
 את תעודת המסע עם חתימת מילקמין אשר הבין לו בלשון.
 הפרש חלף עם התעודה וכעבר שעה קלה שב והביא פקדה
 סאת ראש התחנה להקים משמר על הגדוד עד אשר תבחנו
 תעודותיו ויפרש מה יעשה לו.

לא ארכו הרגעים וראש התחנה עצמו, צנק מזין מכף
 רגלו ויד קדמו, בא רזב על סוס אל המקום אשר הגדוד
 עומד שם.

לא כוונתם אתם", אמר אחרי סקירה ראשונה.
"לא; משארית ישראל אגנהגה היושבים בכונן", ענה
ברחסדאי.

"מי שלח אתכם הלום?"

"רגש החובה והתודה, גם החפץ להזכיר את אמון רוחנו,
למען הכחיש בזה את דבות השוא שדורשי רעתנו
מוציאים עלינו".

הרבה מפקידי הצבא ומן החילים ואנשי המשמר נאספו
בינתים מסביב לגדוד המפלא הזה. האחד מהם יעץ להודיע
מכה את הדבר למצביא העליון, לסלימן.

"אי אפשר!" אמר שר המשמר, "תחנת יורש העצר רחוקה
מפה מהלך שלשת ימים. עם זה יצאו היום כעלות השחר
המצביא העליון סלימן מלבד אחדים משרי ראש המטה אשר
לו רוכבים על סוסים לתור את החזית, לפני תצות לילה
לא ישוב, בנראה, אל אהליו".

אחד מפקידי החיל הביע מחשבות פקפוק.

"על פי מראה האנשים ולשונם", אמר, "יש לחשכם
לערביים אז, לכל הפחות, לקרובים להם קרבת גוע..."
"רע וסר יהיה לנו כשישוב סלימן ויראה, כי נתנו לאויבים
ולבונדים לבא אל המחנה", הזהיר שלישי מפקידי המשמר.
עיני ברחסדאי ואנשיו נפגשו במבטי החשד והאיבה
של החילים ובלהבות כידונייהם המכוננים לעמתם. הוא הבין,
כי שום ברור דברים לא יועילו להם. ברגע זה הקריק השם
בזוריוס במחו ויאסו בו כבענו העלה.

”יש לנו יָדִיד“, אָמַר, ”וְשָׂמוּ כַּזְרוּזִים, הַנִּמְצָא בְּנֵדָאֵי פֹה
בַּמַּחְנֶה בֵּין גְּדוּלֵי גְבוּרֵי הַסְּלִחָה. הָאִישׁ הַזֶּה יוֹדֵעַ אֹהֶנּוּ
וְגַם אֶת מַחְשְׁבוֹת לִבְנוֹ, וְהוּא יַעֲיֵד עָלֵינוּ.“

”כַּזְרוּזִים?“ הִפְקִידִים הִבִּיטוּ הָאֶחָד אֶל הַשֵּׁנִי בְּפָנִים שׂוֹאֲלוֹת.
בְּרַנֵּעַ יָצְאוּ רוֹכְבִים וַיִּבְקְשׂוּ בְּכָל פְּנוֹת הַמַּחְנֶה הַגְּדוֹל
בִּיקְרָאוֹ בְּשֵׁם כַּזְרוּזִים. אֲחֵדִים עָנּוּ לְקוֹל הַקּוֹרָא בְּשֵׁמָם, אוֹ
בְּשֵׁם הַזֶּמֶה לוֹ, אֲבָל בְּבוֹאֵם אֶל הַגְּדוֹד נִסְוּ אַחֲזֵר סְבָלֵי יְכֻלֵּת
לְהַגִּיד עַל אֲדוּתָיו דְּבָר, כִּי לֹא יָדְעוּ אוֹתוֹ סְתָמוֹל שְׁלִשׁוֹם
וְזֶר נִחְשָׁב לָהֶם.

כַּזְרוּזִים לֹא נִמְצָא בַּמַּחְנֶה, וְחֵיל הַמְּשַׁמֵּר מֵאֵן לְתֵת אִמּוֹן
בְּדַבְרֵי בִּרְחֻסָּדָאֵי וּגְדוּדוֹ.

בְּלֵי אֶהֱלֵ וְחִסוֹת וּבְלֵי לְפַתַּח אֶת הַסּוּסִים וּלְהוֹרִיד אֶת
מִטְעַן הַפְּצִיחָם, הִצְרִיכוּ מֵאֵת הָאֲנָשִׁים לָלוֹן בְּהַרִים מְקַפִּים מְשַׁמֵּר
חֹק. בֵּין כֵּן מֵהָר אֶחָד הַפְּרָשִׁים עַל סוּסוֹ עִם תְּעוּדַת הַמַּסַּע
שֶׁל בִּרְחֻסָּדָאֵי אֶל הַמַּחְנֶה הַרְאֵשִׁית וַיִּתְכַּהֵל שָׁם לְבֹא סְלִימָן.
לְקַבֵּל פָּנִים כּוֹז לֹא הִכִּינוּ אֶת עַצְמָם. עֵיפִים וְרֻצוּצִים
מִצַּמֵּל הַדֶּרֶךְ הַרְחֹקָה וּבְלֵב מְלֵא מְרִירוֹת וַיֵּאוֹשׁ צָנְחוּ עַל שְׁקֵי
הַמְּסֻפּוֹא וְעַל הָאֲדָמָה הַלְּחָה, וְעַצְמוֹתֵיהֶם מְדַבְּאוֹת וְאֲבָרֵיהֶם
בְּבָדִים עֲלֵיהֶם כְּאֲבָגִים.

אֲבָל רוּחַ בִּרְחֻסָּדָאֵי לֹא נָפַל עָלָיו אֶף רַנֵּעַ. ”הִנֵּה מוֹצֵא
הַדְּבָר אֵינֶה שְׂיֵהֵי“, — בֶּן הַפִּיחַ עוֹ בְּלִבּוֹ עֲצָמוֹ וּבְלֵב חֲבָרָיו; ”מֵה
שֶׁעֲשִׂינוּ עֲשִׂינוּ כְּאֲנָשִׁים רַבִּי בְּעֵלִים וַיּוֹדְעִים לְמֵלֵא חוֹכְתָם.“
אִפֶּל וְכֵבֵד יָרַד הַלַּיְלָה מֵעַל רַבְסֵי הַהַרִים אֶל הָעֵמֶק.
מִרְחוֹק נִשְׁמְעוּ קוֹלוֹת סְלִחָה, בְּצוֹחַת פְּנָאִים, מְעַרְבִים בִּילִיל

חִיתו יַעַר מְתַרְחֶחֶת מִרְבֵּץ וְצִלְצוֹל שְׁאוֹן מְרֻבּוֹת חִילוֹת הַמִּשְׁמֵר
בְּתוֹךְ הַמַּלְת שִׁיחֹת גְּמֻרָצוֹת וְקִרְיָאוֹת עֲמוּמוֹת. בְּתַפְלָה עַל
שְׁפֹתוֹתֵיהֶם הִיבְשׁוֹת שָׁכְבוּ הַנּוֹדְדִים הַעֲיִפִים לְנוֹחַ וּכְרַגַע
נִרְדְּמוּ תַרְדֵּמָה מְתוֹקָה. רַק בְּרַחֲסַדָּאִי לֹא יָשׁוּ. הוּא יֵשֵׁב
עַל שֵׁק הַמִּסְפּוֹא וְעֵינָיו הַבִּיטוֹ נִכְחוּ אֶל הַפּוֹכְבִים הַנּוֹצְצִים
בְּשָׁמֵי הַלֵּיל הַזֵּרִים. הַחֲסָא עוֹד הַפַּעַם חֲסָא גְדוֹלָה בְּהַמִּיטוֹ
אִסּוֹן עַל נַפְשׁוֹת נְקִיזוֹת וְתַמּוֹת? הַצֹּדֵק מְכִיר, אֲשֶׁר הוֹזִיֵר
אוֹתוֹ אַחַת וְשֵׁתַיִם וַיִּקְרָא לוֹ בְּשֵׁם יֶצֶר רַע, וְהוּא, בְּרַחֲסַדָּאִי,
לֹא גַעְגָּה לוֹ וְלֹא שָׁמַע בְּקוֹלוֹ?

מַה יָּפֶה זֶהר הַפּוֹכְבִים! דִּמְיוֹנָם בְּנִיצוּצֵי אֵשׁ; פֶּה הֵם
נִרְאִים יוֹתֵר קַטְנִים וַיּוֹתֵר מְבִרְיָקִים מֵאֲשֶׁר בְּעִיר. רְקִיעַ
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר מֵאַחֲזֵרֵיהֶם הוּא יוֹתֵר פֶּהָה, יוֹתֵר מְגֵדֵר מִן
הָעֵין. הִנֵּה נִגְלוּ לְעֵינַי שָׁמַי הַפּוֹכְבִים לְרוּחָהּ, הַאִמֵר גּוֹאֲשׁ?
שֵׁם בְּעִיר יוֹשְׁבִים סַגְנוֹרֵי וְרַבֵי עִמְרָם בְּאֵין שָׁמַיִם וְכּוֹכְבִים
פְּרוֹשִׁים עֲלֵיהֶם. הַמֵּאֲמִינִים גַּם הִמָּה בְּבִגְד הַפְּנוֹרֵי, וְהֵם תּוֹלִים
אֶת הַקּוֹלֵר בּוֹ, בְּבִרַחֲסַדָּאִי פִמְקוֹר הַרְעָה? וְמַה תַּחֲשׁוֹבְנָה
עַל פְּעֻלֹת הָאֲחֵרוֹן, אִם דְּמֵי מֵאֵת נַפְשׁוֹת רַבּוֹת יַחֲלוּ עַל רֵאשׁוֹ,
אֲשֶׁתוֹ הַצְּעִירָה נְחֻמָּה וּבֵת־שׁוֹעַ? ...

בַּפַּעַם הָרֵאשׁוֹנָה הַרְגִישׁ עֵתָה בְּרַחֲסַדָּאִי אֶת כָּל מְצוּקוֹת
נַפְשׁוֹ וַיִּסּוֹרֵיו שֶׁל הַמְּנַהֵיג, כְּשֶׁהוּא מַגִּיעַ אֶל הַשְּׁעָרָה הַמְּכַרְעֵת
אֶת גּוֹרֵל פְּעֻלוֹ.

כָּלֵם יִשְׁנֵנו שָׁנָה עֲמָקָה, רַק עֵינָיו הַעֲיִפּוֹת שֶׁל בְּרַחֲסַדָּאִי
נִפְתְּחוּ לְרַגְעִים לִקְרֹאת זְבוּל הַפּוֹכְבִים. מַחוּ עֶבֶד בּוֹ עֲבוּדָה
שְׂאִינָה פּוֹסְקָת... אֲבָל בֵּינָתַיִם לְחַשׁ לוֹ לְבוֹ:

האם לא נשמע קול שאון מחוץ?

עַתָּה הַגִּיעָה לְאַזְנוֹי הַמִּית שְׁעַמַת פְּרָסוֹת סוֹס, הַהוֹלֵךְ וְקָרַב
 יוֹתֵר וְיוֹתֵר. הִנֵּה הִכָּה הַסּוֹס בְּפָרְסוֹתָיו עַל הָאָרֶץ וַיַּעֲמֵד.
 בְּדוֹמִיַת הַלַּיְלָה שָׁמַע קוֹל מַחְלִיף דְּבָרִים עִם אֲנָשִׁי הַמְּשַׁמֵּר
 וּמִשָּׁק צְעָדִים כְּבָדִים. נִקְרַת אֹר קַטְנָה, שֶׁהִתְנוּעָה לְמוֹל
 מְקוֹם מְשֻׁכָּבוּ, חִלָּף וְעָבַר עַל פְּנֵי הַיֹּשְׁבִים מִסְבִּיב לוֹ בְּמַעְגָּל
 כָּבֵה וְלִפְנֵי בֶרֶחֱסָדָאִי עֲמָדָה תְּמוּנָה כְּהֵה, אֲשֶׁר כְּמוֹ מַתְתָּחִיָּה
 צָמְחָה בְּחֻשְׁכַת הַלַּיְלָה מִכֶּטֶן הָאֲדָמָה.

”הַנִּמְצָא מַה רֹאשׁ הַנְּדוּד הַנְּכָרִי?”

”אֲנִי חִבַּאתִי אֶת הָאֲנָשִׁים הַלּוֹם”, אָמַר בֶּרֶחֱסָדָאִי,

”הֵיִשׁ פִּרְרָה מֵאֵת סְלִימָן?”

”הֵיא לֹא כָּאֵה עֲבִין, בֶּרֶחֱסָדָאִי; אֲבָל אַתָּה דְרִשְׁתָּ לִּי.”

”כּוֹזְרִיּוֹם!...”

בֶּרֶחֱסָדָאִי בִקֵּשׁ בַּחֲשָׁךְ אֶת יְדֵי הַכּוֹזְרִי וַיֹּאמֶר:

”אֲמַנָּם לֹא טְעִינוּ; הִנֵּה כָּאֵן. הִבֵּאתָ כִידִיד?...”

”כֵּן, בֶּרֶחֱסָדָאִי; אֲנִי כָּאֵן וְלֹא כָּאֵן. עוֹמֵד אֲנִי עַל מְשַׁמֵּר

סֵתֵר, שָׁנָם הָאוֹהֵב גַּם הָאוֹיֵב לֹא יִמְצָאֵנִי שָׁם עַל נִקְלָה.

אֲבָל לִפְנֵי אוֹתָךְ מַה, — דְּבַר זֶה לֹא סִלְלֵתִי גַם בְּחֵלוֹם.

מָה הִבִּיא אֶתְכֶם מִרְחוֹבְכֶם הַשְּׁקֵט וְהַמְצָנֵעַ הַלּוֹם, מְקוֹם אֲוִיר

קָשָׁה וּמַעִיק, הַרוּעֵד לְקוֹל שְׁקִשׁוֹק בִּירוֹנִים וְתִרְוַעַת מְלַחְמָה?”

”הַחֲפִץ לְעוֹר לְכֶם וְלַעֲבָד לִימִינְכֶם לְטוֹבַת מְמַלְכַת כּוֹזְרִי.”

”אַתָּם, אֲנָשִׁי הַסִּפֵּר, הַנְּסוּגִים אַחֲזוֹר לְמַרְאֵה טָרֵב נְדָם?”

„חזקה מטלת עלינו להתחזק, בשעה שדרושה התרכ לַחֲיָן
הספר... ספרנו אנו, אשר אין שונאינו מניחים אותנו להיות
על פי תורתו הקדושה, וידידינו היכלים לעזר אותנו עזבונו...“
ברחסדאי לא יכל להתאפק מהשמיע את הדברים
האחרונים, אף שהיו מרים גם לו עצמו.
הימית לילה כבדה שורת מסביב.

„שמעתי שמין דבר מן האשמות שמופלים עליכם“, אמר
בזריוס אחרי חשבו קצת, „אבל הלא אף שגעון הוא, שאין
לשים אליו לב, ומה גם לדבר על אדות סכנות נשקפות,
בעוד שידוע לכל, כי המושל הוא איש נדיב לב, חכם ומתנהג
בצדק ביהוסו לכל אדם.“

„חסרים אנהנו שם מליץ ישר, הידע את יסודי דתנו,
את מדותינו וארחות חינו, כדי להעיד על טהר תורתנו ועל
אמון רוחנו“, הוסיף ברחסדאי להתאונן.

„ואחיד מאשימים אותי בחסרון זה?“

„כן, סקצתם...“

„ויתרם?“

„הללו סרחיקים ללכת... עד לידי חשד...“

בזריוס רקע ברגליו.

„הגם מכיר פה?“ שאל פתאם.

„לא“, השיב ברחסדאי, „הוא איננו מאמין בי ובמלאכותי

ובתרחק ממני.“

„והוא מאמין, ומשתדל שיאמינו גם אחרים, כי בעד מדת

הכנסת אורחים, שקימו בי בעין יפה, שלמתי בקגד ומעל?...“

”יד הגורל הרע היא, כי התנפלו על קרואי התתנה ויאסרו
את סנגורי ואת רבי עמרם בעת אשר נפקדת מאתנו“.

”ובכן נתעית גם אתה בשוא בנוגע אלי?“

”לא. פוזריוס. לבי הגן עליך, בעת אשר לא נועזתי
לעשות את הדבר כמו פי, כדאי שלא יראה הדבר פעין הצטדקות.
רק מעטים הם אלה, שאינם נמנעים מהצדיקה גם בגלוי
ולתרים על גם את צדקתך קבל עם...“

”מה שלום בת-שוע?“ שאלה זו נזרקה אף היא מפיו פתאום.

”היא שרויה בצער על גורל אביה ועל גורל האישה —
אשר יכל להושיע ואיננו משמיע על אדותיו דבר, ומצאת
נחומים בפני נחמה, היא אשת בריתי היום. ואולם, פוזריוס“,
הסב ברחסדאי את השיחה לענין אחר, ”העת היא לדבר באנשים
רחוקים מאתנו עתה, בשתשעה צועקת בקול לעזרה תכופה?
היכל אתה, פוזריוס, להיות לנו פה לעזרה במצבנו הקשה?“
”מה אעשה לטובתכם? ומה אתם אומרים לעשות?“

”מעטים אנחנו במספרנו ואין אנו מנסים כל כך בעניני
מלחמה, אבל יודעים אנו פרק בתכסים, ובאנו לכאן לשם
פונה רצויה. ובכל זאת נפגשנו פה ביחס של חשד. היכל
אתה לדבר עלינו טובות באוני סלימן?“

”אפשר, אבל מגמת פניכם מה היא?“

”להביא תחת תרומת הזקה, אשר אסרו עלינו לתרים,
מס של עבודה ומעשה. זאת מנת תודתנו למושל וליועציו
ואות לנתינותנו הנאמנה ואמון רוחנו. ועוד יש לנו קנה
גם פונה אחרת — להוציא סידי האויב את גשקו...“

„המשנה המנם ומילקמין גבזר תיל, אשר בעצתו המקמט
הוא מנהל את המלחמה — מעל המרד הרף של ארמון
המושל“, צחק בוזריוס צחוק לעג.
„היכל אמה וגם רוצה לעזר לנו?“ שנה ברחסדאי את
שאלתו.

„גבזר אני לגסות דבר, עד פמה שיהיה ביכלתי מה וגם
שם בכלגר. אפס כי לא תוכל, ברחסדאי, להשען מה על
שמי. כבר אמרתי לך, כי יש לי כאן משמרת פקדה חשאית,
ובאמת אין מקומי מה... אולם אני עוד אשוב אליך וקדומית
ליל הקרים גמשיך את שיתנו על עניגינו.“
הפנס הקטן שעל תזה הפנורי האיר שוב.
אתרי ברפת שלום קצרה, פארת הפנורים, הלק בוזריוס
לדרכו. גשמע קול שצטת פרסות פרזל, וסום ורוקבו נשלמו
באפלת הלילה.

זֶה שְׁבֻעוֹת הַרְבֵּה סוֹעֶרֶת הַמְּלַחְמָה מִסְּבִיב לְחֻמוֹת
 אֶרְדִּילֵן בְּמִירוֹת גְּדוֹלָה, כִּי קָרְבָה הַשָּׁעָה הַמְּכַרְעֶת לְבֵא.
 כָּל צְבָאוֹת אֲחֻמְדוֹם הַתְּרַכּוּז מֵאַחֲרֵי הַמְּבַצֵּר, וּמִשָּׁם הָיוּ
 מִתְנַפְּלִים יוֹם עַל הָאֲנָף הַיְמָנִי וְהַשְּׂמָאלִי שֶׁל הַכּוֹנָנִים
 וְלֹחֲצִים אוֹתָם אַחֲרָנִית. אֲבָל חִילוֹתָיו שֶׁל סְלִימָן הַקִּיפּוֹ
 מַעַט מַעַט אֶת הָעֶרְבִיִּים וַיִּמְנָנוּ עֲלֵיהֶם כְּבִדּוֹר בְּרִזָּל,
 עַד כִּי גִסְרוּ כַּמַּעַט כָּלָם בְּתוֹךְ אֶרְדִּילֵן וּמֵאַחֲרָיָהּ מֵאִין
 דָּרָךְ לְנִמּוֹת. בְּחֻמַּת פְּרָאִים הַשְּׂתַעֲרוּ הָעֶרְבִיִּים הַסְּנוּרִים
 עַל יְמִין וְעַל שְׂמָאל, כְּדִי לַעֲצֹר בְּתַגְרוֹת קַטְנוֹת בְּעַד חִילוֹת
 סְלִימָן, לְהוֹגִיעַם וּלְהִלְאִיָּתָם וּלְהַכִּין לְעִצְמָם עַל כָּל פְּנִים
 מְסֻלָּת מְפֻלֵּט דָּרָךְ הַקְּרִיִּים. אוּלַּם סְלִימָן גִּדַע לְסַבֵּל אֶת כָּל
 עֲצוֹתָיו וְתַחֲבוּלוֹתָיו שֶׁל הָאוֹיֵב. הוּא הֶעֱמִיד מִשְׁמֵרוֹת עַל
 כָּל רְצוּעוֹת הַקְּרִיִּים, מִיּוֹם לְיוֹם הִרְחִיב אֶת הַמַּעֲגָל לְכָל עֶבְרִים
 יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִסְּבִיב לְמְבַצֵּר עַד לְמוֹצָאֵי הַקְּרִיִּים, וְאַחֲרֵי כֵן
 הִתְנַפֵּל פְּתָאֵם בְּסַעֲרַת מְלַחְמָה עַל הַחֻמָּה, וּבְאִילֵי בְּרִזָּל
 נִפְץ אֶת קִירוֹתֶיהָ אֶבֶן אֶבֶן וּמַצֵּב הָעֶרְבִיִּים הִלָּךְ הִלָּךְ
 וְקָשָׁה מִשָּׁעָה לְשָׁעָה.

מאותו הלילה, אשר נסגשו בו ברחסדאי וכוזריוס, נעשה שנוי גדול לטוב בגורלו של הגדוד העברי. ביזם הסחר נתקבלה על ידי שליח מיוחד פקדה מאת יורש הכסא לאסף את התילות העבריים אל צבא הפתחה. הם לא נשלחו אל החזית לעמד שם בקשרי הפלחמה, פי בהם השתמשו לצרכים שונים. מקצתם לקחו לחיל המשמר, ומקצתם המציאו פקדות ומבלת במקום למקום ונהגו על החבור שבין פלגות הצבא המיוחדות הגנה כל כה נמרצת, עד פי השמרעה עבודתם הפוריה של אנשי "הגדוד החסדאי", כמו שקראו להם, על פני כל הפתחה. על ידי כה נפטר מעבודות אלה מספר הגון של חילים יודעי קרב, ונשלחו אל מול פני הפלחמה. המזון, ההנדסות ואחרות הפעלה בין הצבא הלוחם הוטבו יותר ויותר, ויחד עורו להביא מהר את הפלחמה לידי אחרית טובה.

כל זאת הגדילה מאד את חן "הגדוד החסדאי" בעיני הכוזרים, שהיו מטבעם אנשים מכירי טובה. "החסדאים" הברו לחרוצים, למהירי התנועה, ולנאמני רוח, שאפשר לסמך עליהם בכל דבר. ידיעתם הגדולה בלשון הערבית עמדה להם למלא גם תפקיד של מליצים בין השבויים והכוזרים, שהטו אליהם חסד, ושל מתרגמים יפים לכל מיני תעודות ופקדות סתרים הכתובות ערבית.

בינם לבין עצמם היו אנשי הגדוד החסדאי את מיהם המיוחדים על פי מסורות הנהגות. הם ישבו יחד באהל אחד, ועד פטה שהרשו להם תנאי הפלחמה סלאו תחת

הנהגתו של ברתסדאי את חקו ישראל כדיון וכדת.
בלילות שהיו פגניים בהם מעבודתם, ערכו להם בפני עצמם
מדורות אש והיו יושבים מסביב ומשוחחים על עניני ביתם
ומולדתם וגם בדברי תורה. גם מבשלים המיוחד בתוך
הפתחנה, גם תפלותיהם בצבור ושירי מולדתם שהיו ממתיקים
בהם לפעמים את יגון נעגוניהם לא עזרו שום התנגדות
מצד הכוזרים.

רק עוד פעם אחת בא כוזרים אל ברתסדאי בדומית
ליל חשך. מדברם היה בלתי ש. מקצר ומקטע, פי קרבה
השעה המברעת ולא היה להם פנאי לשיחות ארכות.
"מצבנו הולך הלה נטוב", אמר אליו כוזרים בשעת
פרדה, "וממשמשת ובאה העת שבה נהיה רשאים לדבר איש
אל רעהו בעצם היום, גלוי לכל. עתה עת לעשות!...".
גם החסדאים התחילו להרגיש, פי שעת ההכרעה קרובה
לבא. הם שמרו על הדרךים ועל רצועות ההרים, נצו רוע
לשוב ולהביא פקדות לכל קצות הפתחה, ולא ידעו סנוחה גם
ביום גם בלילה.

על ראש הנהר, הפונה אל מצודות ארדילן ומגדליה החזיק
משמר בליל ירח בהיר, בפקדת המצביא העליון, ברתסדאי
עם אחרים מרעיו. משם אפשר היה להתבונן אל מהלך
המלחמה. על הסוללות אשר בתוך החומה התמוזעו צללים
שחורים מהירי תנועה ופסקניים. אבל מחוץ השתערו
המוגי תילות ומהלומות אילי הכרזל הרעישו את האויב ברעמי
ברקים, עד כי צללו אננים למד תרועת המלחמה, אשר נשאה

בָּהָר וּבְעֵמֶק. זֶה כְּבָר גַּמְשָׁכָה עֵין בְּרַחֲסָדָאִי לְנִקְדָּה מִתְנוּעַעַת
עַל יַד הָאֲגַף הַשְּׂמָאֲלִי שֶׁל הַחוּמָה. פֹּה, בְּסִנְיָה שׁוֹקֶמֶת זו שֶׁל שְׂדֵה
הַקָּטָל הִנֵּה יוֹתֵר נָקַל לְעֵין תִּדָּה לְהִתְבּוֹנֵן אֶל הַנְּעֻשָׁה מִפֹּה.
”שֵׁם אָדָם הַרוּצָה לְחֹרֵר דְּרָךְ הַמְּגַרְעָה”, אָמַר חִזְקִיָּה,
שֶׁהָבִיט עַל יַד בְּרַחֲסָדָאִי אֶל הָעֵמֶק.

”עֲלִינוּ לְהַשְׁגִּיחַ בְּעֵין בּוֹחֶנֶת”, עָנָהוּ בְּרַחֲסָדָאִי בְּלִחְשׁ.
וּשְׁנִיָּהם הִשְׁמָרְעוּ עַל הָאָרֶץ כְּאֹרְבִים לְצַלַּע הַהָר.
הַנִּקְדָּה הַשְּׁחוּרָה הַתְּנוּעָעָה כְּצֵל זוּחַל. פִּתְאֹם פְּנִתָה בְּקִיעֵי
לְאָרֶךְ הַחוּמָה וּכְתַנְשָׁמַת הַתְּכּוּצָה עַל אֲדָמַת הַחוּל; אַחֲרֵי כֵן
נִעְלָמָה הַתְּמוּנָה בְּמֹרֵד הַרְמָה כְּשֶׁד הָרִים בְּעַל כְּנָפַיִם.
”מִשְׁעַר אָנִי”, אָמַר בְּרַחֲסָדָאִי ”כִּי עֲרָבִים הֵם מֵאַנְשֵׁי
הַמִּשְׁמַר, אֲשֶׁר מַעַל הַסּוּלָלוֹת גָּלוּ דְּבַר מָה מִכְּחוּק וַיִּשְׁכְּבוּ
לְאָרֶב לָנוּ”.

”גִּרְדָּה וְנָקִים שְׂאוֹן”, יַעֵץ חִזְקִיָּה.
”אַחֲרָנוּ אֵת הַמוֹעֵד”, עָנָהוּ בְּרַחֲסָדָאִי, ”כִּי כְּבָר שׁוֹמֵעַ
אָנִי מִכְּחוּק קוֹל פְּרָסוֹת סוּסִים. הִנֵּה הוֹלֵךְ וְקָרֵב רוֹפֵב אַחֵד,
אוּ אַחֲדִים, שְׂאֲלֵיהֶם אֲזַרֵּב הָאֲזִיב... הִבֵּה נָאזֵר הַיִּטֵּב אֵת
פֶּת אֲזַנְיָנוּ וְעֵינֵינוּ, וּכְשֵׁינִיעוּ הַרוֹכְבִים אֶל הַמִּקּוֹם, אֲשֶׁר יוֹכְלוּ
לְשַׁמַּע אֵת קוֹלְנוּ מִמֶּנּוּ, אִזּוּ נִתֵּן לָהֶם אוֹת מִן־הַיָּר”.

בְּאוֹתָהּ שְׁעָה יָרַד אֶמְנָם בְּמַרוּצָה גְדוֹד הַרוֹכְבִים הַקָּטָן,
וּבְרֵאשׁוֹ עַל סוּס אַבִּיר אֲשֶׁר מִפִּיו יֵצֵא קֶצֶף, רֵכֵב אִישׁ רַחֵב שִׁכְמֵם
וּזְקוּף קוֹמָה וְעַל כִּידוֹנוֹ הַמְּבָרִיק מִתְנוּפְפִים בְּרוּחַ גְּסִים קִטְנִים.
כְּפִי שֶׁהִתְבּוֹנֵן בְּרַחֲסָדָאִי וְרָאָה מִמְרוֹם עֲמַדְתּוֹ הָיוּ אֵלָּה שֶׁר
צָבָא וְבָהּ עִם פְּקִידֵי הַמַּטּוֹת אֲשֶׁר לוֹ.

רַעַשׁ נַפֵּץ אֵילֵי הַבְּרֹזֶל וּתְרוּעַת הַלּוֹחִמִים הַמִּסְתַּעְרִים
 גִּשְׁמָעוּ עִתָּה מִן הָעֶבֶר הַשְּׂנִי, שֶׁהִתְחִילָה שָׁם זֶה מַעַט הַתְּנַפְּלוֹת
 תְּחִלָּה מִצַּד הָאוֹיֵב. פֹּה מְלַמֵּסָה שְׂקֵט קִצָּת. נִרְאֶה הֵנָּה,
 כִּי הַרוֹכְבִים מִתַּחַת מְרִנִּישִׁים אֶת עַצְמָם בְּטַח וּמְתוּכָנִים מִתּוֹךְ
 שְׁלוֹת הַשְּׂקֵט לְתוֹר בַּחוּמָה אַחֲרֵי מְקוֹמוֹת בְּשָׂרִים לְהַתְּנַפְּלוֹת
 תְּחִלָּוֹת, כִּי הָרֹאשׁ יֵרֵד מֵעַל סוּסוֹ, וּמִמְרוֹם הַהָר אֲפָשֵׁר הֵיטָה
 לְרֹאוֹת רַק אֶת אֲחֻזָּיו וְתַנוּעַת יָדָיו. עַל הַסּוּלָלוֹת מִנְּגִיד
 הַתְּחִלָּוֹת בֵּין כֶּה מַעֲשֵׂי הַמְּלַחְמָה, וּבְלֵב בְּרִיחֵי הַתְּעוֹרָר
 רָגַשׁ הַחוּבָה לְהִגֵּן עַל הַלּוֹחֵם הַזֶּה אֲשֶׁר מִתַּחַת וַיַּעֲבֵר עָלָיו מָה.
 הוּא הַצְּלִיף מְבֵט חַד מִטָּה, אֵל הַנְּקֻדָּה, אֲשֶׁר הִתְחַסְּקָה
 בְּרַנֵּעַ זֶה מַעַט מַעַט מִקִּיר הַסֵּלַע שֶׁל הַהָר.

הוּא הַרִיחַ אֶת טְרַפּוֹ. הֵנָּה הוּא פּוֹרֵשׁ אֶת זְרוּעוֹ, עוֹד
 רַנֵּעַ וְהַתְּנַפֵּל עָלָיו! נָתַן בְּרִיחֵי הַסּוּלָלוֹת בְּקוֹל גִּמְעָרָה.

חִזְקִיָּה תָקַע בְּשׁוֹפָר תְּקִיעַת אֲזַהְרָה. בְּרִיחֵי הַסּוּלָלוֹת צָעַק
 צָעָקָה גְדוֹלָה; הַרוֹכְבִים לֹא שָׁמְעוּ דָבָר. לְעֵסֶת זֹאת נִרְאֶה
 הֵיטָה, כִּי הַנִּיעַ הַשְּׂאוֹן לְאֹזְנֵי הָעֶרְבִי. הוּא בָּא בְּמִבּוּכָה וְלֹא
 יָדַע מָה לַעֲשׂוֹת; הוּא נָשָׂא אֶת עֵינָיו לְמַעְלָה, אַחֵר הַבֵּיט כֹּה
 זָכָה בְּמַסְקָפּוֹ. בְּאַחֲרוֹנָה נִצְמַד כֵּל לְצַלַּע הַהָר כְּשֶׁהוּא מִתְּכוּנֵן
 לְשׁוּב וּלְחַתֵּר בְּכָל כַּח לְהַשִּׁיג אֶת הַמְּטָרָה, אֲשֶׁר סָמַן לוֹ.
 בְּרִיחֵי הַסּוּלָלוֹת רַנֵּעַ וּנְפָשׁוּ שָׂבָה לְמִנּוּחָתָהּ הַשְּׁלֵמָה.

אַחֵר מֵאַתְּנוּ צְרִיף לְרִדַת מַהֵר וּלְקַדֵּם אֶת פְּנֵי הַרְעָה,
 הַהֵלֵט בְּרַב תִּקְוָה.

„מִסֵּלֵת הַהָר עוֹבְרָת דְּרֹךְ חַרְשֵׁת שִׁיתִּים. הַרְחֻקָה מִפֹּה
 סְרַחֵק רַב.“ הַעִיר תְּחִלָּה.

”לאבד זמן כל כך הרבה אין אנו יכלים“, ענהו ברחסדאי,
”אנכי ארד תכף פה מעל סלע זהר“.

”סלע זה ירד תהזמה, ואולי אל המות“.

”עלי לשים את נפשי בכפי, ויהי מה!“ קרא ברחסדאי
כשהוא נסער בלו, ”זאת חזקתי — ואעשנה! חיה בשלום
וברך בשמי את נחמה...“

עוד לא הספיק חזקה להוציא מפיו מלה וברחסדאי
ירד בוחל על גחונו מעל צוקי הסלע הראשונים, אחר החליק
מזיו אל זיו בהגרו שארית כח להחזיק מעמד ובהיותו קרוב
אל התהום השיג את הרובה הערבי.

כשהוא אחוז חרבת מות התפתל הרובה פנחש בזרועות
ברחסדאי ושניהם התנלגלו ויפלו אל תוך התהום העמקה.

כאשר הקיץ ברחסדאי בפעם הראשונה ראה את עצמו
באהל יפה ומלא אור מכסה עורות ושמיכות. הוא לא הרגיש כל
כאב, אבל לרגעים תפש בראשו, כרוצה להעלות על לבו
זכר מפרחקים... הוא ממש מסביבו, כמו יבקש לו מעמד
לב יתמוטט ויפל. ליד מטתו ישב כוזריוס.

”הקיצות, ברחסדאי; הגד מי ושב לבריאותך. מה
הרגנו לשלומך!...“

”מה ארע, כוזריוס? איני יכל להעלות על זכרונני דבר“.
”הגדלת לעשות. ברחסדאי! בפעלך יקנא גם הגבור
שבגבורים. הרפת את נפשך בעד השני... ויודע אמה
בעד מי?“

”אין אני יודע פלום“.

”בעד המצבוא הראשון והעליון, יורש הכסא סלימן“.
”מה קרה?“

לפני השעה הסכרעת יצא סלימן רוכב על סוסו עם אחדים מסשרי המטות אשר לו כדי לבחן שגית את הפאה הסערבית של החוסה, אשר ממנה עתידה להעשות ההסתערות הזאת, והוא לא ידע פי משהד הפנות לרשותו אותו ואת תכניתו... פתאם נעצר הפנות על ידי פעלה אמה, ולסלימן ולארץ הכוזרים עמד רוח והצלה. ההנה יודע עמה את אשר עשית? סלימן שלח אותי לכאן להביע לה את תורתו“.

”זכרוני שב אלי מעט מעט. אני אחזתי בערבי הסתגנב ואסחבהו אחרי מסה. אבל מה ארע עוד?“

”אז נמצאתם שגיתם מוסלים אחוזים זה בזה לרגלי סלימן. יורש הכסא הבין תכף את הנעשה. כדורו של הערבי היה סרעל, וברור היה למי התכפן... והאיש אשר הפיל את הכדור סידו, היה אחד מן החסדאים — אמה, בר חסדאי, בעצמה. שניהם עוד נשמו. אבל אמה הייתה מרפא מאד ומעופות ואפיכת פח כמעט לא נותרה בה נשמה, ובפגדת סלימן הובאת אל מבחר האהלים וטובי יודעי מרפא דאגו להחלימה ולהשיבה לאיתנה“.

”ומה היה לערבי?“

”הוא שכב כשראשו הפצוע זב דם, אבל עוד נשמעה נשימתו הכבדה. אחד הרוקבים חפץ להמיתו. אך סלימן עצר בידו מהפיק את זממו. האם משפט סות לאיש, אשר

חרף את גפשו למות לטובת מולדתו? הפרש טען אמנם,
 כי לא במלחמה גלויה אמר הערבי להתנפל, כי אם בהתבא
 וכמתנגב. אבל המצביא העליון עמד על דעתו, כי הוא
 עוד השגיא פעלו, אם, כדי להציל במעשהו את עמו, בחר
 לו לקרבן את המצביא העליון, הנוהג במלחמה כלה. אז
 חבשו גם את פצעי הערבי והפקידוהו בידי טובי הרופאים,
 כשיבריא, ישלח חפשי לביתו, למען אשר יספר לבני עמו,
 כי עינים פקוחות וערות לכוזרים וכי יודעים הם להוקיר
 כל מעשי גבורה אפילו כשהם נעשים על ידי אחרים..."
 מבטי ברחסדאי קפאו במרחק מתוך מחשבה. אחר אמר:
 "במעשה אשר עשיתי מלאתי את חובתי. מפני מה
 יגדיל סלימן ערך מלוי חובה מצדנו אנו על ערפו של מלוי
 חובה מצד אחרים?"

כוזרים לא הסכים עמו בזה ויאמר:

"פה נגע הדבר לא רק בגורלו של סלימן, בנו היחיד
 של מושלנו בלבד, כי אם גם בארץ הכוזרים עצמה...
 אולם לא עת לדבר עתה. השומע אתה את תרועת התצוצרות?
 השעה המברעת כבר באה. סלימן קורא, ואך יהיה הנצחון
 שלם בוא יבא בעצמו להביע תודה למצילו. הקשיבה נא,
 ברחסדאי, לצלצלי התצוצרה; אך תשמע תרועת נצחון,
 הריעה נא גם אתה, כי הרבה, הרבה תלוי בנצחון זה..."
 ובצעדים מהירים יצא כוזרים מאת האהל ניסן נילך לדרך.

מו

בְּגִדְהֶם גִּשָּׂא רַב־חֲסִידָאֵי שׁוֹכְבֵי תַחַת שְׁמִיכוֹתָיו. הָאֵם
 הֵבִין אֶת כָּל מַה שְּׁסִפֵּר בְּאַנְוֵי יְדִידוֹ הַכּוֹנֵרִי, שְׁנִמְצָא לוֹ
 שׁוֹב? וּמַה שׁוֹנָה הָיָה הַיּוֹם דְּבוֹרוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַזֶּה, שְׂיַדַע
 אוֹתוֹ מֵאֵז לְקַר הַמְּוֹג וּלְתַקִּיף הַרוּחַ! זְכַרוֹן הַבְּרִיק בְּמַחוֹ
 — זְכַר הַמְּאָרֶע, שְׂאֲרַע לוֹ אִזּוֹ בְּשִׂדָּה הַקְּבָרוֹת אֲשֶׁר בְּבִגְדוֹ.
 הַעֲרָבִי עִם הָאֶקְלֶח לְפָנָיו וּמֵאַחֲרָיו—הָאִישׁ אֲמִיץ הַפֶּתַח, כּוֹנֵרִים,
 אֲשֶׁר בְּחֻזְקַת יָדוֹ הִכָּה אֶת הַרוּחַ אֶרְצָה. אֲבָל בְּאִיזוֹ עֲדַנַּת
 רוּחַ דְּחָה הָאִישׁ מֵעֲלָיו כָּל אוֹת שֶׁל הַבְּעַת תּוֹרָה! וּמַה קָּסֵן
 בְּעֵינָיו עַרְךְ הַמְּאָרֶע הַזֶּה! וְעַתָּה...

הַהִיָּתָה בָּזֶה אֶהְבֵּת כּוֹנֵרִים לְמוֹלְדָתוֹ, אֶל שֶׁר צָבֵאוֹ
 וּמוֹשְׁלוֹ לְעַתִּיד? אֲפֹשֶׁר שֶׁהִיָּה אִף הוּא בֵּין הַרוֹזְכְּבִים עַל יַד
 הַחֻזְמָה מִסְבִּיב לְסִלִּימָן? הָאֵם לֹא דָבַר עַל מִשְׁמֵר־סִתְרִים?...
 מִי הִיָּה כּוֹנֵרִים בְּכֻלָּל וּמַה גַּעֲשָׂה בְּתוֹךְ הַלֵּב הַזֶּה מֵאַחֲרָיו
 הַחֻזָּה הַמְּשֻׁרְיָן? הָאֵם פֹּה, בְּשִׂדָּה הַמְּלַחְמָה, מְנַח סוּדוֹ שֶׁל
 הָאִישׁ הַזֶּה? פְּחוֹת מִכָּל דְּבַר פֹּה עַל עֵינָיו הַרוּחַ וְהָאֲמוּנָה.
 פֹּה הִיָּה כְּלוֹ גְבוּר וְאִישׁ מְלַחְמָה, אֲבָל חִיַּדַּת הָאִישׁ שְׁבוּ
 גִשְׂאָרָה כְּתוּמָה וְחֻזְמָה בְּשִׁנְיָתָה.

מִשְׁרָתִים מְבִיאים סְמֵי מִרְפָּא וְשִׁקְוִיִּים שׁוֹנִים, גִּבְנָסוּ וַיֵּצְאוּ.
 מִזְבֵּי הַרְזָפָאִים חִבְּשׁוּ בְּיָדִים אָמוֹנוֹת אֶת הַפָּצַע שְׁבִרְאִשׁוֹ.
 הַכֹּל מִסְּבִיב הַתִּיחֶסוּ אֵלָיו בְּחִבָּה וּמִתּוֹךְ טַפּוּחַ מְעֵלָה. הוּא
 חָשׁ בְּעֵין הַמְּלָה בְּרִאשׁוֹ, אֲבָל לֹא יָדַע כָּל מְכָאוֹב. הַעֲיִפוֹת
 שֶׁלֹּו חִלְּפָה, וְכִמוֹ הַשְׁתַּפֵּךְ אֶל דְּמֵי עוֹרְקָיו זָרַם שֶׁל כַּחוֹת
 תְּרָשִׁים. הוּא הַתְּנַשֵּׂא נִישָׁב עַל רֹאשׁ מִשְׁכְּבוֹ וַיִּקְשָׁב רַב קֶשֶׁב.
 מִעֲבָרִים גִּשְׁמָעוּ תְּרוּעַת חֲצוֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר, קְרִיאוֹת
 מְשֻׁנוֹת, אוֹתוֹת שֶׁל הַסִּתְעָרוֹת. כְּסִעֲרַת סוּפָה בֵּן רַעֲשָׁה
 הַמְּלַחֲמָה מִסְּבִיב לְאֹהֶל, פַּעַם מִצַּד זֶה וּפַעַם מִצַּד אֲחֵר. יֵשׁ
 אֲשֶׁר גָּדַל הַשָּׂאוֹן וַיֵּשׂ אֲשֶׁר גָּדַם לְשַׁעֲהַ קֵלָה, וַיִּמְקֹץ רַגְעַ
 הַתְּחוּלָל בְּחֻנְקָה מִעֵבֶר אֲחֵר. בְּרִית־חֶסְדָּאֵי הַקְּשִׁיב אֶל הַשָּׂאוֹן
 וְלִבּוֹ שָׁב וַרְעַד בּוֹ לְכָל צְלָצוֹל חֶדֶשׁ.

הֵאֵם לֹא הָיוּ עִמָּה אֵלֶּה קוֹלוֹת שְׁמִיחָה וְתְּרוּעַת גִּבְחָוֶן?
 דְּמָמָה גִּהְיִתָּה, וְאַחֲרֵי הַדְּמָמָה — קוֹל זְמֵרָה וְקוֹל שִׁשׁוֹן,
 וְקוֹלוֹת קוֹרְאִים „הִיָּדְדוּ!“ עוֹלִים וּבּוֹקְעִים מֵאֲלִפֵּי גְרוֹנוֹת
 תְּנִיקִים. הוּא לֹא יָכַל עוֹד לְשַׁכַּב בְּמִטָּה וַיִּתְעוֹדֵד וַיִּקָּם.
 וְהִגָּה קֶפְצוֹ מִשְׁרָתִים אֶל תּוֹךְ הָאֹהֶל.

„תּוֹמוֹת אֲרִדְלִין גַּפְלוֹ, אֲחֻמְדוֹם גַּם מְנוֹסֶת-חֶרֶב, שְׁלָל
 לְרַב...“

„הִגָּה סְלִימֵן וְרֹאשׁ הַמַּטּוֹת אֲשֶׁר לוֹ!“ הוֹרִיעַ הַשָּׂנִי. „מָה
 צָהַל עִם הַמְּלַחֲמָה לְקִרְאוֹתָו! הוּא רוֹכֵב וּמְגַטֵּת פָּנָיו הִנֵּה.“
 „סְלִימֵן חֲבִיב הַאֲלִילִים בָּא!“ גִּשְׁמָע קוֹלוֹת קוֹרְאִים.
 „אֵל תּוֹפִירוֹ בְּשֵׁם הַאֲלִילִים, סְלִימֵן אֵינְנוּ נוֹטֵה אַחֲרֵיהֶם
 כָּל בָּהּ, יִדְבְּרִים בְּאֵלָה לֹא לְרַצּוֹן הַמָּת לוֹ“, הַעִיר הַאֲחֵר.

בִּרְחֻמָּי קָם מִמִּשְׁכְּבוֹ, כִּי הָאֵרֶח הִנְעֵלָה, שְׁנַכְנַם עִמָּה
אֶל הָאֵהָל בְּלוּיַת שָׁרֵי צָבָא אֲחֵדִים, חָגוּר חֲרָבוֹ עַל יָרְכּוֹ
וְדָרְבָנֹת בְּרוֹל לְרַגְלָיו, נָגַשׁ אֵלָיו... .

“אֲשָׁרִינוּ, בִּרְחֻמָּי! הִנְצַחֲנוּ שְׁלָם, הָעֲרָבִים נִמְלְטוּ עַל
נַפְשָׁם, שָׁרִידֵיהֶם הִסְגִּירוּ אֶת עֲצָמָם בְּיַדֵּנוּ, אֲרָדִילֵן נִפְלָה
וְצָבָאוֹתֵינוּ הַזֹּלָכִים וְחֹזְרִים עַד לְהָרֵי אַרְמֵנִיָּה... .”

עִינֵי בִּרְחֻמָּי קָפְאוּ, מִכְּלֵי הַבַּיִת דָּבָר, עַל פְּנֵי מִבְּשָׁר
בְּשׁוֹרֵת הִנְצַחֲנוּ.

“הֲאֵין הַקּוֹל קוֹל בּוֹנֵי־בָּיִת? אָמְרוּ לִי, כִּי יוֹרֵשׁ הַכֶּסֶּף
נִכְנָם הַלֹּזֵם הָאֵהָלָה... .”

הוּא הִגִּהוּ פֹה וְחֹזֵק אֶת מִצִּיל חַיָּו בְּנִרְעוּתָיו.”

וְהַפָּרֶשׁ בְּמַעֲלֵי הַשָּׂרָד הַמְרָקָם זָהָב חֲבֵק אֶת בִּרְחֻמָּי
בְּנִרְעוּתָיו וַיִּנָּשֶׁק לוֹ. הַכֹּל עָמְדוּ מִסְּבִיב וְהַבֵּיטוּ בְּתַמְהוֹן אֶל
אִישׁ הַבְּרוֹל, כּוֹבֵשׁ אֲרָדִילֵן, אֲשֶׁר כָּמוֹ נִפְתַּח בּוֹ בְּרָנַע זֶה
מֵעַן תַּתּוֹם מְקַלֵּחַ לְבוֹב וְחָם נֶפֶשׁ.

בִּרְחֻמָּי עָמַד כְּאִישׁ נִדְהָם, אֶת עִינָיו הִזְרִיד לְאָרֶץ וְלֹא
מָצָא בְּפִיו מַעֲנָה.

“שָׁמַע נָא, בִּרְחֻמָּי! הִנֵּה קָרָאתָ לִי בְּשֵׁם בּוֹנֵי־בָּיִת,
וְהִצַּעֲרִי הַמִּכְסָּה אוֹתִי לֹא נִתֵּן לְהַגְלוֹת עַד שְׁעָה זוֹ, שְׁאָנוּ
עוֹמְדִים בָּהּ עַכְשָׁנוּ, שְׁעָה, אֲשֶׁר עִם הַחֲפָשׁ שְׂרַכְשָׁתִי בָּהּ לְעַמִּי,
רַכְשָׁתִי אֶת חֲפָשׁ הַפְּעֵלָה גַם לִי עֲצָמִי... . מַעֲתָה עֲלֶיךָ, בִּרְ-
חֻמָּי, לְהַתִּיחֵם אֶל יוֹרֵשׁ הַכֶּסֶּף סְלִימָן בְּאִמּוֹן לֹא פָחוֹת
מֵאֲשֶׁר לִידִידָה בּוֹנֵי־בָּיִת.”

בִּרְחֻמָּי הִשְׁתַּחֲוָה אֲפִים אֲרָצָה.

„סלחה נא, בן מֶלֶךְ! יוֹתֵר מִדִּי הֵעֲוֹנוּ...“
 „לא כל בְּךָ הִרְבֵּה כְּמוֹנֵי, שְׁחַדְרָתִי אֲלֵיכֶם לְחִבְרָתְכֶם
 בְּנִכְרֵי בָשָׂם אֲשֶׁר לֹא לִי הוּא...“
 „וְעַתָּה, לְאַחַר שְׁעַמְדָנוּ עַל טְעוֹתֵנוּ“, הוֹסִיף בְּרַחֲסָדָאֵי
 בְּמִנוּחַת לֵב, „וְיֹאֵל נָא בֶן הַמֶּלֶךְ הַנָּאוֹר לְהַטּוֹת חֶסֶדוֹ אֵלַינִי
 וְלִשְׁלַח אוֹתָנוּ לְבִתְנוּ, בְּמִקּוֹם שְׂנוּכֵל בְּדוֹמֵי־חַיִּינוּ, חַיֵּי יְהוּדִים,
 בְּלִי הַעֲלוֹת אֶת הַדָּבָר עַל שְׁפָתֵינוּ, לְהִתְעַנֵּג עַל הַרְגָּשָׁת הָאֲשֶׁר,
 כִּי מִי שֶׁעָתִיד לְהִיּוֹת מוֹשֵׁל אֶרֶץ כּוֹזֵר גְּכֻסִּים וְיִצְא בְּתוֹכָנוּ
 כִּידִיד הוֹרֵשׁ מוֹכְתָנוּ. מֵעוֹלָם לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֶסֶד עֲלִיוֹן זֶה,
 שְׁנִפֵּל בְּחֻלְקָנוּ, לְתַכְלִיזוֹת אַחֲרוֹת, בְּלִתֵּי אִם גְּהִיָּה מְכַרְחִים
 לְבַקֵּשׁ מִגּוֹן לְצַדִּיקֵי מִשְׁפָּטֵנוּ מִפְּנֵי אוֹיְבִים אֲנָשֵׁי רָשָׁע...“
 „לא, בְּרַחֲסָדָאֵי!“ הִפְסִיק אוֹתוֹ סְלִימֵן בְּתַקְוָה, „לִימִינֵי
 תִּפְגַּם לְבַלְגָר כְּמִנְצַחַת. כְּבָר שְׁלַחְתִּי רֵץ מִמֶּהָר לְפָנֵינוּ עִם
 בְּשׁוֹרֵת הַשְּׂמָחָה. הֲלֹא בְּךָ דִּי כַח לְצֵאת אֶתִּי מִחַר לְדַרְךָ?“
 „אֲנִי מְרַגֵּשׁ אֶת עֲצָמֵי כְּרִיא מְאֹד; רָגַשׁ הָאֲשֶׁר עוֹדְרָנִי
 כָּל בְּךָ עַד כִּי יַעֲמֵד לִי כַחֵי הַפְּעַם גַּם לְהַעֲתִיק הָרִים מִמְּקוֹמָם.“
 „וְעוֹד גַּם זֹאת, בְּרַחֲסָדָאֵי! בְּפִלְחָמָה הָאֲחַת הִיָּתָה יָדְנוּ
 עַל הַעֲלִיזוֹנָה, אֲבָל עוֹד מִלְחָמָה שְׂגִיָּה מְתַכָּה לָנוּ, מִלְחָמַת
 רוּחַ, בְּבַלְגָר... אִין אֶת גַּפְשֵׁי, כִּי יִקְדָּם הַטְּשָׁנָה לְמֶלֶךְ אוֹתָנוּ
 וְאֶת הַטְּחָנָה הַמְּנַצֵּחַ שְׁלָנוּ בְּכִרְכָּה בָשָׂם סִידְהָרְסִי וְאַלִּילִים
 אַחֲרֵיכֶם, גַּם לֹא נִקְרִיב קַרְבָּנוֹת בְּדָבִיר סְרִימוֹרְסִי. לֹא אֵלָה
 הַכְּרִיעוּ אֶת בְּךָ הַנְּצַחוֹן לְמוֹכְתָנוּ. עוֹד מְעַט וְיִוָּדַע הַדָּבָר
 לְכָל בְּנֵי עַם הָאָרֶץ. רוּחַ חֲדָשׁ עוֹלָה וּמִתְפָּרֵץ לְכוֹזֵר. הַנְּצַחוֹן
 יוֹחַג לְעֵין הַשְּׂמֵשׁ כְּתַח לְכַבּוֹד הָאֵמֶת...“

מחוץ גשָׁמְעוּ קוֹל זְמֵרָה וּקְרִיאוֹת גִּיל מִפִּיזוֹת אֶלְפֵי אֲנָשִׁים
 גַּם קוֹל צְעָדִים כְּבָדִים וּפְרָסוֹת סוּסִים.
 „הִתְשַׁמְעוּ, בְּרִיתְקֵדָאִי אֵת הַקּוֹל הַהוֹמָה? הַצְּבָאוֹת יוֹצְאִים
 לְאַרְצָם וּלְמִלְחָמָם. אֲנִי וְשָׂרֵי הַמַּטּוֹת שְׁלִי נְכוֹנִים לְצֵאת מִכָּאן
 מְהֵרָה, וְאַתָּה אֵתִי לִימִינִי. הוֹלְכִים אֲנִיחְנוּ לְקִרְאֵת נְצַחֵן אַחֵר,
 גְּדוֹל מִן הָרֵאשׁוֹן, שֶׁעַל יָדוֹ יִרְכַּשׁ לוֹ עַמּוּנוֹ אֵת קִנְיֵן הַחֹפֶשׁ
 הַנִּגְעָלָה, אֲשֶׁר רִכַּשׁ לוֹ עִם — מִלְּבַד עִמָּךְ אַתָּה — מְעוֹלָם.
 הַתְּאוֹשֵׁשׁ, בְּרִיתְקֵדָאִי, וְהַתְּאוֹר עוֹ!...“

י

בְּבִלְבַּד תִּתְחַסְּפוּ עַל מַהֲלֵךְ הָעֵנְנִים מִסְבִּיב לְאַרְדִּילוֹן בְּבִלְיוֹן
 גָּפְשׁ, וּבְחֶרֶבֶת לֵב מִיְחַדֶּת חֲפוּ הַיְהוּדִים לְקִרְאָת כָּל תְּרֻשָׁה
 בָּאָה מִמְעַרְכוֹת הַמַּלְחָמָה, מִפְּנֵי שֶׁיָּדְעוּ יָפָה אֶת תּוֹצְאוֹת
 הַנְּגָחוֹן אוֹ הַסְּפָלָה לְעֵתִידוֹתֵיהֶם. סַגְּוֹרֵי וְרַבֵּי עֶמְרָם יֵשְׁבוּ
 עֲרִין כְּלוֹאִים בְּמִצְוֹדָה, אִם כִּי הִתִּירוּ לָהֶם אֶת חִפְשׁ הַתְּנוּעָה
 יְגַם הִתְהַלְּכוּ אַתֶּם בְּאֶפֶן רָצוּ וְנֹחַ לָהֶם מָאֵר. הַרְשׁוּת נִתְּנָה
 לָהֶם לְרֵאוֹת פֶּעַם פֶּעַם בְּמָקוֹם מְאֻסְרָם בְּנֵי מִשְׁפָּחָה וַיִּדְרִים
 הַבָּאִים אֲלֵיהֶם לְבַקְרָם, לְהִתְנַהֵג עַל פִּי חֲקֵי אֲמוֹנָתָם וְגַם
 וְלַעֲסֵק בַּתּוֹרָה. אֲנָשֵׁי הַמִּשְׁמֵר שֶׁבְּמִצְוֹדָה הָיוּ שׁוֹמְרִים לְרֵאוֹשׁ
 מִמֶּשׁ, כִּי תִרְדּוּ לְשִׁלּוּמָם וַיִּדְאָגוּ לְסַפֵּק לָהֶם אֶת כָּל צְרֻכֵיהֶם.
 לֹא פֶעַם וְלֹא שְׁתַּיִם עָלָה הַרְעִיזוֹן עַל לֵב תּוֹשְׁבֵי עִיר הַיְהוּדִים
 לְבֹא לְהִשְׁתַּדֵּל לְפָנֵי הַמּוֹשֵׁל, כִּי יוֹצִיא אֶת רֵאשֵׁי הַקְּהָלָה
 לְחִמְשׁ גָּמוֹר. אֲכָל הֵם עֲצָמָם, גַּם אֲסָרְיוֹם, כִּסְפֵי וּבִלְשׁוֹן,
 רֵאוּ מִמְעַמִּים וְנִמְוָקִים שׁוֹנִים לְיֹזֶתֶר גְּבוּרָה, לְבִלְתִּי הוֹצִיא אֶת
 הַדְּבָר אֶל הַפֶּעַל. הֵם מִצְאוּ, כִּי לֹא מִזֶּבֶל לְסֵת פִּתְחוֹן פֶּה
 לְעַד שֶׁיִּבְנֶה לְעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה לְסֵתֵר.

איש לא ידע גם את סבת השנוי לטוב, שנעשה ביחס אל האסירים. בתחלה כמו נדר סנגורי נדר לבלתי ספר לאיש דבר על שיחתו עם המושל. מלבד שלשת היהודים שבעיר הפוירים היה זה סוד כּמוס מאיש.

„אין לעורר ולטפח תקוות קדם ומגן“, פּוה היה אחד מעקריו בתיים.

התיים בקהלה לא יכלו עדין לשוב לזרם מהלכם הרגיל. בני הנעורים נעדרו ובית האלפן היה עזוב ושמים. סנגורי היה מזכיר את הצעירים אשר במרחק מתוך אגחה עמקה מבלי להעלות על שפתיו דבר על אדותם לננאי או לשבת. האנשים היוזר מקרבים אליו ידעו, כי המעשה אשר עשו, היה בעיניו כדבר שיש בו סכנה, אבל בעמקי לבבו שלח להם את ברכתו לפעלו זה.

נחמה היתה באה לעתים קרובות אל המצודה לבקר את אביה. רגש של גאון עליו מלא את לבה בדבכה אדות בר־חסדאי ובספרה לאביה את פרטי השפעת־הפלאים, אשר השפיע על חבריו, תלמידי בית האלפן.

במקומו של בר־חסדאי התניצב עתה מכיר, „הסטריו“. כמנהיג לקמץ הצעירים הנשאר, אשר בקש למשך את לבם אליו בּדעות ובמחשבות חדשות. על אדותיו נפוצו שמועות שונות... אבל סנגורי לא הפוה און לשיחת הבּריות. הוא הוסיף להאמין אמונה חזקה בכל אחד מתלמידיו ואת מכיר הוקיר ביותר על דעתו הרחבה בתורה ובקיאותו הגדולה בכל סגרי מפרשיה מן הראשונים עד האחרון שבאחרונים.

אָבֵל בְּעִיר הָרְפוּ לְדַבֵּר עַל מְכִיר, כִּי רוּאִים אוֹתוֹ לְעַתִּים
 קְרוֹבוֹת נוֹשָׂא וְנוֹתֵן עִם אֲנָשִׁים נְכָרִים; כִּי יֵשׁ שֶׁהוּא יוֹצֵא
 לְיָמִים אַחֲרֵים לְדַרְדֵּךְ וְכִי הוּא מְפִיץ בֵּין מְקַרְבָּיו דַּעוֹת וְתוֹרוֹת,
 הַמְתַּגְנְדוֹת נְגוּד גְּמוּר לְאֵלֶּה שֶׁל סַנְגוֹרִי; כִּי בְּבֵיתוֹ הִתְאַכְסֵן
 אִישׁ עוֹבֵר אֶרֶץ מִפְּלֵא, שֶׁקָּרָא לְעֵצְמוֹ בְּשֵׁם "מִלְאָךְ שְׁלוֹחַ
 מִבְּנֵי מִקְרָא", וּמֵאֵז הוּא עֵצְמוֹ מְעוֹרֵר תַּמְהוֹן בְּדַרְכָּיו וּבְמִנְהַגֵּי
 חַיָּו, וְכִי הוּא מוֹזִיר אֶת עֵצְמוֹ מִן הַבֶּשֶׂר וּמִן הַיַּיִן גַּם בְּיָמֵי הַשַּׁבָּתוֹת
 וּמִרְבֵּה לְדַבֵּר עַל דְּבַר הַגְּאֻלָּה הַקְּרוֹבָה... וְכִי רָאוּ
 אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ מִנִּיחַ מְפִלִּין עַל כַּף יָדוֹ וְעַל מוֹרֵד מִצְחוֹ עַד
 לְעֵינָיו... נִרְאָה הֵיחָד, כִּי מִן הַתְּלֻמוֹד סָר לְבוֹ לְגַמְרֵי וּלְעַמְתוֹ
 נָשָׂא תְּמִיד אֶתוֹ בְּחִיקוֹ בְּבִלְיָאָה קַטְנָה כְּתוֹבָה יָפָה וְהֵיחָד
 קוֹרָא מִתּוֹכָהּ בְּהַתְרַגְּשׁוֹת וּבְהַתְּפַעְלוֹת מְרָבָה לְפָנָי כֹּל מִי
 שֶׁרָצָה לְשַׁמֵּעַ, וְגַם מְבַאֵר וּמְבַרֵּר אֶת הַדְּבָרִים בְּשׁוֹם שְׂכָל.
 הוּא הַרְגִּישׁ בְּעֵצְמוֹ כְּאִלּוּ נֹעֵד לְשָׁמֵר עַל טְהוֹרַת הַתּוֹרָה שֶׁבַעֵל
 פֶּה, לְהִגֵּן עַל סֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים מִפְּנֵי בְּאוּרֵי שְׁוֹא וְעַקוּם
 הַכְּתוּבִים... אוּלָּם הוּא עוֹד לֹא הִשְׁמִיעַ מִפְּרֹשׁ וּבְכַּף מְלֵא
 מִי וּמִי הֵם מְבַאֲרֵי הַשְּׁקָר וּמְעַקְמֵי הַכְּתוּבִים.

הַזְּקֵנִים לֹא שָׁמוּ לֵב אֵלָיו וְאֵל כְּרַבּוּרָיו, וּמִן הַצְּעִירִים
 נִשְׁאַרוּ אֵךְ קְעֻטִים, וּלְאֵלֶּה נִעְדְּרָה הַיָּד הַנּוֹהֶגֶת וְהַמְּחַבֵּרֶת
 שֶׁל בְּרִחְסָדָאִי.

בֶּן רַבְתָּה הִשְׁפַּעְתּוֹ שֶׁל מְכִיר, הִלְכָה הַלֵּךְ וְגָדַל,
 וְהִשְׁמוּעוֹת עַל דְּבַר בְּרִחְסָדָאִי וְאֲנָשָׁיו הִלְכוּ הַלֵּךְ וְחָסְרוּ.
 מִפִּי צִירִים מִשְׁרָה הַקַּטָּל, שֶׁהֵיחָד מוֹדִיעִים מֵעַת לְעַת אֶת
 דְּבָרֵי הַמְּלַחְמָה בְּלִשְׁבַת הַמוֹשֵׁל, נוֹדַע לְפָקִידִים תִּיהוּדִים אֲשֶׁר

בְּעִיר הַכּוֹנָרִים, כִּי „הַחֲסִדָּאִים“ מְמַלְאִים שָׁם אֶת מִשְׁמַרְת
עֲבוּדָתָם בְּהַצְטִינָוֹת מְרָבָה. כִּסְפֵי מַהֲרָה לְמַסַּר אֶת הַיְדִיעָה
הַזֹּאת לְסַנְגוּרֵי וְרַבֵּי עַמְרָם בְּמִצְוֹדָה. בְּאִין לָהֶם בְּעֵת הַרְאֵשׁוֹנָה
יְדִיעוֹת יוֹתֵר מְפַרְטוֹת הַכְרָחוֹ לְהִסְתַּפֵּק גַּם בְּזוֹ.

בְּכָלֵל הַתְרַחֵק עִתָּה סַנְגוּרֵי מַעֲנִינֵי הָעוֹלָם וְהַחַיִּים יוֹתֵר
מֵאֲשֶׁר עַד כֹּה. הוּא צְרִיךְ הֵיחָד לְהַכִּין אֶת עַצְמוֹ אֶל תְּעוּדָה
גְּדוֹלָה וְנִשְׁגָּבָה, אֲשֶׁר לֹא יָדַע אוֹתָהּ שׁוֹם מְלַמֵּד לְאַחֲרָיו
בְּמֵאוֹת הַשָּׁנִים הַבָּאוֹת, וְהוּא הַשְׂפִּיחַתָּהּ אֶת דְּבָאוֹת בֵּיתוֹ,
אֶת מְאַרְעוֹת הַקְהֵלָה וְגַם אֶת הַמַּתְהַוָּה בְּתוֹךְ חֲבוּרָתוֹ הַקְטָנָה
שֶׁל מְבִיר.

לְעֵתִים יוֹתֵר תְּכּוּפוֹת הַתְחִילוּ מְבַקְרִים אוֹתוֹ עִתָּה נִכְפְּרֵי
הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּעִיר הַכּוֹנָרִים: אֲסַרְיוֹם, כִּסְפֵי וּבִלְשׁוֹן, שְׁהֵי
מִתְיַעַץ אִתָּם וּמְמַתִּיק סוּד עַד שְׁעָה מְאַחֲרַת אַחֲרֵי חֲצוֹת
לַיְלָה. יַחַד עִם הַרוֹפֵא הֵנָּה בְּסַפְרֵי הַמְחַקֵּר וּבְרַר וּלְבֵן אֶת
הַטְעָמִים וְהַנְמוּקִים לְרַעֲיוֹן מְצִיאֹת אֱלֹהִים וְגַם אֶת כָּל הַרְאִיוֹת
לְהוֹכַחֹת בְּחִיּוֹב וּבְשִׁלְיָה בְּדָבָר יוֹתֵר תּוֹרוֹת הָאֲמוּנָוֹת
עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהַהֲגִיוֹן. כִּסְפֵי וּבִלְשׁוֹן הֵיוּ מוֹסְרִים לְסַנְגוּרֵי
יְדִיעוֹת עַל כָּל הַנַּעֲשָׂה וְהַנְשָׁמַע בְּחֻצֵר הַמְלָכוֹת. אֶת כָּל רְנָעֵיו
הַפְּנוּיִם בִּיּוֹם וּבְלַיְלָה הַקָּדִישׁ לְחַקֵּר סְפָרִים יְשָׁנִים וְגַם תְּרַשִּׁים.
סַנְגוּרֵי הֵכִין אֶת עַצְמוֹ לְקִרְאָת הַיּוֹם הַיּוֹתֵר גְּדוֹל בְּתַיִו,
הוּא הַיּוֹם, אֲשֶׁר אַחֲרָיו שׁוֹב סְלִימָן מְעַטֵּר עֲסָרַת הַנְּבָחוֹן מִשְׁנֵה
הַמְלָחְמָה, יֵשֵׁא בּוֹ לְפָנֵי הַמוֹשֵׁל וּלְפָנֵי שָׂרֵי הַמוֹעֲצָה הַעֲלִיּוֹנָה
נְאוּם רַב, אֵף יַעֲנֶה לְשׁוֹאֲלָיו דְּבָר עַל אֲדוֹת מִיָּבָה וּמַהוֹתָה שֶׁל
אֲמוּנַת יִשְׂרָאֵל.

לבו הנה פחד מפני האתרוג הגדולה והקברה הפרוכה
בתעודה אשר עליו למלא, לאחר שמעו מפי אסריוס פי
בתוצאותיה תלויים עתידות ממלכת כוזר.

אבל נפשו נרגעה בו כשהודיעו לו בלשון היודע את
מסתרי השלטון, וכספי שיש לו מהלכים בבתי רבי הממלכה,
פי המושל עצמו וכל יוצריו, מלבד המשנה ומילקמין, מצפים
ברצון רב, ואחרים מהם גם בלב מלא תקנה אל גאומו
זה ולפעלתו.

בעוד אשר לב סגגורי נעד בגילה לקראת המארעות
תבאים, רבצו צללים שחורים על בית רבי עמרם. מצב רוחה
של בת-שוע עזרר דאגה ופחד. הנערה גשמתנה ותהי
לאחרת במראה. אדם שפתייה חלף כחיוך העליו אשר במבטיה,
בעיניה בערה עתה אש זרה אשר לא יכל איש לעמד בפניה.
אחרי לילות נדודים, אשר עברו עליה בתלומות בצחוק
פרוע וגניחות תמרורים תליפות, באו ימים קודרים. בת-שוע
יעבה בעינים קופאות הזממה ועצובה כשהיא מדברת אל
לבה או מתליפה דברי אהבה עם מי-שהוא בלתי נראה. אם
הפריעה אותה איש משיחתה עם לבבה, צעקה צעקה גדולה
ומרה ותלה דממת פחד.

בעיר הנהודים כבר ספרו גלוי לכל, פי בת-שוע יצאה
מדעמה וכי אף מאסר אביה, שהחריד אותה עד היסוד, נרם
לשגעונה. אחרים ממקרבי בית רבי עמרם אמרו, פי מגדל
לבב ומה דעת העלמה עליה וחיא מחכה לבן מלך במנבו
כשעתו, שינד מעל פסא מלוכה ויבא לקחתה אליו הארמונה...

על כן היא דוחה מעליה בדברים נסים את גדולי
מפלגי התורה, תלמידי בית האלפן, המבקשים את נדה.
למכיר ענתה בפניו בצחוק פרוע, ואחרי כן הראתה לו
בעינים מבריקות סכעם את אחורי הדלת והמוצה... מלב
נאוש יסד אז את הקבצה התרשה, והוא מבקש לו נחומים
בתורות חדשות. אנשים מאמינים בהבלי השוא העבירו שמועה,
פי נכנס „דבוק“ אל הנצרה. אסרו, אשר בדק לעתים
את מצב רוחה, הניע בראשו ואמר, פי צריך לעזוב את
הדבר בידי הזמן, שיגרש מתוכה את הרוח הרעה...

גם בפני נחמה דברה בת-שוע קצרות, כשעיניה מוסבות
ממנה ולבה סגור, והיא הלא היתה היחידה, שידעה את
סבת הלחץ!... „ראי נא, בת-שוע, נחמה אותה נחמה,
ברחוקי בחירי, רצתה נפשי בו, אלוף געורי מאלהים ואדם,
חלף...“

„הגה הוא בא“, קראה בת-שוע ועיניה תעו במרחק
בתפושות חזון, „הגה בחירך בא, וגם הוא, הוא רוכב על
סוס אביר וקול השופר נשמע... תחת רגליו תנוט הארץ...
לא, לא, אל יגע בי... הוא נכרי... רק ראות אותו אהפץ
אך הפעם...“

ובדברה עצמה את עיניה ומסתר פניה בכפות ידיה ומבנה.
„בת-שוע!“ התחננה אליה נחמה.
„לכי, נחמה, ונשקי את אישך. עלי להשאר פה, אין
אני רשאית לנשת אל האיש, הפביט מטה אל העמק...
הוא מבקש אותי... אמרי לו, פי אין אנו יכלים לקרב זה

אֶל זֶה; גַּחַל גְּדוֹל שׁוֹטֵף גִּמְצָא בַּתּוֹךְ, הֵר כֵּל כֶּךָ וְזָבֵה.
מִפְרִיד בֵּין שְׁנֵי עוֹלָמוֹת...”

וַתֵּשֶׁב וַתִּסְתֵּר אֶת פְּנֵיהָ בְּכַפּוֹת יָדֶיהָ וַתִּבְכֶּה.
”בַּת־שׁוֹעַ!” עוֹרְרָה אוֹתָהּ גְּחֻמָּה.

אָבֵל לִשְׁוֹא כָּל עֲמֻלָּה לְעוֹדֵד אֶת רוּחַ רְעוּתָהּ, שְׁהִיָּתָה
עוֹד זֶה לֹא כָּבֵר עֲלֶמָּה כָּל כֶּךָ עֲלִיָּוָה.

”רְאִי גַּא אֵיךְ הוּא מְחַפֵּשׁ... הוּא יוֹרֵד בְּמְרוּצָה מֵעַל
הַהָר, הִנֵּה הוּא עוֹבֵר אֶת הַנַּחֲלָה... הוּא מְנַשֵּׂא אֶת גִּפְשׁוֹ
לְכָאוֹן, מִכָּה בְּפִרְסוֹת סוּסוֹ אֶת כָּל הָעוֹמֵד לְנִגְדוֹ בְּדַרְכּוֹ...”
”בַּת־שׁוֹעַ! עוֹרִי גַּא, הִתְעוֹרְרִי!...”

אִם יֵשׁ אֲשֶׁר עָלָה לְעוֹדֵד אוֹתָהּ קִצֵּת וּלְהֹאִיר אֶת רוּחָהּ
לְשַׁעֲהָ קָלָה הִיָּתָה אוֹמְרָתָה:

”הֲלֹא הוּא אֵינְנוּ פֹה וְלֹא יָשׁוּב עוֹד, לְפִיכֶךָ אֵין כָּל
סִפְּנָה בְּדָבָר אִם מִתְמַכֶּרֶת אָנִי לְחִלּוּמֹתַי וּמֵאֲמַנְתְּ לְרֹאוֹת
אוֹתָם בְּהַקִּיץ... הֲאֵמִינִי לִי, גְּחֻמָּה! אֵלֹו הִנֵּה פֹה וְאָנִי
גִּמְצָאתִי בְּקִרְבָּתוֹ, כִּי אֲזוֹ הִיָּתִי גִשְׁאֲרָתָה, בְּלִי שׁוּם הִתְאַמְּצוֹת
יִתְרָה מִצְדִּי, קִנְיָה בְּרוּחִי, כְּמוֹ שְׁהִיָּתִי תְּמִיד...”

וְאֲזוֹ הִיָּתָה עוֹנָה לָהּ גְּחֻמָּה:

”אֵין לְשַׁחַק בְּלִבָּבוֹת, וְאִפִּילוֹ בְּלִבָּבֵנוּ עֲצָמֵנוּ...”

יח

בַּיָּמִים הַהֵם בָּא מְכִיר, שָׁבַעַת הַתְּרוּנָה הִנֵּה נִרְאָה
בַּחוּץ אֶדְ לְעֵתִים רְחוּקוֹת מְאֹד, אֶל רַבִּי עֶמְרָם בְּמִצְוֵה,
נִיחָצַק עָלָיו דְּבָרָיו, כִּי יִמְנֵן לוֹ אֶת בַּת־שׁוּעַ לְאַשָּׁה.

”הַיּוֹדֵעַ אֵתָּה אֶת בַּת־שׁוּעַ, אִם הִתְּבוֹנְנָתָ כִּי תִהְיֶינָה
אֵתָּה וְאִין בְּרוּחָהּ נְכוֹנָה?” שָׁאַלְהוּ רַבִּי עֶמְרָם בְּמִתְסַלָּא.
”כֵּן”, אָמַר הָעָלָם, ”יּוֹדֵעַ אֲנִי אֶת הַכֹּל”.

”וְאַף עַל פִּי כֵּן אֵתָּה חֲפֵץ בָּהּ?”

שָׁתִי נְפִשׁוֹת בּוֹדְדוֹת וְנִלְמַדוֹת אֲנַחְנוּ, וְזֹאת תְּאַחַדְנוּ.
”לֹא אֶבִּין לְמַלְיָד”.

”הַיּוֹדֵעַ, רַבִּי עֶמְרָם, כִּי גַם אֲנִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ מִיְחַדָּת
לְבַדִּי וְעַם אַחֲרִים לֹא אֶתְעַרְבֶּה?...”

”כֵּן, שְׂמַעְתִּי מְסַפְרִים דְּבַר מָה... אֲבָל נִבְּאֵנִי לְקַהֲלָה,
גַּם נִבְּאֵנִי לְבֵיתִי וּלְבֵיתִי הַסִּיחֹו אֶת דְּעַמִּי מְשִׁימַת הַבְּרִיּוֹת,
אִיזוּהִי הַדֶּרֶךְ הַמִּיְחַדָּת, שְׂאֵתָּה הוֹלֵךְ בָּהּ לְבַדְּךָ?”

”חֹושְׁבִים אוֹתִי כְּמַעֲט לְמִסַּר בְּרִית...”

”וְאַתָּה מוֹצֵא אֶת עֶצְמְךָ גָּסִי וְחַף מְשַׁעֵץ?”

”תקאי הוא, כי שוקד אני בהתמדה על למוד התורה ומיגע את עצמי לגלות את המאור הקדמון שלה ולצרפה ולנקותה מסוגי באורי השוא”, אמר מכיר בסערת רוח.

”עבון דבריך נמלאים ממני ולא אבינם”.

רבי עמרם, אשר שמע עד פה לדברי מכיר סן האון ולחונן, עשה עמה את אוניו כמפרכסת.

”שכחנו לקרא את ספר התורה הגה קריאה נכונה, ועלינו לשוב וללמד את הדבר”, קרא מכיר בהתלהבות, “האם לא יספיקו לך באוריו של סגגורי על יסוד המשנה

והנמרא, מבלתא, ספרי, ספרא ומדרש?”

מכיר החריש ופגיו ועפו מתוך כעס עצור.

”אל מה אתה מתפונ ברמיוזותיך על דבר באורי השוא

לתורה?”

”מבארים ומפאשים אצלנו את הכתוב יותר מדי, בעוד

שאין להוציא את הדברים מירי פשוטם...”

”האינה ידע, כי המבארים והמפאשים, שאמה מדבר

עליהם, הלא הם התנאים והאמוראים שלנו? מאין היינו

יודעים, אלמלא באוריהם ופרושיהם של אלו, את החקים

והמצוות המיתרים?”

”אז היינו ממלאים אותם בצורתם המקורית, הבהירה

והזכה, כפי שהם יוצאים מפשוטם הקריק של הדברים...”

המעו אמה לבקר אחרי דברי חכמים?”

רבי עמרם קם נבהל ממקומו, אבל הוא משל ברוחו,

אף הרגיש מעין רגש של חמלה אל העולם, אשר ישב נכאה,

ועם זה גם תקיף בדעתו, כש'ראשו מורד על חוהו. "אין להתנאש
סמני ול'חזותו ב'רוזע", חשב רבי עמרם בלבן.

"ש'מע נא, ס'כיר", אמר אליו רפות, כ'מו ש'רגילים ל'דבר
אל תינוק שובב. "הנך מד'בר על ס'הרתו ומוכ'נו הקדמון של
החק הקשור במלה. ב'יצד אתה מ'ציר לע'צמך את השבת
ואת חג הפסח ואת פ'ל מאות החקים והמ'שפטים, ש'בס'סר
התורה מד'בר ב'הם רק בקצרה וב'ראשי פ'רקים, מ'בלי באוריהם
המפ'רטים של חכמי התלמוד? האומר אתה לשבת בשבת
בחשך ולקפא ס'קר ולא לע'וב את מקומך, י'ען פי כ'ן
אפשר ל'למד ב'טעות על פי ד'ברי הכתוב: לא ת'ב'ערו
אש ב'כל מושבותיכם", ש'בו איש תח'תיו אל י'צא
איש ס'מקומו ביזם הש'ביעי?"

"את הקר'בן ה'זה אני מק'בל על ע'צמי זה כ'בר", ע'נהו
ס'כיר כ'שעיניו נטויות הצ'דה.

פ'ני רבי עמרם הל'בינו.

"הכ'בר הנע'ת לידי כ'ך?"

"מי אפוא יוכל ל'אסר עלי לק'בל על ע'צמי ח'מרות י'תרות?"

"א'בל לכ'סה הקלות וותורים ונטויות ס'ד'רף התורה והמ'צוה

עלול ס'הלך הפת'שבות ה'זה להביא? האמ'נם כ'בר הנע'ת

אל הנק'דה הא'חרונה?"

"לא, ע'רון... ב'שמירת המ'צוות, ל'כל הפ'חות, לא הנע'תי

ע'רון אל הנק'דה הא'חרון...". ע'נהו ס'כיר ב'ש'פה נ'פה.

"אז אנו י'כלים ע'רון לב'א יחד ב'דברים. תאינך רואה,

ס'כיר, את השנ'עון ש'ברעיון זה, ש'שמעתי פ'עם על אדו'תיו

שְׁמִיעָה מְדַמְדַמֶת, אֲבָל לֹא הֶאֱמַנְתִּי, כִּי יוּכַל לְמַצֵּא לֹא כְּסִלּוֹת
בְּלֵב אֲנָשִׁים סַבְנֵי חוּגְגוּ. כִּיצַד אַתָּם מְצִירִים לְעַצְזְכֶם אֶת
הַחֶק עַל פִּי הַמְּלָה? אֲמָשָׁר שְׂאוּמְרִים אַתָּם לַעֲשׂוֹת כַּמַּעֲשֵׂי
הַצְּדוּקִים הַקְּדָמוֹנִים, שֶׁהָיוּ מִתְחִילִים בְּסִפְרֵי הָעֶמֶר אֲדָּה מִמְּהֵרָה
הַשֶּׁבֶת שֶׁלְאַחַר הַחֵג אוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּבֵית דִּין כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
שֵׁן תַּחַת שֵׁן, עֵין תַּחַת עֵין — פְּשׁוּטוֹ כַּמִּשְׁמָעוֹ?”

”מִי גָּתַן אֶת הַצְּדָקָה לְבַעֲלֵי הַתְּלָמוֹד לְהוֹצִיא אֶת הַצְּוֹנִיִּים
הָאֲחֵרוֹנִים מִיַּדֵּי פְּשׁוּטִים וְלִלְמַד, כִּי הַכְּתוּב מְדַבֵּר בְּעֵנֶשׁ כְּסָף?”
”מִי?” קָרָא רַבִּי עַמְרָם כְּשֶׁהוּא רוֹעֵד כְּלוֹ מִסְעֶרֶת נִפְשׁוֹ.
”מִי?” אָתָּה שׁוֹאֵל, הַמְּסוֹרָה. הָאֵם הַמְצִיא אוֹ חֲכָמֵינוּ אוֹ כִּי
כְּדוֹ מִלְבָּם דָּבָר אֲשֶׁר לֹא נִמְסַר מִיַּדֵּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וַיְהוֹשִׁיעַ
מִדֹּד לְדוֹר? הַאִינְךָ יוֹדֵעַ, כִּי גַם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הַמִּדּוֹת, שֶׁבָּהֶן
הַתּוֹרָה נִדְרָשֶׁת, לְפִי דְבָרֵי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל, מִיְסֻדוֹת מְקַצְתָּן עַל
מְסוֹרוֹת שֶׁבַע לְפָה?”

”מִי עָרַב לָנוּ בְּעַד אֲמַתַּת הַמְּסוֹרָה?”
”חֲכָמֵינוּ עֲצָמָם, סֵפֶר אֲבוֹת, וְהַמְּשֻׁנּוֹת לְמַסְכַּת עֲרִיזוֹת.”
”נִגְדַּד דְּבָרֵי הָעֵדוּת הָאֵלֶּה עוֹמְדֵת הַמְּלָחָה כְּסֵלַע אֵיתָן,
כְּשֵׁישׁ, אֲשֶׁר בּוֹ יִנְפְּצוּ כָּל הַפְּרוּשִׁים וְהַבְּאוּרִים.”
רַבִּי עַמְרָם גִּזְעָעוּ כְּלוֹ וַיִּשְׁאַף רוּחַ בְּכַבְדּוֹת.
”וַיִּמָּה הַסְּפָדָה פֹּה אֲצִלִּי בְּזוֹרוֹת רוֹחֲךָ? בְּשִׁבִיל מַה בָּאתָ?”
”בְּשִׁבִיל בֵּת-שׁוּעַ.”

”מַעַז אַתָּה אֲחֵרִי כָּל אֵלֶּה?”
”כֵּן, הִיא חוֹלָה, וּבְנֵי אִי גַם אֲנִי, וְאִם כֵּן נִבְרִיא יַחַד,
זֶה עַל יְדֵי זֶה.”

כִּמוֹ נִפְל סַגְנוּרֵי מַשְׁמִים אֶרֶץ כְּאֲשֶׁר הוֹדִיעַ אוֹתוֹ רַבִּי עֲמֶרֶם
אֶת דְּבַר שִׁיחָתוֹ עִם מְכִיר וַיִּסְפֹּר לוֹ בְּחֶרֶדֶת גִּפְשׁ עַד כַּמָּה
כָּבֵד הִרְחִיק לְלַכֵּת. הָאֵם הַשְׁתַּמְקַע כָּל הַעֵת בְּעוֹלָם הַרוּחַ
כָּל כֶּד הִרְחַק מִן הַמְצִיאוֹת, עַד כִּי אַרְעֵ דְבַר כְּנֹה לְנִכְחַ עֵינָיו,
וְהוּא לֹא הִתְבּוֹנֵן?

סַגְנוּרֵי הִיָּה כְּאִישׁ גִּדְהֵם. הוּא הָאָשִׁים אֶת עֲצָמוֹ, כִּי
מִפְּנֵי הַגְּדוּלוֹת, אֲשֶׁר גִּתְּפוֹן לוֹ בְּעֶתִיד, הִסִּיר אֶת עֵינָיו הַשְּׁנֵחָתוֹ
מֵעַל הַפְּקָדוֹן הַרוּחָנִי, שֶׁנִּמְסַר לְיָדוֹ. הַכְּרָה זֶה דְּכָאָה אֶת רוּחוֹ
בִּז עַד הַיְסוּד, יַעַן כִּי מִהֶפְכַת דְּעוֹת כְּזוֹ וּזְלָתוֹ בְּמַחִיצָתוֹ הִשָּׁב
לְדַבֵּר בְּלִתֵי אֶפְשָׁר, וְאֶת כָּל הָאוֹתוֹת הַמְּבַשְׂרִים בּוֹאָה לֹא
רָאָה, אוֹ שְׁלֹא גִתָּן לָהֶם שׁוֹם עֲרָה.

הַשִּׁיחָה שֶׁהִיָּתָה לוֹ עִם מְכִיר, לֹא הִבִּיאָה לְיָדֵי שׁוֹם תּוֹצְאוֹת.
מְכִיר בָּא, אָבֵל הוּא יֹשֵׁב כְּאֵלֶם, מְצַמְצֵם בְּתוֹךְ עֲצָמוֹ, וְגַם
לֹא נִשָּׂא אֶת עֵינָיו אֶל הַרְבַּ כְּאֲשֶׁר הוֹכִיחַ אוֹתוֹ לַמּוֹסֵר בְּדְבָרִים
קָשִׁים בְּתַחֲלָתָם וְרַכִּים בְּסוֹפָם.

הוּא הִלְךְ לְעֵמֶת שְׂבָא, בְּלִי שׁוֹם גִּיצוֹץ שֶׁל תְּרִטָה, בְּלִי
קֶבֶל מְרוֹת.

אָז אָמַר סַגְנוּרֵי בְיוֹם אֶחָד לְרַבִּי עֲמֶרֶם:

„הוּא פּוֹנֵה אֵלֵינוּ עֲרָה. מַה שְׁעוֹצֵר אוֹתוֹ עֲדִין פֹּה
אֶצְלָנוּ, הוּא — בֵּיתָה. הוּא חִמֵץ בְּבֵת-שׁוֹעַ, וְאִתָּה אֵל גֹּא
תִּשִׁיב אֶת פְּנִיּוֹ...“

„לוֹ, לָכֵן מְמַר זֶה אִמְנֵן אֶת בְּתִי?“ שָׁאַל רַבִּי עֲמֶרֶם בְּמַרְדָּה.

„אִפְשָׁר שָׁעַל יְדֵה יִתֵּן אֵל לְבוֹ וַיִּיטֵב דְּרָכּוֹ“.

„וּמִי יָשִׁיב אֶת רוּחָהּ אֵלַיָּה, רַבִּי“.

בְּקוֹלוֹ שֶׁל רַבִּי עֲמֶרֶם נִשְׁמְעוּ דְּמַעוֹת.

„אִפְשָׁר, הוּא“, עָנָה סַגְנוּרִי. „נִפְלְאִים דְּרָכֵי אֱלֹהִים!

הוּא יִמְחֵץ אֶף יִרְפָּא...“

„וַלְדָתִי הִתְסוּדָה וְהַמְצוּבָה!“ קָרָא רַבִּי עֲמֶרֶם וַיִּסְפַּק בְּכַפּוּיוֹ.

„רַבִּי עֲמֶרֶם!“ אָמַר סַגְנוּרִי בְּקוֹל מוֹכִיחַ, „הֲלֹא תִרְעֵ מַה

שָׁמְסַר הַמְדַרְשׁ עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ: אֶחָד מֵאֲסוּנוֹת חַיֵּינוּ

הַיּוֹתֵר גְּדוֹלִים קָרְהוּ בְּתוֹר עֲנָשׁ עַל אֲשֶׁר הִסְתִּיר אֶת בְּתוֹ

מַעֲיָנֵי עֲשׂוֹ אַחֲיוֹ בְּהִתְרַאֲזוֹתוֹ אִתּוֹ אַחֲרֵי שְׁנַיִם הִרְבָּה שֶׁל פְּרֻדָּה.

אֱלֹמְלֵי גִתָּן יַעֲקֹב אֶת דִּינָה לַעֲשׂוֹ לְאִשָּׁה, אִפְשָׁר, שְׁלֹא הָיָה

עוֹד עֲשׂוֹ... גְּדוֹלָה הַשְּׁפָעֶתָה שֶׁל אִשָּׁה גַם לְמוֹט גַם לְרַע...“

דְּרָבִי סַגְנוּרִי נָגְעוּ אֵל לֵב רַבִּי עֲמֶרֶם. אֲכַל אֵךְ בָּא מְכִיר

אֵל הַמְצוּדָה, נִסְעָרָה בַּת־שׁוּעַ לְמַרְאֵהוּ כָּל כָּהֵ, עַד כִּי אֵךְ

לְשׂוּא עָמְלוֹ לְהִרְגִיעַ אֶת רוּחָהּ...“

„הֵי שְׁלִי“, הִתְחַנַּן אֵלַיָּה מְכִיר. „אֲנִי אוֹבִילָךְ אֵל גִּירְעָדָן,

שְׁשָׁם שְׁעָרֵי הַשָּׁמַיִם פְּתוּחִים לְפָנֶיךָ, אֲנַהְנֵנוּ נַעֲלָה לִירוּשָׁלַיִם,

עִיר הַקֹּדֶשׁ...“

בַּת־שׁוּעַ נִתְנָה אֶת קוֹלָהּ בְּצַחוּק מְשֻׁנָּה וַתְּדַקֵּר בְּעֵינֵי

אִישׁ אֶת הָאִישׁ הַקָּטָן וְהַשָּׁחַם, וְאַחֲרָיָה כֵּן הִתְמַרְמְרָה בְּבִכּוּי.

„בָּאִי אִתִּי, בַּת־שׁוּעַ, חוֹלָה אַתְּ, וְגַם אֲנִי. שָׁם, בִּירוּשָׁלַיִם,

יּוֹשֵׁב הָאִישׁ הַקְּדוּשׁ, עֲנֵן שְׁמוֹ, הוּא דוֹלָה אֶת כַּחוֹ מִתּוֹךְ

הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, הוּא יַעֲזֹר לָנוּ...“

“עָנוּ, עָנוּ, עָנוּ!” שָׁנְתָה בַת־שׁוּעַ וַתִּשְׁלַשׁ בְּקוֹל מוֹר
בְּמַטְרַפַּת וּבְשִׁפְנֵיהַּ מוֹסֵבּוֹת אֶל הַקִּיר — “עָנוּ הוּא הָעֵב, הַדּוֹלָה
מֵאֲדָמָה וְסוּיִם. אֲבָל הָעֵב הַזֹּאת רוּחַ יְרֵדֶפְנָה, וּמִימֶיהָ לֹא
יָשׁוּבוּ עוֹד אֶל הָאֲדָמָה... מִי שִׁמְתָנִשָּׂא מֵעַל הָאָרֶץ, הָרִיחוּ
נִפְרָד סִמְנָה... עָנוּ אֲבָד... מֵעַל הַהָרִים מִשְׁתַּפְּכִים פְּלָגִים
תִּרְשִׁים אֶל הַנְּחַל... עָנוּ, הָעֵב, יִסְעַר בְּמִץ מִגְרוֹן וְלֹא יָשׁוּב
עוֹד, אֲבָל נַחַל הַהָרִים סוֹאֵן בְּרַעַשׁ, וְזָרְמוּ הוֹלֵךְ וְקָרַב
אֵלֵינוּ...”

בְּאֵין אוֹנִים הַתְּנַפְּלָה הַעֲלָמָה עַל הַסִּפָּה וַתִּבְרַךְ.
“רוּחָה קָדֵר בָּהּ וְעֵינֶיהָ תְּפוּשׁוֹת חַיִּזוֹנוֹת”, אָמַר רַבִּי עֲמֶרֶם
בְּחֶדֶר הַסְּמוּךְ בְּהִגְיָעוֹ בְּרֹאשׁוֹ תְּנוּעַת יָאוֹשׁ לְסַנְגוֹרִי.
סַנְגוֹרִי קָמַט אֶת מַצְחוֹ. אַחֵר אָמַר:

“בְּלִילָה רוּחָה הַרוּחַ, בְּשֶׁהוּא מִשְׁחַרְר מִבְּכָלִי הַגּוֹף, רֵאִיתָ
בְּהִירָה וְחוֹדְרָת לְמַרְחֹק... אֵל גָּא נִלְוֵל בְּדַבְרֵי חַתּוּלָה,
הֵם מְצַלְצְלִים בְּדַבְרֵי חוֹזֵן וּנְבוּאָה...”
“בַּת־שׁוּעַ!” גָּסָה מְכִיר שׁוֹב לְדַבֵּר אֵלֶיהָ.

“לֵךְ!” קָרְאָה בְּקוֹל גְּדוֹל. “גַּם אִתָּה הִנֵּךְ עָנוּ, עֵב, וְסוֹפֵךְ
לְאֲבָד, לְאֲבָד קָדָם שִׁישְׁתַּפֵּךְ נַחַל הַהָר...”

“בַּת־שׁוּעַ!” הַתְּחַנְּנָה אֵלֶיהָ עֵתָה גַּם נְחִמָה וַתֹּאחֲזוּ בְּיָדָהּ.
סַעֲיָנִי בַת־שׁוּעַ הִתְמַלְטוּ בְּרַקִּים, אֲשֶׁר הִצִּיתוּ אֵשׁ בְּלֵב מְכִיר.
הַעֲלָם יָצָא מִן הַיְבִיט בְּלִי הוֹצִיא הִנֵּה מִסּוּיִם וּבְרֹאשׁ מוֹרָד.
“הוּא לֹא יָשׁוּב עוֹד”, אָמַר סַנְגוֹרִי בְּאַנְחָה.

“הָעֵב חוֹלְפָת, וְנַחַל הַהָרִים הוֹלֵךְ וְקָרַב בְּשִׂאוֹן זְרָמָתוֹ.”
מִלְמָלָה הִשְׁלָמָה בְּשֶׁהִיא שְׁקוּעָה בְּרַב דְּמִיזוֹנוֹת.

יט

ביום אחד בבקר השכם עזרר קול הצוֹצְרוֹת אֶת תּוֹשְׁבֵי בְּלַגַּר מִשְׁנָתָם וְצִירִים רוֹזְבִים עַל סוּסִים עָבְרוּ בְּחֻצוֹת הָעִיר. „נִצְחֹן!“ „נִצְחֹן!“ עָבַר מִפֶּה לְפֶה, מֵרְחוֹב לְרְחוֹב. הַמּוֹנֵי אֲנָשִׁים פָּרְצוּ מִתּוֹךְ בְּתִיָּהֶם בְּתְרוּעוֹת גִּיל הַחֻצָּה כְּדִי לְדָרֵשׁ מִפִּי הַרְצִים וְהַמְחַצְצִרִים לְפָרְטֵי הַדְּבָר. גַּם מֵעַבָּר לַגְּבֵה הַגִּיעָה הַבְּשׂוּרָה הַמּוֹבָה וַתִּרְגֵּן אֶת לֵב תּוֹשְׁבֵיהָ וַתְּרוֹמֵם אֶת רוּחָם בָּם.

אֵל תִּדְרַר כְּלָאֵם שֶׁל הָרַב סַנְגוּרֵי וְרַבֵי עִמְרָם בְּמִצְוֵה נְאֻסָּפוּ בְּבִקְרָה זֶה הַרוֹפֵא רְפָאֵל אֲסָרְיוֹם, הַפְּקִידִים הַיְהוּדִים מֵעִיר הַבּוֹנִרִים וְכָל גִּבְעֵי הַשְּׂכֵנָה לְמוֹעֵצַת חֲשׂוּבָה.

אֲסָרְיוֹם קָדַם בְּבִרְכָה אֶת פְּנֵי הַבָּאִים מֵעִיר הַיְהוּדִים וַיֹּדַע לָהֶם אֶת הַדְּבָר, שֶׁכָּבַד יָדְעוּ אוֹתוֹ כֻּלָּם — אֶת נִצְחֹנוֹ הַשְּׁלָם שֶׁל סְלִימָן עַל הָעַרְבִיִּים. בְּלִשׁוֹן מְזִבִּירוֹ שֶׁל מִילְקָמִין, יָדַע לְסַפֵּר אֶת פְּרִטֵי כְּנִיסַת הַמְּנַצְחִים אֶל הָעִיר, הַנְּכֻנָּה לְהִיּוֹת אַחֵר הַצְּהָרִים, וְכִסְפֵי שְׁעָרָה יַחַד עִם דְּהַבֵּל אֶת פְּרִשַׁת תְּכֵנִית קְבֵלַת הַפְּגִים וְחִגִּיגוֹת הַנִּצְחֹן, צִיר אֶת הַשְּׂמִחָה הַשְּׂוֹרְרַת בְּתוֹךְ הָעָם וּבְחֻצַר הַמְּלָכוֹת. פְּחוֹת מְשֻׁמְחִים הָיוּ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר סָסַר

בלשון על מעמד רוחו של אדוניו שר הצבא. מילקמין וגם המשנה המנסה התייעצו יחד פעמים אחדות קרש, ופגיהם ענו כם, כי אין רוחם נוחה מטקהלך הענגנים. כניסת הנצחון של סלימן הזבישה אותם משבכם... במסתרים קראו את כל הפתגים ואת האנשים מתוך העם הנוהים אחרי סידהרטי לישד אגדת ברית, שפגון על האלילים...

“עתה”, אמר אסריוס, “צריכים אנחנו לחג את חג הנצחון גם בעיר היהודים, ולזאת נחוצות לנו הפעם עצה וגם עזרה מאת רבנו סנגורי”.

כספי, אוהב סדר מימיו, קבר ערך מראש את תכנית החגיגה לכל פרטיה. כל היהודים יבאו לבושי מכלול כלם אל מקום קבלת הפנים ווקני הקהלה עם סנגורי בראש השתתפו בהקעת ברכות השלום.

“מתירא אני, כי המשנה ומילקמין יקדימו להקריע את הדבר”, העיר בלשון המפחד תמיד.

אבל כספי לא כן חשב. הוא אמר:

“אחרי שגדרש העם כלו להשתתף בקבלת הפנים, לא יוכל עוד איש להקריע את היהודים מקחת בז חלק. התהלוקה החגיגית שלנו תמשה אליה את תשוקת לבם של בולן ושל בנו יורש הכסא, והשאר יבא מאליו...”

סנגורי מצא לטוב לשוב ולהפך בדבר בעיון יתר סרבה ויאמר:

“אין לבחור, כי נצחון הכוזרים הוא גם נצחוננו אנו, לאחר שתפצו אנשי רשע למצא במלחמה תואנה לשנאה

בְּנֵי הַגִּבּוֹר, וְכִיֹּד הַשְּׁפָעַת בְּיַצְנֵץ וְדַאי שֶׁהִיָּה עָרֵב לָהֶם, יִזְתַּר מִן
הַנְּצַחֲוֹן, לְהַקְרִיב אֶת הַיְהוּדִים קֶרֶבֶן לְאַלִּילִים. הֵם גָּסוּ לְעוֹרֵר
עָלֵינוּ חָשָׁד וּלְהוֹצִיא אֶת דְּבַתְּנוּ רָעָה, אֲבָל כָּל גְּסִיּוֹנוֹתֵיהֶם
לְהִרְעֵ לָנוּ נִפְצוּ בְּרָצוֹנוּ הַטּוֹב שֶׁל מוֹשֶׁלְנוּ רַב הַחֶסֶד, וְאֱלֹהִים,
אֲשֶׁר בְּיָדוֹ לֵב מְלָךְ וְשָׂרִים הוֹרָה לוֹ אֶת הַדְּרָךְ אֶל הַמַּעֲשֵׂה
הַמְתָּאִים עִם הַרְצוֹן. הַמִּשְׁנָה וְאוֹתָבִיו אֵינָם מְנִיתִים מִיָּדָם
"וּם הַיְהוּדִיּוֹת לְאִים עָלֵינוּ בְּנִקְמַת הָאֱלִילִים, שֶׁחֲמַתָּם בּוֹעֶרֶת
כְּאֵשׁ עַל הַמוֹשֶׁל בְּגִלְלֵ סֶבְלוֹ בְּאַרְצוֹ אֶת הַנְּכָרִים וּבִקְשׂוֹ אֶת
אֱלֹהִים. אֲבָל הָאֲחֵרִית הַמִּצְלַחַת שֶׁל הַמְלַחְמָה הִיא מִסְּפֶלֶת
אֲמוֹנַת הָאֱלִילִים, אֲשֶׁר הִתְחִילָה הוֹלְכַת וּמְתָרֹפֶפֶת זֶה כְּבָר.
עַל זֶה בְּלִבְדֵי כְּבָר צְרִיכִים אֲנַחְנוּ לְתַת קוֹלְנוּ בְּשִׁירֵי תְהִלָּה
וּמְזוֹמְרֵי תוֹדָה. עִם תּוֹרַתְנוּ הַקְדוּשָׁה, אֲבָל בְּחֻשָׁאֵי וּבְלֵי
תְשׂוּאוֹת הַמֶּזֶן, נִזְחַג אֶת הַיּוֹם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁלָנוּ.
בְּדַבְּרֵינוּ אֵלֶּה שֶׁל הַרֵב סִגְגוֹרֵי נְגַמְרָה הַמוֹעֵצָה.

בְּבֵית רַבֵּי עַמְרָם הַקָּשִׁיבָה בַּת־שׂוֹעֵ רַב קָשָׁב כְּאֲשֶׁר בְּאֲשֶׁר בְּשָׂרוֹ
חֲצוֹצְרוֹת הַצִּירִים בַּחוּצוֹת אֶת דְּבַר הַנְּצַחֲוֹן. צָחֹק מִשְׁנָה וּבְכִי
סַחֲגִיק הִרְעִידוּ חֲלִיפוֹת אֶת גְּוָה הַיָּפָה. עֵינֵי הַעֲלָמָה בָּעָרוֹ
כְּאֵשׁ שֶׁחֲמָה וּשְׁפָתֶיהָ הַמְלֵאוֹת רָעְדוּ, כְּמוֹ הַתְּלַחֵת בְּקַרְבָּה
יָם לְהַבּוֹת. מַעוֹלָם לֹא סָצָאָה אוֹתָהּ נַחְמָה כָּל כֶּךָ יָפָה
כְּבִאוֹתָהּ שְׁעָה.

"כְּבָר שִׁמְעֵתִי אֶת קוֹל הַתְּרוּעָה עִם עֲלוֹת הַשַּׁחַר", אָמְרָה
נַחְמָה. "וְאֲנִי בִּאתִי לְהוֹדִיעַךְ אֶת הַדְּבָר. עֲתָה הִנֵּה שׁוֹמַעַת
אֶת הַתְּרוּעוֹת בְּאֲזַנֶּיךָ עֲצֻמָּה, הַמְלַחְמָה כְּלַתָּה, גִּצְחוֹנוֹ!"

„כן, אני שומעת, אני רואה... אני רואה אותו בא...
 בָּרַר... כְּנַחַל הַרִים הוּא מִתְפָּרֵץ הַלּוֹם... עֲטָפִי אוֹתִי, נְחֻמָּה,
 הַסְתִּירֵינִי נָא, לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יֵרְאֵנִי... לֹא, הַנִּיחֵי לִי, הַבָּה,
 יָבֹא בְּשִׁטָּף מְרוּצָתוֹ אֵלַי וַיִּסְחַפְנִי אֹתוֹ בְּזַרְמוֹ... הַשּׁוֹמֵעַת
 אֶת אֵת קוֹל הַחֲצוּצְרוֹת? ... מְקוֹם, פָּנּוּ מְקוֹם לְמַנְבּוֹ!...“
 „רוֹחֵךְ שָׁבָה וְנִסְעָה בָּהּ, חֲבִיבָתִי! שׁוּרֵי אִפּוֹא, וְהַבִּיטִי
 נְכוּחָהּ. הַמְלַחֶמָה כְּלָתָהּ, שְׁקֵטָה. אֲבוֹתֵנוּ יֵצְאוּ לַחֲפָשִׁי, הַסִּבְנָה
 אֲשֶׁר רַחֲמָהּ עַל עֲדַתֵנוּ, חֲלָפָה. עוֹד לִפְנֵי נְמוֹת צְלָלִי עָרַב
 יִכְנָסוּ הַמְנַצְחִים אֶל הָעִיר... בְּרַחֲמֵי אֱלֹהִים, אֵיךְ הוּא
 אֵתֵם, הוּא יָבִיא אֹתוֹ בְּפִיו וְיָדִיעָה גַם עַל אֲדוּתוֹ... הַרְנָעִי
 נָא, חֲבִיבָתִי, הַרוּצָה אֶת לְלֶכֶת אֵתִי אֶל כְּפַר בְּלָגְרָ?“
 „כְּפַר בְּלָגְרָ? קִבְּלַת שָׂנִים?“ קָרְאָה הַחוּלָה וַתִּצְחַק צְחוּק
 עֲמוּם. „אֲנִי מְקַבְּלַת וּמְקַבְּלַת אֶת פָּנָיו זֶה שְׁבוּעוֹת, זֶה יָרְחִים,
 אֵךְ הַיּוֹם גָּרָאוּ הַנְּצָנִים הָרֵאשׁוֹנִים... אֲנִי בּוֹנָה עוֹלְמוֹתִי
 בִּי... וְעַד סוֹף כָּלֵם אֲנִי רוֹאָה... הַשּׁוֹמֵעַת אֶת אֵת קוֹל
 הַחֲצוּצְרוֹת? לֹא? אֲנִי שּׁוֹמֵעַת אוֹתוֹ וְרוֹאָה אֶת הַכּל, פֹּה
 בְּחֲדָרַי...“

„בַּת־שׁוֹעַ עֲלוּבָה! לוֹ יָדַעְתִּי בְּמָה לְהוֹשִׁיעֶךָ!...“
 „אֲנִי כָל כֶּךָ מְאֻשֶּׁרֶת, נְחֻמָּה, כָּל כֶּךָ מְאֻשֶּׁרֶת... הַיּוֹדַעַת
 אֶת, חֲבִיבָתִי, מַה טוֹב לְשֵׂאת הַכּל בְּחִבּוֹן הַנֶּפֶשׁ וְלְדַלּוֹת מִשָּׁם
 אֶת הָאֲשֶׁר וְאֶת הָאוֹר וְאֶת הַמְּצוּקָה כְּכֹל שְׁעָה שֶׁתִּחַפְּצִי וְעַד
 כִּפְסָה שֶׁתִּחַפְּצִי... אָבֵל יֵשׁ אֲשֶׁר שָׁם כָּל כֶּךָ רִיק... כָּל כֶּךָ
 שָׁמֵם... כְּמוֹ כְּבֹר גְּתוּרֹקֵן הַכּל... אִזּוֹ, אִזּוֹ אֵין טוֹב לִי בִּי
 אִם לְבָבוֹת. אוּלַם אַחֲרַי כֵּן הַכּל שָׁב וּמִתְמַלֵּא וְאֲנִי צוֹחֶקֶת...“

„אמללה מאשרת!“

„ולמכיר תאמרי, כי לא יוסיף עוד לחסם בצדי על יד

חלון חדרך את אור השמש ולפרש צללים על לבי...“

„בתשוע, אני הולכת; יתן אלהים והבאתי לך עוד מעט

בשורה טובה...“

בתשוע הביטה למרחוק ועיניה נוצצו במאורי אש.

על הכפר הרבועה של רמת בלגר, במקום שהתנוססו
שערי תפארה עשויים בדמות קשתות, נאסף המון עם רב,
ועל פני כלם שפוף רוח של חג. הרחובות אל שער המזרח,
אשר דרך בו עומדים להכנס סלימן עם חילו, היו מקשטים
מרבדים יקרים, שגמשכו לארבעם בשרשרות; חילות משמרות
הכבוד לבושים מעילי שרד מרקמים זהב וחרגורים פידונים
עם גסים מתנפנפים עמדו מעבר מזה ומזה, בין המסגד וגן
חצר הפלכות התרומטה ביטה, אשר על מעלותיה המקפוט
רפידות קטיפה לשני עבריה נצבו גדולי שרי המלוכה מחכים
לבא המושל בולן. בשעה המיעדת לדבר נשמע קול שופרות
וצירים הודיעו את בא המושל, וכרגע העלו אותו ארבעה
עברים על הדום תחת חפת זהב דרך הגן אל הביטה. כל
ההמון הרב צהל לקראתו ואלפי פיות הריעו: „יחי המושל
הגדול!“ „יגדל כבוד תהלתו!“

אך ישב המושל על הכסא הנכון לו, בשר קול תפים
ומצוצרות משער המזרח את בניסת הלוחמים המנצחים.
לפניהם נצו צירים תוקעים ומריעים בשופרות ומחצצרים

בַּחֲצוֹצְרוֹת. אַחֲרֵיהֶם עָבַר גְּדוּד מַחִיל הַפְּשָׁמַר מִזֶּיֶן גִּשְׁקוֹ
 הַמְּבָרִיק. עַל הַבִּיטָה גָּגְגוּ מִקְהֵלוֹת מְגֻנְגִים בְּכָלִי שִׁיר.
 וַהֲגֵה קָרָא הָעַם בְּהַתְּלֵהבוֹת שֶׁל שְׂמֵחָה: „סְלִימֹן! בְּרוּךְ
 אֲשֶׁם כְּבוֹד יוֹרֵשׁ הַכֶּפֶס, חֲבִיב הָעַם, הַמְּנַצֵּחַ וּמְלֹאֵךְ הָאֲשֵׁר!“
 נִהְדָּר בְּגֵאוֹן עַל סוֹסוֹ הָאוֹיֵר, בֵּין שְׁנֵי שְׁלִישִׁים בְּנֵי לִוְיָה,
 עָבַר הַטְּצָבִיא הָעֲלִיּוֹן דְּרָךְ הַשָּׁעַר. אַחֲרָיו גְּדוּדֵי הַחִיל, רוֹכְבִים
 וְהוֹלְכִים רַגְלֵי וְדַגְלִים בִּידֵיהֶם, לְקוֹל צְלְצְלֵי כְּלֵי זָמֵר,
 וְהַמוֹנֵי הָעַם הוֹסִיפוּ לְקָרָא בְּהַתְּרַגְּשׁוֹת גִּפְשׁ, שְׂחִוְקָה מְרַנֵּעַ
 לְרַנֵּעַ: „יְחִי סְלִימֹן הַגְּדוֹל, אֲהוּב הָעַם וּמְלֹאֵךְ הָאֲשֵׁר! בְּרוּכִים
 הַגְּבוּרִים, הַמְּבִיאִים לָנוּ אֶת הַנְּצָחוֹן וְאֶת הַשְּׁלוֹם!“
 בַּךְ הַפְּלָגוֹת הַקְּדוּמוֹת שֶׁל הַצָּבָא מְצָאוּ לָהֶן מְקוֹם עַל
 הַכֶּפֶר. וְהַגְּדוּדִים הָאֲחֵרוֹנִים הִשְׁתַּרְעוּ מֵאַחֲרֵי הַשָּׁעַר. לֹא
 הִרְחַק מִמְּקוֹם שְׂרֵי הַמַּטּוֹת שֶׁל יוֹרֵשׁ הַכֶּפֶס עַל כֶּפֶר הַחֲגִיגָה
 עֲמֻדָה קַבְצַת חִילִים קַטְנָה עִם גַּם וְדָגַל מִיְחָדִים מְסֻדָּרִת
 בַּשְּׁעָרָה, אֲשֶׁר מְשַׁבְּהָ אֵלֶיהָ אֶת עֵינֵי הַכֹּל. אֵלֶּה הָיוּ הַחֲסָדָאִים.
 גִּשְׁמְעוּ שְׁתֵּי תְרוּעוֹת שֶׁל חֲצוֹצְרוֹת, וְדוּמִית סוֹת גְּהִיחָה
 מִסְּבִיב. הַמוֹשֵׁל בְּכְבוֹדוֹ וּבְעֶצְמוֹ — חֲזִיּוֹן שֶׁלֹּא נִרְאָה צְרוּן עַד
 כֹּה — נִשָּׂא נְאוֹם שֶׁל בְּרָכָה. בְּרָבִירִים קְצָרִים וְנִמְרָצִים הַבִּיעַ
 אֶת שְׂמֵחַת הַמְּדִינָה וְאֶת תּוֹרַת עַם הַכּוֹנֵן לְסְלִימֹן וּלְצָבָא.
 מִיִּלְקָמִין, שֶׁר הַמְּלַחְמָה, קָרָא בְּאֶזְנֵי הָעַם אֶת פְּקֻדַת הַחֶסֶד,
 אֲשֶׁר נִתְּנָה מֵאֵת בּוֹלֵן. כָּל הַחִילִים, שֶׁהִשְׁתַּתְּפוּ בַּמְּלַחְמָה,
 וּבְנֵי מִשְׁפְּחָתָם יִפְטְרוּ בְּמִשְׁךְ שְׁנָה אַחַת מִתְּשֻׁלוֹמֵי מִסִּים
 וְאַרְנוֹנֵיזוֹת. כָּל אֵלֶּה, שֶׁנִּקְלְאוּ בְּכַתְּבֵי הָאֲסוּרִים עַל מַעֲשֵׂי עוֹן
 נִפְשַׁע נֶגֶד חֻקֵי הָאָרֶץ, מְלַבֵּד בְּנָבִים וְשׁוֹדְדִים, וְשִׁלְחוּ לַחֲפָעַי.

מי שֶׁנִּפְצַע בַּמִּלְחָמָה וְנִעְשָׂה בַעַל מוֹם בְּגוֹפוֹ אוֹ בְּנַפְשׁוֹ,
יִקְבַּל פָּרֶם מֵאוֹצַר הַמַּמְלָכָה. מִי שֶׁהֶצְטִיחַ בַּמִּלְחָמָה יִזְכֶּה
לְשָׂכָר רַב; הַרְשׁוֹת גְּתָנָה לוֹ לִבְחַר מִה שְׁלֻבוֹ חֲפִיץ; אִם
נִהְלַת שָׂדֶה בַּכֶּפֶר, אוֹ עָדַר צֹאן עִם בַּיִת קָטָן לְמוֹשָׁב בְּעִיר.
שׁוֹב גִּשְׁמָעוֹ תְּרוּעוֹת שְׂמֵחָה בְּרָמָה: „יְחִי הַמוֹשֵׁל הַגָּדוֹל!
תְּרוֹם בְּכָבוֹד מְלָכֹת בּוֹלָן וּבְנוֹ הַגָּדוֹל סְלִימָן!”

אֵךְ בְּעֵמֶל גָּדוֹל וּבְעִזְרַת הַמְּחַצְצָרִים וְהַתּוֹקְעִים בַּשׁוֹפְרוֹת
הִפָּה הַמִּשְׁנָה לַמֶּלֶךְ הַמֶּנֶם אֶת הָעַם, וַיִּקְרָא:

אֵל אֲנָשֵׁי כּוֹזֵר וְנָשִׂיָהּ! מִבֵּין אֲנִי אֶת שְׂמִחְתְּכֶם וְהַרְיֵנִי
מִשְׂתַּתְּףָה בָּהּ בְּכָל לֵב. סְדֵהֲרָטִי נִשְׂא עֲלֵינוֹ אֶת אֹזַר פָּנָיו
וּבְרַב חֶסֶד הַשִּׁיב אֲלֵינוֹ הַיּוֹם אֶת סְלִימָן, חֲבִיב הָאֱלִילִים,
נַעֲטַרְתָּ תַּפְאָרְתְּ שֶׁל גִּבּוֹר מְנַצֵּחַ בְּרֵאשׁוֹ. הַמוֹשֵׁל הַגָּדוֹל עֲצֵמוֹ
דָּבָר בְּפִי קִדְשׁוֹ, וְלִי מִלְאָכּוֹ עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ, נִאֲוָה דּוֹמִיָּה. אֶבֶל
בּוֹלָן, בְּרוּךְ הָאֱלִים, עוֹד הַיִּיתַי בְּטוֹבוֹ הַגָּדוֹל גַּם לִי, עֲבָדוֹ,
מְקוֹם לְהִתְגַּדֵּר בּוֹ וּלְהַבִּיעַ תְּהִלָּה וְשִׁבְחָה לְאֱלִילִים, אֲשֶׁר סָמְכָה
יְמֵינִים אֶת צְבָאוֹתֵינוּ בַּמִּלְחָמָה... חוֹבְתָנוּ עִתָּה, קִדְּם כָּל,
לְהַבִּיא לְסִדְהֲרָטִי וּלְמִרְיֹמוֹרְטִי שְׁלָמֵי תוֹדָה עַל כָּל תְּגִמּוּלָם
עֲלֵינוּ. הִבּוּ אֲנָשֵׁי כּוֹזֵר וְנָשִׂיָהּ! לְכוּ וּגְלַכְהוּ אֵל חֲצַר מִקְדָּשׁ
סְדֵהֲרָטִי, שֵׁם הַמִּוִּבְחָוֹת עֲרוּכִים לְעוֹלָה וּלְזִבְחָה, וְהַכֵּל מוֹכֵן
לְתַפְּלָה. בְּשֵׁם הַמוֹשֵׁל הַגָּדוֹל!...”

בּוֹלָן הִגִּיעַ מַעַל הַבֵּימָה בְּשָׂרְבִיט הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּיָדוֹ תְּנוּעַת
אֵי-רְצוֹן. אֲחֵרֵי אֲשֶׁר בְּתוֹךְ תְּשׁוּאוֹת הַמוֹנֵי הַנְּאָסְפִים לֹא הִתְבּוֹנְנוּ
הָעַם אֵל תְּנוּעַת הַשָּׂרְבִיט, צִיָּה לְתַקַּע שְׂמֵי סַעֲסִים בְּכַתֵּי,
אוֹת לְנוֹאֵם, כִּי יִקְסִיק בְּדַבּוּרוֹ.

קמה דְמָמָה עֲמוּמָה. אַחֲרֶיהָ נִשְׁמָעָה הַמִּית תְּלוּנָה
תְּרִישִׁית. בְּאַחֲרוֹנָה עָלָה טַבֵּן עַל בְּמַת הַנּוֹאֲמִים. הִדְרַת
שִׁיבְתוֹ וְלִבְנַת תְּאֵרוֹ הִרְגִיעוּ אֶת הַרוּחֹת וְקוֹלוֹ הָעָרֵב כָּרָה
לוֹ אֵינֹן בֵּין הָעַם כְּרַנֵּעַ. הוּא אָחוֹ בְּיָדוֹ אֶת שְׂרָבִיט הַזֶּהָב
לְאוֹת, כִּי יִדְבֵר בְּשֵׁם הַמוֹשֵׁל וּבִמְקַדְתּוֹ.

”אֵל אֲנֹשִׁי כּוֹזֵר וְנִשְׁיָהּ! בּוֹלוֹ, גְּדִיב כָּל בְּגֵי חֶלְדָּה, מִלֵּא
אֶת פִּי לְהַגִּיד לָכֶם, כִּי אֵךְ מִשְׁנָה הִיָּה מֵאַת הַמִּשְׁנָה הַמְצִינִן
אִם חוֹשֵׁב הוּא לְקַרְא אֶתְכֶם בְּשֵׁם הַמוֹשֵׁל אֶל הָאֱלִילִים...“
עוֹד הַפַּעַם הִתְעוֹרְרָה תְּנוּעָה בְּעַם וְנִשְׁמָעָה הַמְלַת
מִתְלוֹנְנִים, וְשׁוֹב קְרָאוּ הַשׁוֹפְרוֹת לְמִנוּחָה.

”עַם כּוֹזֵר! בּוֹלוֹ נִשְׁבַּע בְּכָל הַקְּדוֹשׁ וְהִזְקֵר לְכָלֵנוּ לְחַג
אֶת הַנִּצְחֹן הַזֶּה לֹא בְּמִקְדָּשׁ הָאֱלִים, כִּי אִם בְּמִקְדָּשׁ הָאָמֶת.
כִּי תִשְׁאַלוּ: אֵיךְ מְקוֹם הַהֵיכָל הַזֶּה? אִזּוֹ נִשְׁיֵב לָכֶם: עֲדוֹן אֵין
אֲנַחְנוּ עֲצַמְנוּ יוֹדְעִים אֶת הַדְּבָר, אָבֵל אֲנוּ מְחַפְּשִׁים אַחֲרָיו...
זֶה יִרְחִים וְשָׂגִים שְׂפָרָאִים לוֹ לְמוֹשְׁלָנוּ הַגְּדוֹל בְּחִלּוּמֹת
הַזִּיּוֹנוֹת לִילָה אֶת הַדְּרֵךְ הַנְּכֹנֵה, שָׁבָה יְלֹנָה אֶל רְצוֹנוֹ הַטּוֹב
גַּם הַפְּעָשָׁה הַטּוֹב. בְּאַרְץ מְרָבִים לְסַפֵּר עַל דְּבַר הַחִלּוּמֹת
הָאֵלָה, אָבֵל רַק עִמָּה הַגִּיעָה שְׁעַת הָאָמֶת לְהַגְלוֹת... מַה
שְׁעוֹמֵד לְמַעַלָּה מִכָּל סֶפֶק, הוּא: לֹא הָאֱלִילִים נִתְּנוּ לָנוּ אֶת
הַנִּצְחֹן, יַעַן כִּי הַפַּעַם דְּחִינוּ אֶת עֲזָרְתָם בְּדַעַת וּבְהַכְרָה.
הָאֱלִילִים לֹא אֱלִילִינוּ הֵם, בְּיַד תּוֹקָה, בְּחֶרֶב וּבְחַגִּית הַטִּילוּ
אוֹתָם בְּגֵי מוֹסְקָה וְאַחֲרִים עַל אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוּמוֹנִים, וְלִכֵּן
אֵין אֲנַחְנוּ כְּפּוֹסִים לָהֶם לֹא עַל פִּי חוֹבַת מִשְׁמַעַת וְלֹא עַל
פִּי חוֹבַת תּוֹדָה...“

רַגְעִים אַחֲרַיִם שְׁרָרָה דוּמִיָּה עֲמָקָה: שָׁקַט לִפְנֵי הַפֶּסַח.
וְהַפֶּסַח בְּכָר נָתַן אוֹתוֹתָיו, הָעַם נִרְעָשׁ. הַמּוֹנֵי אַנְשִׁים רַבִּים
וְקִנְיָם וְצִעִירִים נֶאֱסָפוּ עַל יַד הַמִּשְׁנָה וַיִּקְרָאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל
לְאֱלִילִים. הַחִילִים עָמְדוּ עַל מְקוֹמָם מִסְּבִיב לְשָׂרֵיהֶם כְּנִטְוֵעִים
בְּמִסְמְרוֹת וּמִבְּלֵי הַגִּיד יַד וְרִגְלֵי.

”הִצָּבָא נִמְצָא כְּלוּ בְּגִידֵינוּ הַחֲזוֹקוֹת. אֵךְ גִּתָּן אוֹת וְהַמּוֹנֵי
הַפּוֹאֲנִים יִהְיוּ כְּלֹא הָיוּ”, לְחַשׁ אֶחָד הַשָּׂרִים בְּאַזְנֵי סְלִימֹן.
יִרְשׁ הַכֶּסֶף נָשָׂא אֶת עֵינָיו אֶל מוֹשֵׁב הַכְּבוֹד שֶׁל בּוֹלוֹן.
הַמִּצָּב הָיָה מִסְּכָן. גִּדְמָה, כִּי חַג הַנִּצְחָחוֹן יִהְיֶה לְחִנָּא. אֲבָל
שׁוֹב נִשְׁמַע קוֹלוֹ הָאֲדִיר שֶׁל טַבֵּן לְאַחַר שִׂיחָה קְלָה, שְׁתִּיחָה
לוֹ עִם הַמוֹשֵׁל, וְהַפֶּסַח קָם לְדִמְמָה.

”אֵין זוֹ מְסֻדָּתוֹ שֶׁל הַמוֹשֵׁל הַגָּדוֹל לְהַכְרִיחַ אֶת מִי שֶׁהוּא
לְעִשׂוֹת דְּבָר וְלֹא רוּחוֹ וְלִמְרוֹת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּלִבּוֹ. מִי
שֶׁמְרַגֵּשׁ בוֹ, כְּמִשְׁנָה הַנִּעְלָה, אֶת הַצֶּרֶךְ לְהִבְיֹא קֶרֶבֶן
לְסִידְהַרְטִי, יָבֵא וַיִּקְרִיב בְּאֵין מוֹחָה בְּיָדוֹ... אֲנַחְנוּ, הַמוֹשֵׁל,
סְלִימֹן וְרֵב חֲבָרֵי הַמוֹעֵצָה נִבְּא, לְאַחַר שֶׁתַּעֲשֶׂה הַשֶּׁמֶשׁ אֶת
מְהַלְכָה שְׁמוֹנָה פְּעָמִים, אֶל הַכֶּכֶר הַזֹּאת לְשִׁמְעַת אֶת הַנְּאוֹם,
אֲשֶׁר יֵשׂא קֶבֶל עִם אֶחָד מִחֲכָמֵי תוֹרַת אֱמוּנַת הָאֲחֻדוֹת
הָאֱלֹהִית, לְאַחַר שֶׁאֵךְ לִשְׂוֹא חִפְשָׁנוּ אֶת הָאֲמֵת בְּדַרְכֵי
קְרוֹבִים אַחֲרָיִם. אֶל חֲגִיגַת הַנִּצְחָחוֹן הַזֹּאת אֲנַחְנוּ מוֹסִינִים
אֶת כָּל אֵלֶּה שֵׁישׁ לָהֶם עֵינַיִם רוֹאוֹת וְאַזְנַיִם שׁוֹמְעוֹת וְאֲשֶׁר
חוֹשׁ הָאֲמֵת עוֹד לֹא פָּג בְּקֶרְבָּם...”

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה פָּעְלוּ אֶת פְּעֻלָּתָם. הַפֶּסַח נָח מוֹעֲפּוֹ,
וּבְיַחַד לְאַחַר שֶׁהִתְבּוֹנֵן הָעַם, כִּי מִדֵּי דְבַר טַבֵּן אֶת דְּבָרָיו

בְּגִנְסוֹ הַמוֹשֵׁל וַיִּוְרֹשׁ הַכֶּזֶא דְרָךְ תַּנּוּ אֶל הָאֲרָמוֹן. לְקוֹל
תַּפִּים וּמְצֻלְתִּים עָזְבוּ גְדוּדֵי הַחֲזִלִים אֶחָד אַחֶד אֶת הַכֶּפֶר.
אֲנָשִׁים מְתֵי מִסְפָּר נִשְׁאָרוּ עִם הַמָּגֵס וּמִלְקָמִין וַיַּחַד הִלְכוּ
אֵט וְדוֹמְקִים אֶל הַצַּר הַמִּסְגָּד לְמַנְבְּחוֹת הַקְּטָרֶת שֶׁל סִידֵה־רֶטִי.

מֵאַחֲרֵי גֵן אֲרָמוֹן הַמוֹשֵׁל חִפְתָּה נְחֻמָּה אֶל אִישָׁה, וְכֵּה
יָבֵל בְּרִחֲסֵדָאִי סוּף סוּף לְחַבֵּק אֶת אִשְׁתְּ בְּרִיתוֹ בְּזוֹרְעוֹתֶיהָ.
”לִפְנֵי גַסְיוֹן גְּדוֹל וְקִשָּׁה הַעֲמִדְתְּ אוֹתִי, בְּרִחֲסֵדָאִי!”
אָמְרָה נְחֻמָּה וְהִתְרַפַּק עָלֶיהָ. ”עֵינֵי כָלוּ לְבוֹאֶהָ. אָמְרוּ לִי, כִּי
עוֹמֵד אַתָּה לִימִין סְלִימָן וּמִסְפָּרִים נִפְלְאוֹת עַל פְּעֻלוֹתֶיהָ
בְּמִלְחָמָה, וְרַק עָלֵי לְהֵאָרִיךְ בְּכֹשֵׁי וּלְחֻכּוֹת.”

”לֹא יֵאָרְכוּ עוֹד הַיָּמִים, נְחֻמָּה; אֲנַחְנוּ הוֹלְכִים וְקָרְבִים
עִמָּה אֶל הַמִּסְפָּעַל הָאֲחֵרוֹן. הוֹלְכִים אֲנַחְנוּ, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ הַמַּפְכִּים
לְפָנֵינוּ, אֶל הַיָּבֵל אֱלֹהִים לְהוֹדוֹת וּלְשַׁבַּח לְמִי שֶׁהִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת
עִמָּנוּ. אַחֲרֵי כֵן אֲנִי שְׁלָהּ, וְשְׁלָהּ אֲשָׂאֵר לְעוֹלָם... אוֹלָם מַה
שָׁלוֹם בְּת־שׁוּעָה? אֵיךָ?”

”חֹלְלָה הִיא וַיּוֹשְׁבֶת בֵּיתָה, שָׁם הִיא מְצַפֶּה לְבִדְהָ לְכַנְיֶסֶת
הַמְּנַצְחִים...”

”אֲחֵר גִּלְהָ אֵלֶיהָ לְבַקְרָה.”

”לֹא, בְּרִחֲסֵדָאִי, לֹא הַיּוֹם. יִרְאֵתִי פֶן יַעֲכֹר מִרְאֵה
הַחֹלְלָה אֶת רוֹחֶהָ בְּיוֹם שִׁמְחַת חַגְגֵנוּ. אֵךְ הַגִּידָה נָא לִי,
יְקִירִי, הַאֵם לֹא נִפְגַּשְׁתָּה עִם כּוֹנְרִיּוֹס? הֲרִי אֵינְנוּ פֹה?”

”אֲנִי נִפְגַּשְׁתִּי וְלֹא נִפְגַּשְׁתִּי אִתּוֹ, הוּא פֹה וְגַם אֵינְנוּ
פֹה; צְרִיכִים אֲנַחְנוּ לְמַחֲוֹת אֶת כּוֹנְרִיּוֹס מִזְכְּרוֹנֵנוּ...”

”בחירות תדבר, חביבי. האם היה, אמנם, לחשד על
מה לקמך?”

”אל תדברי לא על דבר חשד ולא על אדות כונריוס.
איש בשם כזה אין...”
”בת-שוע עגיה!...”

”אם מחכה היא לכונריוס שלה, וזהי סבת מתלתה, אז
תרפא מחליה בשמעה ובהודע לה, כי השם הזה אינו אלא
מקסם שוא, חלום שהתעופף לקלתי שוב עוד... היא תשוב
לאיתנה ולרחם בינתה.”

”האינה רוצה לדבר בלשון יותר ברורה עם אשתך,
תברתך בחיך?”

”אין אני יכל עדיו, עדיו אסיר שבועה אנכי, אבל עוד
מעט והיא עצמה תדבר בעדי. אבל השומעת את, נחמה,
את קול הששון והזמרה? אלה הם אנשי, הם מסתדרים
בפעם האחרונה במערכה טרם לכתם להוציא לחמשי מן
המצודה את אבותינו כדי להוליכם בתהלוכת נצחון דרך עיר
היהודים אל בית הקנסת. אל לי לעזוב את חברי הנאמנים
במפעל האחרון הזה לבדם. הוי שלום, נחמה, חבי לבואי
עד לפנות ערב!...”

רגל ישנה עברו החסדאים בשרי, בשמם מלזים כמשמר
של כבוד בשיר וזמרה את הרב רבי יצחק סנגורי ורבי עמרם
ההולכים בתוך הלך וירד מעל הנגדה. סבתי הכתרים הביעו
למתהוה ברבת שלום ורעות במחיות פנים וזריקת פרחים.
רבים מהם גלו אל התהלוכה. במבוא עיר היהודים התגוססו

על שצרי כבוד מקשטים פרחים פתבות של ברכות שלום לקוחות מכתבי הקדש. בבית הנקסת גבר יקותיאל החזן תולים להשמיע לכבוד היום את מיטב מנגינותיו. מקומות הכבוד של הרב ורבי עמרם היו מקשטים ירק דשא רצנו כל הסנורות הדלקו ומקהלת משוררים שרו שירי דוד. כאשר בשמעו צלצלי השיר הבבלי „הי' רעי“, שהביא אתו ברחסדאי לפניו מספועו ואשהמתיק לחסדאים סרירות הרבה רגעי עצב נצער בלילות נדודיהם, כמו חרד הבית לקולם ודמעות רותחות הרטיבו את הפנים הנקשים מרוחות זנועות.

אז עלה הרב סגנורי במעלות אל ארון הקדש ונתפלל תפלת תודה קצרה ויבע בפה לשבי המלחמה. „בתלמוד — אמר — מדבר קשה בשלשה אנשים, והם: אליעזר עבד אברהם, שאול המלך ויפתח הנלעד, שבטחו במקרה העז ועל ידי כך תעמידו בסכנה את אחרים, אבל השנים הראשונים הצליחו בפעלם והצלחתם זו שמשה להם התנצלות. אתם, אחי הצעירים והתבובים, לא שאלתם איש ועל דעת עצמכם עשיתם מעשה, שהיה בו משום סכנה גדולה. האל המזב הפך את הדבר למזכה. לפיכך לא לתוכחה אתם ראויים, פי אם לתודה ולתהלה, ובמעשי גבורתכם עשיתם לכם שם עולם, אשר לא יכרת. עתה, לאחר שאשרתם למלא יפה את מלאכותכם הקשה, לכו לכם לבתיכם, הסירו מעליכם את מעיל הצבא, הניחו מידכם את הנשק ושובו והיו את אשר הייתם עד כה: בנים לאבותיכם, אנשים לנשיכם ותלמידי תלמידי יושבים ועוסקים בתורה. הי' יברך אתכם בשלום!“

”אמן!” ענה כל הנקהל אשר במקום הקדוש פה אחד.
”אלהים וברך את ברכתך!” קרא האחד, וכל הנאמנים
הריעו אמרו בקול: ”אמן!”
בברכה אחרונה זו נגמרה תפילה ואמה יחד סלאכותם
של החסידים.

כ

בת־שוע קבלה את ב־רחסדאי מתוך דממה ובעינים קרות
 ושואלות. רק סלה אחת עלתה על שפתייה: „אנהו?”
 „הוא איננו ולא היה מעולם.”

„אבל הוא יהיה!” קראה החולה ברנש.
 „גרשי נא, בת־שוע, את מקסם הדמיון הזה מתוך לכבוד;
 וְסִלְחָמָה כְּלָתָהּ, וְאַנְחֵנוּ כְּלָנוּ צְרִיכִים עִתָּה לְהַקִּיץ לְחַיֵּי
 שָׁבֵל וְעִבּוּדָה.”

„יקיצה, אור פאור שמש בקר בשערי סורח...” הוסיף
 הדמיון לשלם בה.

„בת־שוע,” גסה ב־רחסדאי שוב, „הלא עוד תזכרי את
 יום שובי מבבל, בשקבלת את פני מתוך חבה וצחוק עליו
 ותשתוקקי לדעת את פרטי מסעי ואת כל הקורות אותי בדרך.
 האם אין מארעות חיי במלחמה במתנה סלימן נוגעים כל
 כך אל לבך?”

בת־שוע התעמקה במחשבותיה. בנראיה, חדרו דברי
בר־חסדאי דרך הריץ צר של תאי מוחה הסגורים ועוררו
בו לאט לאט את ההכרה הנרדמת.

„היית, בר־חסדאי, בפלחמה, ואני חייתי את חיי הפלחמה
מתחלתם ועד סופם פה בקצה החלון יחד עם... אני ראיתי
אותך על צדו...“

„על צד מי?...“

בתפוזן משמים ובקנש של פחד הבית בר־חסדאי אל
בני החולה הלוחמת.

„איהו?“ קראה בקול רועד ונתקק מתוך דמע.

„המבוננת את לכונריוס?“

„אני מתבוננת אליו...“

„הלא כבר אמרתי לך, פי השם תזה און ולא היה מעולם.“
„הים, בר־חסדאי!“ אמרה העלמה בשפה רפה בפרשה
אליו בפיה פמתחננת. „האינה רואה אותו, את גחל הקרים
בשהוא מתפרץ ובא הלום? אל תפרע אותו מפרוצת...
הענן מתפור... שמש זורחת, קרנים בוערות... ששש...
הוא רוסו מעל הרמה... סנבו!...“

„עלמה עניה! ישלח נא רופא החולים געה לבשרך וישכין

אור ברותך.“ הובב בר־חסדאי בלחש בהסדרו מעליה.

בחוצ על יד חלון בת־שוע במעט שנתקל במכיר, אשר
כראותו אותו נחפו ללכת, אבל בר־חסדאי עצר בו.

„הנה נוסה מפני, מכיר, ואינה רוצה להנפמן אתי. האם
עשיתי לך רעה מעורו?“

שרוי אני בנהוי; אינך רשאי, ברחסדאי, לגעת בנדי
וגם לקרא אותי בשמי”.

”מה, אפוא, הנה לך, מכיר? האינך רוצה לשפך את
שיחך לפני רעה? ראה, צדון אני קורא אותך בשם סתוך
לבוב בקדם”.

”האינך יודע, פי חושבים אותי לבוגד?”

”מה שאינך בפעל? הלא יתברר תדבר. הגידה נא לי
את אשר עם לבך. מה סגמת תורתך החדשה ולאן
פניך מועדות?”

”האם חדשה היא לך תורת משה הישנה, אשר אני
ורבים אתי היום בבבל, בקרים ובירושלים, שבנו מצאנו
אותה בתוך הקוצים ותפרקנים של הלכות התלמוד?”

”הפבר הרחקת כל פה ללכת, מכיר? ואני השבתי, פי
עשו לך עול ועל לא דבר הוציאו את דינך לחזקה”.

”מעולם לא חקיתי פי אתה תיטיב מאחרים להבין
להגיגי”, אמר מכיר במרירות, “הן מימינו לא הבינונו איש
את רעהו. אף על פי כן יש לי אליך שאלה: הנה לי
לפה לסגגורי; אני עצמי איני רשאי עוד להפגם אליו”.

”רשאי אתה אם בא תבא אליו בלב מלא חרטה. הלא
יודע אתה, פי סגגורי הוא בעל גפש יקרה, ואינך זקוק למליץ”.

”אבל אני אינני בא אליו כמזדה ועזוב”.

”ומה לך אצל הרב?”

”רוצה אני רק להעירו, פי יאחו בדרך תבגות”.

”אמה תעיר אותו לאחו בדרך תבגה?”

„בן. בעזר שמונת ימים יתנה הופוח הגלוי הגדול לפני המושל ויועציו. סגנורי ירים על גם את תורת היהדות, הוא יבסס את יסודיה ועקריה וימליץ עליהם קבל עם. כיצד הוא אומר לעשות את הדבר?“

„כאשר תורינה אותו חכמתו והכרת קדשו.“

„בלומר: לפי עקרי הלכות המלמד. היודעים אתם, פי לוכוח זה עתידות להיות תוצאות גדולות ונשגבות? החושבים אתם באמת, פי הכוזרים בכל היותם אנשים פשוטים ותמימים, ימצאו טעם וחפץ בתורת בעלי המלמד?“

„ומה רצונך אמה?“

„רוצה אני, פי לא יעלה בתהו כל העמל, ועל פן אני מבקש מאת סגנורי ומשביע אותו פי יצמצם את דברי נאומי רק בגבולות הדברים האמורים בספר תורת משה בלי לעקם את הכתובים ולגלות בהם פנים אחרים.“

„הרוצה אמה, פי נמליץ על תורת הקראים שלך?“
„קרא לדבר כאשר עם לבך. אבל בענין שלךפנינו דרוש גם לחפצכם אתם להשמע לפקדת השכל ולבלתי אבד את הפל בידים...“

„שמע נא, מכיר! אין אנחנו יודעים תצאי אמתות, ולכן נגו על השלם. גם אין אנו מכירים שום זרמים בגבולות תתורה. מי שאינו הולך איתנו בכל, הוא כלו נגדנו. תורת החדוקיות תעורר אצלנו רק אותם רגשות ההתנגדות והמחאה שעוררו עליהם בשעתם יוצריה הראשונים צדוק וביתום.“

”אך משנה הוא לקרא אותנו בשם צדוקים. לאלה
היו מטרות מדיניות, ונאנהגו רוצים רק לשוב אל האמת
המקורית.”

”אמת זו סגורה לפניכם, והמפתח לא בידכם הוא. אולם
בבר הכפרנו מלים יותר מדי... האומר אתה להמשיך את
הכפורה פה לעיני הרב?”

”לא, אני עולה לירושלים עיר הקדש, אשר שם תשתפך
התורה על ידי ענן אל העולם כולו בטהרה העתיקה. אני
הולך לשם עם בתשוע או בלעדיה — אבל לא אהו סכאן
עד אשר אם מלאתי פה את העודתי...”
”ומה אתה אומר עוד לעשות?”

”ידעתי מראש, כי לא תכבימו להצעתני, ועל פן קבלתי
עלי את הדבר על אחריותי עצמי. בלי טבעת הפניקה אין
לי הרשאת לבא לפני המושל, וגם אסרום, גם בכפי ובלשון
מנעו ממני את עזרתם בדבר. יורש הכסא סלימן, אשר
דרכו להטות און קשבת לכל הפונים אליו, אינו רוצה אף
הוא, למרות כל הפצרותי, לתתי להתנאב לסניו. הגה פי
כן השבלתם לקומם נגדי את העולם כולו... אבל אני לא
אנוה ולא אשקט עד אשר אפלים גתיב לאמת גם פה,
ואז אצא בחשאי סכאן עם בתשוע או בלעדיה...”

סמוך עקשנות וסרירות מרבה הפנה מכיר את שכמו ללכת.
”מכיר אמלל, גם רוחך תועה בה. ישלח לך רופא
החולים מזור והאיר את בינתך”. כך התפלל אחריו בר
הסדאי תרש.

כא

שְׁמוֹנֵת יָמִים עָבְרוּ עַל תּוֹשְׁבֵי הַבֵּיָרָה הַכּוֹזְרִית מִתּוֹךְ
צְפִית רֵעַד וְגִיל. בְּאוֹר הַרְגָּשָׁה כְּעֵין תְּקִיסָה כְּבֵדָה. עַל
הַעִיר חוֹפֵף כְּהוֹד קִרְשֵׁת פְּלֵה, הַמְתְּכּוֹנֶנֶת אֶל יוֹמָה הַגְּדוֹל.
כָּל הַמְּפִלְגוֹת הַכִּינוּ אֶת עֲצָמָן לִקְרֹאת הַיּוֹם, אִשָּׁה אִשָּׁה
עַל פִּי דְרָכָה. הַכְּהֻנִּים, גַּתְמָכִים מֵאֵת הַמְשָׁנָה הַמְנַס וְסִיעָהּ,
קָרְאוּ אֶת הָעַם אֶל בְּתֵי הַמְּסַנֶּד. רַק מִתִּי מִסְפָּר שְׁמַעוּ לְקוֹל
הַקּוֹרָא. מֵאֵת הַחִילִים הַלּוֹחֲמִים, מִבְּנֵי הַנְּעוּרִים וְחֲשׂוֹבֵי
הַצְּבוּר לֹא גִלְוָה אֲלֵיהֶם אִישׁ, מִן הַצַּד הַשְּׂנִי הוֹדִיעוּ צִירִים
שְׁלוּחִים מִבְּנֵי מַפְלַגְתּוֹ שֶׁל טַבּוֹן, אֲשֶׁר שָׁקְדוּ עַל תְּקִנַּת הַשְּׂכַלֶּת
הַעֵב, אֶת מַסְפַּלַּת הָאֵלִילִים וַיִּתְאַרוּ בְּשִׁלְל צְבָעִים בְּהִירִים אֶת
חֲזִיוֹנוֹת הַלֵּיל שֶׁל הַמוֹשֵׁל, אֲשֶׁר שָׁמְשׁוּ צוֹ מְפֹרָזִים אֶל הַשְּׁלִיט
וְהָעַם לִשְׂאֵף אֶל הַכֶּרֶת הָאֲמֵת הַטְּהוֹרָה. יוֹתֵר מִכָּל גֵּאֲסָפוֹ
לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבָרֵי הַצִּירִים הָאֵלֶּה הַתִּילִים הַשְּׂבִים מִשְׁדָּה
הַמְּעַרְכָּה, אֲשֶׁר מִתְעַנְּגִים עַל רֵב שְׁלָלָם מֵלֹאז אֶת הַרְחוּבוֹת
וַיִּרְיעוּ תְרוּעַת שְׂמִחָה לִקְרֹאת הַקִּנְיָן הַחֲדָשׁ הַבְּלִתִּי יְדוּעַ,
שֶׁבְּדָשׁוֹ בְּמִלְחָמָה לְמוֹצֵת הָעַם.

תרועות השמחה של החילים התחדשו מרגע לרגע ביתר
תקף בקריאה: „יחי יורש הכסא הנעלה, סלימו!“

ערביים שבויי מלחמה התערכו בין ההמונים
ברחובות. כארח השבויים עברו בחוצות העיר מחסרי נשק
ובגלוי הראש, אבל בדרך תרות גמורה. בולן היה הראשון אשר
בטל את הסנהג העתיק של ימי מלחמה למפר את השבויים
בשוק ממקרת עבד ולהביא את כסף הפדיון אל אוצר הממלכה.
גם גורלם של אלו היה תלוי בפעיה הפכרעת הגדולה.
תגועה עמקה התעוררה בעם, אשר הרגישו בה גם
הבוערים ונתחשפים. גרמה היה, כי עוד מעט ובאחד מקצות
האפק יפתח רקיע השמים ואור חדש ישתפק בעולם.
וסוף סוף הופיע היום בנגה אור יקרות, אשר לא ראתה
בלגר כמותו מימיה.

הנאום הגלוי נועד ליום הקתר של בולן, שהיה עם
בוזר חוגג אותו שנה שנה ברב פאר. זה היה היום העשירי
באב. ביום שלפניו היו תושבי עיר היהודים שרויים בתענית
ויבכו יושבים לארץ את חרבן עיר הקדש. היום היה יום
נעים ובהיר בשחקים, וכמו חפץ לשפק זהב אורו על כל
גרון חשכה ולהצמיח בשרביט קסמו מכל חרבה חיים חדשים.
סנגורי היה מצמצם כלו בתוך עצמו ומתיחד עם נשמתו.
בדממת הלילות הרבה לקרא ולשנות ולהגות בספרים ראשונים
ואחרונים, מתוכם חדר אל רוח העתים והזמנים החולפים
והודין כל צרפו למלחמה הגלויה...

בבקר היום הגדול הזה שלח סלימן לקרא אליו את בר-חסדאי. הוא קבל אותו בתזכחה קלה:

„אתה נוטה מפני ומשתמט ממני, עד שקמעט מכרח אני להביאך אלי בחזקה כדי לדבר עִמָּךָ. האם כל כך קשה לך, בר-חסדאי, לשמר את ברית האמון והידידות, שגשבת לכוזריוס, גם ביחוסך לסלימן?“

„כן הוא, אמנם... אמון — בן, והיום עוד יותר מקדם. אבל איך אערב את לבבי לקרא ידך למי שעתיד להיות יורש הנפסא ושליט הארץ? הוא יהיה לנו ידך בשעה שנגזק אליו, כמו שיהיה ידך לכל החלשים ולכל דבר טוב וישר.“

„בגאונה לא תדע הפגע והיטיב דרכך“, התאונן סלימן. „אולם זה שעתיד להיות שליט הכוזרים עוד סרם יושב על כסאו, וכשיבא היום, אפשר שעד אז יתכונן כפסא מלכות כוזר באפון, שאמה, בר-חסדאי, לא תרגיש את עצמך ביחס אליו כל כך זר ורחוק...“

„בינתיים“, אמר בר-חסדאי, „יהיה טוב ויפה אם בן המושל הגדול והנהדר ישים קץ למשחק. צריך שתנתן לי היכלת לבטל ולהעביר מן העולם את אנדת כוזריוס, שהתעתה את הלבבות בתוך השכנה. אני רואה לנכון לבקש ממך בכל לשון של בקשה, כי תנקני משבועתי למען אוכל להודיע גלוי לכל מי הוא כוזריוס המזור. השם הזה נחרת עמק עמק בלבה ובמחה של עלמה אמללה, ובו כל מענייה בחלום ובקהיץ. צריכים אנחנו לבטל את השם הזה, שנתרוקן מתוכו, כדי שתשוב האמללה לאיתנה...“

”הַמְדַבֵּר אֵתָהּ עַל אֲדוֹת בַּת־שׁוּעִי?”

”בוֹ; חוֹבְתִי לְהַגִּיד לָךְ, כִּי אֵלֶיךָ הִתְכַּנַּנְתִּי. הֵעֲלַמְתָּ
גִּתְקָסָה מִמְקַסֵּם שְׂוֹא, מִשָּׁם, שֶׁהִיא רוֹאָה בּוֹ אֲנוּשׁ בְּעַרְבָּה.
אוּלָּם אֵין בְּנוֹת־יִשְׂרָאֵל מִגַּשָּׂאוֹת אֶת גַּפְשָׁן לְכַסּוֹ וּלְעַטְרַת
מְלוּכָה. הַצַּעִיף הַמְכַסֶּה אֶת כּוֹנְרִיזוֹם צְרִיף שִׁיוֹסֵר, לְמַעַן
בַּת־שׁוּעִי...”

”לַעֲת עֵתָה אֵין זֶה אֶפְשָׁר עֲדוֹן, הַשָּׁעָה הַמְכַרְעַת קְרוּבָה
לְבַא גַּם בְּעַנְיָן זֶה...” אָמַר סְלִימֹן בְּקֶצֶרֶת.
”כִּי אִזּוֹ יוֹאִיל גָּא כּוֹנְרִיזוֹם לְשׁוֹב וּלְהַכְנִים אֵלֶיךָ, כּוֹנְרִיזוֹם
הַיָּשׁוּן, שְׁמִלְפָנִים, רַק פַּעַם אַחַת, כִּי הֵעֲלוּבָה הוֹלְכַת וּגְמַקָּה
כִּיגוּנָה וּכְיִסוּרֵי גַעְגּוּעִיָּה...”

”אֵין אֲנִי רִשְׁאֵי עֲדוֹן לְרֹאוֹת אֶת בַּת־שׁוּעִי, רַק עֲדוֹן;
בַּל תִּשְׁאֲלֵנִי מַדּוּעַ? עוֹד מַעַט וְיִדְעֶתָ.”

בְּרִחְסֵדָאֵי הַזְדַּקָּף, קוֹלוֹ נֶעַד מִסַּעֲרַת רוּחַ, אֲבָל הוּא
הַבְּלִיג עַל רִגְשׁוֹתָיו וְיִדְבֵּר סָרָה:
”הִנֵּה, חֲסֵר הַשָּׁם, לֹא עָשָׂה דָבָר, שִׁינְצֵרְדֵךְ יוֹרֵשׁ הַכַּסָּא
לְתַקְנֹו. כּוֹנְרִיזוֹם יָדַע בְּכָל עֵת לְשָׁמֵר עַל מְנוּחַת גַּפְשׁוֹ, כִּי
הַכִּיר אֶת הָאֲחֵרִיוֹת הַמְּטַלְת עֲלָיו לְפָנָי שָׁמוּ הַנְּכֹוֹן, לְפָנָי
מַעֲמָדוֹ וְעִתִּידוֹתָיו. אֲבָל הֵעֲלַמְתָּ לֹא יָדַעְתָּ אֶת הַדְּבָר וּתְלֵךְ
שָׁבִי לְפָנָי רָגַשׁ לֹא מוֹב, עֵתָה תֹאכַל פְּרִיז וְאֵין אִישׁ יִכַּל
וְרוּצָה לְהוֹשִׁיעָה.”

סְלִימֹן גִּזְדַּעַע זְעוּעַ קַל עַל מוֹשְׁבּוֹ וַיִּסַּב אֶת פָּנָיו.
”לֹא צְדָקָתָ בְּנוֹנַע אֵלַי, כְּמוֹ אִזּוֹ, בַּשָּׁעַת הַהִתְנַפְלוֹת. אֲבָל
חַבָּה גָא, בְּרִחְסֵדָאֵי; אֲנַחְנוּ רְגַלְנוּ צְרִיכִים לְחַפּוֹת וּלְהַאָרִיף

נִמְשָׁנוּ, גַּם בַּת־שׁוּעַ... גַּם אֲנִי חוֹבְתִי לְשֵׂאת וּלְסַבֵּל אֶת
הָעוֹן אֲשֶׁר יִמְפְּלוּ עָלַי בְּעוֹד צְדָקְתִי לִנְגֹד עֵינַי. הִבֵּה נַחֲמֶה
עַד הַשָּׁעָה הַמְכַרְעֶת, הַמְשִׁמְשֶׁת וּבָאָה...”

הַכֶּכֶר הַגְּדוֹלָה וְהַמְרַבֶּעֶת, הִיא כִּפּוּר סִדְהָרְטִי, הַיְתָה
מִקַּפֵּת לַפֶּאֶת מְעַרְב רֶכְסִי גְבֻעוֹת בְּדַמוֹת חֲצִי גֶרֶן עֲגָלָה.
שֶׁם נִעְרְכוּ הַבְּמוֹת שֶׁעֲלֵיהֶן נֶאֱסָפוּ הַקְּרוֹאִים וְהָאֲנָשִׁים מִתּוֹךְ
הַקְּהֵל. בִּינֵיהֶם נִמְצְאוּ כָּל נוֹשְׂאֵי מִשְׁרָה בַּמְּמַלְכָה וְכָל מִי
שֵׁישׁ לוֹ אִיזוֹ שְׂיִכוֹת אֶל מוֹסְדוֹת הַשְּׁלָמוֹן וְהַצְּבוּרָה. בְּסִפְת
כְּבוֹד, שֶׁנִּמְצְאָה בְּצַד הַשְּׁנַי גֶּנֶן הָאֲרָמִזוֹן, יָשְׁבוּ חֲכָמֵי הַמוֹעֵצָה
הָעֲלִיוֹנָה, גְּדוֹלֵי בְּעָלֵי הַמְּסַחֵר וְהַתַּעֲשִׂיָּה, בָּאֵי כַח הַמְּעַמְדוֹת
וְחֻשׁוֹבֵי הָעַם, וּבְרֵאשֵׁם, עַל כִּפּוּר הַזָּהָב שָׁלוֹ, הַמוֹשֵׁל בּוֹלֵן;
לִימִינוֹ יָשַׁב סְלִימוֹן הַמְּנַגֵּחַ; הַכִּפּוּר מִשְׁמַאלוֹ, כִּסְאוֹ שֶׁל הַמְּשַׁנֶּה
הַמִּנִּים, גִּשְׂאָר פְּנוּי.

בֵּין הַבְּמוֹת וְסִפְת הַכְּבוֹד נֶאֱסָפוּ הַמּוֹנֵי הָעַם, וְגִדּוֹד רַחֲבִים
עֲצָר בְּעַד הַלַּחֲץ וְהַדְּחָק וְשִׁמְרַת עַל הַמְּנוּחָה וְהַסְּדֵר.
הַרְבֵּ סַגְנוֹרֵי בָּא בְּלוֹיֹת שְׂרֵי הַמוֹשֵׁל מִמְּבוֹא הַנֶּזֶן. הוּא בָּא
לְבוֹשׁ מְעִיל מְשִׁי לָכֵן וְחַגוֹר אֲבִנִים וְהֵב, כְּבִימֵי מוֹעֵד וְחָג.
בְּמִרוּצַת הָעַת כְּבָר וְרָקָה שִׁיבָה בְּשַׁעַר רֵאשׁוֹ וּזְקִנּוֹ, אֲבָל עַל
סָנְיוֹ הַיְתָה שְׂפוּכָה רַעֲנָנוֹת נֶעֱרָה. הוּא עָלָה עַל הַבְּמָה, שֶׁפָּנּוּ
בְּשִׁבְלוֹ וְשִׁיכַל לַרְאוֹת מִעֲלֵיהָ גִבְחוֹ מִימִין אֶת פְּנֵי הַמוֹשֵׁל
וְלַהֲסִב אֶת מְבִטּוֹ וְאֶת קוֹלוֹ אֶל הָעַם, אֲשֶׁר עַל הַבְּמוֹת.
לְעִבְרֵי בְּמַת הַנּוֹאֵם יָשְׁבוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים עַל כִּסְאוֹת גְּדוֹלִים
וּבִידֵיהֶם קָסֶת הַפּוֹסֵפֶר וְקַלָּף, כְּדֵי לְכַתֵּב בְּסִפְרָא אֶת הַשְּׂאֵלוֹת

וְאֵת הַתְּשׁוּבוֹת, אֵת הַנְּאוּם וְאֵת הַתְּשׁוּבוֹת עָלָיו. מִה נִרְעַשׁ
לֵב סַנְגָּוְרִי מִשְׁמַחָה בְּאֲשֶׁר הִפִּיר בְּסוֹפְרִים הַיּוֹשְׁבִים לְרַגְלָיו
אֵת בְּסָפֵי וְאֵת בִּלְשׁוֹ.

עֲבָרָה שְׁעָה אַרְבָּעָה עַד אֲשֶׁר עָלְתָה בְיָדֵי טַבֵּן לְהַשְׁקִיט אֶת
הַקֶּהֱל בְּתוֹךְ תְּשׁוּבוֹת הָעָם הַרְבִּי. בְּתוֹךְ הַמְּקוֹם הַקְּדוּם שֶׁלִּפְנֵי
הַסֶּפֶה, שֶׁהָיָה מְקַף כֻּלּוֹ חִילִים, נִשְׁמְעוּ דְבָרָיו בְּרוּרִים וְנִכְחִים
לַמַּבִּין מִלֵּה בְּמֵלֶה, וּמִשָּׁם נִמְסְרוּ הַלְּאָה אֶל תּוֹךְ הַהַמּוֹנִים
הַגְּדוֹלִים.

„אֲנִשִּׁי כוֹנֵן וְנִשְׁיָהּ!“ קָרָא, „הַמּוֹשֵׁל בְּחֶסֶד הַגְּדוֹל
הַעֲמִידֵנִי בְּמְקוֹם הַזֶּה לְדַבֵּר הַיּוֹם תַּחַת הַמִּנֵּס הַנֶּעֱדָר בְּשֵׁם
הַשְּׁלִיט הָעֶלְיוֹן. אַתֶּם יוֹדְעִים כָּלְכֶם בְּשָׁבִיל מִה נֶאֱסַפְתֶּם
הַפַּעַם הַלּוֹם. מִן הַשָּׁמַיִם מְנַהֲלִים אֶת בּוֹלֵן, שֶׁהוּא לָנוּ אָב
וּבְטָרוֹן, אֶל דְּרָךְ הָאֱמֶת. הַרְבֵּה דְבָרֵי אֱמֶת וְשֶׁקֶר מְסֻפְּרִים
בְּאֶרֶץ עַל אֲדוּת מְרֵאוֹת הַלְּיָלָה שָׁלוֹ. מִה שֵׁשׁ בָּהֶם מִן
הָאֱמֶת הוּא, כִּי מִשְׁבָּחִים אֵת רְצוֹנֵנוּ אֶכָּל מְנַגִּים אֵת
פְּעֻלוֹ. אוּלַּם אֵיךְ אֶפְּעֵל הַטּוֹב, אֵיךְ הַדְּרָךְ אֶל
הָאֱמֶת? הָאֱלִים, אֲשֶׁר אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוּמוֹנִים לֹא יָדְעוּ אוֹתָם,
אֵינָם יוֹדְעִים לְהַגִּיד לָנוּ עַל זֶה דְבָר. חֲקַרְנוּ וְדַרְשָׁנוּ אֵת
הַדְּבָר מִחֲכָמֵי אֶתּוֹנָא וְרוּמֵי, אַחֲרַי אֵת פִּתְחֵי דַת נְצֻרַת וּלְבַסּוֹף
אֵת קְדוּשֵׁי טְרִינָה וּמְקָה; הֵם גִּלְחָמוּ יַחַד — לְשֵׁם דְּבָרִים —
וְאֵת דְּרִישׁוֹתֵנוּ לֹא סִפְּקוּ. הָרִי לְפָנֶיכֶם כְּאִן דְּבָרֵי הַדִּין
וְהַחֲשָׁבוֹן...“

וּטַבֵּן קָרָא מֵעַל לִוַח גְּדוֹל אֵת הַרְשׁוּם בּוֹ עַל דְּבַר תְּשׁוּבוֹתָה
עִם הַכֹּהֵן יוֹהָנָן וְהַמְּשַׁלְטֵי אֶלְכָזִי.

„שניהם הספימו יחד“, המשיך טבן, „כי ישנה אמונה
 אחת, היא תורת משה, שלקדשתה אין חקר ואמיתה אין
 להוסיף עליה ולגרע ממנה. לפיכך, כדי להגיע אל האמת
 שמענו באחרונה גם את אשר בפי בא כח האמונה הזאת...“
 „בִּרְכָה לְרֹאשׁ הַמוֹשֵׁל וְלִסְלִימֹן!“ קראו חכמי המועצה
 והמילים, וקריאתם מצאה לה הד חזק בתוך ההמונים, אשר
 רק שצרו בנפשם את הנעשה על הבמה, אף כי שמע לא
 שמעו את עצם הדברים.

„אנחנו כבר שמענו אותו מדבר, והיום תשמעו גם אתם
 מסיו את הדברים ובחנתם אותם. על דבר השאלות, אשר
 עלינו להציע לפני הרב, תכם היהודים, התיעצנו קדם בשיבת
 המועצה שלנו. את תשובותיו נשים בקצרה ובבהירות מרבה
 לפני האזרים והחכמים הנמצאים כאן, והם ישובו יתפכו בהן,
 איש איש לפי המקצע שהוא סמחה לו, ויוציאו את משפטם
 עליהן. את הנאומים חלקנו לתמשה ימים, ושבע מפסיק
 בין נאום לנאום. במשך שבועות התפסקה האלה ירצו
 אנשים חכמים בעלי לשון בולקי העיר השונים על דבר מכן
 הנאומים האלה גם לפני המוני העם ויסקירו להם את
 הדברים הספר נוח וקל.

לאחר התפסקה קטנה שבה נסקרו דברי טבן להמונים
 הרחבים, שבו רבים מן העם לביתם בשיר וקול זמרה. גם
 החילות עזבו את מקומם ויתפזרו לבתיהם. ההמון נמוג
 וילך. על הבמה נשארו מלבד בולן, סלימן וחברי המועצה
 העליונה, גם כמאה איש מן שובי אנשי הרוח.

בשורה הראשונה של הקרואים אפשר תיה לראות גם
את אסריוס, רופא תצר המלכות.

סגנורי עמד על הבמה וראשו מטה מעל הכרוב כלפי
הנאטפים. עור פניו קרן בפשי הלכן של מעיל החג שלו.
לאחר שאלות מקדמות אחדות, שענה עליהן סגנורי בקצרה
ולעצם הענין, הניעה שעתו לדבר על מציאות אלהים ועל
בחרו לו את ישראל מכל העמים.

בדברים קצרים וברורים התחיל סגנורי לדבר על אבות
ישראל הקדמונים ותליפות העתים והזמנים שעברו עליהם, ועל
היות בית יעקב לעם תחת סבלות מצרים. מזה עבר לדבר
על פרטי האותות והמופתים הקשורים ביציאת בני ישראל
לחפשי מצרים ולכתם במדבר, ויקרא בשם אחד אחד את
הנביאים ממשוה עד האחרון שבאחרונים, אשר הטיפו את
לקחם על הפרת אלהי האמת היחיד והמיחד.

בפניהם המאבנות של השומעים לא נראתה כל תנועה,
המושל לחש דבר מה באוני טבו, והלה אמר:

”חכם היהודים! גם בזמן גם אנתנו כלנו שומעי נאומך
תמהים לראות, פי בהבדל מכל הפילוסופים מפיצי דעת
אלהים אינה תומך את עקרי דברך במעשה בראשית
ובהולדות השבע. אתה מדבר על דברים שנגמרו רק לכם,
ושאם נכונים הם באמת, הם עושים את תורתכם לתורת
ישראל, שאין אנתנו וכל יתר עמי הגבר וכלים לקחת בה
חלק. לו דברת ביצורי השבע הסוככים אותנו, ואותם
הקמת לה לעדים על מציאות אלהים אלהיך, כי אז היו

מוצאים להם דברי העדים הללו הר יותר גמרץ בלבנו.
בהיות בהם היסוד הכללי והמשותף לכלנו מרבה על היסוד
המפריד בינינו...”

”אל ההשגות האלה הייתי מוכן מראש”, ענה סגנורי
בחם, ”אבל בכונה העמדתי בפתיח דברי למעלה, מפל מה
שנגנבם בדרך האמונה וההשערה והמסקנה ההגיונית, את זה
שאנו יודעים. אני איני סומך את עצמי על העולם,
על הבריאה והתפתחות צאצאי השבע, וען פי הללו
אינם אלא עדים אלמים, המדברים רק מה ששמים בפיהם.
הן לא היו צדון מעולם שני פילוסופים, שבאו בתקף ראיות
שוות אל מסקנות שוות... העולם והטבע הם ספרים,
שבהם כל דף היורה סתומה, שלא יתכן למסר את פתרונה
לרות האדם, המחפש לפעמים בדרך שקר. לפיכך נסמכתי
על עבדות וטעשים, אשר שש מאות אלף עינים ואזנים
משמשות להם ערבה, ושמסרו בפני אנשים חיים מדור לדור.
ואולם מה שנוגע ליתרון שלנו בתור עם סגלה, הלא הוא
התעודה שעלתה בחלקנו להפיץ בין בני האדם דעת
האלהים והעולם ולהיות בזה אור לגוים”.

לתשובה על השאלה: מתי נברא העולם? — השתמש
סגנורי במה שמספר בספר בראשית וספר את הדורות מאדם
ועד נח ומנה ועד אברהם וממנו עד משה; אחר סקר סקירה
הסטורית קצרה על ימי השוקטים, המלכים, הנביאים וחכמי
המשנה והתלמוד והבאים אחריהם בכל תקופה בפני עצמה
עד לזמן ההנה וקבל בשורה אחרונה את המספר; אך בעת

אֲלֵפִים וַחֲמִשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. הַמְסַפֵּר הַזֶּה מְאֻמָּת עַל פִּי
הַמְּסֻרָה, וּבְכוּחוֹ מְדַבֵּר גַּם עִבְרָה זוֹ, שְׂמֵלִינִי בְּנֵי אָדָם
בְּכָל הַדּוֹרוֹת וְהַתְּקוּפוֹת מְחַזְּקִים בּוֹ בְּהִסְכֵּם גְּמוּר וּבְלִי שׁוּם
סָפּוּק. כִּי הַתְּפִתְחוֹת הָאֲנוּשׁוֹת מוֹצֵאָה מֵאֵב קַדְמוֹן אֶחָד,
— דָּבָר זֶה הוֹכִיחַ סַגְנוֹרֵי בְּתַקְףָּהּ תְּוִיוֹנוֹת יְדוּעִים מִן הַחַיִּים
הַפְּגִימִים שֶׁל כָּל בְּנֵי הָאָדָם וּמִסוּדְרֵי הַלְּשׁוֹן הַמְּשֻׁתְּפִים לְכָל
הַעַמִּים. הַקְּרִיאוֹת הַסְּבָעִיּוֹת שֶׁל הַבְּעֵת שְׁשׁוֹן וְצֵעַר, הַמְּסַפְּרִים
הַיְּסוּדִיִּים, סֵדֵר יְמֵי הַשָּׁבוּעַ וְעוֹד הַרְּבֵה דְבָרִים פִּיּוּצָא בְּהֵם
מְעִידִים עַל הַכְּלָלִיּוֹת וְהַשְּׂתוּף שֶׁבֵּין בְּנֵי הָאָדָם יוֹצֵאֵי מְקוֹר
קַדְמוֹן אֶחָד. הַדְּעָה שְׁאֵנוּ מוֹצֵאִים בְּסַפְרֵי הַדָּת שֶׁל הַהַדְּרִים
מִצַּד אֶחָד וּבְסַפְרֵי הַפִּילוֹסוֹפִים הַחֲדָשִׁים מִצַּד שֵׁנִי, כִּי נִבְרָא
הָעוֹלָם לִפְנֵי הַרְּבֵה מְלִיזֵי שָׁנִים, הַכְּחָשָׁה מַעֲקָרָה עַל יְדֵי
סַגְנוֹרֵי, שֶׁהֵרֵם אֶת יְסוּדֵי תוֹרַת הַסְּבָיִים וְהַפְּרֵה־מִינִים וְהוֹכִיחַ
כִּי אֵין בִּינָה וּבֵין עֲבוֹרַת הָאֱלִילִים בְּצוּרְתָהּ הַיּוֹתֵר גְּסָה וְלֹא
כְּלוּם. בְּנוֹגַע לַמְּסַקְנוֹת שֶׁבָּאָה אֲלֵיהֶן חֻכְמַת יְוֹן הַעֲתִיקָה
וְהַדְּוֵעָה לַמְּחַפְּשֵׁת אֲמֵת, חָזָה סַגְנוֹרֵי אֶת דְּעָתוֹ, כִּי אֵין
הֵלֵלוֹ אֶלָּא סַקְסְמֵי שְׁוֹא, פְּרֵי עַרְבוּב שֶׁל רְעִיזוֹת תְּהוֹ יְצִירֵי
רוּחָה. הַחֻכְמָה וְהָאֲמֵת לֹא נִפְלוּ בְּחֻלְקָם שֶׁל בְּנֵי יִפְתָּה.
הַחֻכְמָה הַגִּיעָה אֲלֵיהֶם מִבְּכָל וּמִפָּרֶס, וְאַחֲרֵי שֶׁגְּלוּ אִיוֹ
בּוֹכְבִים בְּשִׁמֵי הַמְּחַקֵּר, הִכְרַחוּ לְמַסַּר אוֹתָהּ לְרוּמֵי, שֶׁהִסְפִּיקָה
לְהַעֲשׂוֹת בִּינְתִים לְשִׁלְטַת תְּבַל. חֻכְמַת יְוֹן אֵין לָהּ לֹא רֵאשִׁית
וְלֹא אַחֲרִית, גְּזָעָה לֹא שָׂרַשׁ בְּשׁוּם מְסוּרָה עוֹבְרַת בִּירְשָׁה
מִפִּי אֲנָשִׁים חַיִּים, וּמָה פְּלֵא יֵשׁ בְּכֶךָ אִם דְּרָכֶיהָ לֹא דְרָכֵי
הָאֲמֵת הַפְּשׁוּטָה. אֲלֵמְלֵי הֵיוּ אֶפְלָטוֹן, אָרִיִּסטוֹ וְסוֹקְרַט

מְרַגְּשִׁים אֶת עַצְמָם קְשׁוּרִים בְּאִיזָה קָשָׁר שֶׁהוּא אֶל הַמְסָפֵר
 עַל דְּבַר מַעֲשֵׂה יִצְיָרָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה, כִּי אִזּוֹ הָיָה מִשְׁתַּמְּשִׁים
 בְּחַרְיוֹת שְׂכָלָם לְתַמְכוּ וּלְאַשְׁרוּ, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ אֶת הַדְּבָר עִתָּה,
 כִּדְרֵי לְהוֹכִיחַ בְּרֵאיוֹת פְּחוֹת בְּטוֹחוֹת אֶת הַהֶפֶק... אַנְבּוּ,
 — תַּתֵּם סַנְגוּרֵי בְּדַבְרֵי — לֹא גַם גִּתְקַבְּלָה הַדְּעָה כּוֹדָאוֹת גְּמוּרָה,
 כִּי הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם זֶה מְלִיּוּנֵי שְׁנָה, לֹא הָיְתָה עוֹמֶדֶת לְאַמוּנָתְנוּ
 בְּשׁוּם הַתְּנַגְּדוֹת גְּדוֹלָה אוֹ קַטְנָה. אֲנַחְנוּ מְדַבְּרִים עַל עוֹלָמְנוּ
 אֲנִי, עוֹלָם שֶׁל בְּנֵי הָאָדָם, וְחַכְמֵי הַתְּלִמוֹד שֶׁלָּנוּ מוֹצֵאִים
 לְאַפְשָׁר, כִּי הָיוּ לְפָנִים אִיזוֹ עוֹלָמוֹת עִתִּיקִים שֶׁנִּחְרְבוּ, כְּמֵאַמְרָם:
 „הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בּוֹנֵה עוֹלָמוֹת וּמַחְרִיבֵן...“

בּוֹלֵן חֲפֵץ לְשִׁמְעַ מַה בְּפִי סַנְגוּרֵי עַל הָאֱלֹהִים בְּתוֹר
 מְנַהֵיג הָעוֹלָם.

סַנְגוּרֵי, שֶׁהָיָה אֶת עַצְמוֹ לְשִׂאלָה זֹו, הַשִּׁיב עָלֶיהָ תְּשׁוּבָה
 בְּרוּרָה בְּמַלִּים מוֹעֲמוֹת הַפְּחִזִיקוֹת אֶת הַמְּרַבֶּה. הוּא דָּבַר עַל
 הַטְּבַע, עַל הָעוֹלָם הָאוֹרְגָנִי, שֶׁהִפְלֵ עוֹבְדִים בּוֹ בְּהַרְמוֹנֵת
 גְּמוּרָה וּמַעֲיָדִים עַל מְצִיאֹתוֹ שֶׁל מְנַהֵיג עֲלִיוֹן, שֶׁלֹּא כִּרְא
 בְּמִכּוֹנֵת הַתְּבַל הַגְּדוֹלָה שׁוּם אֶבֶר וְשׁוּם גְּלָגַל קָטָן שֶׁלֹּא לְצַדֵּק
 וְשֶׁלֹּא בְּמִקּוֹמוֹ הִרְאוּ לוֹ. לְכַבֵּד וּלְרוֹמֵם אֶת מַעֲלַת הַזִּיזוֹנוֹת
 הַטְּבַע כְּלֵי הַיּוֹתָם קְשׁוּרִים בְּרִצּוֹן הַעֲלִיוֹן שֶׁל מְנַהֵיג הָעוֹלָם,
 אֵלֹא כְּשֶׁהֵם לְעַצְמָם בְּהִדְר כְּבוֹדָם וּבְפַעֲלָתָם הַמִּיחֲדָת. —
 הִרִי כִּד עָשׂוּ וְעוֹשִׂים אֱלֹהֵי הַחַיִּים בְּטַעוֹת, אֲשֶׁר בְּקִצְר וּבְקִלְתָּם
 לְתַפְּשׁ בְּהַשְׁגָּתָם אֶת הַכַּחַ הַמְּאַחֵד אֶת הַכֹּל וְאֶת זֶה שְׁנוֹהֵג
 בְּאוֹתוֹ הַכַּח, נִשְׁאַר וְתִלְוִייר עוֹמְדִים בְּהַעֲרַצַת הַטְּבַע, אוֹ
 שֶׁנִּשְׂאוּ אֶת עֵינֵיהֶם אֶל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִעְשׂוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים

ומזלות. לשעבר את חיינו לאיתנים ולכחות הטבע המיוחדים והבודדים כל אחד לעצמו, הרי זה דומה למי שנכנס שלא בפני הרופא לחדר הסמים שלו ומשתמש בהם שלא מתוך ידיעה ובחירה... פעמים אפשר שיזעיל הסם, אבל בכלל מקרה שביא בסופו לידי אסון. ראשית פלחן האלילות היתה, שמפני תבל ומלואה ומפני זהר השמים שכחו בני האדם את זה המאחו את הכל והמסמן לכל חלק מן השלם את תכליתו ומהלכו. כך היתה הולך ונוהג גם אצלנו. היתה צרה ביד תזקה של סנהיג כדי להסב את עין האדם למעלה. שלא בפני משה נוצר „עגל הזהב“.

זה שמש יסוד לסגגורי לדרך על קורות עם ישראל. הוא ספר על גפלאות אלהים ומזפתיו אשר הראה לבני ישראל על נמותם מאחרי ה' ושובם אליו חליפות; מעט מעט נעשו דבריו גלהבים יותר ויותר, וביחוד בשהגיע לציור, מופת המזפתים, הוא מעמד הר סיני, ויאר הארה קצרה את עשרת הדברות וערכם בתור יסוד מוסד לחיי הבית והצבור של האדם ולתחיתו הרוחנית של העולם כלו.

מסביב שררה דומיה עמקה. נדמה היה כאלו התלקחו רכסי הנבעות שמאחורי הנפה בשלהבת אש אדמה ובאור נשמע בקול רעם בגלגל: „אנכיו“

כב

פעלת הנאום הראשון היתה כבירה מאד. הסגס ומילקמין קראו את ההמונים אל היכל האלילים ונאמו על הקטאגים לשמע לקול קריאתם, כי ישפך עליהם סידהרטי את ועמו, ולמתזיקים במעו האלילים תישנים הבטיחו רב טוב בעולם הזה ובעולם הבא. רק אנשים סתי מספר גענו להם. המוני העם הרחבים נאספו בנגים, באולמי הצבור, ושם קראו באנגיהם חכמים ומלמדים, יהודים וכונרים, מספר תורת היהודים על פנטי תיצירה, על האגושות ועל ימי היות בני ישראל לעם, גם השמיעו באנגיהם חקים ומשפטים ואמרי מוסר.

בינתים למדו הרבה מן המשפילים וחשובי הצבור מפי אנשים יודעי ספר את הקריאה העברית בפה ובכתב. בולן עצמו כבר עשה את הדבר זה כמה, ויורש הכסא סלימן היה לו בזה לעור.

כעבר שבוע ימים גשנה החזיון על הפכר אשר לפני ארמון המושל והפעם רבו על במות השומעים הלחץ והדחק כל כה, עד שהיה הכרח בדבר להעמיד חילים כדי לשמר את הסדר. סגגורי ברר בפנמות את מעלות אלהים

נִדְבָר עַל מַשַּׁג הָאֱלֹהוֹת כְּפִי שֶׁהוּא מְצִיר צִיּוֹר מְגֻשָּׁם בְּלִשׁוֹן
כְּתָבִי הַקָּדֵשׁ וְעַל יַחַס הָעֵבְרִים אֶל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַל
מַהוּתָהּ שֶׁל הַנְּבוּאָה הַקְּשׁוּנָה בְּאֲדַמַּת קִדְשׁ זֶה. בְּהַתְּלַהּבוֹת
שֶׁל קִרְשָׁה בְּאֵר סַגְנוּרֵי אֶת עַרְפָּם הָאֲמִתִּי שֶׁל הַקְּרִבְנוֹת
כְּתוּר הַתְּקַרְבוֹת אֶל אֱלֹהִים וַיִּצְיַר בְּדַבְרִים גְּמַרְצִים אֶת
מְדַרְגּוֹת הַתְּדַבְּקוֹת הָאָדָם בְּקוֹנֹו. גִּסְמָה עַל מַצּוֹת מִלֵּה
הַרְחִיב סַגְנוּרֵי אֲמָרְיוֹ אֲדוֹת חֲתָם בְּרִית קִדְשׁ בְּבֶשֶׁר כִּסְמֵל
הַסְּגִלָּה הַעֲלִיּוֹנָה הַמְּכַשְׂרֶת אֶת הָאָדָם לְעִבּוֹדֵת אֱלֹהִים.

בּוֹלֵן הַתְּעַנְיָן לְרַעַת עַל מַה סוֹבֵל וְנִרְדַּף עִם יִשְׂרָאֵל
יֹתֵר מִשְׁאֵר הָעַמִּים. עַל זֶה עָנָה סַגְנוּרֵי: יַעַן כִּי יִשְׂרָאֵל
הוּא לֵב הָאֲנוּשׁוֹת, הַנְּעַנָּה תַחֲלָה לְכָל קִלְקוּל הַנְּעַשָּׂה בְּגוֹף
וְהַמְּרַגֵּשׁ רֵאשׁוֹנָה וּבְיָתֵר עֵז וּמְרִירוֹת אֶת הַצֶּעַר וְאֶת הַכְּאֵב,
וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר הַחֻזָּה עִמוֹס: „רַק אֲתֶכֶם יִרְעֵתִי מִכָּל מִשְׁפָּחוֹת
הָאָדָמָה עַל כֵּן אֲפַקֵּד עֲלֵיכֶם“. אֵךְ יִבְרִיא הַגּוֹף, אֵךְ
תִּרְפָּא הָאֲנוּשׁוֹת מִחֲלָיָה, אִזּוּ יִגִּיל וַיְרֹן הַלֵּב, אִזּוּ תִבּוֹא גְּאֻלַּת
יִשְׂרָאֵל, לְפִיכֶךְ אֲנִי מִתְּפַלְּלִים בַּיּוֹם הַיּוֹתֵר קְדוֹשׁ לָנוּ: „וּבְכֵן
תֵּן פְּתוּחָהּ הִי אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֵׂיָהּ, וַיַּעֲשׂוּ כָּלֶם אֲגַדָּה אֶחָת“
וְעוֹד, אַחַר כֵּךְ: „תֵּן כְּבוֹד הִי לְעַמֶּךָ“, וְאַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, כְּתוּר
הַמְּדַרְגָּה הַיּוֹתֵר עֲלִיּוֹנָה: „וּבְכֵן צִדִּיקִים יִרְאוּ וַיִּשְׂמְחוּ...“
הַמוֹשֵׁל הַבִּיעַ אֶת הַפְּצוּ, כִּי יִקְרְאוּ הַדַּבְּרִים בְּמִקְוֶרֶם
הַעֵבְרִי, וְלִפִּיכֶךְ רָאָה סַגְנוּרֵי לְנִכּוֹן לְנֶאֱמַר עַל קִרְשָׁתָהּ וּקְדַמוּתָהּ
שֶׁל הַלִּשׁוֹן הַעֵבְרִית. אִם עֲמַתָּה נּוֹפֵלֶת הִיא מִן הַלִּשׁוֹן הַעֵבְרִית
בְּאוֹצַר מְלִיָּהּ וּבְנַעַם סַגְנוּנָהּ, אִזּוּ זֶה אֵלֶּה מִפְּנֵי שֶׁהַלִּשׁוֹן וְהָאֶרֶץ
גּוֹרֵל אֶחָד לָהֶן וְלָעַם. הַתְּבַרְּהָ הַמְּטַבְּעִית הַמְּצַלְצֶלֶת עוֹד הַיּוֹם

מִשְׁרָשֵׁי שְׁפַת הַתְּנַיָּה, מְעִידָה עֲדוּת נְאֻמָּה, כִּי בְּנֵי הָאָדָם
הַקְדְּמוֹנִים חָשְׁבוּ אֶת רֵאשׁוֹנֵי הַרְהוּרִיָּהם עַל מְצִיאוֹת אֱלֹהוֹת
וְעַל חַיֵּי הַסָּבֵעַ בְּלִשׁוֹן הַקְדוּשָׁה הַזֹּאת וְכֵּה נָם נִתְּנוּ לָהֶם
בְּטוֹי. אַחֲרֵי דוֹר הַהִפְלָגָה וְכַלְבוּל הַלְשׁוֹנוֹת בְּבָבֶל נִוצְרוּ
הַלְשׁוֹן הָאֲרָמִית, שֶׁכָּבַר דְּבַר בָּהּ אֲבָרְהָם בְּאוֹר כְּשָׂדִים וְהַלְשׁוֹן
הָעִבְרִית עַל יְדֵי יִשְׁמַעֵאל, אֲבָל בְּשָׁעוֹת שֶׁל חֲתָרוּמָמוֹת הָרוּחַ
וְלַתְּכַלִּיּוֹת יוֹתֵר נַעֲלוֹת הַשְׁתַּמְשׁוּ בְּכָל זֶה בְּלִשׁוֹן הָעִבְרִית.
שֶׁנֶּחֱשְׁבָה לְלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. אֶת עֶשֶׂר הַלְשׁוֹן הָעִבְרִית וּמְכַמְנִיָּה,
אֶת יְפֵי הַמְּבַטָּא וְדִיוֹקוֹ אָנוּ לְמֵדִים מִמְּקוֹרָם, כְּמוֹ בַּסְּפוּרִים
עַל בְּנֵי הַמִּשְׁכָּן וְכַלּוֹי, אוֹ כְּשֶׁאֲנַחְנוּ מִתְּעַמְּקִים בְּנִבְכֵי רְעִיּוֹנוֹתָיו
שֶׁל סֵפֶר אִיּוֹב, כְּשֶׁאֲנַפְּשָׁנוּ מִתַּפְעֻלַת מִדְּבָרֵי הַתְּנַחֲוּמִים שֶׁל
יִשְׁעִיָּה וּמִתְעַנְּגַת עַל שִׁירֵי נְעִים וּמִירוֹת יִשְׂרָאֵל.

נִפְעָמִים וְנִרְעָשִׁים מְרַגְשׁוֹת קֹדֶשׁ, שְׁלֵא שְׁעָרוֹם עַד כֹּה,
שְׁמוֹ הַשׁוֹמְעִים אֶת אֲזֶנְהֶם כְּאֲפָרְכָסֵת אֶל הַקָּטְעִים אֲשֶׁר קָרָא
סַגְנוּרִי בַחֲתִימַת נְאוּמוֹ הַשְּׁנִי מִתּוֹךְ סִפְרֵי הַנְּבִיאִים וְתַהֲלוֹת
כֵּן יִשִּׁי בְּלִשׁוֹנוֹת הָעִבְרִית, הָעִבְרִית וְהַכּוּנִיָּרִית.
„אֵשׁא עֵינֵי אֶל הַהָרִים...”

וְכֵמוֹ רְעָמִים חֲרִישִׁים גִּשְׁמָעוּ מֵאַחוֹרֵי הַהָרִים... הַדְּבָרִים
שֶׁנֶּאֱמָרוּ כֹּה הֲלֹא שׁוֹנִים הִיוּ לְגַמְרֵי מְלָמוֹל הַתַּפְּלוֹת בְּהִיכְלֵי
הָאֱלִילִים וּמִן הַשִּׁירָה הַמְּזֻמָּמַת שֶׁל הַכְּהֻנִים וְכַנְחָלִים לְהַטּוֹ
אֶת הַנֶּפֶשׁ. הַכֹּל גִּתְּלֵבֵשׁ פְּתָאֵם עֶצֶם וְרַקְמָה, בְּכָל גִּפְחַת חַיִּים...

עֶבֶר עוֹד שְׁבוּעַ יָמִים וְתוֹר הַנְּאוּם הַשְּׁלִישִׁי הַנִּיעַ. בְּיִזֵּם הַנְּאוּם
הַזֶּה אֲרַע מְאָרֶע סְפַתִּיעַ, אֲשֶׁר לֹא חֻקָּה לוֹ סַגְנוּרִי כָּלֵל וְכָלֵל.

בולן חפץ לקבל ידיעות נאמנות אדות הקראים ותורתם,
אשר הגיעה שמעה לאזניו בינתיים וכמעט שנתקבלה על דעתו,
היא היתה בעיניו כנהדות יותר מבועית ויותר פשוטה.

”מכיר!” הבריק כרגע רעיון במח סגגורי, והוא גופר
בדברים שספר לו ברחספדאי על מהשבותיו האחרונות של
הקראי הצעיר. גם הנה, ”שליח בני מקרא” מקרים, נראה
שוב בעיר. אף היו אותם שניהם בהצר הפלכות, ששם
היו להם שיחות אחרות עם טבן.

קהרף עין תפש סגגורי בהלך מהשבותיו את הקשר שבין
כל המאנעות האלה ונאזר עז לענות לשואליו דבר.

הוא נדרש להוכיח בראיות את אמתתה ואת פח החיוב
של תורה שבעל פה כנגד דעת הקראים המבקשים לסתור
את הדבר. ”מהו הדבר”, שאל סגגורי, ”המעורר הרהורי
ספק מיחדים בין בני סיעתו של עגנו? הלא רק התורה
שבעל פה, אחרי שמבסס התורה שבכתב אינם זויים
אף הם, לפי דבריהם. אבל מי ערב להם בעד אמתתה
של תורה שבכתב זו, כלומר: בעד אמתת אפן הקריאה השגורה
בפינו? הלא ספר תורת משה נמסר בלתי מנגד ובלי
תני הפעמים והנגינות. רק חכמי הפסורה הם שפלאו בה
את הנקרות הנחוצות לפי ההוראות שגשמתמרו סימי משה
אצל הכהנים והמלמדים, ואף הללו שנתנו לנו את היכלת
לקרא את הדברים ולהבינם. אלמלא הפסורה, הנה כל אחד
יכל לקרא את הדברים פרצונו וכעולה על רוחו. הקראים
קוראים את ספר תורה כמזנו קריאה נאמנת אל הפסורה,

קלומר, לפי התורה שבעל פה, ועמה הללו באים בשם אותה מסורה להלחם בה עצמה וכו'.

„בן רואים אנתנו“, המשיך סגנורי, „פי הנראים מודים כגוף הכתב, אבל הם דוחים את פרושו בהשכם אותו, למצות אנשים“. אולם כיצד הם משתמשים בחקים הלכה למעשה בלי ברור מפרט בצדקם? אם נאמר, למשל, בספר התורה דבר אלהים בקצרה: החדש הזה לכם ראש חדשים, האם מכון הכתוב לחדש על פי הלוח המצרי, או לחדש שעל פי הלוח הישראי, שכבר ידע אותו אברהם, למנין החמה או למנין הלכנה? כיצד היו מצירים לעצמם את אפן השחיטה על פי מה שנאמר בקצרה בתורה: ושמחת ואכלת בשר? כיצד היו מבחינים בין העופות הפהורים והטמאים מלבד אותם המעטים הנזכרים בתורה? מהי אותה, מלאכה, האסורה בשבת ואיזה הוא, המקום שאין לעזבו באותו יום? כיצד נברר לעצמנו, אם לא נחזיק במסורה, את מצות מילה, סכה, דיני ירשה, חק ומשפט, שמדבר על אדוותם בספר התורה רק בדרך קללה?

„אמת היא, פי גם לנראים יש תורה שבעל פה שאלהם, תורה חדשה, מיחדת, שאין לה שום קשר אל המסורה התייה העוברת מפה לפה ומהור לדור, וצורת אדם לשם מטרות עצמו, ולפיכך היא מלאה לקויים וסתירות. האין זה, למשל, דבר מוזר, פי בסמכם על פתות קודמות להם אומרים הנראים לרחות את חג השבועות ליום הראשון הבא לאחר חגנו אנו, ואין מתעוררת אצלם שאלה, אם החדש השלישי, והחדש

הראשון' האמורים בתורה ושמהם מתחיל מספר הימים, הנם באמת החדשים סיון וניסן, ואם אין בכלל להטיל ספק בחשבון הלוח שלנו, אף שגם הוא אינו אלא מסורה? הם אינם מאמינים בדברי חכמים ומאמינים אמונה שלמה בתורות שלהם, שיצרו אותן על יסוד דברי חכמים בדומה להם, אלא שתקנו אותם לפי רוחם".

אחרי כן ברר סגנורי ברב ענין כיצד עברה המסורה ספה לפה. הוא התחיל את דבריו בסקירה על האבות, המשנה והמלמוד וסדר עולם, והרחיב הדבור על גדולי אנשי השם ויצרי תקופות חדשות בתולדות האמה הישראלית, כמו שמעון הצדיק, הלל, רבי יהודה הנשיא, ויציר אמת את זמנם ציור מלא ומקיף. אחריתם הסרגית של רבי עקיבא ותלמידיו העירה השתוממות מרבה אצל הכוונים הנזחים מימיהם להתפעל ולהתרגש מכל מעשה גבורה.

באחרונה הציג אחד מחברי המועצה העליונה לשמע גם מה בפני הקראים. אבל טבן לקח לו את רשות הדבור ויחמם את יום הנאום השלישי בהודעה זו:

"בימי ההפסקות הרבינו למפל בישיבות מועצת הממלכה בתורת הקראים ולמען נגדה אותן הפענות, שהשמיע בזה סגנורי. אבל גם בספרי הקראים וגם בפיהם עצמם לא מצאנו שום תשובה מספקת לסתר. לפיכך אין המושל בהסכם לב חברי המועצה מוצא עוד לנחון לקבץ ופוח גלוי חדש עם הקראים".

ב

התסיסה בין עם הפונורים הניעה אל גקדת הגובה שלה.
 העיר געשתה כמקתה, הכל רעש ונעש בה כבתוך ים
 וזעף. נמצאו יחידים, שהנאום הגלוי השלישי שמש להם
 שעת הכרעה...

בין המתפללים בהיכל סידהרטי נמצא ראש שרי המלוכה,
 המשנה המנס, פשהוא מוטל בלי רוח חיים על מרביד התפלה.
 על יד גזית חמת התגוללה צנצנת ריקה, שמקרקעיתה גול
 לארץ סם ירוק. לאחר שראה, כי נחלה אבדה תקנות
 להטות את לב העם אחרי האלילים, שמה רעל וימת.

ולא היה בין האלילים אף אחד שעמד לשר העלוב
 במצוקתו. הדבר הזה פעל על שרירי המאמינים ויעזבו
 את המסגד אף הם.

ביום הזה בערב חלף צל על פני חלון בת-שוע. סכיר עמד
 שם גלחץ אל המסעדה בראש מורד ניתחנן בשפתים רוערות:
 „אך הפעם, בת-שוע, הפעם האחרונה! הכל סגנו לי
 ערף... האם לא מתקצי להטות לי אונז“

בת־שוע פְּתָחָה אֶת הַחַלּוֹן בְּתַכְלֵת עָרֵב הַקּוֹץ, אָבֵל
היא נְשָׂאָה אֶת עֵינֶיהָ מִמַּעַל לְמַכִּיר, אֶל הַהָרִים...
„בַּת־שׁוּעַ! תִּפְקִידִי פֹה נִגְמַר בְּלֹא כְּלוּם, עֲבוּדָתִי בֵּין
הַכּוֹזְרִים תִּמָּה. סַגְּגוּרִי נִצַּח... אָבֵל אֲנִי הוֹלֵךְ מִכָּאן...
הֵאֵם לֹא תִחַפְּצִי לְהַטּוֹת לִי אֲזֵן?“

בַּת־שׁוּעַ הִבִּיטָה אֶל הַכּוֹזְבִים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי רֵאשֵׁי הַהָרִים
הַחֲשֻׁכִים, וְלֹא שָׁמְעָה מְאוּמָה.

„בֹּאִי אִתִּי“, הִתְחַנְּנָה אֵלֶיהָ הָעֵלֶם, „אֶל עִיר הַקֹּדֶשׁ, אֶת
וְאֲנִי, שְׁגִינוּ נְבִרִיא... עָנָן יִהְיֶה לָנוּ לְעוֹר...“
„עָנָן הוּא הָעֵב, וְחַלְף יִחְלַף“, אָמְרָה הָעֵלֶסָה בְּצַחֲזֹק
פְּרוּעַ וְתַסְגֵּר אֶת הַחַלּוֹן“.

עִם דְּמִדּוּמֵי בָקָר רָאוּ אֶת מַכִּיר הוֹלֵךְ בְּלוּיֹת אֲחֵדִים
מֵרַעִיו, הַנוֹשָׂאִים צְקֻלוֹנוֹת קַמְטִים עַל שִׁבְמָם וְסָפֵר תּוֹרָה
בְּיָדָם, וּמַגִּמַת פְּגִיחָם מְנַרְחָה.

אִישׁ לֹא הִתְבּוֹנֵן וְלֹא שָׁם לֵב אֶל הַהוֹלְכִים.

כַּעֲבַר יָמִים אֲחֵדִים דָּפַק אִישׁ עוֹטָה מַעִיל צָבֵא עַל דָּלֶת
סָדְרוּ שֶׁל הָרֵב סַגְּגוּרִי שֶׁיֵּשֵׁב בְּשַׁעֲרֵי שְׁקוּעוֹת בְּקַפְרִיו.
„הֵאֵין הָרַבִּי מַכִּיר אוֹתִי עוֹד?“

סַגְּגוּרִי בָחַן אֶת פְּנֵי הָרֵב בְּעֵינָיו חֲדוֹת.
„הַפְּגִים וּמִבְּגָה הֵגוּ אֵינָם מוֹזְרִים לִי, אָבֵל אֵין אֲנִי יוֹדֵעַ
עוֹד בְּרִיוֹק... אוּלַם מָה תִּבְיָאֵךְ אֵלַי?“

„אֲנִי בָּא כְּדִי שֶׁתִּבְיָאֵנִי בְּמִסְפַּרְת בְּרִית אֲמוּנַת יִשְׂרָאֵל
לְאַחַר שֶׁנִּקְשַׁרְתִּי אֵלֶיךָ אֲשֶׁר פְּנִימִי שֶׁבִּלְב זֶה כְּבָר“.

„הַגֵּשׁ אֶת נַפְשְׁךָ לְהִיזוֹת לַיהוּדִים?“

„הַרְיֵנִי יְהוּדִי וְזֶה כְּבֹר, גַּם תְּתוּם בְּבָשָׂרִי אֹתָהּ בְּרִית קָדָשׁ;
אֲבָל רוּצָה אֲנִי לְשָׁמַע מִפְּרֹשׁ מִסִּיק, כִּי אַתָּה מְקַבֵּל אוֹתִי,
בְּתוֹר תִּבְרַר אֵל קָהֵל עַדֹת יִשְׂרָאֵל.“

„שָׁמַע נָא, יְדִידִי“, אָמַר סַגְנוּרִי בְּהִנִּיחוֹ אֶת יָדוֹ בְּנִתְחַת
עַל שִׁכְמוֹ וּבְהַעִיפוֹ בְּפָנָיו מִבֶּטֶט חוֹדֵר. „הִבְחַנְתָּ יָפָה אֶת
כְּלִיּוֹתֶיךָ וּלְבַבְךָ? הַאִין סָבָה חִיצוֹנִית מְמַרְיָצָה אוֹתְךָ אֵל
הַצַּעַד הַזֶּה, אֵינָה יִתְרוֹן חֲמָרִי, אוֹ אוֹלֵי אֶהְבֵּת אֲשֶׁה?...“
הֵנָּה שָׁמַק רָגַע, וְאַחַר אָמַר בְּקוֹל רֶם וְנִמְרָץ:

„מָה שְׂמַמְרִיץ אוֹתִי בְּחֻזְקָה לְהִיזוֹת לְאַחַד מִשְׁלָכְכֶם, הוּא
הַקּוֹל הַפְּנִימִי שֶׁל הַהִפְרָה הַיּוֹתֵר קְדוּשָׁה.“

„הַתְּבַע, יְדִידִי, מָה שְׂאֵתָה מְקַבֵּל בְּזוֹה עַל עֲצָמְךָ? אֶת
שִׁנְאֵת הָעוֹלָם. בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְרַדְּפִים עַל צְוֹאָרֶם בְּכָל מְקוֹם...“
„רַבִּי! אֲנִי יוֹדֵעַ אֶת הַדְּבָר לְמַדִּי. לְבִי דַבֵּר כִּי בְּשִׁעָה

שָׁנָם אֲצַלְנוּ עוֹד לֹא כָּבְדוּ אֶת הַיְהוּדִים בְּיּוֹתֵר...“
„וְהַרְבֵּה, הַרְבֵּה מִכְּקֹשׁ אֱלֹהִים מֵאֵת הַיְהוּדִים הַגִּשְׁבָּעִים
לוֹ“, הוֹסִיף סַגְנוּרִי, „הַשְׂמֵת אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יָפָה אֵל
לְבָבְךָ, יְדִידִי הַטּוֹב?“

„לְכָל שְׂמֵתִי אֶת לְבִי; יוֹדֵעַ אֲנִי, כִּי יִשְׁנֶן שֵׁשׁ מֵאוֹת
וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת עָשָׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה; מִפִּיר אֲנִי
אוֹתָן אַחַת אַחַת.“

„הֵאֵם הִכִּינוֹתָ אֶת עֲצָמְךָ?“

„כֵּן. לְפָנַי אֵיזוֹ שָׁנִים יִשְׁבַּתִּי לְרַגְלִיךָ וְלִמְדָתִי לְדַעַת אֶת
הַחֲסִים וְהַמִּצְוֹת בֵּין יָתֵר מִלְּמִידֶיךָ.“

„בזריוס!“ נזכר סגגורי ויקם ממקומו כלו גסער. אם
כן, לא אדם שאינו הגון נמצא בתוכנו!...”

„רצית לאמר: לא אדם בוגד? לא, כי אם אדם מתפש
את הדרך אל האמת, שבא עמה אליכם, כשהוא מסור אל
היהדות בלב ונפש, בתור ראשון, אשר רבים הם הנכונים
לצאת בעקבותיו... אני נהגתי את הצבא בשלחמה ואל
הנצחון, ועמה אני בא הראשון לקבל את מחיר הנצחון.
אחרי יבאו האחרים פלם, כבסקיבת ארדילן...”

הוא הסיר מעליו את מעילו. לפני סגגורי עמד בלבוש
מלכות מרקם זהב יורש הכסא סלימן.
פני סגגורי הלבינו כש'לג.

„היודע המושל הנרם בולן את הדבר שאמה עושה?”
הוציא בכבדות ספיו.

„כן, והוא לא יאחר מעשות את הדבר כמזני לאחר
שיבשילו בו הנאומים מעט מעט את נצני המחשבות הצומחות
בסתר לבו זה שנים רבות.”

„ברוך בואך!“ אמר סגגורי בעינים הזמעות.
„הרשאי אני עמה, אחרי היותי בן אמונתכם, לקחת לי
לאשה את העלמה העבריה, המחכה לי...”

פני סגגורי תורו שוב. לחץ פנימי העתיק ספיו סלים.
אם בן הלא היתה פה, אמנם מהכרה או שלא מתוך הכרה,
יד אשה באמצע?

אבל סלימן, אשר כמו שמע את הדברים, שלא הוציא
סגגורי ספיו, הקדים ויאמר:

„אני חוזר ונשבע לך, רבי, כי באתי לאמונת ישראל בלב סהור, כי הכרת אלהי ישראל נתעוררה בי הרבה קדם לנטיית אל האשה, שדברתי על אודותיה, וכי מן היום שגיליתי כי ראשונה את רגשותי, לא יספתי עוד לראות את פניה, כדי להניח להכרה זו שתתבשל בי בלי שום השפעה מן הצד.“

„אחינו אֵתֵה!“ ברך אותו הרב כססכו את ידי על ראשו כמנהג העברים מקדם קדמתה.“

בהיזן חבק סלימן את ברחסדאי בורזעותיו.

„אחא!“ השתפשט אף הוא בסגנונו של סגנור.

„האפשר עתה להסיר את הצעיף מעל הפוד? היכל סוף סוף פוצרים לשאב לתוא ובהו. למען אשר תבריא העלמה האמללה, שאלויה נפשה במקסם שוא זה?“

„היא סתיבת לשוב לבריאותה, האליכני נא אל בת-שוע.“

„בתור סלימן?“ שאל ברחסדאי וניבס בעינים גדולות ונבהלות אל הדובר בו, אשר קרן עור פניו מאשר פנימי.

„לא, עוד פעם אחת בתור פוצרים, פי אליו תשוקתה, שמוצאת לה הד חוק במעמקי רגשותי. אני אלך, ואתה תקבל על עצמך לברר לה את הדבר ולבקש את ידה בשבילי...“

„את ידה בשבילך?“ שאל ברחסדאי וינעץ בו את עיניו מתוך תפהזן מרבה.“

„תצד תניד לה, פי לא לשוא חכתה אלי, פי גפלו עתה כל המחיצות; אני בן הפלך והיא, בת סלכה שלי, הננו שנינו בעלי אמונה אחת.“

„מנהיגנו הגדול, תקנות ארצנו, אחינו“ קרא ברחקדאי,
פי הכפו עליו רגשותיו.

כאשר נכנסו ברחקדאי עם הפונרי אל הבית, נסוגה
בת־שוע מעל ההלון. פניה צהלו באור פני שחק, אבל היא
היתה שלנה ברוחה, הלוכה ודבורה היו בנחת, ותברך את
הבאים בשלום בחינה הנעים שלה, שלא נראה זה כבר על
שפתיה. בחשיבות יתרה, כמעט קרת רוח, יצאה לקראת
האיש, כאלו גפרדה מעליו אף זה אתמול, וכמו לא ישבה
מעולם על יד החלון ותכונן מבטיה אל מעבר להרים...

וגם בשעת השיחה היתה, כמלפנים, מצמצמת ראשה
ורבה בגוף הענין, גם יכלה לצחק שוב בפנימים ראשונים.
כמלפנים, ישבו שני הנברים על הספסל הנמוך לפני
האח וישוחחו על דברים, שונים, ובת־שוע ונחמה הקשיבו
לדבריהם מעל המרדב ובהערותיהן עשו את השיחה למלאה
ענין.

מאז לא גשתנה כמעט כלום. אבל עתה לא נדברו
עוד בעניני אמונה וגם לא על דבר בגדה, בכל והמדבר,
פי אם על דבר המלחמות מסביב לארדילן.

גם ביוסיקה של העלמה אל הזר כמעט שלא שנה כלום.
הזמה היתה, פי גפרדו אף זה אתמול.

הפונרי גפטר וילך לו, וברחקדאי גשאר יושב עם
הנשים, נחמה היתה הראשונה שהקסיקה את הדומיית.
היא אסרת:

„לא ספרת לנו, ברחסדאי, איפה ואיך שבת מצאת את פוזריוס“.

ברחסדאי, שהכין את עצמו להרים בגדים רועדות את המסך המכסה את התעלומה, היה גסער מאד, וסערת רוחו לא געלמה מעיני הנשים.

„מה לך, ברחסדאי?“

„המשערות אמן מי הוא פוזריוס זה?“ שאל סחסצו להגיע מהר אל מטרתו“.

„אני יודעת“, ענתה בת־שוע במנוחת לב, שלא הרגישה כמותה בעת האחרונה“.

„ההנדק יודעת את הדבר?“

„כן; זה הוא יורש הפסא סלימן...“

„בת־שוע!“ קראו שניהם פה אחד. נחמה אחזה בגדה. היא חשבה, כי שבה הרוח הנרעה לבעת את בת־שוע, וכי רק הוא ששם הפעם בפיה את הדברים התפלים האלה. אבל ברחסדאי הרגיע את אשתו ויאמר:

„כן הוא, נחמה; בת־שוע דברה נכונה“.

„אני יודעתי את הדבר“, אמרה בת־שוע בפשטות, „תמיד

יודעתי את הדבר מאלי, משל עצמי...“

נחמה עצמה את עיניה. היא הרגישה צורך בעצמה להצטמצם במחשבותיה כדי לתפוש את קשר התאורעות ולפנות מקום בגפשה לרשמים החודשים.

לעפתה היתה בת־שוע שוקמת ברוחה ועליות

„מה אמר לסלימן?“ שאל ברחסדאי.

„כִּי יָשִׁים מַעֲתָה קִיץ לַמִּשְׁחָק וְאוֹתָנוּ יַעֲזֹב לְנַפְשָׁנוּ“
 בְּקִשָּׁה בַת־שׁוּעַ בְּקִשְׁת פְּקָחִית וּמְתוּנָה בְּרוּחָהּ.
 „הַמִּשְׁחָק כָּבֵד תָּם, בַּת־שׁוּעַ, וְסִלִּימָן כָּא בְּאֵמֶת וּבְלֵב
 תָּמִים לִקְחַת לֹו לְאִשָּׁה אֶת זֹו, שְׁחַבְתָּהּ לֹו כָּל הָעֵת“.
 „בְּרַחֲסֵי־אֵי!...“ הִתְעוֹרְרָה עִתָּה גַם נְחֻמָּה מִמַּחְשְׁבוֹתֶיהָ.
 „כֵּן, סִלִּימָן מִבְּקִשׁ אֶת יְדֵי בַת־שׁוּעַ, וְלִי מִסָּר לְהַגִּיד
 אֶת הַדְּבָר“.

„יִרְשׁ הַכֶּסֶּא, מִי שְׁעֵתִיד לְהִיּוֹת מוֹשֵׁל, הַכּוֹזְרִי?“
 „כֵּן, יִרְשׁ הַכֶּסֶּא, מִי שְׁעֵתִיד לְהִיּוֹת מוֹשֵׁל כּוֹזֵר, הַיְהוּדִי —
 בְּלִבּוֹ הַתִּיּוֹד זֶה כָּבֵד וְעִתָּה נַעֲשֶׂה עִבְרִי גְלוּי לְעֵין כָּל
 — כָּא לְבִקֵּשׁ אֶת יְדֵי אֲהוּבָתוֹ הַיְהוּדִיָּה, הַמְּלִכָּה שְׁלוֹ...“
 „הֵאֵם סִלִּימָן הוּא יְהוּדִי?“ קָרְאָה בַת־שׁוּעַ. אֶת הַדְּבָר
 תָּזָה לֹא יָדְעָה, אֶת זֶה לֹא הַגִּיד לָהּ לְבָהּ.
 הִיא נִשְׁעָנָה עַל הַמְּרַבֵּד וְתַבְנֵי. אָבֵל זֶה לֹא הִיָּה עוֹד
 הַבְּכִי הַהִיסְטוֹרִי שֶׁל אֲתָמוֹל וְשֶׁל שְׁלֹשׁוֹם. הַגְּלוּיִם, אֲשֶׁר הַכּוֹ
 בְּשֹׂאוֹן בְּבִתִּי נַפְשָׁהּ, שְׁמָפוּ וְעָבְרוּ עַל גְּדוֹתֶיהֶם...

הַדְּבָר אֲשֶׁר עָשָׂה סִלִּימָן הַעִיר הַשְׁתוּמָמֹת מְרַבָּה וַיִּשְׁמַשׁ מוֹפֵת
 לְרַבִּים. אֲנָשִׁים לְעִשְׂרוֹת מְצֻרוֹם עִם כּוֹזֵר עָשׂוּ כַּמַּעֲשָׂהוּ וַיִּבְאוּ אֵל
 הַרְבֵּ סַגְנוֹרֵי וַיִּבְקֶשׂוּ מִמֶּנּוּ לְהַבְיִאֵם בְּכִרִית אֲמוּנַת הַיְהוּדִים.
 הוּא נָסָה בְּתַחֲלָה לְהַגִּיאֵם מִחֶפְצָם וַיִּדְרֹשׁ וַיַּחְקֵר לְמַחְשְׁבוֹת
 לָבָם, וְהֵם עָנּוּ לוֹ עַל כָּל שְׂאֵלוֹתָיו, כִּי יְהוּדִים הֵם מִתּוֹךְ הַכְּרָה
 פְּנִימִית שְׁבֵלֵב. אִזּוֹ נָתַן לָהֶם הַרְבֵּ אֶת הַהוֹרָאוֹת הַנְּחוּצוֹת
 וְאַחֲרֵי הַהִכְנָוֹת הַדְּרוֹשׁוֹת לְדָבָר נִתְקַבְּלוּ אֵל קַהֲלַת הַיְהוּדִים

מפלגת המנס הסתלקה לגמרי מן המלחמה לטובת האלילים
אחרי מות מנהיגה העומד בראשה.

ברגעים נוחים באלה עברו שני ימי הזכותים האחרונים
במעמד המזנים עוד יותר גדולים ובהצלחה עוד יותר מרבה.
בנאומו הרביעי דבר סגנורי על דבר יד אלהים המושלת
בכל, בגדול ובקטן, ויהלם את הדעה, שמיחסים אותה במקצת
לחקמי האלילות, כי היושב בשמים נוהג רק בעולם השלם
הפללי, בלי השגיח אל הפרט ואל גורלו, וזה אות, שישנם
גם חצאי אלילים, המתזכים בין האדם ובין אלהים. אלהים
הוא נשמת העולם, ואף האדם הוא עולם קטן בפני עצמו
המואר מתחלתו ועד סופו באור אלהים. לעמת אלה אריסטו
הציג סגנורי את אלהי אברהם. הפילוסוף חוקר למהות אלהים
שלו, כמו שהוא חוקר למהות העצמים ולתכלית החיים, יען
כי דעת העצמים נראית לו כראש לכל התכליות. אבל
אבותינו ומורינו חקרו לפעלת שלטונו של אלהים, כי את
מציאותו ידעו, ועל פי הכרת עצמותו באו לידי הכרת רצונו
ושאפו לסגל את המעשה אל הרצון העליון הזה. הפילוסופים
נותנים ערך מרבה להסתפקות, כי תענוגי החיים עומדים
למכשול על דרך המדע, ואנחנו סתנבים את עצמנו להסתפקות
כדי לתנויע על ידה לנעם המדות ולזנוד מוקרי; הם מטיפים
לשוב בהיותו בעיניהם בארית בבנין סדר העולם והצבור, יען כי
גם בטבע הכל בנוי ומסדר על מה שטוב ויפה, אבל אותנו
מקריחים פחות איתנים ללכת בדרך הטוב, מפני שאלהים חובק
בנרועות אב אוהב את כל יצוריו, ועושה אותנו כלנו לאחים...

הַמְדִינָה, הַצְבוּר — הֵם דְבָרִים, שֶׁהָאָדָם שׁוֹפֵט עֲלֵיהֶם
כְּשֶׁכֵּלוּ וְכִתְבוּנָתוֹ, וְלִפְיֶקֶד יָכֹל כָּל אִישׁ לְעַצְמוֹ לְדַעַת עַד הֵיכֵן
מֵגִיעַ גְּבוּל חוּבוֹתָיו וְלִצְיֹר לוֹ אֵת בְּנֵין הַהֶבְרָה כְּרוּחַ בִּינָתוֹ,
הַכֹּל לְפִי מִצַּב הָעֲנִינִים וְחִלּוּפֹת הַזְּמָן. אָבָל מֵה שֶׁנִּטְוֶע מִן
הַשָּׁמַיִם בְּתוֹכֵנוּ — פְּעֻלָּתוֹ פְּעֻלַת גִּצָּח, וְהוּא דוֹחֵף אוֹתָנוּ בְּלָנוּ
כְּדֶרֶךְ אַחַת, שְׁלֹא גִתְנָה לְהַשְׁתַּנּוֹת, כְּשֵׁם שְׂאִין חֲלוּף וְשִׁנּוּי
בְּאֱלֹהִים הַשׁוֹכֵן מִמַּעַל לָנוּ.

זֶה הוּא הַדְּבָר, אֲשֶׁר בְּשַׁעָה שֶׁשָּׂאֵל הָעָם אֵת מֹשֶׁה מֵה
שֵׁם אֱלֹהִים, לֹא הֶצְרֵךְ לְתַתּ לָהֶם שׁוֹם תְּשׁוּבָה אַחֲרַת בְּלַתִּי
אִם: „אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה“. אִין לְחַקֵּר וְלִדְרֹשׁ אַחֲרֵי אֱלֹהִים,
כִּי אִם לְדַעַת אוֹתוֹ בְּמַעֲמָקֵי גַפְשָׁנוּ. הַצְיֹר שְׂאָנוּ מִצְיָרִים
אֵת אֱלֹהִים בְּלִבְנוּ, אֲפֶשֶׁר שֶׁהוּא לְקוֹחַ מַעֲזֵלם הַמְשַׁנֵּים הָאֲנוּשִׁים,
הַנְּשַׁמִּים, אָבָל עִם כָּל חֶסֶר וְכֹלֶת הַהִשְׁגָּה שֶׁלָּנוּ אֲנִחְנוּ מִשְׁעָרִים
אוֹתוֹ בְּהִלָּה גַפְשָׁנוּ כְּעֶצֶם שֶׁהוּא כָּלוּ רוּחָנוֹת טְהוֹרָה. לְהִבִּין
וְלִהְעָרִיץ אֵת מַהוּת הָאֱלֹהוּת כְּדַעָה מִפְּשֻׁטָּת, כְּמוֹ שְׂרוּצִים
הַפִּילוֹסוֹפִים — זֶה לֹא גִתָּן לָאָדָם הָאֲרִצִּי, הַמְחַבֵּר בְּטַבּוּרוֹ
אֶל הַקְּרָקַע.

„יֵשׁ חוֹשְׁבִים לְקַלְקֵלָה מַצְדָּכֶם“, קָרָא טַבֵּן מַעַל גְּלִיוֹן
הַשְּׂאֵלוֹת, „שְׁלֹא גִלְחַמְתֶּם מַעֲזוֹדְכֶם עַל הַכְּרַת אֱלֹהוֹת זוֹ, שְׂאֵתֶם
מִדְּבָרִים עַל אֲרוֹתֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁגִּלְחַמְנוּ אַחֲרֵים עַל הַכְּרַת הָאֱלֹהוֹת
שֶׁלָּהֶם. גַּם הַקְּרוֹזִשִׁים שֶׁלְכֶם לֹא הָיוּ כְּגַבּוּרֵי הָאֲמוֹנוֹת
הַנוֹצְרִית וְהָאִיִּסְלָמִית, כִּי אִם יִרְאִים סְבָלָגִים, אֲשֶׁר גִּטּוֹ שְׂכַמְס
לְסַבֵּל אֵת גּוֹרְלָם בְּדוֹמִיָּה וּבְשִׁקְטָ לֵב, בְּלִי הַפִּיץ כְּמוֹתֶם אֵת
אֲמוֹנְתֶם בְּעוֹלָם בְּיַד תּוֹמָה וּבְכַח סִלְחָתָה. מֵאֵז הֵם תִּיִּים

בגלות חזקים בכת הסבֵּלנות שְׁלָהֶם, אֲבָל מְחַסְרֵי עוֹ וְרִצּוֹן
לְהַטִּיף לְדַעַת אֱלֹהֵיהֶם בְּעוֹלָם גְּלוֹי לְכָל.”

פֹּה מְצֵא לוֹ סִגְנוּרֵי הַזְּמַנּוֹת לְהַאִיר אֶת מַהוּתָהּ שֶׁל הַגְּבוּרָה
הָאֱמִתִּית, וְאָמַר בְּתוֹךְ שְׂאֵר דְּבָרִים:

”מִלֵּה אַחַת הִיְתָה מִסְפֶּקֶת לְשִׁים קָץ לְכָל צְרוּתֵינוּ
וּלְפִתַח לְפָנֵינוּ אֶת כָּל הַדְּלָתוֹת אֶל עוֹלָם הָאֹזֵר וְהַחֲפָשׁ.
אֲבָל בְּאַזְנֵינוּ צָלְלָה הַמִּלָּה „שְׁמַע“! לֵאמֹר: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
בְּתַחֲלָה, וְהָעוֹלָם בָּא יְבֵא אַחֲרָיו, וּלְפָנָיו בְּרוּכֵי אֱלֹהִים,
מְשַׁבְּחֵי בְקָר...”

בְּקוֹל חוֹזָה צָלְלוּ דְבָרֵי סִגְנוּרֵי בְּדַבְּרוּ בְּלִשׁוֹן צִיּוּרִית עַל
בְּרַר הַזֶּרַע, הַנוֹסֵף אֶל בְּטֵן הָאֲדָמָה הַשְּׁחֹזֶרֶה, וְשֵׁם הוּא תוֹסֵם
בְּתַחֲלָה וְצִץ וּפּוֹרֵחַ בְּאַחֲרוֹנָה, עַד שֶׁהוּא עוֹלָה וּבּוֹקֵעַ לְאֹזֵר.
יִשְׂרָאֵל הוּא הַזֶּרַע הַשְּׁלוֹחַ מֵאֵת הָאֱלֹהִים — — —

”וְכוֹזֵר הוּא שְׂדֵה אֱלֹהִים, אֲשֶׁר עָלָיו יְבָשֶׁל הַפְּרִי רֵאשׁוֹנָה“,
נִשְׁמָעוּ קוֹלוֹת קוֹרְאִים מִתּוֹךְ שְׂרֵי הַמוֹעֵצָה.

בְּעִשְׂרָה מְאַמְרוֹת קְצָרִים כָּלֵל סִגְנוּרֵי בְּנֵאֻמוֹ הַחֲמִישִׁי,
הָאֲחֵרוֹן, אֶת תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל עַל אֱלֹהִים וְהָעוֹלָם, וּבְשֵׁשֶׁה מְאַמְרוֹת
בְּרַר לְאֲשׁוּרֵם אֶת תְּעוּדַת הָאָדָם וְיַחְוָסָיו לְאֱלֹהִים וַיְסִיִּם בְּדְבָרִים
צִיּוּרִיִּים מְרַעִישִׁים עַל הַתְּקוּנָה הַמְּזוּלִיכָה וּמְלַפֶּסֶת אֶת הָעַם
הַעֲבָרִי זֶה אֶלִּפִּי שְׁנָה לְגֵאֲלָה בְּאַרְץ הַקְּדֻשָׁה, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר
בְּסֵפֶר הַתְּהִלִּים: „עֲתָה תִקּוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן, כִּי בָא עֵת לְחַנְּנָהּ,
כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבִנֶיהָ וְאֶת עֲפָרָהּ יַחְוָנְנוּ...”

כד

עם תתיימט הנאומים לא פסקו צדין להעמיק ולהרחיב את תורת ישראל בְּרָבִים. בְּכָל רַחֲבֵי הַמַּדִּינָה הִתְחִילוּ מְכַרְרִים וּמְלַבְּנִים לְעַם אֶת מֵהוּתָהּ שֶׁל הַיְהוּדוֹת וְטִיבָה עַל פִּי נְאוּמָיו שֶׁל סַנְגוּרִי. בַּפְּקֻדָּת סְלִימָן הִפְקִדוּ אֲנָשִׁים מְמַחִים לְדַבֵּר בְּמִקְוֹמוֹת שׁוֹנִים בְּעִיר לְבָרֵר לְהַמְזִינִים יוֹם יוֹם אֶת עַקְרֵי תוֹרַת מֹשֶׁה. הַשׁוֹמְעִים מִבְּנֵי כָל הַשְּׂדֵרוֹת וְהַמְעַמְדוֹת הָיוּ מְרָבִים כָּל כֶּךָ בְּמִסְפָּרָם, עַד כִּי הָיָה צָרָךְ בְּדַבָּר לְבַקֵּשׁ וּלְמַצֵּא אוֹלָמִים נוֹסְפִים עִם מְסוּפִים תְּדוּשִׁים.

כֵּן עָבַר הַקְּיָץ. יְבוּל שְׂדֵה נְאֻסָּף הִגְרָנָה לְקוֹל שִׁירֵי בְּדוּשֵׁי, אֲשֶׁר נְפֹצוּ תַחֲלָה עַל יְדֵי הַחֲסֻדָּאִים בֵּין הַחֲזִילִים וְמֵהֶם נִמְסְרוּ וְהוֹשְׁרוּ בְּחֻבָּה יְתָרָה. הַכְּרָמִים וְהַפְּרֻדְסִים עָמְדוּ סָסְבָלִים אֲשֶׁפְּלוֹת עֲנִיבֵיהֶם וְהָיָה רַעַשׁ בְּשׂוֹא גְלִיו מְרוֹת הַבְּצִיר הַמְּלֻסָּפָת, וְכִמוֹ הַתְּכַוֵּן לְבָרָא תְּדוּשׁוֹת וְגִדּוּלוֹת...

בְּשִׁכְנָה נִשְׁמַע קוֹל הַשׁוֹפָר, כִּי הִגִּיעוּ יְמֵי חֹדֶשׁ אֱלֹל. וְהַקוֹל הָיָה קוֹל קוֹרָא וּמְאֻסָּף וּמוֹשֵׁף אֶת הַלְּבָבוֹת. אֲנָשִׁים

לעשרות ולמאות מכל השדרות והמעמדות ירדו מעל הנבה
אל עיר היהודים למען בא בבְּרִית אֲמוֹנַת יִשְׂרָאֵל. על כל
האיומים שאימו עליהם, פי הדת התרשה עלולה להיות להם
לפגע ולמכשול קשה בחייהם, השיבו תשובה אחת, פי אין דבר
אשר יוכל להניאם מחפצם לשמע כבני בית הסלכות לקול
האמת, ואין סבה שתוכל להחליש בהם את החלטתם לעבד
את אלהי האהבה והצדק, שהכירו לדעת אותו אך זה עתה.
בעיר הפזורים נפתחו כמעט בכל רחוב בתי אלפן ללמוד
הלשון העברית וכתבי הקדש ולדיעת המצוות והחקים הלכה
למעשה, ועל פי חפץ סלימן ובהסכם סגנורי נבחרו מזרי
הבתים הנזכרים מתוך תלמידי בית הישיבה.

אנשים באים בימים התאזרו עז וכילדים קטנים לא נמנעו
מתת בבשרם חותם קדש לאות הפנסם בבְּרִית אֱלֹהֵי עַם
יִשְׂרָאֵל...

ימי הקיץ קרבו אל קצם. ענני בקר קלים מתנשאים
מעל פני הים עברו את אפק השמים — אות בשורה, פי
נכונים לבא ימי בציר בהירים. ככל שהוסיף שזפרו של
אלול לקרא בתוך השכנה, כן הלך ורב מספר הפגים התרשות
בבתי הפנסיות...

ביום ערב ראש השנה נראה המושל בולן בעברו במרפכת
הזהב אשר לו אל שפת הים. לימינו ישב הרב סגנורי,
כשנודע בעיר, פי טבל המושל במי הים לאחר שהקדים
לקים בסתר ארמונו את כל המצוות התלויות בדבר, חכה
המון של אלפי אנשים במעלה גבעת הארמון לעלות המושל

מן הרחצה ובהראותו הריעו לעמתו בקריאה: „יחי בולן!
 יחי המושל הראשון היושב על פסא ממלכת היהודים בכנור!“
 לימי החג הצרכו להפקד בעיר הכנורים אולפים גדולים
 לבתי תפלה. אנשים יודעי דבר מתוך השכנה, ששקדו גם
 להכין את משמישי הקדש הנחוצים, עברו לפני התבה, תקעו
 בשופר וקראו בתורה ושרו שירי בן-ישי. באולם השיש הלכו
 אשר בארמון המלכות התפללו בולן וסלימן עם תמשה משבעת
 חברי המועצה העליונה, שבאו יחד עם המושל בכרית אמונת
 ישראל, ואתם כל רבי המלוכה. המנצח על סדר התפלה
 היה ברחסדאי ורעו ויועצו חזקיה עומד לימינו בתור עוזר.
 מקומו של מילקסין נפקד. הוא לא עשה כמשנה המלה
 המגם ולא שתה סף רעל, כי קנה צדון למעשה גם מצד
 האלילים, אשר עוד הוסיף להשתחוות להם בבית מקדשם.
 שמש בציר-נעים הפיצה קוי זהבה על כפר בלגר ביום
 הראשון של ראש השנה בצהרים, כשנאספו שם המוני עם
 לבושים בגדי מכלל לבנה בברכת החג את המושל, אשר
 הזליק אותם בדרךים חדשים אל האשר הנפשי. באותו מעמד
 נודע להם מפי טבן, כי אמונת המושל ושריו ושל עם כנור
 כלו היא אמונת היהודים, אף כי נשארות בקיומן גם יתר
 הדתות, וגם זו של האלילות העתיקה. „פעלות הממשלה
 ועלילותיה“, הוסיף טבן להודיע את הקהל, „תהינה עתה
 נחתכות רק על פי התורה הנתונה למשה מסיני מבארת
 ומפרשת מאת גדולי החכמים, שתופץ ותרחב בעם על ידי
 בתי אלסן וסדרשות העומדים להנסד בכל הערץ.“

על פי התורה הזאת, כמו שהיא מבססת בספר ההלכות, שהוקא מבבל, הצרך סגגורי מטעם המושל לחבר בסוד חכמים ומלמדים את ספר החקים החדש של הממלכה, שהרוח השוכן בו יהיה: „משפט אחד וחקה אחת לכל“.

כפי שעלתה בתחלה במחשבה לפני המושל ושריו עומד היה סגגורי להפנות גם למשרת המשנה למלך תחת המנמם המת, אבל הרב השתמש מקבל את הכהנה הזאת, העלולה להפריע אותו מעבודת ההוראה, שהוא צריך מעתה להפנות אליה את לבו וזמנו עוד יותר. לפיכך נתנה משרת המשנה לטבן, ואת משמרת פקדתו במועצת הממלכה בתור השליט העליון למקצועות הלמודים מסרו לסגגורי. במקומו של מילקמין, שהתפטר מנשא משרה בממלכה מתפצו לבלות את שארית ימיו במקדש סידהרטי, יבא אחד מירידי הקרובים של סליסן, שעמד נאמן לימינו בפלחמה ויצילהו מסות ושעור לא מעט גם להרמתו הרוחנית של עם כוור.

„בר־חסדאי!“ הריע כל העם. „יחי בר־חסדאי!“

בזה נגמרה פרשת הפניסה הגלויה של עם הכוורים בקרית אמונת היהודים.

אתרי עבר ימי החג יצאו צירים של ימים אל מעבר להרים לחצי האי קרים ולחבל קזקו לבשר את הידיעה המרננת בכל מושבות ישראל ולקנות שם סגגורי תפלה, סליתות ותפלין ושאר תשמישי קדשה, שיש בהם צרך לחיים הדתיים של יום יום. רבים מהם שבו כעבר ששה, שבעה ימים סדרכם ויביאו אתם מעבר להרים בקכות אחים גלבות ומתנות רבות:

תשמישי קדשה לבתי הכנסיות והאלפון. אליהם גלוו הרבה
מזרים ומלמדים, יודעי דת ודין, שבאו להרביץ תורת ישראל
בממלכת היהודים החדשה:

ובמוצאי יום הכפורים המה עיר הכוזרים לקול קריאות
גלהבות ממאות אלפי פיות:
„ה' הוא האלהים“.

במשפט בני ישראל בימים קדמונים קרא המלך הראשון
על פסא ממלכת כוזר היהודית ממחרת חג הסוכות לפני העם
פרקים מעל ספר התורה. באותו מעמד פרסם גם פקדת
תנינה ורחמים לעמו צרוכה ברוח תורת ישראל, הוא רוח
החפש, האהבה והצדק לכל...

וביום ערב ראש חדש מרחשון נקרא עם כוזר אל תצר
המלכות לתנינה חדשה, וחוצות בלגר רעשו לקול ששון וקול
שמחה. סלימן יורש הפסא, המנצח הנעלה, אשר שחרר
את עמו מעקת זרים, חנג בלב פאר, וקדרה המורה בקהדר את
חג בזאו במסרת ברית הנשואין עם אהובת נפשו היהודית
בת-שוע, בתו של הסוחר רבי עמרם, שקדש לו כדת משה
וישראל. במעמד המושל בולן ברך הרב סגנורי את הזוג,
ובנאום הברכה שלו הזכיר גם את דברי הנבואה, אשר התמלכו
מפי החולה:

„העב חולפת, פלג קרים שומרי וסתקרב בסרוצתו...“

קנבו זא...“

ברעם וברעש השתפכו קולות הששון והשמחה ויחדרו אל הלבבות ויערבבו את כל הגבולים שבין השכנה ובין עיר הכוזרים ערבוב גמור ולעולם ועד...

וזן ושבע ימים מת בולן לאחר שבתו קרוב לעשרים שנה על פסא המלוכה היהודית נאדר בחסן אמונת ישראל. במשך העת הזאת השניא את פת עמו ונרם קרנו בכבוד וזה לראותו מתענג על רב שלום ואשר ומשטרש יותר ויותר ביהדותו. לפני עת קצרה גוע ויאסף אל עמיו גם הרב ס זרי, שהפקיד קדם מותו את הנהלת ירשתו הרוחנית בידיו הממונות של ברחקנאי.

כל החבה והאמון וההכרת המובה אשר הנה עם כוזר לזולו, עברו מעתה אל הזוג הצעיר, לבת-שוע ולסלימן, אשר מלכו ברוח החסד של ישראל סבא על עם ישראל חזק ורב אוזנים. וכן ילד לזוג הצעיר, ויקראו את שמו: עבדיהו. גם עבדיהו זה היה נאמן לאלהי ישראל בעלותו בשנת 900 על פסא אבותיו. על המלכים היהודיים האחרונים, אשר בימיהם הסיצו מזרים מובאים מבתי המדרש העליונים שבבבל בחוצות בלגר את תורת ישראל, והכוזרים למנער ועד זמן לקחו להם למזפת את בני בית המלכות וכמוהם שקדו אף הפה למלא את מצוות ה' לכל פרטיהו במצוה; על המושל יוסף, אשר עלתה בידו לבא להתקשר עם יהודי הגולה, וביחוד עם יהודי ספרד, שהתרכזו אז בקרדובה תחת הנהגתו של רבי חקנאי אבן שפרוט, — על כל אלה יספר בת'ק השני.

חלק שני

באחד הבניינים המיוחדים אשר בתצור הפליפות בקרדובה
 נמצאו בשנת 950 חרבי העבודה היפים בפשטותם של
 חסדאי אבן שפרוט, וידו ויועצו הראשון של הפליף
 עבדול רחמן. בתורים האלה היה חסדאי שוהה לב שעות
 היום ועוסק בעבודתו, יחד עם שני עוזריו החכמים והפייטנים
 מנחם בן סרוק ודונש בן לברט. שני המלמדים
 האלה הקלו מעל חסדאי את סבל מפא עבודותיו המרבות
 בעסקי המלוכה, כי מלבד שבתור איש סודו הראשון של
 הפליף נשא ונתן בשמו עם מלאכי ממלכות הנכרה, שעמדו
 בקשרי יהוסים, מדיניים וכלכליים, עם המדינה הספרדית
 היותר גדולה, היא מדינת אנדלוניה, היה גם שר הכספים
 גם נשיא היהודים בכליפות קרדובה ובא לחם לפגי הממשלה.
 אולם בהיות שני המלמדים הללו שוגים זה מזה במוצאם,
 בסבעם ובתכונות נפשם, שרר ביניהם גם פרווד לקבות,
 שנגלה לעין יותר ויותר, מה שהפריע למעשים בעד ההתפתחות
 המסדרת של עבודת העננה שלהם.

מנחם בן סרוק היה ספרדי מלכה, ובגלל ידיעותיו הגדולות בלשון העברית הזמינו הסדאי אבן שפרוט לבא אליו מעירו מורמונה. דוגש בן לברט בא מביגדה, וככל שבבדו אותו הפריות בתור פיסן. בן יראו מלשונו, שהיתה כתער מלמש ומקסתו השנונה. ביחוד שלח את חצי לשונו ועמו ללב בן סרוק, בכל זאת קנה הסדאי בסתר לבו, כי למרות הנגודים שביניהם ימצאו דרך לעבודה משתפת ועל ידי שניהם, איש איש במקצע שלו, יתעשר הפדע העברי ותפרח תקירת הלשון העברית ילפיקה לא נתן ערה מיחד לחכוכים שביניהם.

ביום אחד סר אל בית הנשיא איש זר ומזר במראהו, אשר קרא לעצמו בשם: הנוסע אל דד הדני.

הוא עטה מעיל לבן רחב שוליים, לראשו הגדול, ששערו סגדל פרע, חבוש תרבוש מנמר בשלל צבעיו ובדו מטה נודדים ארוך ועבה עם גלה עשויה מקרן איל והפל העיד בו כי הוא תיר סובב בעולם. מעילו נתפר מצמר פרס, התרבוש היה מדמשק, וכל ארץ הוסיפה עליו פס חדש; את המטה קנה בקרונה ואת גלת קרן האיל הכין לו בקוריה. את טבעת החותם השיג בפניקיה ואת האבן הנקרה שהיא משבצת — בתימן. בשבין, אשר הביא אתו מאחד ממסעותיו בקרקו, גזר צרור מקפל יפה, ומתוכו נפלו על השלחן גירות וגוילים בכל הלשונות ובכל אותיות הכתב שבעולם.

והאיש המזר התחיל לספר. הוא הרבה לספר על דבר מסעותיו על פני כל הימים, על דבר כל האיים והארצות, שבני אדם יושבים שם וסובלים ויהדים מצפים לגאלה.

משענה ראשונה והלאה נמשך חסדאי אבן שפרוט כל כך אל
 האיש הזה, כמו האמין לראות בו את בבוואת העם כלו אשר
 בגולה, ומאז לא נתנהו עוד ללכת מאתו. הוא פנה לו בביתו
 מקום לשבתו וארחתו על שלחנו, ובכל יום היה משוחח אתו
 שעות ארפות על דבר מצב אחיו היהודים אשר בכל העולם.
 בעת ההיא לא פסקו המלמדים לחקר ולדרש. לאן נדחו
 שרידי עשרת שבטי ישראל, אשר הגלה אותם שלמנאסר
 מלך אשור מארצם, והנשיא אבן שפרוט, אשר שם לו לתעודה
 קדושה לגלות את מקום מושב האחים האזכרים והנדהים
 האלה ולקשרם בלם יחד, קנה לקבל ספי תיר העולם הזה
 תשובות מספיקות על כל השאלות, אשר נקרו במחו עד פה.
 ומה מאד ידע אלדד הדני להשיב לנשיא על כל שאלותיו!
 ככל שהוסיף אדון הבית הנעלה להקשיב לספוריו, בן השתדל
 לעשותם יותר עשירים ויותר מלבבים בתכנם ובצבעיהם
 החיים והבהירים.

אם נמצאים עדין בעולם שרידי "עשרת השבטים?"
 "בנדאי ובנדאי!" קרא אלדד בהחלט גמור, ובדברו ציר
 באויר במטהו המרוקאי פדמות קשת, שלאשה פונה לפאת
 הרוזמית מערבית. הוא עצמו ראה בעיניו את השבטים הנדהים
 הללו, ולא לתנם הוא נקרא בשם "הדני...".

שכמו דן יושב ומושל עד היום הזה יחד עם שלשת
 השבטים נפתלי, גד ואשר, בכוש ובערב הדרומית,
 וארצם היא כל כך גדולה, עד פי רק במשך שבועה תרשים
 אפשר לעבר מקצה ועד קצה...

”וְדָן הוּא הַמוֹשֵׁל בְּמִדְיָנָה זֹאת?” שָׁאַל הַדּוֹגֵשׁ בֶּן לִבְרַט
בְּהִנְיָעוֹ בְּרֹאשׁוֹ מִתּוֹךְ סַפְקָנוֹת אִירוֹנִיּוֹת.

”בֵּן, בֵּן”, הִתְחַלֵּט אֶלְדָּד בְּרַב תַּקְרָא. ”תִּכְרַךְ לְאַחַר מוֹת
שְׁלֹמֹה, לִפְנֵי הַתְּפָרָדוֹת הַמְּמַלְכָה, נִדְד שְׁבַטוֹ לְכוֹשׁ, כִּי לֹא יָכֹלָה
נִפְשׁוֹ נִשְׂוֹא אֶת סַבְנַת הַמְּלַחְמָה הַצְּפוּיָה בֵּין יְהוּדָה וַיִּשְׂרָאֵל.
יָתֵר שְׁלֹשֶׁת הַשְּׁבָטִים בָּאוּ שָׁמָּה אַתְרֵיוֹ אַחֲרֵי מַפְלַת שׁוּמְרוֹן עַל
יְדֵי הָאֲשׁוּרִים, וּבְרִצּוֹנָם הַטּוֹב סָרוּ לְמַשְׁמַעַת שְׁבַט דָּן אַחִיהֶם.”
”עַל פִּי כָל הַיְדִיעוֹת, וְגַם לְפִי מֶה שֶׁמְסַפֵּר בַּמִּדְרָשׁ,
צְרִיךְ לְשַׁעַר, כִּי בְּנֵי מֹשֶׁה יָסְדּוּ לָהֶם מַמְלָכָה מִיַּחְדָּת לְעַצְמָם.
מֶה יוֹדֵעַ אֹרְחָנּוֹ לְסַפֵּר עַל אֲדוֹתָם?” שָׁאַל הַדּוֹגֵשׁ.

”אֲנִי כִּבְרַתִּי פְּעָמִים אֶצֶל, בְּנֵי מֹשֶׁה הַלְלוּ”, עָנָה
אֶלְדָּד בְּרִנָּה וַיִּשְׁלַח אֶת יָדוֹ אֶל תְּרַבּוּשׁוֹ הַמְּנַטֵּר בְּקוֹרָא אֶת
הַפְּסִים אֲשֶׁר עָלָיו לְהִיזֹת לוֹ לְעֵדִים. ”אֲמַנָּם אֶצְלָם מִפֶּשַׁע
לֹא הָיִיתִי... אִי אֶפְשָׁר לְעַבֵּר אֲלֵיהֶם... נִהַר נְדוּל מִפְּרִיד
בִּינֵיהֶם וּבֵין הָעוֹלָם הַנְּדוּל, נִהַר אֲשֶׁר תָּמִיד יִהְיֶה יִתְמָרוּ בּוֹ
לֹא מִיָּסוּן, כִּי אִם אֲבָנִים... שֵׁם הַנִּהַר סַמְבַּטְיוֹן, וְאֶפְשָׁר
שָׁנָם שְׁבַתְיוֹן, כִּי בִימֵי הַשְּׁבַתוֹת הוּא נָתַח וְשָׁקַט; אִפְסָם כִּי
כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם מְכַסִּים פְּנָיו עַרְפֵּל עֵב, וְלִפְיָקָד אֵין עֵין אֲדָם
יָכֹלָה לְרֹאוֹת אֶת הַדֶּרֶךְ...”

”וְאַתָּה רֹאיתִי אוֹתָם וְשׁוֹחֲתֶת אֹתָם?” שָׁאַל הַדּוֹגֵשׁ שֵׁנִית
בְּמַסָּק בְּדַבָּר.

אָבֵל הַנוֹסֵעַ לֹא שָׁם לֵב לְסַפְקוֹ וַיַּעֲזֹב:
”אֲנִי רֹאיתִי אוֹתָם וְנִכְנְסֶתִי אִתָּם בְּדַבְרֵיהֶם כְּמוֹ שְׁנִכְנְסִים
אִתָּם בְּשִׂיחָה כָּל שְׁכָנֵיהֶם הַיְהוּדִים בְּנֵי אֲרַבְעַת הַשְּׁבָטִים —

מעל שפת הנהר, והכל נודע לי מפייהם על דבר תייהם,
מוצאם והתפתחותם לעם חזק.

“ספר!” קרא הנשיא כמתחנן קריאה כל כהן חמוסה, עד
שלא הספיק הוגש להוציא מפיו את הדבר הקר, שחפץ להשמיע.
“על גהרות בבל”, התחיל אלדד לספר בהשתעשעו במבעת
החותם מפיניקיה, “בקשו הפשדים, כמו שמספר בספר התהלים,
מאת הלויים, כי ישירו שירי ציון, אבל הלויים תלו את
כנזרותיהם על ערבים וישבעו שבועת אמונים לבלי לשיר את
שיר ה' על אדמת נכר. אז עלתה חמת הפשדים על הלויים
עד להשחית ובאימם עליהם בעגש מות צו אותם לתת
בשיר קולם. הלויים מלאו את מצותם, אבל השירה היתה
נוגה, חלשה, ובכל זאת מתרדת... אולם מקצת מן הלויים,
צאצאי משה, נשכו בשניהם את ראשי אצבעותיהם עד זוב
דם, עד פי לא יכלו עוד להתחזק בכנור... הפשדים כבר
היו מוכנים להתנפל עליהם בחמה שפוכה, והנה ענן בא
וגרם את בני משה למעלה וישאם אל ארץ החוילה. שם
יושבים “בני משה” עד היום על יד גבול ההרים של ארבעת
השבטים, ואבני הסמבטיון מנגזות עליהם...”

אלדד ידע לשפך מרוח השירה על הספור הזה, אשר
שמע אותו לפי דבריו מפי בני משה עצמם, והרשם גדל
עוד יותר בדברו עברית צחה מתבלת במליצות התהלים
וכתבי הפקדש בבבל.

אלדד לא נלאה מציר לכל פרטיהם את כל פרשת מקסם
ועזם ומיניהם הקאשרים של השבטים האלה. האנשים חיים

חיי רועים נוסעים בעדרים, אבל יודעים הם לעמד על נפשם
בנשק וברוח גבורה ביום קרב. שם מלך השבטים — עוזיאל,
לשונם עברית, הספר היותר חביב עליהם, שהם הזגים בו
בהתמדה, הוא — התנ"ה, אבל אין להם שום ידיעה לא
בפשנה ולא בנמרא.

מנחם בן סרוק, אשר ישב כל העת היום ושמע את
הדברים בתשומת לב מרבה, התערב עתה בשיתה ויאמר:
"ספוריו של אלדד, המצדעים בתותם האמת, מדברים
בארבעה שבטים. נוספים עליהם יהודה, בנימין ולוי,
החיים אתנו בגלות. על בן עוד נשאר לנו לדרש לגורל
יתר חמשת השבטים".

אלדד, אשר הדברים האלה רוממו בו את רוחו, מהר
לענות בצינו בגלל המטה הקוריאית איזו קוים באויר.
"שבט יששכר יושב ליד הגבול שבין פרס ומדי, ואף הוא
קאשר ושמה בחלקו, ומתפרנס מעבודת האדמה וגדול צאן".
"האם היית גם שם?" שאל הונש בלעג, שלא הספיק
להסתירו כלו.

"בואי!" השיב אלדד ויחל לספר בארבה מעשה פלאות,
שנעשה אתו בעברו בים, פי נפל בידי אוכלי אדם. מענוני
הדרך נצטמק וכחש בשרו, וזה הנה באשרו... הפראים
חסצו לפסם אותו זמן ארה, ואת חברו השמן מבני שבט
אשר אכלו תבן... אבל הוא גמלט סידו ואחרי גדודים
הרבה בא למצרים. שם עבר את הגילום על עץ צף, אבל
הוא נפל שנית בידי שודדים אשר סקרו אותו לאיש משבט

בָּךְ בָּא אֶל מְדִינַת יִשְׁשָׁכָר אֲשֶׁר בֵּין פָּרָס וּמְרֵי, וְשָׁם
לָמַד לְדַעַת אֶת הָאָרֶץ וְאֶת אֲנָשֶׁיהָ... •••

וְהוּא לֹא קָמִץ בְּדַבְרִים וַיִּסְפָּר בְּרַב עֲנָן עַל חַיֵּי בְנֵי
שֶׁבֶט יִשְׁשָׁכָר, עַל הֶלִיכוֹתֵיהֶם וּמִנְהִיגֵיהֶם הַדּוֹמִים בְּכָל לְאֻלֵּת
שֶׁל שֶׁבֶט רְאוּבֵן וְזַבּוּלוֹן, שֶׁמָּצָא אוֹתָם מַעֲבָר לְהַר חוֹרְנוֹ,
וּבָךְ הוּא גַם אֵצֶל שֶׁבֶט מְנַשֶּׁה, הַיּוֹשְׁבִים בְּמִקְוֵה וּבְמִדְיָנָה... •••
”חֹסְרִים עֲדוּן שֶׁבֶט שְׁמַעוֹן וְהַחֲצִי הַשְּׂנִי שֶׁל שֶׁבֶט
מְנַשֶּׁה”, אָמַר הַיָּגֵשׁ מִתּוֹךְ כְּבֹד רֹאשׁ מַעֲשֶׂה, שְׁעוֹרֵר עָלָיו
מָבֵט שֶׁל גְּיוֹפָה מֵצַד הַנְּשִׂיא.

”גַּם אוֹתָם בְּקִשְׁתִּי בְּכָל מְקוֹם”, הִשְׁיֵב אֶלְדָּד בְּמִנוּחַת לֵב.
”וַיֵּשׁ אֲשֶׁר כְּבֹד הָאֲמֻנָתִי כִּי גִלִּיתִי אֶת עֲקֵבוֹת בְּנֵי שְׁמַעוֹן,
אֲבָל אַחֲרֵי חֲקִירוֹת וְדַרְשׁוֹת רַבּוֹת נֹכַחְתִּי בְּכָל פַּעַם, כִּי
אֵד מִשְׁנֵה הָיָה אֶתִּי. כְּבֹד אֶפְסוּ כָּל תַּקּוּוֹתַי, וְהִנֵּה מִצְאֹתִי
אוֹתָם סוּף סוּף”.

”אֵיפֹה? וְאֵיךְ?” שָׁאֵל חֲסֵדָאִי וּמִנְחָם בְּאֶחָד. רַק הַיָּגֵשׁ
כֵּן לְבָרַט לֶחֶץ אֶת כְּתָפָיו וַיֹּדֵם.

אָנִי מִצְאֹתִי אֶת אַחֵינוּ הָאוֹבְדִים מִבְּנֵי שְׁמַעוֹן וְחֲצִי שֶׁבֶט
הַמְּנַשִּׁי מֵאַחֲזָרֵי הָרִי עֲנָק וְעַל יַד גְּהַר גְּדוֹל, אֲשֶׁר יִקְרָא
לוֹ ”הַיָּם הַכֶּסֶפִּי”.

”הַגַּם אֵלֶּה הֵנָּם עֲדוּן יְהוּדִים? סִפְרָה נָא, אֶלְדָּד”.

בְּקֶשׁ הַנְּשִׂיא.

”הִלְלוּ הֵם יְהוּדִים, שְׂאִינָם נוֹשְׂאִים חֲרָפָה וְעַקְת וְזֵרִים
מִחַת מִמְשָׁלוֹת מְלָכֵי נֹכַר, וְאִינָם מְכַרְחִים לְהַתְרַפֵּס וּלְהִשְׁתַּהוּוֹת
בְּבִקְשַׁת נְדָבוֹת חֲפֵשׁ וְצָדֵק. הֵם עֲצָמָם אֲדוּנֵי הָאָרֶץ, הֵם

הָעַם הָעִבְרִי הַיּוֹתֵר חוֹק וְעִצּוֹם, שֶׁלְּפָנָיו לֹא הָיָה כְּמֵהוּ, וְהָעַם
הַזֶּה מִתְעַנֵּג עַל שְׁלוֹם וְרֵב טוֹב וְהוּא שְׂמֵחַ בְּחִלְקוֹ תַּחַת
מִמְשַׁלֵּת מַלְכוּת יוֹסֵף...”

”מַה שֵׁם הָעַם, וּמַה שֵׁם הָאָרֶץ כִּי אֲדַע? הַגִּידָה, מֵלֶאדָה
אֱלֹהִים!”

שֵׁם הָאָרֶץ כּוֹנֵן וְאֲנָשִׁיהָ גִּקְרָאִים בְּשֵׁם כּוֹנֵנֶיהֶם. בְּחַג
הַפֶּסַח הֵאֱחָרוּן אֲבִלְתִּי אֲצַלֵּם מִצּוֹת, וְכֹאֲשֶׁר קָמְנוּ מִעִם שְׁלַחַן
הָאֲרָמוֹן לְאַחַר שְׁסַפְרָנוּ עַל יְדוֹ, עִם הַמֶּלֶךְ בְּרֹאשׁ, בִּיציאת
מִצְרַיִם, קָרָאנוּ כְּלָנוּ: ”לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם!...”

עֵינֵי הַנְּשִׂיא מְלָאוּ דְמָעוֹת. הוּא קָם מִמְּקוֹמוֹ וַיַּחֲבֹק אֶת
אֶלְדָּד בְּזֵרוּעוֹתָיו.

”אֲמַרְתָּ, כִּי הַמֶּלֶךְ הָעִבְרִי שֶׁל עִם עִבְרִי מִתְפַּלֵּל עַל
יְרוּשָׁלַיִם?”

אֶלְדָּד הִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ, וַפְּסִי תְּרַבּוּשׁוֹ הַמְּנַמְרִים הַתְּגַמְנְפוּ
בְּאֹיִר.”

”הוּא לֹא רַק הִתְפַּלֵּל, כִּי אִם נִם גָּדַר גָּדַר: אֵדָה יִשְׁקִיף
לוֹ אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם וְדוֹד סָסְבִּיב וַיִּאֱוָרְהוּ עֵו וְעִצָּמָהּ, יַעֲלֶה
לִירוּשָׁלַיִם לְשִׁחְרָרָה מִיַּדֵּי זָרִים וְלִהְיוֹת שִׁיב אֶת אֲדָמַת הַקֶּרֶשׁ
לְיִשְׂרָאֵל, וְאֵז יִשׁוּבוּ אֵלָיו גִּפּוּצוֹתָיו וְהָיוּ כְּלָם לְעַם אֲחֵד
כְּבִיטֵי דוֹד וְשִׁלְמָה...”

”אֲמַרְתָּ, כִּי הוּא, הַמֶּלֶךְ הָעִבְרִי שֶׁל עִם עִבְרִי, גִּשְׁבַּע?”
שָׁנָה חֲסֵדָאֵי אֶת שְׁאֵלָתוֹ, כְּמוֹ חֲסֵץ לְדַעַת בְּבִירוֹ, אִם
אֲמָנָם גִּאֲמְרוּ הַדְּבָרִים, ”מִדּוּעַ אֶתָּה שׁוֹתֵק, דּוֹגֵשׁ, לְשִׁמְעַ
בְּשׁוֹרַת הַגְּאֻלָּה?”

הוגש בן לברט התעורר אחרי דומיה קטנה ויאמר:
"יסלח נא לי הנשיא אם אעלב את לבבי להטיל
ספק בדבר".

אלהך נשא את עיניו אל הנשיא ולבן סרוק במבוכה,
כמו מצפה הוא שהללו יתנו לו ספוק על העלבון המרבה הזה.
"על יסוד איזו עבדות אתה מבסס את ספקותיך?"
שאלהו הנשיא ופניו הפיקו אי רצון.

"כיון לדוגש מה שאחרים מוצאים את הדברים לטובים
ונכונים, כדי להטיל בהם ספק", אמר מנחם בן סרוק בקצף.
הוגש השיב על ההתנפלות הזאת מתוך מנוחה פילוסופית
קרה ויאמר:

"אם סרוק חברי חושב דבר לטוב ונכון, הריהו באמת
מעורר ספק; אבל בענין אשר לפנינו מבססות ספקותי על
עבדות הידועות בבגד".

ראשו הגדול והשעיר של אלהך התנועע באי מנוחה כראשו
של ארי, שהתרד מרצו.

"אני עברתי את הארץ בלה מקצה ועד קצה", אמר
מתוך הרגשת עלבון, "לא בכל מקום נחלתי את הכבוד
והידידות, שאני ראוי להם, אבל בכל מקום התניחסו אלי
באמונה ואמון. אם אין הוגש מאמין לדברי, תדברנה בעדי
התעודות. הרי לפניכם מכתב כתוב עברית, שבו הזמין אותי
שר החצר חלקיהו לאכל בימי החג על שלחן המלך יוסף".
"אין צורך", עצר בו הוגש במנוחה, "אין אני מספק בקיום
מושבות של יהודים פה ופה, וביחוד בכונן היהודית. גם

מֵאֵינִי אָנִי, כִּי בָקַר אֹרְחָנוּ אֶת הָעַם הָעִבְרִי הַזֶּה. אָבֵל
יֵשׁ לָנוּ בְּבִגְדֵי יְדִיעוֹת אַחֲרוֹת לְגַמְרֵי עַל מוֹצֵא הַכּוֹזְרִים
וַיִּחְשַׁם אֶל הַיְהוּדוֹת. הֵם נִסְפְּחוּ אֶל הַיְהוּדִים עַל יְדֵי מֶלֶמֶד
יְהוּדִי, לְאַחַר הַיּוֹתֵם הַרְבֵּה מֵאוֹת שָׁנִים עִם שָׁל עוֹבְדֵי
אֱלִילִים כְּגַי גּוֹעַ נֶכֶר...”

אֶלְדֵּד צָחַק צָחוֹק לְעַג.

”הוֹנֵשׁ מִכּוֹן בְּיֹדָי אֶל רַבִּי יִצְחָק סַגְגּוֹרִי, יְדִידוֹ וּמִזֶּרֶן
שֶׁל בּוֹלֵן לְפָנָי מֵאֵתִים שָׁנָה. אָבֵל עַל הָאִישׁ הַזֶּה וּפְעֻלוֹתָיו
נִמְסְרוֹת בְּכוֹר יְדִיעוֹת הַסּוֹתְרוֹת זֶה אֶת זֶה. בְּרִי הוּא רַק
זֶה, כִּי בָא מִבִּגְדֵי וְכִי הִשִּׁיב לְאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲנָשֵׁי כּוֹר
שֶׁשָּׁכְחוּ זֶה כְּבָר אֶת מוֹצְאָם הָעִבְרִי וְאֶת חוֹבוֹתֵיהֶם אֶל
הַיְהוּדוֹת. כִּי נִכְשְׁלוּ שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל בְּעִבּוֹדֵת הָאֱלִילִים — דָּבָר
זֶה הֵלֵא נֹדַע לָנוּ מִפֶּתְחֵי הַקֶּדֶשׁ, אָבֵל הֵלֵא אִין זֶה מִכְחִישׁ
אֶת הָעִבְרִי, כִּי הַשְּׂבָטִים הַמְּגֻלִים שָׁבוּ וְהִחְזִיקוּ בְּתוֹרַת
יִשְׂרָאֵל כְּדֵי לְחַזֵּר וּלְהִתְאַחֵד עַל יְדֵה עִם הָעַם הָעִבְרִי כְּלוֹ”.

בֶּן סְרוֹק הִבִּיט אֶל מִתְנַגֵּדוֹ, אֶל הוֹנֵשׁ, בְּשִׂמְחָה מְסֻמֶּרֶת
לְאִידוֹ, בְּחֻשְׁבוֹ אוֹתוֹ לְמִנְצָת.

אָבֵל הוֹנֵשׁ בֶּן לְבָרַט עוֹד לֹא הִנִּיחַ אֶת גִּשְׁקוֹ מִיָּדוֹ.

הוּא אָמַר:

”אֹרְחָנוּ מְדַבֵּר עַל סֶלֶךְ כּוֹר, הַרוֹצֵה לְהִבְיֹא גְאֻלָּה לְצִיּוֹן
וּלְיִרוּשָׁלַיִם. אָבֵל הוּא הֵן לֹא יוֹכֵל לְהוֹצִיא דָּבָר זֶה אֶל הַפְּעֵל,
לֹא גַם נוֹל בְּעוֹרְקָיו דְּמֵי אֶחָד מֵעֲשַׂרֵּת הַשְּׂבָטִים. הֵלֵא
יֹדְעִים אֲנַחְנּוּ, כִּי רַק מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, בְּלוֹמֵר: אִישׁ מִשְׂבַּט
יְהוּדָה, יִגְאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל וַיּוֹלִיכֵנוּ אֶל אֶרְצוֹ הַקְּדוּשָׁה”.

„האין דינש יודע אָת נבואת חכמינו הקדמונים, פֿי קדם
למשיח בן דוד יבא משיח בן יוסף, פֿדי לפנות לפֿניו אַת
הדָרָה?“ שאל הנשיא.

„שם הסֵלָה יוסף“, אָמר אַלְדֵד בְּהִדְנָשֶׁת הַסֵּלִים נִיסְמָה
אַת סְנַמְרוֹ כְּמִנְצַחַח עַל הַגְּלָה הַקּוֹרִיאִית שֶׁל מִטְהוֹ הַפּוֹרְקָאִי.
„משיח בן יוסף“, שָׁנָה אַחֲרָיו בֶּן סְרוּק בְּהַתְּלַבְּבוֹת,
„הַסֵּלָה עֵתִיד לְצֵאת מִשְׁבֵּט מְנַשֶּׁה, בְּנוֹ שֶׁל יוֹסֵף — — —“
„לא אָנוּחַ וְלֹא אֲשַׁקֵּם עַד אֲשֶׁר אֲחַקֵּר אֶת הַדְּבָרִים
לְאֲשׁוּרִים וְאִבֵּא בְּקִשְׁרֵי יַחַס לְכָל הַפְּתוֹת עִם הַשְּׁבֵט הָאֵח
הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בְּכוֹזֵר“, נִשְׁבַּע הַנְּשִׂיא חֲסֵדָאִי אֲבֵן שְׁפָרוּט.
„ואוֹלָם“, הוֹסִיף לֵאמֹר, „רְאוּ עֲדִין לְשִׁמְעַ אֶת הַזֶּה
דַּעְתָּם שֶׁל רַבֵּי נֶתָן וְשֶׁל יֵתֵר חֲכָמֵי בֵּית הָאֵלְפִן. מִחַר
נִבְקֵר יַחַד עִם אוֹרְחָנוֹ אֶת בֵּית הָאֵלְפִן וּכְמַעֲמַד כָּל הַחֲכָמִים
וְהַמְּלָכִים מִבֵּית מְדֻרְשׁוֹ שֶׁל רַבֵּי נֶתָן גִּתְיַעֵץ בְּדָבָר.“

ב

בבית הישיבה הגדולה בקרדובה ישב רבי נתן על מושב
 תכבוד אשר לו לפני אספה גדולה של תלמידים ואנשים תופשי
 תורה ממכבדיו וחושבי שמו. כל הצמאים לדבר אלהים שבין
 תושבי העיר היו מתאספים ובאים בשעות הראשונות של
 הערב אל בית הישיבה הגדולה לשמע את השעור מפי
 רבי נתן. פה היו מתבררות כל שאלות הכלל הנוגעות
 ליהודים אשר בקסרד ונאשר בכל תפוצות הגולה. אם נפל
 איזה דבר בעולם היהודים בארץ ישראל או בבבל, בגרמניה
 או בפרנציה, היה מגיע שמעו תכף דרך הפליפות, מקום
 אשר הנשיא חסדאי אבן שפרוט יושב שם בתור שר החיצון
 ומתחקה על מארעות תבל, אל בית האלפן של רבי נתן.
 פה המתיקו סוד ובקשו עצות, בשעה שהיה צריך בדבר,
 איך ובמה לקדם פני רעות גשקפות, או להוציא אל הפעל
 מעשי עזרה גדולים וחשובים. פה נמצאו הדרךכים גם לחבור
 רוחני בין יהודי קסרד ובין היהודים שבשאר מקומות. אם
 נתפרסם בעולם ספר חדש, המורה לרבים דרכים חדשים,

או נתקבל תכף העתק סמנו בבית האלפן אשר בקרדובה,
ושם היה משמיט ענין של למוד במשך ימים ושבועות.
בן סרוק, עוזרו הראשון של הנשיא, היה מבקר את
בית הישיבה בתמידות; לעתים בא לשם גם דונש בן לברט
ורק במקרים יוצאים מן הכלל ובשעת הכרעת שאלות גדולות
ונכבדות, היה מופיע אף הנשיא בכבודו ובעצמו, והופעתו
היתה אוצלת על בית הישיבה זהר מיחד ונותנת עטר על
ותקף לפתרון השאלות המבררות. אכל הוא ידע בכל עת
את הנעשה והנשמע בבית הישיבה, את השאלות העומדות
בו לברור ואת ההתלמות שקבלו החכמים בכל אחת בפני
עצמה, כי היה רבי נתן מרצה לפניו תמיד על כל אלה דין
וחשבון בעל פה.

גם היום הגיעה ידיעה בבית האלפן על דבר בא הנשיא
עם שני מזכיריו. הידיעה הזאת עשתה לה עד מהרה כנפים
בכל העיר ובשעות המאחרות שלאחר הצהרים כבר נאספו
אל בית האלפן רבים מגדולי הלומדים ותופשי התורה. ביניהם
נמצאו כל אנשי השם, שלקחו להם מקום בשורות הראשונות,
והתלמידים ישבו על הספסלים האחרונים, וכלם נשאו את
עיניהם בקראת הכבוד אל ראש הישיבה הישיש רבי נתן.
רבי נתן הקדים היום להתחיל את השעור, כי חפץ לגמרו
עד בא הנשיא. על פי כתבי גאוני בכל החל לברר לעמקן
את ההלכות האחרונות שבתלמוד, ותכף נסלו חלוקי דעות בין
החכמים המקשיבים לדבריו. אחרים מהם הטילו ספק באמתת
ספסי תנתיבים המעתיקים, מקצתם נסמכו בטענותיהם על מה

שנמצא כתוב בספרי שאלות ותשובות של גאונים אחרים, או שהביאו ראיות עצומות משלהם לסתר את דברי רבי נתן. כך הגיעו הדברים ביניהם לידי פלמוס חריף, וראש הישיבה בענותנותו היתרה נתן גם לצעירי התלמידים להשתתף בובוחים, הקשיב לדברי כל אחד מהם בתשומת לב, ברר ולבן את דעותיו וטענותיו והשיב עליהן בהלכה.

השאלה שנתבררה ושהביאה לידי חלוקי הדעות האלה, היתה על דבר אשה אחת, שנמצאה זמן רב בשכיה בין בני גבר, מה שנתן מקום לחשד בטוהרתה. אם רשאת אשה זו לשוב לבית בעלה, שהיה גם כהן, שאלה זו עם כל הפרטים התלויים בה שמשה סלע המתלוקת בין החכמים ובשאלה הסתערו כל כך הרוחות בין הלומדים.

עוד קדם שהתחילה השקלא וטריא נמשכו עיני הנאספים אל איש אחד עומה מעיל רחב, עבה ואפור ותבל אזור במתניו וראשו מנלה כדרך העבדים, שנכנס אל בית הישיבה. בשעת כניסתו אל בית הישיבה נתן לו האחד, כבקשתו, מטפחת, והוא קשר אותה מסביב לראשו. קדקדו, שכבר הלבין שעריו קצת, נשאר מנלה למחצה, ומשגי עבריו ירדו על שכמו תלמלי פאות הפסך אשר לו. הזר נגש וישב על הספסל האחרון ויסמך את ראשו העטוף בורעותיו ויקשב רב קשב אל סלחמת הדברים. איש עוד לא שם אליו לב. רק האנשים היושבים בקרבתו התבוננו על פי תנועות פניו ודבריו בלחש בינו לבין עצמו, כי מתענג הוא בדבר מאד וכי כל מחשבותיו באותה שעה מצמצמות רק בענג הנדון.

לאחר שכלו הלומדים לברר איש איש את דעתו, שב
 רבי נתן לדבר. הוא סבם בקצרה את כל הדברים שנאמרו,
 בקש לישר את הסתירות ולפטר בין הנגודים, ועוד פעם
 שנה מלה במלה את דברי פסקי ההלכה של גאוני בבל.
 והנה נפל דבר בבית, אשר הפליא את הנאספים סאד:
 העבד היושב בקצה הספסל האחרון, שראשו
 עמוף מספחת, קם ממקומו ויבש אל ראש הישיבה ויבקש
 ממנו את רשות הדבור.

האיש ששומר הפתח אמר לגדר לפניו את הדרך ושהכל
 חשבו אותו לנכרי שהתפרץ אל הבית בחזקה והפיטו אליו
 בעיני חשד, — האיש הזה חפץ לדבר ולקחת חלק במלחמת
 תדעות... גשמעו קולות מוחים, וצעירים גלהבים אחרים
 קבר התפוננו לאחזו בזר ולגרשו. אבל מבט אחד מעיניו
 המזכות של רבי נתן הספיק להרגיע את הרמות ונם לאמץ
 את לב העבד כי יפצה שיו וידבר.

הוא לא יכל לדבר בן בלשון הפדינה, ולפיכך התחיל
 את דבריו בעברית צחה. בתחלה שב וינסח את השאלות
 העומדות לברור והרצה בעל פה את פסקי ההלכה של
 הגאונים. אחרי כן חזר בקצור גמרץ על דברי הגופחים
 אשר שמע ושהבין את תכנם, אף שנאמרו בשפת קסיליה
 הנרה לו, על פי הצטרפות הממרות העבריות, שהביאו
 המתופחים. באחרונה חנה את דעתו הוא עצמו בנאום
 יפה ורב הענין ומתבל במקראות סבתבי הקדש. דבריו
 נבעו, ורמו בשטף עובר במעין טים טיים. הוא הביא

הַרְבֵּה דַעוֹת מִתְנַגְדוֹת שֶׁל גְּאוּנִים אֲחֵרִים עִם טַעְמֵיהֶם
וְנִמְוָקֵיהֶם וַיֵּרָא אֶת הַמְּקוֹרוֹת שֶׁמֶהֶם נִשְׁאַבוּ. בְּבֶרֶק הַשֶּׁמֶל
וּבְחֵרִיפוֹת הַהֶגְיוֹן בָּרַר אֶת הַבֵּר מִתּוֹךְ הַתְּבִינָה, אֶת הַדַּעוֹת
הַיִּשְׁרוֹת שֶׁרְאוּ לְקַבֵּל מִתּוֹךְ הַדַּעוֹת הַעֲקָמוֹת, הַרְאוּזוֹת
לְפִסְלֵן, וְכִמוֹ גְּלִי אֹזֵר יִקְרוֹת הַשְּׁתַפְּכוֹ עַל פְּנֵי הָעֵנָן כְּלוֹ.
הוּא גַם עוֹרֵר שְׁאֵלוֹת חֲדָשׁוֹת הַמְּסַמְּעוֹת מִטַּבַּע הַדְּבָר, בְּגַה
גְּשָׁרִים וְהַחֲרִיב גְּשָׁרִים וּבְיַד מְנַסָּה וּבִטּוּחָה בְּדַק בְּשִׁפּוּנֵי
חֲדָרֵי הַתּוֹרָה כְּדֵי לְבַרֵר אֶת הַשְּׁאֵלָה בְּרוּר אַחֲרוֹן, שְׁלֵם
וּמְקִיף מְבַל צְדִידֵיהָ.

הַדּוּמִית מִוֹת שְׂכָנָה בְּבֵית הַיְשִׁיבָה, צְעִירֵי הַשּׁוֹמְרִים טָפְסוּ
וְעָלוּ עַל הַסְּפָסְלִים כְּדֵי לְהַסְתַּכֵּל בְּפָנֵי הַחֵכֶם הַלְּבוּשׁ מְעִיל
עֲבָדִים שֶׁבְּדָבְרוּ קֶרֶן עוֹר פָּנָיו בְּוֹהֵר קָדָשׁ. הַמְּלַמְּדִים מִבְּעָלֵי
הַמְּדֻרְגָּה הַשְּׂנֵיָה, אֲשֶׁר קָצְרָה רוּחַ בֵּינְתָם מִתַּפְּשׁ אֶת חוּט
הַנּוֹכּוּחִים, הַתְּעֵנְנוּ עַל יְפֵי לְשׁוֹנוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַזֶּה וְנַעַם סְגֻנוֹנוֹ.
הַעֲבָד כְּלָה לְדַבֵּר וּבְעֵנּוֹתֵנּוֹתָו אָמַר לְשׁוֹב אֶל פְּנֵיתָו,
אֲבָל רַבִּי נָתַן, אֲשֶׁר יָשַׁב כָּל הַעֵת הַזֶּה מִפְּשָׁאֵשׁוֹ גְּסָמָה
עַל גִּדּוֹ וּבְלֵי גֵרַע עֵינָיו מִן הַדּוֹבָר, קָם מִמְּקוֹמוֹ וַיּוֹשֵׁט לוֹ
אֶת יָדוֹ וַיֹּאמֶר:

”שְׁלוֹם עֲלֶיךָ, רַבִּי וּמִזְרִי!”

וּמִתָּאָם קָרָא אַחֲרָיו כָּל הַקְּהֵל: ”שְׁלוֹם עֲלֶיךָ, רַבִּינוּ
וּמִזְרֵנוּ!”

רַבִּי נָתַן אָחֻז בְּיַד הַזֶּה וַיּוֹשִׁיבֵהוּ כְּמַעַט בְּחֻקָּה עַל
הַבַּסָּא הַרְדֵּי, שֶׁנִּמְצָא עַל יַד כְּסֵאוֹ וַיִּשְׁאַלֵהוּ:
”מִי אַתָּה וּמֵאַיִן תָּבֵא?”

הזר סרב לענות. הכרת פניו ענתה בו. כי קשה לו לדבר על אדות עצמו. "אולם אחרי הפצרות מרבות מצד הקהל התחיל לספר, והפעם היה קולו עמום ושפתו רסה. "בא אני מסוריא אשר בכבל, במקום שמתקים עדי בית הישיבה מיסודם של הנאונים בכל זהרו. שמי משה בון חנוך. בלנית שלשת רעים, והם: שמריהו, חושיאל ונתן בן יצחק עזבתי את העיר ימים אחדים אחרי הפסח. חפצנו לבקר את קהלות ישראל אשר על יד תים התיכון לאסף שם את תרומות הכסף לצרכי עגני יהודי כבל. אבל אלהים חפץ אחרת. אף הפליגה אניתנו לים נתפשה בידי אנשי רב החובל רומהים ועם עוד רבים אחרים לקחנו בשבי...".

הרב חשב קצת כנמלקה עם לבבו ואחרי כן הוסיף לדבר: "כמו שנודע לי אחר כך העבר שמריהו בן אלחנן לא לפס נדריה של מצרים, חושיאל הובא לקירוא ונתן בן יצחק הגיע לנרבוזה".

"ואני?" קולו של השבוי הומך ועיניו נתמלאו דמעות. "אני ואשתי הצגנו לפני רב החובל... הוא נשא פרגע עינים חומדות אל אשתי הצעירה והצנועה... זאת הכרתי בו תכף, אף היא... והיא לחשה באזני את שתי המלים העבריות: "מים חיים"? אני הבנתי מיד את פשר השאלה. היא שאלה אותי, אם הנמכעים יש להם חלק לעולם הבא? אחרי אשר אקרו עלינו מאותו רגע והלאה לדבר יחד, קראתי לנפשי כמתפלל בשפתים געות את דברי הכתוב: "אמר אדני מבשן אשיב, אשיב סמצולות ים". היא עמדה על

בִּנְתַת הַדְּבָרִים וּבְהֶרֶף עֵין צְנַחָה מֵעַל מְכַסֵּה הָאֲנִיָּה אֶל הַיָּם...
 וְאֵנִי אַחֲרֶיהָ... אֶכֶל רַב הַחֹבֵל גָּתָן צוֹ וְתַכְף רָדְפוּ מַלְחָמִים
 אַחֲרֵינוּ בְּסִירוֹת הַצֵּלָה. אֲשֶׁתִּי הַשִּׁיגָה אֶת מִסְרָתָהּ. הִיא
 מְצָאָה אֶת הַצֵּלָה נִפְשָׁה הַזֹּכֶה בְּתוֹךְ הַגִּלְיִים... אוֹלָם אוֹתִי
 הוֹצִיאָו חַי מִתּוֹךְ הַמַּיִם וַיִּשְׁיבוּ אֶת רוּחִי אֵלַי. אֲזוּ הוֹבֵאתִי
 הַלֹּם לְקַרְדּוּבָה וְנִמְכַרְתִּי לְעֶבֶד לְעֹשֵׂי קַרְדִּינֹן, אֲשֶׁר מְצָאתִי
 חַן בְּעֵינָיו. כֹּאֲשֶׁר בְּקִשְׁתִּי מִמֶּנּוּ הַיּוֹם, כִּי בְשֹׁכֵר עֲבוֹדְתִי
 אוֹתוֹ יִתֵּן לִי לְלַכֵּת לְשַׁעֲהַ קָלָה אֶל בֵּית הָאֶלְפֹן, מִלֵּא אֶת
 שְׂאֵלְתִּי. בְּמָה אִכְפָּה לְאֱלֹהֵי מְרוֹם עַל הַחֶסֶד הַזֶּה, שְׂאֵנִי
 רְאוּ לֹ!...”

כְּכֹלֹת הַזֶּר לְדַבֵּר שְׂרָרָה דוֹמְיָה בְּבֵית. כָּל הָעֵינַיִם נִשְׂאוּ
 מִתּוֹךְ צִפְתֵּי נֶפֶשׁ אֶל רַבִּי גָתָן. בְּתוֹךְ הַדְּמָמָה קָם רַבִּי גָתָן
 מִמְּקוֹמוֹ וַיֹּאמֶר בְּרִגְשׁ:

”רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן חֲנוּךְ! כְּמִלְאָךְ מִשְׁמַיִם בָּאת אֵלַינוּ, שְׁלוֹחַ
 מֵאֵת הָאֱלֹהִים, אֲשֶׁר מֵאַהֲבָתוֹ לְשָׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִסִּיר
 חֶסְדּוֹ מִמֶּנּוּ וּבְכָל עֵת הוּא מְקִים לוֹ בְּאַרְחַ פֶּלֶא מוֹרִים
 וּמִדְּרִיכִים לְהוֹעִיל. וְעַתָּה, רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן חֲנוּךְ! הִסִּירָה נָא
 מֵעֲלֶיךָ אֶת מְעִיל הָעֲבָדִים. מַעַתָּה תִּהְיֶה חֶפְשִׁי לְנִפְשֶׁךָ וְהִיֵּית
 לָנוּ מְנַהֵל וּמוֹרָה דְרֶךְ שְׁלוֹחַ מֵאֵת הַהַשְׁגָּחָה הַעֲלִיּוֹנָה בְּחֻקְמַתָּה
 הַגְּדוֹלָה. אֲנַחְנוּ כְּלָנוּ, וְגַם אֲנִכִּי, נִשְׁתַּחֲוֶה לָּךְ וְנִשְׂאֵב מִשְׁעָנֶךָ
 חֻקְמַתְךָ.”

בְּמִצּוֹת רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה הִלְכוּ תַכְף שְׁנֵי אַנְשִׁים אֶל הָעֹשֵׂי
 קַרְדִּינֹן וַיִּמְסְרוּ לוֹ כִּים מִלֵּא דְנָרִים פְּדִיּוֹן נֶפֶשׁ הָעֶבֶד. רַבִּי
 מֹשֶׁה נִשְׂאֵר בְּבֵית הָאֶלְפֹן, וְאַחֲרָי שְׂהַרְכָּה לְסַרְבַּ בְּתַחֲלָה

לבש באחרונה את התגא שהוכן בשבילו ונתבש לראשו
 את מצנפת החכמים. אבל הוא לא חפץ בשום אפן לשבת
 תכף על פסאו של רבי נתן. ועל פן ישבו בערב ההוא בבית
 האלפן שני החכמים זה בצד זה על מושבי הכבוד שלהם.
 בשעה מאחרת בלילה הזפיעו האורחים, שכבר נשכחו
 כמעט מלב, הנשיא חסדאי אבן שפרוט עם שני מזכיריו בלונת
 הנוסע אלדד הנגי בתלבשתו המזורה. כל הנאספים קמו
 ביראת הכבוד וכך עמדו עד שהגיעו האורחים אל השלחן.
 לאחר שברך הנשיא את רבי נתן בשלום, הראה לו הלה
 על רבי משה בן חנוך ויאמר:

„מהיזם תזה והלאה היה יתיה האיש חזה רב ושופט
 בקרהובה. לתעודות געלות נשלח הלום בארח פלא ואחרי
 אבר לו בדרך הנפש האהובה לו. תזרתו וקה וכרה כזהב
 צרוף ומקור ראשון וקדוש תהלה; מבבל, והוא גחל נזבע
 חכמה. יאמר נא הנשיא את הנדר וימן ברכתו לרבנו
 ומזנו התדש“

וחסדאי אבן שפרוט הושיט לרבי משה את ידו ובקראו
 בקול גדול „שלום, רבי ומזרי!“ הריטהו לעיני כל העם למעלת
 ה„פרא דאתרא“ והסדריק הרוחגי התדש של הקהלה.

רבי משה בן חנניו ורבי נתן, שישבו לשני עברי הנשיא, שמעו בדומיה את ספורי אלדד על דבר עשרת השבטים ומקומות מושבותיהם וארחות חיהם. אבל בעוד שרבי נתן, ככל חכמי קרדובה, שמח מאד לקראת השמועות המפליאות על אדות האחים הרחוקים, שמע רבי משה בן חנניו את הדברים ברוח קרה וכלי שום סמן של התפעלות.

כאשר שאל הנשיא את רבי נתן לתוזת דעתו, הראה הלה על רבי משה לאות, כי אך לו נאה להשמיע את משפטו קדם.

„אצלנו בבבל“, התחיל רבי משה, „לא ידעו כלום על אדות השבטים, שאורחנו מספר בהם, לעמת זאת לקחה אננו דבר אדות הפונרים, אבל עד פה לא נמצא איש מאתנו, אשר יאמר לחשב אותם לצאצאי בני שמעון אז ליוצאי מלצי שבטים אחרים“.

„ביצד אפשר לחשב אחרת בשעה שישנם עדי ראיה.
שראו ושמעו את הכל ונמצאו באותו מעמד?“ שאל בן סרוק
בקול, שששמע בו מעין תזכחה קלה. „הלא אמרו תו“ל: „לא
ראינו אינה ראיה“.

„אין לנו כל סבה לבלתי האמין לדברי אלדד אמיץ
הלב, הראוי לברכה על צאתו לבקש את אחיו“, אמר רבי
משה במנוחה; „אבל נגד ידיעותיו על מוצא עם כוזר עומדים
וטוענים עדים יותר קדמונים, הלא הם: פתגי הנאונים
הראשונים“.

„הקרא רבינו את הפתכים ההם?“ שאלו תסדאי ורבי
ג:ן באחד.

„כן, בכתבי הנאונים שפתחת הנהגת רב אחאי, מחבר
ספר השאלות, שמת לפני מאתיים שנה, מספר על דבר
עלם אחד, ברחסדאי שמו, שבא בטלאכות מורו, רבי יצחק
סגנורי, מקלגר בירת כוזר לבבל להביא ברפת אחים
וגם גרבות כסף מאת יהודי כוזר לצורך בתי הישיבות הבבליים.
כפי שספר אז העלם הזה ישבו בעת ההיא יהודים מועטים
במספר בין הכוזרים הנבזרים ונדיבי הרוח מגוע הפגזו לים.
בצאתו לדרך לשוב למקומו נתנו לו העתק מספר פסקי
ההלכות החדש שחבר על ידי הנאון רב אחאי להביאו שי
זכרון לאחים אשר מעבר להרים“.

רבי משה חשב קצת ויוסף:

„בכתבי הנאונים המאחרים מסורא וסמבדיתא מספר
עוד, פי אחרי שנים אחדות באה השמועה לבבל, פי כמעט

כָּל יוֹשְׁבֵי כוֹנֵן הַתְּחִילוּ לְהַתְּיַד וְכִי נְחוּץ לְשַׁלַּח אֲלֵיהֶם מִזְרִים
עִם תְּשֻׁמֵי קֶדְשָׁה כְּמוֹ: סִפְרֵי תוֹרָה, תְּפִלִּין וּמִזְוֹזוֹת, הַעֲמָקִים
מִסִּפְרֵי הַתְּלִמּוֹד וְעוֹד. בְּבִתְבִים הִלְלוּ מִסְפָּר אֲמָנָם עַל הַתְּיַדוֹתָם
שֶׁ! חֲמוּנֵי כוֹנֵרִים, אָבֵל אֵין נֶאֱמָר בָּהֶם דְּבָר, כִּי הֵם יוֹצְאֵי
עַם יִשְׂרָאֵל.

”הַיְתָבֵן, כִּי מִהֲבִיָּאָה עִם שְׁלָם תַּחַת כְּנָפֵי
הַשְּׂבִינָה, עֲשֵׂתָה עַל הַבְּבָלִים רָשָׁם כָּל כֶּךָ קְלוּשׁ, עַד כִּי מְלַבֵּד מִה
שְׁמִסְפָּר עֲלֵיהֶם בְּבִתְבִים הַנְּזָבְרִים, לֹא הִצִּיבּוּ לָהּ שׁוּם צִיּוֹן לְהִזְרוֹת
הַבָּאִים?” שָׂאֵל הַנְּשִׂיא. ”הֲאֵין שְׂתִיקָה זֹו מְעִידָה, כִּי הַיְתָה
כִּאֵן לֹא הַתְּיַדוֹת מְעַקְרָת, כִּי אִם רַק חֲזָרָה אֶל הַיְתָדוֹת?”
אֶלְדֵּר הַדְּנִי הַגִּיעַ בְּרֹאשׁוֹ תְנוּעָה שְׁנִמְנִסָּה בְרוּחַ אֶת קִשׁוּרֵי
תְּרַבּוּשׁוֹ הַמְּנִפְרִים, וַיֹּאמֶר בְּגִאוֹן:

”כָּל מִה שְׂכֵרֵי וְשִׁמְעֵי שֵׁם מֵאֲשֶׁר אֶת דַּעַתּוֹ שֶׁל הַנְּשִׂיא
הַנֶּאֱוֹר חֲסֵדָאֵי אֶבֶן שְׁפָרוּט, כִּי הַכּוֹנֵרִים הִיוּ מְצַאֲצְאֵי בְּגִיּוֹעֵלֵב.”

הַדְּנִשׁ בְּן לְבָרַם לְחַשׁ בְּאֲזֵנֵי הָאִישׁ הַיּוֹשֵׁב לְיָמִינוֹ:
”הוּא כְּבֵר מְדַבֵּר עַל הַשְּׁעָרוֹת וְדַעוֹת וְלֹא בְּנִדְאוֹת
הַזְּדִמָּת שֶׁלוֹ. צַר לוֹ, בְּנִרְאָה, כִּי אָדָם מְמַהֵה לְדַבֵּר כְּרַבִּי
מִשֶּׁה מְתִיחַם אֶל סְפוּרֵיוֹ שֶׁלֹּא בְּאֲמוּנָה שְׁלָמָה. הוּא לֹא פִלֵּל
לְהַיְדָמֵן כִּאֵן עִם הַבְּבָלָאֵי הַגְּדוֹל הַזֶּה וַיִּזְתֵּר נֹחַ הָיָה לוֹ
בְּנִדְאֵי לְהַסְגֵּשׁ אֶתּוֹ אֶצֶל בְּנֵי יִשְׁשַׁכָּר אוֹ בְּנֵי מִשֶּׁה אֲשֶׁר מְעַבֵּר
לְסַמְבִּטְיוֹן...”

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַגִּיעוּ לְאֲזֵנֵי בְּרִסְרוּק וַיַּעַן בְּקוֹל:
”סְפָקִים וּמְבַקְרִים שׁוֹמְעִים מְתוּקָה כָּל דְּבָר רַק אֶת
הַסְּמָקוֹת שְׁלָהֶם.”

עוד הונש מתכוונן לענות למתנגדו דבר, ורבי משה הוסיף:
 „אם הגאונים שלפני מאתיים שנה לא הרבו כל כך לספר
 על התיהדותם של הכוזרים, לא היה זה אלא רק משום
 זהירות מפני הקראים. הללו, תחת הנחלת מנהיגם ענו, אשר
 בתרות אפו על שלא נבחר לריש גלותא הלה ונסד לו מפלגה
 לעצמו, התאמצו בכל כחם להרחיב ולהפיץ את תורתם
 במקומות חדשים לאחר שבבבל וגם בירושלים לא עלה חפצם
 בידם. כדי שלא ישטפו ציריהם ומלאכיהם את הארץ אשר
 מעבר להרים ולא ימצאו שם מכון עז לתורת השוא שלהם,
 השתדלו הגאונים בבתי האלפן שלהם להפחית את ערך
 הדבר לבל ידבר בו ברבים ולא ימשך עליו את עיני הבריות.“
 „ואף על פי כן“, הוסיף רבי משה, „לא סנעו הקראים את
 עצמם מפרש את מצודתם גם שם ולשלח ציר אחר ציר ומלאך
 אחר מלאך אל מעבר להרים. עוד זה לא כבר, כאשר יצא
 רבי סעדיה גאון למלחמה גלויה עם בעלי המפלגה הזאת
 הקוראים לעצמם בשם „בני משה“, חדשו בכוזר את גסיונותיהם
 להפיץ שמועות ברבים על דבר גצחונות גדולים, שאין אנו
 יכלים לתקר ולדרש אחריהם. רבים מהם מספרים, כי הכוזרם
 המתיהדים החזיקו רק בתורה שבעל פה של הקראים ולא
 בתורה שבכתב של בעלי התלמוד, שאנחנו קלנו וקוקים לה.
 מי יוכל לברר את הדבר לאמת?”

„אלהי הדגיו!“ גשמעו קולות קוראים.

כל העת שדבר רבי משה ישב הנוסע הזר על מקומו
 חסר תנועה ומבלי הניד עספה. עתה פתח את פיו ונדבר לאט,

לאט פשוקל את דבריו, בלי הבט בפני איש מן הנאצקים.
 „אני ראיתי את חיהם, את ארחה ורבעם, את מנהגיהם
 וחקיהם, וחרגי וכל להשבע, כי הם שיכים אלינו שיכות
 גמורה וחושבים את עצמם כאחים לנו. על דבר שיכותם
 לאיוז מפלגות וכתות, שלא לישראל הנזה, איני יודע כלום.“
 אלדד מנע את עצמו במתכונן להוציא מפיו את המלה
 „קראים“ או „בני משה“.

„הוא מתעקם ומתפתל בנחש, סובב הולך הוא סחור
 כחור בלי לגעת בעצם הדבר“, אמר הונש בן לברט בלחש.
 „הוא אומר, מה שהוא יודע“, הצדיק אותו בן סרוק.
 „יש לשים אל לב“, חוסיף רבי משה בסגנונו העברי
 הצח והמדיק. „כי בעת האחרונה מעבירים הקראים בבבל
 ובארץ ישראל שמועת שקר, כי הפוזרים הם מצאצאי
 „עשרת השבטים“. פונתם ברוחה ונכוחה לפבין: בעוד שעל
 סמך ידיעות ציריהם מפוזר הם מאמינים, כי כל יושבי ארץ
 הפוזרים כגור החזיקו בתורת הקראים, הם מודיעים פה
 בגולה, פי גם שבטי ישראל הקדמונים נטו אחרי התורה
 הקראית, והפוזרים, צאצאיהם, רק שבו להחזיק בתורה זו,
 שזתה נחלת העם העברי מאז ומעולם. אנחנו בבבל
 הנומדים זה מאתים שנה עם „בני סקרא“ בקשרי מלחמה
 ענימה, שבימי רב סעדיה גאון נעשתה עוד יותר קשה, גלינו
 את מצפוני מחשבותיהם ואנו יודעים את כל סתרי מזמותיהם
 ותחבולותיהם. הנהרו לכם ספני אלה, המדברים על „עשרת
 השבטים“ שפכונר!...“

הדברים האחרונים האלה, עם כל היוזם קשים ונגרצים,
נאמרו בנעימה ובנחת הראויה לדברי חכמים.
„לא הוא הזכיר ראשונה את, עשרת השבטים, כי אם
הנשיא“, אמר בן סרוק.

„כך יצא, אמנם, מפי הנשיא“, העיר הונש, „אבל הוא
לא התנגד, כי אם נסמך על, השבטים האלה בכל מקרה.“
„אם נוזל דמנו בעורקיהם, אם אין“, אמר הנשיא, „סוף
סוף הכוזרים בני אמונתנו הם, ואני נשבעתי, כי לא אנוח
ולא אשקט עד אם מצאתי את אחינו אלה, שאפשר להגיע
אליהם ביותר הקדם וששיכותם לעם ישראל ברורה להם
עצמם ולנו כלנו. אומר אני להשפיע על ידי חברי מלאכות
מלך ביצנץ, השוהים עתה כאן, על הקסר רומנוס, כי לא
ימנע עזרתו מאת הציר אשר נשלח מתוכנו למדינת פוזר.
מקרה אני, כי יעלה בידנו להטות את ביצנץ לחפצנו. אבל
את ידי מי נמלא להוציא אל הפעל את הדבר הנעלה
והקשה הזה?“

„אלדד הדני, המזין בכל הסגלות הראויות לכה, אשר כבר
רכש לו נסיונות רבים בתור גוסע ממחה, הוא ילך במלאכות
שלנו לכוזר“, הציע מנחם בן סרוק.

„לא!“ דחה הנשיא את הצעתו. „אלדד רוצה, כמו שאמר
לי, ללכת לירושלים, ואין אגחנו רוצים למנע אותו מדרך
זה. מלבד זאת צריכה, שהאיש השלוח יהיה אחד מתוכנו.
מי גכון, אפוא, לקבל על עצמו את המלאכות הקשה ולנסע
דרך קנסטנטינפול לכוזר?“

בבית השלך הם.

והגה התנשא מעל ספסל התלמידים איש צעיר גבה
הקומה ורחב כתפיו ולו עינים בוערות קלסידים בצל גבות
שעירות ושחורות.

“האמה, יצחק בן נתן?”

“כן, אם יעלה תדבר לרצון לפני כבוד הנשיא ואבי
יתן לי הסקמתו.”

רבי נתן שם את ידיו על ראש בנו אפיץ הלב וניקרהו

בַּעַת אֲשֶׁר אָרְעוּ כָּל הַמֵּאֲרָעוֹת הָאֵלֶּה בְּבֵית הָאֱלֹשָׁן.
 נִמְצְאָה בְּקִרְדּוּבָה מְלֹאכּוֹת שְׁלוּחָה מֵאֵת קֶסֶר בִּיצֻנָן רוֹמְנוֹס
 הַשְּׁנִי, אֲשֶׁר אָמַר לְהַצִּיל אֶת אֶרְצוֹ מִהֲרִיסָה גְמוּרָה עַל יְדֵי
 כְּרִיתַת בְּרִית עִם הַמְּדִינָה הַסְּפָרְדִית הַיּוֹתֵר עֲצוּמָה. בַּיּוֹם
 הַשְּׁנִי אַחֲרֵי הַשִּׁיחָה הַגְּלוּיָה שֶׁהָיְתָה לְנִשְׂיָא, הַשָּׂר הָרֵאשׁוֹן
 בְּמַמְלָכָה חֲסֵדָאִי אֲבָן שְׁפָרוּט עִם אֶלְדָּד וְעַם רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן
 חֲנוּךְ, הִתְכַּוְּנוּ לְקַבֵּל בְּפִקְדַת הַפְּלִיף בְּאֶחָד הַבְּנֵינִים הַצְּדֻדִיִּים
 שֶׁל הָאֲרָמוֹן אֶת חֲבָרֵי הַמְּלֹאכּוֹת הַגְּזוּפָרַת.

הַבִּיצֻנְטִינִים הַגְּבוּהִים כְּעֲנָקִים וְהַמְּתַנַּזְצִים בְּזָהָב תִּלְבָּשָׁתָם
 וְנִשְׁקָם, הִשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנָיו הַשָּׂר הַיְהוּדִי קָטָן הַקּוֹמָה. רוֹמְנוֹס אָהַב
 לְהַסְתִּיר אֶת דְּלִדּוֹל כְּצַב מִמְּלִכְתּוֹ וְסִמְנֵי הַרְיוּסוֹתָהּ תַּחַת מַסּוֹת
 בָּרֶק שׁוֹא וְזָהָר מִתְעָה, וְכֵן לֹא קָמִץ גַּם הַפְּעַם בְּזָהָב וּבְמַתָּנוֹת
 יְקֻרוֹת פְּדִי לְאֶחָז אֶת עֵינָיו בַּעַל בְּרִיתוֹ הַמְּשֻׁלְטִי הַחֲדָשׁ.

סֵדֵר הַנּוֹשֵׂת הַמַּתָּנוֹת הָאֵלֶּה כְּכֹר נֶעְרַף בַּיּוֹם הַקָּדָם בַּשָּׁעַת
 הַבְּעֵת בְּרַבַּת הַשְּׁלוֹם בְּקִהֵל בְּמַעֲמַד הַפְּלִיף עֲצוּמוֹ. בְּתוֹךְ
 שָׂאָר הַתְּשׁוּרוֹת אֲשֶׁר הִגִּישׁוּ חֲבָרֵי הַמְּלֹאכּוֹת נִמְצְאָה גַם סֶפֶר

רפואות נודע לשם כתוב בלשונות יונית ורומית ומקשט
באמנות מרבה, אשר נשאו רופאי קרדובה את נפשם אליו
זה כמה. חסדאי, שרכש לו ידיעה גדולה בחכמת הרפואה
ושהיה היחיד בקרדובה שידע את הלשון הרומית על בוריה,
קבל על עצמו לתרגם את הספר במשך זמן קצר לשפת
ערבית, מה שהגדיל את חנו ביותר בעיני הפלויף ושרי
המועצה העליונה.

לאחר שתרם ונשלם סדר חליפת הכרכות וקבלת התשורות
וכל פרטי התכונה התלויה בדבר, עוד נשאר לחסדאי לנהל
עם חברי המלאכות הביצנטינית את המשא ומתן בענינים
המדיניים ולהביאם לידי גמר.

הצירים הביעו לחסדאי את חפץ רומנום לכרות עם
קרדובה ברית ידידות. בתקף הברית הזאת נכון קסר ביצנץ
לפתח את שערי ארצו לרוחה לפני סתרה ועזבונה של קרדובה,
וחלף זה מוכנת אנדלוזיה להיות לו לעור במלחמתו עם
כל שונאיו מבית ומחוץ, האומרים להדיחו מעל כסא המלוכה.
שפרוט הקשיב לדברי המלאכים במנוחת לב ואחר אמר:
„יש לי כל יפוי הכח הדרושים מאת הפלויף נדיב הרוח,
ענדול רחמן, להוציא את דבר בריתת הברית אל הפועל,
ורוצה אני רק להציע לפניכם את תנאינו האחרונים“.

„רוצים אנתנו לשמע את תנאי הפלויף רב החסד ספי עבדו
הראשון“, בקש שר הצבא הביצנטיני, ראש המדברים במלאכות.
„בזרתים אנתנו ברית שלום וידידות עם כל העמים,
המנגים כמונו על המדעים ועל מחקמות היפות וקרואים

בצדק ובמשפט, באהבה ובחפז את החוטאים המקללים יחד
את כל האנרחים אשר בארץ.

”המשפט תרומאי והחק העתיק של חפז האנרחים
קדושים לנו, ומהם נהגים כל תאנשים החפשים אשר בביצנץ,
אמר הביצנטי בחשובות.

”וגם היהודים?” התמלטה שאלה מפי שפרוט.

הדובר בשם המלאכות לא האמין למשמע אנניו ויקרא
בתמהון:

”מה ליהודים, שונאי הממלכה הרומאית מימי סביריוס
וקליגולה ואויבי הכנסייה הנוצרית מימי קנסטנטין והלאה,
ושטימות מחמד עוינים הם בנדאי גם למשלמים — מה להם
ליהודים הללו ולזכותיו של האדם הנעלה? מה ענגם
לחק ולחפש?”

”לא יותר ולא פחות משיש ענן בכל אלה לי, השר
היהודי בקרדובה, שלפניו עומדים הפעם מלאכי רומנוס
ומבקשים ממנו עזר וירידות...”

פניו המאבנות של הביצנטי הלבינו כסיד. רעיון נצנץ
במחו, פי באפס יד ספלה מלאכותו, והוא ידע, פי אם יבא
לפני רומנוס ואת תפקידו לא מלא, ותיב את ראשו למלה.
”הפלה לי חסדך!” קרא בלשון מנמנסת, “אני לא
ידעתי...”

”מבין אני”, אמר השר כמבקש להצדיקו, “פי בביצנץ
האדון היא העקר, והאדם ספל לו, ואזי לו למי שאינו
נברא באדנותו ולא סבל את בשרו בפנים הקדושים. לפיכך

אין זו מטאת הַיְחִיד אִם אִינוּ מִיַּחַם אֶת הַיְהוּדִי אֶל סוּג
הַהַנְּשִׁים הַחֲפָשִׁים, הַרְאוּם לְזִכּוּת אָנוּשׁ. אֲנַחְנוּ לֹא בִן
עֲמֻנוּ. הַגֵּשׁ לְחִבְרֵי הַמְּלֻאָכוֹת יִפּוּי הַפֶּתַח לְחַתֵּם עַל בְּרִית
הַאֲמָנָה הַזֹּאת?”

הַמְּלֻאָךְ קָרָא וַחֲזַר וְקָרָא בְּעֵינַי רַב אֶת דְּבַרֵי הַבְּרִית
הַבְּתוּבִים עַל גְּבֵי קַלְתִּי, אֲשֶׁר שָׂרַשׁ חֲסֵדָאֵי לְפָנָיו.

”הַכְּלִיף דוֹרֵשׁ”, אָמַר הַמְּלֻאָךְ בְּקִמְצוֹ אֶת מִצְחוֹ, ”כִּי
יִתְּנוּ לַיְהוּדִים מִשְׁפָּטֵי אָדָם וְכִי יִבְטְלוּ אֶת כָּל הַחֲקִים הַמְּגִבִילִים
אֶת זְכוּתֵיהֶם, שְׁחוּצִיא הַקָּסֶר לִיאֹ; הַדְּרִישוֹת הַלְלוּ מְגֻמְזוֹת
הֵן לְפִי מְשַׁנְּנוּ אָנוּ... מְלַבֵּד זֶה הוּא דוֹרֵשׁ מֵאֲתָנוּ, כִּי
נִמְצִיא לוֹ דִּין וַחֲשָׁבוֹן עַל דְּבַר סָסְפֶר הַיְהוּדִים בְּבִיצֵנָץ וּפְעָמָדָם,
הֲכֵן הוּא?”

”בֵּן הוּא”, אֲשֶׁר הֵשֵׁר, ”וּבְשֹׁכֵר זֶה נְכוֹנִים אֲנַחְנוּ לְהִמְצִיא
לְרוֹמְנוֹס כָּל אֲמָעֵי תַעֲזוּרָה, אֲשֶׁר הוּא מְבַקֵּשׁ מֵאֲתָנוּ. הַיִּכַּל
רוֹמְנוֹס לְהַקְבִים אֶל הַדְּבָר?”

הַמְּלֻאָךְ גָּמְלָךְ עִם לְבָבוֹ.
”יִפּוּי כַחֲוֵי אִינֹו שְׁגָבֵל”, אָמַר בְּאַחֲרוֹנָה, ”וּבְשֹׁאֲנֵי לַעֲצָמֵי
אִיגְנֵי שׁוֹנָא לְכָל אָדָם הַנִּבְכָּרָא בְּעָלָם. אֲנִי חוֹתֵם...”

”אֹו תַהֲיֶה הַבְּרִית הַבְּרוּתָה בֵּין קוֹנְסְטַנְטִינוֹפּוֹל וְקַרְדוּבָה
לְקַסְוֹר בְּרִבְהָ לְקַסְרָה, לְנוּ וְלַעוֹלָם בְּלוּ. וְלַבְּסוֹף עוֹד דְּבַר
אֲתֵד...”

”מָה תַפִּץ עוֹד יוֹעֲצוּ הַקְּדוּבֵי שֶׁל הַכְּלִיף?”
”שְׁמַעְנוּ, כִּי הַקָּסֶר רוֹמְנוֹס נִמְצָא בְּקִשְׁרֵי יְדִידוֹת עִם
הַמְּסִיכִים הַמוֹשְׁלִים אֲשֶׁר בְּקִמְצוֹ וּבְקִרְוִים וְנִאֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם

הַאֲזוּבֵי וְהַפְּסָפִי. אֹמְרִים אֲנַחְנוּ לְשַׁלַּח מַלְאָךְ אֶל מַעְבַּר
 לְהָרִים לְעַם כְּנָזָר, שֶׁהוּא עִם אֶחָ לָנוּ. שֵׁם הַמַּלְאָךְ הַנִּבְחָר
 מֵאֲתָנּוּ הוּא — יִצְחָק בֶּן נָתָן. מִבְּקָשִׁים אֲנַחְנוּ מֵאֵת קֶסֶר
 בִּיצַנָן לְקַבֵּל אֶת מַלְאָכְנוּ זֶה בְּסֵבֶר פָּנִים יְפֹת. לְהִבְיֹאז
 בְּקֶשֶׁר עִם הַיְהוּדִים הַיּוֹשְׁבִים בְּמַמְלַכַת בִּיצַנָן וּלְשַׁלַּח אַחֲרֵי
 כֵן מִקְּנֶסֶטֶטְנִינְפּוֹל עִם מִכְתָּבֵי הַמַּלְצָה מֵאֵת הַקֶּסֶר, לִמְנַן
 תְּהִיָה דְרָכּוֹ לְכַוֵּן נְכוֹנָה לְפָנָיו“.

בְּלִי חֶשֶׁב הַרְבֵּה עָנָה רֹאשׁ הַמַּלְאָכוֹת:

„מֵאִזּוֹ מַעֲזֹלִים הָיָה חֵק קְרוֹשׁ לְבִיצַנְטִינִים לְתַת חֲסוֹת
 אֲזָרְחִים וְעִזְרָה בְּדֶרֶךְ לְבֹאֵי כַח מַמְלַכּוֹת בְּרִית. הַשְּׁלִיחַ יִצְחָק
 בֶּן נָתָן יָכֹל לְהַלְוֹת אֵלֵינוּ בְּדֶרֶכְנוּ. גַּם אֲנַחְנוּ גַם שְׂרֵי חֲצַר
 רוֹמָנוֹס נִקְבָּל אֹתוֹ בְּכִבוֹד גְּדוֹל.“

ה

יִצְחָק בֶּן נָתָן יָצָא מִבֵּית הַנְּשִׂיא אַחֲרֵי קִבְלוֹ מִיַּד אֶת
תְּעוּדַת הַמָּסַע וְאֶת מִכְתָּבֵי הַהַמְלָצָה לְקִנְסָטַנְטִינֶפּוֹל חֲתוּמִים
בְּעֵצָם יַד הַכְּלִיף. בֵּין עֲצֵי הַבֶּשֶׂם אֲשֶׁר בִּנְוֹן נֶעֱשׂוּ צְעָדָיו
מְדוּרִים וַיִּלְךְ אִמּוֹ, וְלִמְרֹאֶה הַצִּיצִים וְהַפְּרָחִים הַמְתַּנּוֹסְסִים בְּשִׁלְל
צְבָעֵיהֶם עָלוּ עַל שְׂפָתָיו דְּבָרֵי „שִׁיר הַשִּׁירִים“:

„אֵל גִּזַּת אֲנֹחַ יִרְתֵּנִי
לְרֹאזֹת בְּאֵבֵי הַנְּחַל
לְרֹאזֹת הַפְּרָחִה הַנְּסוּן
הַנְּעוֹ קְרֹמֹזִים...“

הוא הקשיב רק קשוב. בְּהִמְנִת רוח קלילה נשקעה באויר,
ומתוך סֶפֶת הַהַרְדְּסִים בָּאָה תְּשׁוּבָה:

„יְהוּדֵי יִרְדְּ לַנְּעוֹ
לְעֲרוּגֹת הַבֶּשֶׂם
לְרַעוֹת בְּנָגִים
וְלִלְקֵט שׁוֹשְׁנִים...“

„האֵת היא הַדְּסָה?“

כַּצְבִּיָּה קָלַת הַמְרוֹץ קִפְצָה מִתּוֹךְ הַסִּפָּה עֲלָמָה צְעִירָה
לְבוּשָׁה שְׂמָלָה כְּהָה אֲרָכָה וְרַחֲבָה, הַמְהַרְקַת בְּחִגְרַת מְשִׁי
מְנַמְרַת צְבָעִים וּמְרַקֶּמֶת זָהָב. מִתּוֹךְ מַעֲסַפֶּת הַפְּלִשִׁי הַקְּשׁוּרָה
לְרֹאשָׁהּ כְּעֵין שְׁבִים פָּרוּף בְּכַפְתּוֹרֵי זָהָב וּמִתְנַוֶּצֵן בְּשִׁלְל
גְּנָגִים, הִצִּיצוּ פָּנִים עֲגֻלּוֹת, יְפוֹת וְרַעֲנָנוֹת עִם שְׁתֵּי עֵינָיִם שְׁחֹרְרוֹת
דּוֹלְקוֹת כְּמֵאוֹרֵי אוֹר בְּאִישׁוֹן לַיְלָה.

„הַדְּסָה, הַאֵת פֹּה?“ שָׁאַל הָעֵלָם שְׂגִית בְּהַמְהוֹן.

„יִדְעֵתִי, יִצְחָק, כִּי תִלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת וְחִכִּיתִי לָךְ. לֹא
כֹּאתִי, וְדַאי הֵייתִי יוֹצֵא מִכָּאן בְּלִי קַחַת מִפִּי אֶת בְּרַכַּת
הַפְּרָדָה...“

הַדְּסָה עִוְתָה אֶת שִׁפְתֶיהָ כִּילְדָה שֹׁנֵפֶנְעָה בְּכַבּוּדָה, אָבַל
כְּרָנַע צִחָקָה בְּקוֹל כָּל כֶּךָ גְּדוֹל, עַד כִּי הִתְרִיד אֶת הַחוּנָה
הַיּוֹשֶׁבֶת בְּסֵתֶר הָעֲנָפִים וּמִתְרַדְּתָה הַסְּתִירָה אֶת מַקּוּרָה הַקָּמֶן
וַתַּעַשׂ לָהּ כְּנַפִּים וַתַּעֲף.

„כְּרָנַע אֲנִי עָפָה אַחֲרָיו“, אָמְרָה הָעֵלָמָה בְּמִשׁוֹבֶת נֶעֱרָה,
וּבְדַבְּרָה קִפְצָה וַתְּדַלֵּג עַל פְּנֵי הָעֲרוּגוֹת הַמְּסַפְחוֹת יָפָה.
„הַדְּסָה“, אָמַר הָעֵלָם בְּצַחֲזוֹק אָף הוּא, „אֵיךְ בְּרַכַּת
הַפְּרָדָה שְׁלָךְ?“

„אֵתָה לֹא תַפְצֵת בָּהּ וְלֹא בְּקִשְׁתָּהּ“, עָנְתָה הָעֵלָמָה
כְּמִתְקַצֶּמֶת וַתַּסֵּר אֶת עֵינֶיהָ מִמֶּנּוּ אֶל קְבָצוֹת הַשׁוֹשְׁבִים הַלְּבָנוֹת.
„אֲכֹרֶיָה אַתָּה, הַדְּסָה“, אָמַר הָעֵלָם בְּמִרְרוּת. „אֲנִי מִזְנֵעַ
אֶת עֲצָמֵי מַהֲסֵתֶבֶל בְּאוֹר, לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִכְבֵּד עָלַי כָּל כֶּךָ
לְשֹׂאת אֶת הַחֲשֵׁבָה הָאֲרָכָה, שְׂאֲנִי צְפוּי אֵלֶיךָ. וְהִנֵּה הִבְהִיק

האור בזהר וקרחת לעיני כְּדִי לשוב ולהעלים! אך צחוק
מעשי לי חדשה!...”

”בן, סצחקת אני בחמדה רבה, ומי כמוך, יצחק, ירע.
אלולא תיית נְבֵר, כי אם אחת מרעותי, כי אז קרעתי עתה את
המנבעת מעל ראשה וצנפתיה צנפה כדור והשלכתיה בְּסִנְיָה.
ואמנם הפצתי מאד לעשות בן. הלא יודע אתה, כי אין אני
אוהבת ספורי רוחות ושרים וכי שונאת אני תמונות צללים.
דְּבָרֶיךָ על האור מזכירים אותי את שעורי הדקדוק, שאני
שופעת ספי סנחם בן סרוק ואת חכמת השירה, שאני לופדת אצל
הוגש בן לברט. פעמים רבות עזבתי את שני האנשים המכבדים
האלה יושבים לְבָדָם עם ספרי החכמה שלהם ורצתי הנגה
אל שושני ואל פרפרי. הנח את האור, יצחק, ואמר לי אפוא,
ספני מה אתה רוצה ללכת סבאן וגם בלי קבל בְּרָבְתִי?...”
”אין אני וכל לברר לך את הדבר בקצרה וכל כך ברור
כִּצְנוּנָה; אני גדלתי דוקא בין הספרים, ואת שפת הפרחים
והפרפרים לא אשמע.”

”אם בן, תגידה לי את הדבר בשסתף אתה...”
”אני היגה סבאן, יען פי עלי להקנות לי את אשרי
על יד סצאה רב...”

”האם נמצא אשרך כל כך רחוק?” שאלה העלמה בצחוק,
ובדברה קטטה שושנה חזרת אדמה סתוף גביעה הירוק.
”אשרי מה, אבל...”

”אבל...” הציקה לו העלמה בתקף להמשיך את דבריו
והשם את השושנה בתגורתה.

”אין אני יודע כיצד להגיד לך את הנדבך. האספר לך תלם?”

”כן”, אמרה הדסה מתנכת, ”תלומות אני שומעת בחפץ רב, אם רק אין בהם תפל ותבאי; ספרה”.

”נדבך הנה פה בגון, על יד צרונת ההדסים. שלחתי את ידי אל אחד ההדסים היותר יפים וענגנים, והנה כאלו יבשה ידי... אף שמעתי קול לוחש באזניי: הרי, יצחק, סוג אחר, אחר תחזיק מעמד עו על מקומך... והנה...”

”האמנם נסוגות אחר?” שאלה העלמה ותצחק, ”התלום נבדל, ונבדל גם אתה, יצחק. אני לא הייתי נסוגה אחר, כי גם עשיתי מה שעשיתי ונקא מקרוב”.

”או הקיצונית”, הוסיף יצחק, ”ובשמעי היום בבית האלפון מפי אביך הנשיא, כי יש צורך באיש אמיץ לב ורב סגלים לבצע דבר, שיש בו מעום תקנת הקהל העברי, או ידעתי, כי אני הוא האיש, שצריך לקבלו על עצמו. הנשיא וגם אבי נתנו את ברכתם לפעלי...”

הדסה שקעה במחשבותיה ואצבעותיה השתמשעו מתוך סערת רוח בשושנה אשר בחגורתה. האש אשר בעיניה אבד לה לשעה קלה ברק והרה.

”היודע אביך את תלומך ואת המטרה האחרונה של נסיעתך?” שאלה מתוך כבוד ראש, אשר לא הסכינה לו.

”אני לא שזמחתי אתו על דבר עץ ההדסים. אני אעשה זאת רק לאחר שאוכל להזכיר בעבודות ומעשים, כי ראוי אני לכה”.

”לך בשלום, יצחק, ואלהים יצליח דרכך.”

”ויגמל עלי בבא חלומי...”

”ויגמל עליך בבא חלומנו...” התפללה אחריי הדסה

חרש. אבל איש לא שמע את שיח לחשה, פי בחרדה מפני

שטף המחשבות הרבות, אשר הבקיעו אל לבה הצעיר,

החישה מפלט לה אל ספת הקורסים ומשם הביטה ומן רב

בעד חרפי הדליות אחרי העלם בצאתו מן הגן.

כָּבֵד חֲלָמוֹ יְרַחֵם אֲחֵדִים מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר יֵצֵא יִצְחָק בֶּן
 נָתָן לְדַרְדֵּךְ בְּחִבְרַת מְלֶאכִי בִּיצְנָן, וְעוֹד לֹא נִשְׁמַע דְּבַר עַל
 אֲדוּתָיו וְעַל מְלֶאכֶתוֹ. בֵּין כֹּה הִתְחִילוּ הַחַיִּים בְּקַדְוָה
 שׁוֹמְטִים בְּמַהְלָכֶם הַחֲדָשׁ. תַּחַת הַנְּהַלֵּת רַבִּי מִשֶּׁה בֶּן חֲנוּקָה
 אֲשֶׁר הָעֵמִיד רַבִּי נָתָן אֶת עֲצָמוֹ בְּרִצּוֹנוֹ הַטּוֹב לִפְקֻדָתוֹ, הִגִּיעַ
 בֵּית הָאֱלֹפִן לְמִצְבַּ שֶׁל פְּרִיחָה מְשֻׁנָּגָת. מְכַל קִצּוֹת אֲנִדְלוּנָה
 וְגַם מִסְפָּרֵד וּמֵאֲפְרִיקָה נִהְרָו הַתְּלִמִּידִים לְקַרְדּוּבָה, אֶל
 הַמַּתְבָּתָא הַחֲדָשָׁה, אֲשֶׁר הָאֲצִיל עָלֶיהָ הַנְּשִׂיא חֲסֵדָאֵי אֲבָן
 שְׁפָרוּט מֵהוֹדוֹ. הַכְּלִיף עֲבָדוֹל רַחֲמָן עֲצָמוֹ אֲצִיל הַרוּחַ, אֲשֶׁר
 בְּעֵינָו הַצּוֹפֵה לְמַרְחֹק מִצָּא לְטוֹב לוֹ לְעַמֵּד בְּקִשְׁרֵי בְרִית
 יְרִידוֹת עִם כָּל מְמַלְכוֹת תְּבַל, הַרְבֵּה לְהִתְעַנֵּן בְּמִצְבַּ בֵּית
 הָאֱלֹפִן, שָׁבוּ גִזְנֵמְנוּ יַחַד הַחֲכָמִים וְהַמְּלָסְדִים מְכַל הַמְּדִינּוֹת,
 וְשַׁתְּלִמִּידֵי אֲנָשֵׁי הַשָּׁם, הַעֲתִידִים לְהִיזֵת בְּאַרְצוֹת מוֹלְרָתָם
 מְנַהֲיָגִים וּמְנַהֲלִים בְּמַמְלָכָה וּבְקַהֲלָה, יִלְמְדוּ לְדַעַת מֵתוֹכָו אֶת
 הַרְבֵּי הַחַיִּים בְּקִסְטִילֵיהָ וְאֶת לְשׁוֹנָהּ. הוּא פִּזֵּר כְּסָף רַב מֵאוֹצֵר
 הַמַּמְלָכָה לְצִרְכֵי בֵּית הָאֱלֹפִן וְנָתַן סְכוּמִים עֲצוּמִים לְקִנּוֹת אֶת

ספרי המלמד מן המהדורות היוזר משבחות ולעשות מהם
 את ההעתיקים הדרושים. הפליף, שכונן את כל פעלות ממטלתו
 להשתחרר שחרור מדיני נמור משעבודה של בגדה, ראה
 כרצון סרבה פי גם יהודי קרדובה הולכים ומגיעים לאט
 לאט, אל צמידתם הרוחנית החפשית ותחת הגהלת רבי משה
 בן חנוך כמו יסדו להם סכונ של גאונות מיחדת לעצמם.
 אלךד הנני עוד שנה שבועות אחרים בקרדובה, ועל
 פי סדר מסעותיו, אשר סמן לו מראש, עלה משם לירושלים
 נואש מתקוותיו. הנשיא חלק לו, אמנם, כבוד גדול והאכיל
 אותו כל העת על שלחנו וגם נתן לו די כסף להוצאות
 דרכו. אבל מן היום שקרא רבי משה בן חנוך בדברים
 נמרצים את העם לזהירות, התרופפה אמונתו בספורי אלךד
 לגמרי. רק מנחם בן סרוק האמין בו ובדבריו בכל לב והפיץ את
 ספוריו הספליאים בכל קצו תבל בפה ובכתב, מה שהעלה
 עליו ביותר את חמת מתנגדו משכבר הימים, הוגש בן לברט.
 בעת ההיא פרסם מנחם בן סרוק את „הסתברות“
 שלו על דבר שרשי לשון הקדש, ודוגש מצא כאן מקום
 להתגדר בתודו ובצקיצותיו; גם שירי התולים, יצירות הוגש
 על מנחם בן סרוק „משורר הדקדוק“ והמבדק בשירה“,
 נמקרו בחוגי מכירים מפה לפה.

בן סרוק, שהיה מטבעו אדם ענו וצנוע בהליכותיו,
 שם לב לכרפורי מתנגדו, ורק בשבתו בסוד רעים נאמנים
 תיה ממשש לנקם בדוגש ועשה לצחוק את יגיעותיו לתת
 לשירה העברית את צורות הפיוט הערבי, ויש אשר הוסיף:

”הלא אהבת הבקרת של אדם קפדן זה, הרואה בכל רק את הצללים, לא נרתעה גם מפני גאוני בבל ואפילו מפני רב סעדיה גאון“.

הכל ידעו, כי אצל הוגש בן לברט יש בפתובים קנטרם גדול, המבקר בקרת חריפה מאד את באורו של רב סעדיה גאון לתמשה חמשי התורה ולספר ישעיה, ושנמצאות בו הערות של לעג על בחיר ספריו „אמונות ודעות“, אלא שמתת טרות הרוח התדש, שהכנים אתו רבי משה בן חנוך, מרביץ תורת הגאונים בקרהזכה, לא נועז צדו לפרסם אותו ברבים.

אבל אויבי החכם הצנוע הזה, ודוגש בראשם, השתמשו בבכרית הידידות, שהיתה בינו ובין אלדד הדני, לכרות שוקה לרגלו. הדבות שהוציאו עליו, הגיעו עד אל הארמון וחדרו לאוני הנשיא חסדאי.

”קרוק“, הזכית אותו יום אחד הנשיא על פניו, „אומרים, כי אתה נמצא עד היום בקשר ברית עם הנוסע וכי משתמש אתה בכל הונדמנות הבאה לידך להפיץ ברבים את אנחות הפלאות שלו. מה חפץ תמצא באיש הזה, כי תתמך בו ובפעלו?“

”כל חפץ אחר אין לי בלתי אם להציל דברי אמת על אדות אחינו הנפוצים בכל אפסי תבל. האיש העובר למסעיו בתפוצות הגולה כדי לשמש בריח בין חלקי האמה המפזרים והמפזרים, ראוי לכבוד ואמון יותר מאשר נתנו לו מה בקהלה הספרדית הגדולה. אל נא ימצא הנשיא עון בדברי הנדלים האלה“.

„האם לא שמעת, קרוק, את דברי האנהרה של רבי משה?“ שאל הנשיא.

„כן, שמעתי. הרב דבר על פרבורי הקראים, הפסיצים שמועות ברבים, כי תפוזרים, שהם מצאצאי „עשרת השבטים“ הנם מחסידיו של ענו ותורתו. אבל מה לכל השמועות האלה ולאיש, הבא אלינו ממרחקים ומביא לנו ברכות שלום מאת אחינו הנדחים ומעיר בקרבנו תשוקה גלגה לנגלה ולהתחדשות האחדות בין יהודה וישראל? הוא לא דבר פלום על הקראים והקראות.“

„חכמי בית האלפן חושדים בו, כי במכון מנע את עצמו מענות על כל השאלות הנוגעות לקראים. אף על פי כן לא נתנו לו מקום להרגיש בחשד זה וגם קבלנו אותו במאור פנים.“

„ומהווע מזכירים אותי על פני אם הראיתי לו גם קצת חבה?“ „אזכרים, כי אתה למדת לדעת את האיש הזה ואת שיחו ידיעה יותר עמקה, כי שוחחתי אתו בדברי תורה ובשאלות האמונה, ועל כן הלא תפנת בנדאי את רוחו והנה יודע יותר מאחרים, אם יש איזה יסוד לחשד שחושדים בו, אם אין.“ „כל שיחותי אתו נסבו רק על אפני הפבטא העברי בקהלות ישראל השונות אשר בעולם, שאני מתענג בהם מאד, למען אוכל לנסות על פיהם כמה יש מן האמת בדעות, אשר השמעתי, במחברת שלי.“

„היודע אתה, קרוק, כי נמצאו מערערים הרבה על דעותיך אלה?“

”בן, הוגש הוא; אבל הוא עושה זאת בשטחיות יתרה, כי תחת לחקר ולדרש את הדברים לאשורם, שלח רסן מפני בת עינתו וישימני מטרה לחצי לשונו. כמו שיצמעתי נמצא בראש הספר שכתב איש ריבי זה שיר לקבוד הנשיא. בזה הוא מתפנן לשית חנף לנשיא ולהטותו על צדו כנגדי.”

”שלא בצדק אתה חושד אותי במקח שחד”, אמר הנשיא בתלונה קלה. ”אבל הן לא תוכל להשתמש מהגן על עצמך מפני בקרתו הנמרצת של הוגש“.

”ומי מגן על הגאון הנפטר רב סעדיה מפני התנפלותיו המחזפות של הוגש?” שאל סרוק מתוך הרגשת עלבון גדול.

”התנפלות אלו אינן ידועות לי. אם באמת חריפות הנה יותר מדי, ודאי שיקום מגן גם על הגאון. אפשר, אתה, ואפשר שאני עצמי אהיה מגן לו. רוצים אנחנו, כי פה בקרדובה יהיו התקמים מתופחים בכל הענגנים התורניים, אם אף לא יצאו הוכוחים מנגד המסורה, בלי משבית ומפריע...”

בעת ההיא עמדה הדסה בגן על יד פתח הסכה, בעלתיה מלמלה קמעי דברים מתוך שיר השירים ובאצבעותיה המהירות מלעה זר שרחים.

”הגידה לי, שאהבה נפשי,
 איכה תרעה,
 איכה תרביץ בעהרם,
 שלמה אהיה בעוניה — — —”

הדסה ראתה מרחוק את מורה בן סרוק ולא כלתה את דברי הכתוב בשיר השירים.

„טן המאָרב שְׁמַעְתָּנִי, בֶּן סְרוּק“, אָמְרָה הַעֲלָמָה בְּצַחֲזֹק
עֲלִיו, „וּבֹדַאי תּוֹכִיחֵנִי עַל פְּנֵי בְּגַלֵּל אִיוֹז שְׁגִיאוֹת בְּדַקְדּוּק,
שְׁמַצֵּאת בְּדַבְּרִי“.

אָבֵל מְנַחֵם בֶּן סְרוּק הִנֵּה שׁוֹכַח אֶת הַדַּקְדּוּק שְׁלוֹ וְגַם
אֶת יֵתֵר דִּבְאוֹתָיו וְצִרוֹתָיו בְּכֹל פַּעַם שֶׁנִּמְצֵא בְּקִרְבַּת הַדָּסָה
בֵּת הַשָּׁמַשׁ. כֵּן, בֵּית שְׁמַשׁ! הַשֵּׁם הַזֶּה נֶאֱמָר לָהּ מְאֹד, כִּי
בְּדַבְּרֶיהָ וּבְצַחְקָהּ כְּמוֹ הַכְּנִיסָה אֹזֵר וְחַם גַּם אֵל לְבוֹ שְׁגוֹנְדָּקוֹן.
גַּם עִתָּהּ בְּעוֹף הַתְּעוֹפְפוֹ כָּל הַמַּחְשָׁבוֹת הַקְּשׁוֹת, אֲשֶׁר נִבְצְעוּ
עַל גִּפְשׁוֹ תַּחַת רֵשֶׁם שְׂיִחְתּוֹ עִם הַנְּשִׂיא.

„אֲנִי לֹא שָׁמְתִי לֵב אֶל הַדַּקְדּוּק“, עֲנָה אֹתָהּ, „בְּזֶה אֲנִי
עוֹסֵק בְּחֵדֵר לְמוֹדֵי הַכְּהָה; פֹּה שְׁמַעְתִּי זְמֵרַת צִפְּרִים וְרֵאִיתִי פְּרָחִים
מִשְׁגָּשְׁגִים וְהַקְּשָׁבְתִי צְלִילִים עוֹלִים מִקְּרֹב לֵב אֹהֵב...“

„הִגֵּה כִּי כֵּן!“ אֵימָה עֲלִיו הַדָּסָה, „הִגַּם מְנַחֵם הַקְּפָדוֹן
שְׁלֵנוּ יוֹדַע פֶּרֶק בְּאַתְחָבָה וּמְדַבֵּר נְעִימוֹת וַחֲלָקוֹת?...“

„אִין זֶה אֵלֹא תַּחַת רֵשֶׁם הַפְּרָחִים וְצִפְּצוּף הַצִּפְּרִים
וְזִמְרָתוֹ“, אָמַר מְנַחֵם בְּצַחֲזֹק. „אוֹלָם הִבֵּה, נוֹסִיפָה נָא לְקִרְאָה
מֵעַל שִׁיר הַשִּׁירִים; הַנּוֹן, הַסִּפָּה, הַשׁוֹשׁוּשִׁים — כָּל אֵלֶּה כְּמוֹ
לְבָד נּוֹצְרוּ:“

„הִגֵּה חֲסִטוֹ עֵבֶר
הַגָּשָׁם חֲלָף הַלֵּד לוֹ
הַנְּשָׁנִים גִּרְאוּ דְאָרְצָה.
עֵת חֲזָמִיר הַגִּיעַ
וְקוֹל חֲמִיזֵר נִשְׁמַע בְּאַרְצָנוּ
הַמְּאֵנָה חֲנֻסָה פְּנִיָּה
וְתִסְפִּינִים חֲסִדֵּר וְתָנּוּ רִיטֵי“

”רב לך, רב לך!“ קראה הדסה, ”אל נא תעיר נענועים,
אל נא תעזרר את האהבה...“
”בגון זה נאמר גם שם:

”השבתי אתכם, בנות ירושלים,
בעקבות או באילות השנה,
אם פעירו ואם מעוררו את האהבה
עך שתהפץ...“

”ידעתי את הפסוק“, אמרה הדסה בכבוד ראש, ”אבל
מעולם לא עמדתי על פונתו“.

”יש לפרשו לכמה פנים, פיתר הפסוקים שבשיר השירים“,
הזכה לה מנחם בן סרוק בשפת למודים. ”אם השיר הוא,
כמו שאמרת המסורה, סמל האהבה שבין אלהים והחן ובין
בנות ישראל חפלה, אז פרושו הוא: אל תעירו בלב בנות
ישראל אהבה אחרת כל זמן שלבה הזוגה אהבה לאלהים
אלהיה. מלת, עד‘ אפשר לדרש גם במובן, כל זמן. וראיה
לדבר... אולם פה כבר שבנו אל הדקדוק, והוא הן לא
יפירונו מקומו פה, בסביבה זו שהכל בה צץ ופורח ומפיץ
רוח צדנים ומשתפף בשיר וקול זמרה...“

הדסה הוסיפה להשתמש בצרור הפרחים בשאצבעותיה
רוצדות סועוע עצבים. אפשר היה להכיר, כי דבר מתפרץ
ומעפיל לעלות מתוך גרונה והיא מבקשת לו מוצא מתוך
נשיחה התורנית ואינה יכלת. אחרי אשר לא מצאה את
תמוצא המבקש, לא עשתה דרכה בעקיפין וסחזר סחזר, כי אם
אמרה בשטף עובר בהתגלות לבה התמים:

”מנחם בן סרוק! הלא אָמַרְתָּ יוֹדַע אֶת הַכֹּל וְזֶה לְכַתֵּךְ
הַפַּעַם מֵאֵת אֲבִי. הַגִּידָה נָא לִי, אֲפּוֹא, מָה הַמְרִיץ אֶת
יִצְחָק בְּנֵו שֶׁל רַבִּי נָתָן לְלַבֵּת מִמָּאָן? לָאֵן הִלֵּךְ? מָה הוּא
מוֹדִיעַ עַל אֲדוּתָיו? מִתִּי יָשׁוּב מִדְּרָכָו?”

”שְׁאֵלוּתֶיךָ מְרֻבּוֹת הַפַּעַם יוֹתֵר מִדֵּי; עַל כֹּל פָּנִים לֹא
אֲנֹכִי וְלֹא אַחֵר יְכַלִּים לַתֵּת לְךָ תְּשׁוּבָה עֲלֵיחֶן. בְּשִׁיר הַשִּׁירִים
מְבַעֲרֵת הַשְּׂאֵלוֹת הַלְלוּ בְּקִצּוֹר יוֹתֵר נִמְרָץ וּבְאִפֵּן יוֹתֵר יִסֶּה:”

”אָנָּה הִלֵּךְ הַיּוֹדֵד.”

הַיִּפָּה בְּנָשִׁים?

אָנָּה שָׁנָה דוֹדֵךְ

וּנְבַקְשֶׁנוּ עִסְקָ! ...”

”אוֹלָם”, הַפְּסִיק מְנַחֵם בְּדַבְרוֹ, ”לֵב הַדְּרָסָה נָתָן עִמָּה
לְמַחְשָׁבוֹת כְּבִדּוֹת וְהִיא רוֹצֵה לְשַׁמַּע קוֹל דְּבָרִים, וְלֹא שִׁירִים...
וּבְכֵן הַדְּרָסָה: בְּנֵו שֶׁל רַבִּי נָתָן הִלֵּךְ, יַעַן כִּי לֹא נִמְצָא לְתַכְלִית
זוֹ אָדָם נָאָה לָהּ עַל פִּי מַעֲלוֹת רוּחוֹ יוֹתֵר מִמָּנֹו; הוּא הִלֵּךְ
לְקַנְסֵטְנִינְפּוֹל, וּמִשָּׁם יֵצֵא עִם מִכְתָּבִי הַמְּלַצָּה מֵאֵת הַקֶּסֶר
רוֹמָנוֹס וְיַעֲשֶׂה אֶת דְּרָכָו הַלְּאָה אֶל אַחֵינוּ אֲשֶׁר בְּכוּר. עַד כֹּה
נִסְתַּם כֹּל חוּזוֹן מִמָּנֹו. סַפְּעִים זֶה אֵין בְּפִי דְבָר לְהַשִּׁיב לְךָ
עַל שְׁאֵלָתְךָ; מִתִּי יָשׁוּב?”

”מְנַחֵם בֶּן סְרוּק!” אָמְרָה הַדְּרָסָה סְתוּף כְּבֵד רֹאשׁ, אֲשֶׁר
סְחָרִיד אוֹתוֹ קָצַת, כִּי לֹא רָאָה אוֹתָהּ מֵעוֹלָם בְּמַצַּב רוּחַ שְׂבֻוָּה.
”מוֹרֵי אִמָּה, וְלֹא אַחַת וּשְׁתַּיִם הַקַּצְפִּיתִי, אֲבָל תְּסִיד כְּבִדְתִּיךְ
בְּסֵתֵר לְבָבִי. אֲנִי לֹא נוֹצְרֵתִי לְדַקְדּוּק, כְּמוֹ שְׂאִין אִמָּה וְכֹל
לְדַרֵּשׁ מֵאֵת הַנְּסִיר, הַיּוֹשֵׁב כֹּה מִמַּעַל, כִּי יִשְׁפִיעַ אֶת שִׁירָיו

על פי חקי השיר והזמרת. יש אשר הכאבתי את לבבך
בצחוק ובדבור נאמר מתוך קלות דעת. בגשמתי מקנן דבר מה,
משואף הלאה, הלאה מעל לגזרת המלים ובגניי המאמרים...
קנה הקבדתי על המורה למלא את התפקיד, אשר נמסר לו
לשגן לתלמידתו את חקי הלשון.

„הדסה“, חפץ מנחם לשפע אותה בדבריה, אבל העלמה
לא פסקה מדבר ותוסף:

„בשעה שהיית מנמח לפני באפן כל כך גדלא את חיון
ישעיהו על פי שרשי המלים וגזרתן ובגנן המשפטים הבודדים.
באותה שעה ראיתי אנכי את הנביא, אשר קוצות תלתליו
יורדות לו על ערפו, חבל עבה אזור בכתפיו, עיניו בוערות
קלפידים, ובגדים מאימות הוא מתהלק בחוצות ירושלים ומסביב
לו חסון עם רב, אבל אין בגי העשירים ותקצינים הזלבים
אתם, פי יושבים הם ספונים בתיכליהם. אולם קול רעמו
של החונה עולה ובוקע גם לאזניהם; שמעו שמים והאזיני
ארץ, פי פי ה' דבר!...“, אימה היתה לזונה קרית
נאמנה!...“ אתה בארת לי בשום שכל ביצד נפל לתוך
ספר ירמיהו סאמר, שנמצא ברומה לו בספר התורת
ואני? אני ראיתי את הנביא תנה בשתוא יושב לבוש שק
ואפר על חרבות עיר הקדש וראשו נקמה על פפות ידיו,
ואני במיתי אמו בלי דקדוק ובגנן המשפטים... וסדר פרמי
תהלים ומערכת בגיגם — אינה מקור עשיר והשערות תרשות
על דבר פרישה של מלה זו או אחרת, על דיגי תבור המשפטים
ותמאמרים באפן זה או אחר! ואני — אני שמעתי רק

צלילים... אני ראיתי את הרוצה וחלילו, את המלה עם
בגורו, שמעתי קול שרים ומחוללות, וירן גם לבי בקרבי ונפשי
חננה גיל — בלי דקדוק... גם את שיר השירים לא
אוכל לקרא בסתר סדרי; פה, במקום שהכל צוהל ושמת
ופורת ונותן ריח ושואף בנענועים אל האזר ואל החיים, אני
מבינה כל מלה וכל הנה שבשיר קדוש זה... כאן אנכי
הדסה הנבערת, השובבה והשונה בחלומות...”

“מה ראית, הדסה, על בכה להתנודות על כל אלה היום?”
“ישן פי רוחי וציקני ולא אוכל עצור במלון. חכמת השירה
ותורת משקלי החרוזים העבריים והערביים, שלמדתי מפי
דונש בן לפרט, הרחיבוני, אמנם, חרפה יתרה. העניינים הללו
נאוו יותר לרוחי ההווה, ואף על פי כן...”
“ואף על פי כן?” התענין מנחם לדעת.

“ואף על פי כן לא חזקה בי אהבתי אל הליריקה שלו
את אמונתי באמון רוחו... בלבי אני מרגשת את עצמי
יותר קרובה אל מורה הדקדוק שלי היבש והפכה. הוא יטיב
להבין להגיגי מן הפיטון, וגם ישכיל ממנו לנצר את סוד
לבכי הקמוס אתי.”

“הגידו לי, הדסה, מה הוא, אפוא, הדבר אשר יכבד
כל בך על לבך?” שאל אותה התכם בקול רך ונשגב. “האם
אל יצחק בן נתן את נושאת את נפשה, והוא הוא גבור
שיר השירים שלך?”

“הוא, הוא, מורי ורבי! אבל אל נא תשמע במרום קולך, הלא
נאמר: כי עוף השמים יוליד את הקול ובעל הקנפים יגיד דבר.”

„יצחק בן נתן גדול שמו, וראוי הוא להזכירו בגלוי.“
 „בן“, אמרה העלמה ותאנה, „אבל לא אני ולא בנים
 אלי. הוגים על אדותי מחשבות גדולות בני מלכים — בן
 אזמרים לי — מבקשים את ידי. גם הפליף עבדול רחמן
 סתענן בעתידותי, ואפשר שיותר נכון יהיה לאמר, פי סתענן
 הוא בעתידות כפא המלוכה שלו, ונעים היה לו לראות אותי
 משמשת על ידי נשואי בריח חדש, המברית אותו עם ממלכה
 זו או אחרת. עוד ישנם נסיכים יהודים בודדים פה ופה, בביצנץ
 ובארצות הסלונים. אבל יצחק באשר אין לו זכות עצמו...“
 העלמה דברה במרירות. עיניה הבריקו בכוכבים. מימיו
 לא ראה אותה בן סרוק כל כך נסערת ברוחה ובלי שום
 סגן של צחוק על שפתיה שושנים. היא דממה למלכה מתקצפת,
 שפנתה ערף לרצון העם.

„אני שומע, הדסה!“ נסה המורה להרגיע את רוחה
 בגעימות שפתיו, „אני שומע ומבין את הכל. אבל דעי לה.
 כי אהוב נפשך יצא לתור בעולם הגדול והוא ישוב, אם תאיר
 אליו ההצלחה את פניה עם פתח מלוכה על ראשו.“
 הדסה נשאה את עיניה בגאון אל תכלת השמים. אבל
 אחרי כן השתה את ראשה נתכס בגלדה מתחטאת בעיניו
 הטובות של המורה.

„בן, בן יהיה. פה, במקום הזה, על יד ההדס הפורח
 נדר נדר וישבע, פי לא ישוב סדרכו עד אם מלא את תפקידו
 והשיג את מטרתו. אבל כבר עברו ששה ירחים והוא עדין
 לא שב, ואין יודע על אדותיו דבר. ובין פה המציקים לאבי

בְּהַעֲוֹתֵיהֶם עַל אֲדוֹתַי תּוֹלָכִים וּמִתְרַבִּים. מִי, אִמּוֹא, יִהְיֶה עוֹד
בְּאִישׁ מִתּוֹךְ חַעֵם, שִׁיֵּצֵא לְבַקֵּשׁ לּוֹ עֲטָרַת מוֹשְׁלִים מִמַּעַלָּה עַל־זִנְהוּ?
”אֲנִי אֶהְיֶה לְךָ לְעֹזר, הַדָּסָה. אֲנִי, מוֹרֵה הַדְּקִדּוֹק, יוֹדֵעַ
גַּם אֶת הַחֲקוּיִם, אֲשֶׁר עַל פִּיהֶם יִתְרוֹמְמוּ לְבוֹת בְּנֵי הָאָדָם וַיִּדְבְּאוּ.
אֲנִי אֶהְיֶה לְךָ לְעֹזר עַל זֹהר שְׁמֵשֶׁךְ, אֲשֶׁר הִכְנַסְתָּ כָּל הַעֵת
אֶל לְבִי הַמְּוִדָּקוֹן.”

”הַשְּׁפַעַת עָלַי רַב אֲשֶׁר וְתוֹכַחַת מוֹסֵר, מוֹרֵי הַנִּכְבָּד, וְאֲנִי
סָה וְכוּתִי פִי כָּכָה תִּגְמַלְגֵּנִי. אֲבֹן יִדְעַתִּי, פִּי אִמְצָא כִּךְ גַּם
לִב מִבֵּין לְרַעֲוֵי גַם חֲסוֹת. וְעַתָּה אֲנִי שׁוֹאֵלֶת מֵאַתָּה לְטַרֵּד
אֶת סוּרֵי מִכָּל מִשְׁמֵר. פְּחוֹת מִכָּל צְרִיךְ לְהַזְכִּיר אֶת שֵׁם יִצְחָק
בְּאֲזִנֵי אָבִי, כִּי זֶה יִמְרִיצֶהוּ לְהַסְפִּים תִּכְרָה לְמַדְבָּרִים בִּי נִכְבְּדוֹת
וְלִהְבִיאֵנִי בְּקֶשֶׁר בְּרִית. בִּינֵיהֶם גִּמְצָא גַם הַדּוֹגֵשׁ, אֲשֶׁר עַל
פִּי הֵצַעַת מִשְׁפַּחַת נְסִיכִים יְהוּדִים בְּאַרְץ מוֹלְדָתוֹ בְּגִדּוֹ הוּא
מִבַּקֵּשׁ אֶת יְדֵי בִשְׁבִיל אֶחָד מִבְּנֵיהָ.”

”אֲנַחְנוּ נִשְׁמַר אֶת הַסּוּד בְּאֲמוּנַת אֲמֹן”, חֲתָם מְנַחֵם בֶּן
סְרוּק בְּדַבְּרָיו, ”וְנִעְזֹר אִישׁ לְרַעְהוּ, וְעוֹד יוֹתֵר קְדוּשָׁה נִרְאִית
לִי תְעוּדָה זוֹ בְּשַׁעַת שְׁהַדְּבָר יָכֹל לְסַפֵּל אֶת עֲצַת הַדּוֹגֵשׁ...”
מַעוֹלָם לֹא רָאָה סְרוּק אֶת תְּלַמִּידוֹתוֹ יִפְהַ כְּבִשְׁעַת צְהָרִים
זוֹ בְּגֵן הַנְּשִׂיא וּמַעוֹלָם לֹא אָהַב אוֹתָהּ אֶהְבָּה יוֹתֵר תִּמְהָה וַיּוֹתֵר
גַּלְבָּת מֵאֲשֶׁר בְּשַׁעַת שְׁגִלְתָּהּ לְפָנָיו אֶת לְבָבָהּ וְהוּא קָרָא
מִתּוֹכּוֹ כְּמַצֵּל סִפֵּר פְּתוּחַ אֶת כָּל הַרְשׁוּם עָלָיו בְּכַתָּב סְתָרִים.
הַחֲלִטָתוֹ לְעוֹזר לְעֵלְמָה בְּמִלְחַמָּתָהּ עַל זְכוּתֶיהָ הַקְּדוּשׁוֹת אֲשֶׁר
יֵצְאָה מִקְרָב וְלִב עִמָּק, הוֹסִיפָה בּוֹ אִמְץ מִיּוֹם לְיוֹם וְכֵן גַּם
חֲקָצוֹ לְהַפֵּר אֶת עֲצָתוֹ מִתְרַשָּׁה שֶׁל אוֹיְבוֹ בְּנִפְשׁ הַדּוֹגֵשׁ בֶּן לְבָרַט.

עבר חצי שנה ומקנסטנטיןפול לא נתקבלה עדין שום ידיעת. והנה באו יום אחד לקרדובה בירת הפליף אורחים חדשים, אשר משעה ראשונה והלאה משכו אליהם את עיני הכל: חמשה אנשים גבוהים פענקים ורחבי גרם, מענפות לבנות מעור כבשים בראשם ונשקם עשוי זהב ממרט על ירכם. תכף ידעו הכל מאין באו האנשים ומה חפצם פה. הם היו צירים שלוחים מסלבוניה אשר באו במלאכות המלך סנצימיר למסר לפליף עבדול רחמן ברכות שלום ותשורות כבוד. הסמלכה הצעירה הזאת נמצאה עוד זה לא כבר בקבוק מלחמות קשות, אשר הביאו לה את שתרוכה מעל ביצנץ ועמידתה הפודיגית החפשית, ועתה חפץ סנצימיר לרכש לו גם את ידידותה של אנדלוניה, אחרי אשר שונאם הפללי, מושל וגריג, השואף לרשת ארצות זרים, כבר נשא את עיני הפרס שלו גם לסלובוניה. ברית אמנה עם עבדול רחמן — קד אמרו הסלבונים — עלולה לחזק את מצבם כלפי ביצנץ וגם להפיל את תחיתם על וגריג.

„ומה נכונים אתם לתת לנו הלף הברית הזאת?“
שאל חסדאי את מלאכי סלבוניה אשר נשא ונתן אתם
בפקדת הפלויף.

„אם ערבת הבטחון והחסות, שברית האמנה הפללית
הזאת משמשת לשתי הארצות מפני הממלכה הפרנקית
והפרס הונגרי ואחרים, אינה מספקת“, ענה ראש המלאכות,
„הלא יש לאדמת ארצנו אשר על שפת הדונאי והסאזה שפע
תבואות שדה, יין ויערות; פן נכונים אנתנו להעניק לכם
גם ממותרות הזקב והמתכת שיש לנו, ושיובאו באניותינו
דרך הים האדריאטי והכספי עד לחוף ספרד בשביל קרהזבה.
שעה ארבה נדברו יחד חסדאי עם המלאכים על דבר
קרמי הברית, וכאשר נחתמה האמנה בחותמות שני המושלים,
נגש ראש המלאכות אל חסדאי וישם על צוואריו שרשרת
וזהב מעלפת ספירים, ויאמר:

„אות תודה הוא מאת מנצימיר מלך סלבוניה ליועצו
החכם של עבדול רחמן, אשר היה המתנד והערב בברית
הירידות הזאת.“

אז הגיש גם חסדאי מצדו את תשורות הפלויף למלך
מנצימיר ולמלאכיו. הם כבר עזבו את האולם הגדול
והנה נפתחה הדלת שנית ושנים מן המלאכים נכנסו שוב
ויגשו בצעדים בלתי בטוחים אל השאר.

„באנו עוד במלאכות אחת מיחדת“, התחיל האחד, „אבל
לא אל יועצו הראשון של הפלויף, כי אם אל הנשיא.“
פני חסדאי הסיקו תמהון.

„מה יודעים מלאכי סלבוניה על דבר הנשיא? אז, אפשר טבני אמונתי אתם?“

„כן, אגתנו שנינו“, ענה השני. „שמי שאול ושם רעי יוסף, והגה הסכתב, אשר הבאנו לך“.

הנשיא פתח את הסכתב החתום. מתוך המעטפה נפל מכתב שני חתום בחותמו של קסר ביצניץ. אך העיף חסדאי עין במכתב השני, הכיר כרגע בידי מי נכתב.

„הכתב“, קרא חסדאי בלו גרעש, „הוא כתב ידו של יצחק ברגמן, המלאך אשר שלחנו אותו דרך קנסטנינפול לכבוד. הנזדמנתם אתו? מה יודעים אתם לספר על אדותיו?“
הסלבוני ענה:

„הוא היה אצלנו בקירקיום ונפשו ירעה לו מאד. הוא אינו הזכר דבר על ביצניץ ועל מלכה, אבל אינו יכול להסתיר את התמרמרותו, את כל יתר הדברים הודיע במכתבו זה שצרוף לו גם מכתב מאת הקסר רוטנוס אל הנשיא. אותו מכתב צריך היה להסגר לתעודתו על ידי יצחק עצמו, אבל כל בקשותינו ותפצרותינו שהפצרנו בו לנסע אתנו לקרהזקה, נשארו מעל. הוא הלך מאתנו לפצת דרוזמית טורחית וטנפת פניו להונגריה, ששם הוא רוצה לחכות לשעת הכשר, שבה יוכל לעשות את דרכו הלאה אל מעבר לקרפטים כדי להגיע אל מפתחו. בכל מקום בסלבוניה ובהונגריה ימצא אחים לאמונה, שיקבלו אותו במאור פנים“.

חסדאי אבן שפרוט עבר בסקירה אחת את מכתב יצחק וגם את מכתבו של קסר ביצניץ. ועל פניו שכה עגה חשכה.

”אני מבקש מכם”, אמר הנשיא, ”לשבת עוד היום בקרדובה ולחסות בצל קורתך עד אשר גחלים בבית-האלפן שלנו סה ואיך לכלכל דבר. אפשר שנשלחתם לכאן מאת ההשגחה העליונה להיות לנו לעזר במפעלנו הקשה...”

מנחם בן-קרוב, שנמצא בארמון במעמד קבלת פני המלאכים, יצא אחרי שני האנשים החוצה ויאחז אותם בלאט בזרועם ויזליכם דרך ערוגות הפרחים של גן הנשיא עד אל ספת ההדסים.

”הדסה!” קרא מנחם בקול עמום, ”באי ושימי שלום למלאכי טרום, המביאים לך ידיעות אחרונות על אדות יצחק בן נתן”.

בעפר האילים באה העלמה בשהיא מקפצת על פני ירקרק הערוגות ותבט בעינים בוצרות אל האנשים הזרים. הם באים ממרחקים ומביאים פרישת שלום מאת יצחק”.

שנה מנחם את דבריו.

”ברוך בואכם, אנשים יקרים, המבשרים בשורת טוב”.

אמרה הדסה, ”מה יודעים אתם לספר על יצחק?”

הגדול שביניהם, יצחק, ענה:

”יצחק בן נתן סלא את ידנו למסר את ברכותיו ליסה

בבנות אנדלוניה ולאמר לה: פי עץ ההרם שפגן לא יקלף

עד אשר יבא וישלח אליו את ידו”.

”איה הוא, ומה יחשב לעשות עוד?”

„כֹּאֲשֶׁר נָשׁוּב לְבֵיתֵנוּ, לֹא נִמְצְאָהּ עוֹד שָׁם, כִּי סָנְה מִן־רַחֵהּ.
לְהוֹנְגְרִיָּה, אֶל מַעְבַּר לְקַרְפָּטִים. אָבֵל הַדֶּרֶךְ בֵּין סְלֻבוֹנְיָה
וּבֵין אֶרֶץ הַכּוֹנָרִים מְלֵאָה תְּמִיד עוֹבְרִים וְשׁוֹבִים, וְהוּא אָמַר
לְבֹא אֶתְנוּ בְּיַחוּסֵי דְבָרִים מִתְּמִידִים.“

„אִם כֵּן הוֹדִיעֵהוּ: עֵץ הַהַדָּס נִשְׂאָר בְּתַמּוֹ וּמְחַכָּה לוֹ —
בְּעֵבֶר שְׂעָה גֵּאֶסְפוֹ כָּל חֲכָמֵי קְרִדּוּבָה וְגַכְּבִדְיָה אֶל בֵּית
הָאֵלֶּסֶן שֶׁל רַבִּי מִשָּׁה בֶּן חֲנוּךְ.“

גַּם שְׁנֵי הַמְּלָאכִים הַסְּלֻבוֹנִים, שְׂאוּל וַיֹּסֵף, הָיוּ בֵּין הַנְּאֻסִּים.
הַנְּשִׂיא קָרָא לַפְּנֵי הַקֹּהֵל אֶת מַכְתָּבוֹ שֶׁל קֶסֶר בִּיצְנֵץ. רוֹמְנוֹס
פָּתַח בְּדַבְּרֵי חוֹן, כִּי הוּא כָּבֵר נָכוֹן הֵיחָד לְמֵלֵא אֶת רְצוֹן חֲסֵדָאִי
וְלִתְּתָ לְמֵלָאכּוֹ הַמְּצִיָּן. יִצְחָק בֶּן גֶּתָן יָדִים לְמַצָּא גְּתִיבוֹתָיו לְכוֹנָר.
אָבֵל עַד כֹּה לֹא מְצָא אֶת הַהִזְדַּמְנוֹת הַרְאוּיָה לְכָה, וְאַחֲרֵי
שְׂחַכָּה לָהּ לִשְׂוֹא בְּמִשְׁדֵּךְ חֲצִי שָׁנָה, נוֹאֵשׁ מֵהוּצִיא אֶת הַדְּבָר
אֶל הַפַּעַל וְהַחֲלִים לְהַשִּׁיב אֶת יִצְחָק לְאֶרְצוֹ לְעִמַּת שְׂבָא.
דֶּרֶךְ הַנְּבִשָּׁה לְכוֹנָר עוֹבְרָת בְּאֶרְצוֹת הַנְּמַצָּאוֹת לְחוּפֵי הַיָּם
הַשְּׁחוֹר, שְׂשָׁם תְּשַׁכַּל תְּמִיד חֲרָב מְלַחְמוֹת קִשּׁוֹת וְלָכֵן הַנְּבוֹלוֹת
קְנוּרִים, אִין יוּצָא וְאִין בָּא, וּמִסַּע בָּיָם מְסַכֵּן עִתָּה עוֹד הַרְבֵּה יָתֵר
מִפְּנֵי סוּפּוֹת וְשׁוֹדְדִים. עַל כֵּן, וְגַם מִפְּנֵי הַרְבֵּה טַעֲמִים אֲחֵרִים...
הַנְּשִׂיא לֹא יִסֵּף לְקָרָא וַיִּשְׁלַח מִתּוֹךְ סַעֲרַת רוּחַ אֶת
הַמְּכַתֵּב עַל הַשְּׁלִחָן.

„אִין זוֹ אֵלֵּא עָרְסָה, כְּדֶרֶךְ הַבִּיצְנִינִים“, קָרָא חֲסֵדָאִי
בְּקִצְפָּה. „רוֹמְנוֹס מְבִיט בְּעֵינָי תִּשְׁדֵּךְ עַל קִשְׁרֵי יְחוּסִינוּ עִם
כוֹנָר; הוּא מְאָמִין לְרֵאוֹת בְּזָה מַעֲשָׂה גַעֲשָׂה מְצַד אֲמִרְלוּנְיָה
נֶגֶד מִסְרוֹזְתִּיו, וְלִפְיָקָה הוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּעָרְסָתוֹ לְעֵצֵר בְּגוֹ. לְמַעַן

אשר נואש מעט מעט ממחשבתנו. מכתב יצחק, הצרוף
למכתבו של הקסר, נותן תקף להשערתו, אם כי טעמים
שונים, שנקל לעמד עליהם, אינו כותב את הדבר מפרש".
מנחם בן סרוק קרא לפני הנאספים את מכתב יצחק.
הוא צדיק היה, בן פתב יצחק, להביא בעצמו את
סכתבו של הקסר, כי מפני טעמים, שלא קשה להבינם,
נמטה אמרי ששה ירחים של צפית שוא לשוב לביתו. אבל
הוא לא יכל להתיצב לפני הנשיא ובני קהלתו בידים ריקות.
ולפיכך ראה למצב להמציא את מכתבו של הקסר בהודמנות
ראשונה שבאה לידו לקרהזכה. על זה הוסיף, כי התליט
לחפות ליד פרשת דרכי הנבולים עד אשר תבשכנה רוחות
יותר רצויות... הלא הוא נר נר ונשבע שבועת אמנים...
גם מכתבו של הקסר עורר בקרב הנאספים מבוכה
והתמרמרות, העירו לעמתו דבריו הנמרצים והקצרים של יצחק
בין השומעים רגש של רצון מרבה. ידים למאות הושטו לרבי
נתן בברכה לזכות שזכה לבן יחיד אפיין רוח שקמותו.
כלם הסכימו לדעתו של הנשיא על דבר פגותיו ומזומת
הערסה של הביצנטיני.

ומה, אמא, לעשות עתה?

קדם שהשמיע איש מן הנאספים את דעתו בדבר, קם
מקומו הנדל שבחברי המלאכות הנכבדה, שברום קומתו
ובתלבשת הסלבונית אשר עליו נראה גבה משכמו ומעלה
מכל העם, ציבקש לו את רשות הדבור. בקשתו נתמלאה, והוא
דבר עברית צחה, אשר הבינוה הפל למרות עברתו האשכנזית.

„הֲרָשׁוּ נָא לִי, הַזֵּר, שֶׁבָּא לִכְאֵן בְּמִלְאֲכֹת מִלְּפֹז וְאַרְצֹז,
 לְמַסַּר קֶדֶם אֶת בְּרָכֹת בְּנֵי אֲמוֹנִתָּנוּ אֲשֶׁר בְּסִלְבוֹנְיָה לְקַהֲלַת
 קְרִדְזֻכָּה הַקְּדוֹשָׁה, לְנִשְׂיָאָה, לְמוֹרְיָה, חֲכֻמְיָה וְלַמְנַהֲיָיָה. מִחַ
 שְׂפוּגַע לְפוֹזָרִים, הִגָּה יַדְעֵנוּ אַף אֲנַחְנוּ בְּסִלְבוֹנְיָה עַל
 דְּבַר-הָאֲחִים הַחֲדָשִׁים הָאֵלֶּה, אִם פִּי נִבְצָרָה מֵאַתָּנוּ לְהַצִּיל
 אֲדוֹתָם יַדְיָעוֹת בְּרוּרוֹת וּנְכוֹנוֹת. אֲלֶכְד הַדְּגִי הִנֵּה גַם אֲצִלְנוּ,
 אֲכַל יַדְיָעוֹתָיו נִרְאוּ לָנוּ מְסַבְּכֹת וּמְשַׁמְשׁוֹת בְּעַרְבוּכָיָה וּבִלְתִּי
 רְאוּיֹת לְסַמֵּךְ עֲלֵיהֶן. אִוְלָם אָדָם מְצִין אַחַר, רַבִּי עַמְרָם
 שְׂמוֹ, שֶׁהָהָ אֲצִלְנוּ וְהוּא סִפֵּר לָנוּ כְּמָה פְעָמִים, פִּי אֲכַל לֶחֶם
 עַל שְׁלַחַן מֶלֶךְ הַכּוֹזָרִים וְשִׁכְתִּיו קָצְרוּ לְצַיֵּר אֶת הַהוֹד וְהַתְּפִאָּרַת
 וְאֶת יְרֵאת אֱלֹהִים הַשְּׂפוּכִים עַל בֵּית הַמְּלוּכָה הַזֶּה. גַּם בִּינֵינוּ
 מְדַבְּרִים עַל אֲדוֹת „עֲשֵׂרַת הַשְּׂבָטִים“ וְגֵאלַת יִשְׂרָאֵל הַעֲתִידָה
 לָבֹא עַל יְדֵי הַכּוֹזָרִים, אֲכַל אִין יוֹדַע לְהַגִּיד נְכוּנָה בְּדַבָּר...
 אֲנַחְנוּ בְּסִלְבוֹנְיָה, וְגַם אַחֲרֵינוּ שְׂבָאֲרָצוֹת הַסְּלָבִים וְהַגְּרָמְגִים
 הַנְּנוּ מוֹעָטִים בְּמַסְפְּרֵנוּ וּבְכַחְנוּ וְחַיֵּינוּ תְלוּאִים לְחֶסֶד וּלְשִׁבְט
 בְּיַדִּי הַמוֹשְׁלִים וְאִין מַצְבְּנוּ כָּל כֶּךָ בְּמוֹחַ פְּדִי וְכֹלֶת לְהַתְּקַשֵּׁר
 עִם הַכּוֹזָרִים... תְּעוּדָה זֹו צְרִיכָה לְהַתְּמַלֵּא עַל יְדֵי הַעִיר וְאִם
 בְּיִשְׂרָאֵל קְרִדְזֻכָּה וְהַשֵּׁר הַיְהוּדִי חֲסֵדָאֵי אֲבָן שְׂפְרוּט, וְאֲכֹן
 רוּאִים אֲנַחְנוּ מַה יַחַם לְבַב הָאֲנָשִׁים בְּקַרְבְּכֶם בְּדַבְּרָם עַל
 אַחֲרֵינוּ הַגְּמוּצִים בְּכָל קְצוֹ תַבֵּל. הַיֵּשׁ לִי, הַדַּל וְהַקָּטָן בְּאַלְפֵי
 יְהוּדָה, הִרְשֹׁאת לְהַצִּיעַ לְפָנֵיכֶם דְּבָרֵי?
 „מְבַקְשִׁים אֲנַחְנוּ מֵאַת אֲוִרְחָנוּ וְאַחֲרֵינוּ הַחֲכִיב, שְׂאוּל,
 יְהִשְׁמִיעַ לָנוּ אֶת עֲצָתוֹ.“

שְׂאוּל הַמְּשִׁיב אֶת דְּבָרָיו:

”יזאל נא העשר בישׂראל, שגאצל עליו מזהר מלכות ביה
ידוד העתיקה, לערך אגרת פבוד וברכה אל סלק הפונרים
ולתתם עליה בעצם ידו ובחזותמו. אנחנו בסלבונגה מקבלים
על עצמנו להביא את המכתב להונגריה בבקשה אל אחינו
תושבי הארץ ההיא להמציאו לבולגריה, ומשם יעבר דרך
כל ארצות רוסיה הלאה הלאה, בשהוא נמסר מיהודים
ליהודים עד אשר יגיע אל תעודתו“.

מנוחת קדש שררה בבית כל העת אשר דבר שאול את
דבריו וגם שעה קלה אחרי כלותו לדבר. כל העינים היו
נשואות אל הנשיא. הלה הפריע את הדומיה ויאמר בקול רם:
”מלאכים אתם, מלאכי מרום, אשר נשלחתם היום להורות
לנו את הדרך הנכונה“.

ובסנותו אל מנתם בן סרוק הזסיף לאמר:

”אתה, מנתם, תהיה לי לעזר בכל עו לשונך ומליצתך
לחבר את המכתב אל יוסף סלק הפונרים. עוד היום
נתחיל בדבר“.

רק מעשים מן הנאספים התבוננו, פי לשמע הדברים
האלה אדמו סגי אחד מן הנמצאים בתוך הקהל. דונש
בן לברט רעד פלו מסערת רוח למראה תעודת הפבוד
שאפל בקלקו של מתנגדו ואיש מצותו, ונתתו בענה לא
על הנשיא, שפסח עליו ונתן את פבודו לאחר, פי אם על
מנתם, ובגאון פוטן שנעלב נשבע בסתר לקבו לקחת
מנו נהם.

ח

מנחם בן סרוק, אשר ידע להזקיר את הכבוד, שנפל בקלקו, עבד עד שעה מאחרת בלילה על יד הנשיא. אחרי כן ישב ער עד הבקר והעתיק את הכתוב אל הנקי. ביום השני כבר היה המכתב ערוך ופה בידו כלשון צחה ונמלצה ובאמנות יתרה וישר בעיני הנשיא מאד.

פתח דברו אל המלך תפיש כתמשיית המכתב ונכתב בתרזים ובמשקל השיר וכלו אומר קבוד למושל האדיר, שהדר תפארתו וחסן עזו מפירים את ימי הזהר של יהודה ומשיבים לתחיה בלב שארית ישראל את התקנה להתחדשות מלכות בית דוד. הרעיונות היו משלבים זה בזה באמנות מרבה ורצופים ברכות גלהבות לראש עם פזר ולהצלחת נשקו, ומכל מלה ומלה הציצו געגועים גמרצים לגאלת עם ישראל בלו מפל צרותיו.

אחרי כן באים דברי הכנעה ומסירות נאמנה, נאמרים בשם חסדאי מנהיג היהודים בקרהובה ו"בתפוצות ספרד", אשר מארץ מרחק הוא משתתנה לפני גם המושל האדיר והמהלל — — —

מכאן והלאה מתחיל ציור מפרמ, מלא ומקוף בשרטוטיו, פתוב בלשון מלאה יפי ועז, הסגעת במקומות שונים בתקנה ובברק והרה לשפת הנביאים, מפל הצרות והתלאות, אשר עברו על בני ישראל מן היום אשר חרבה ארצם ונתרחקו מעל אדמתם.

„והנה פאשר ראה הי' בענינו, ברא חרשה מאחורי הפירנאים, פי נתן את חגי אגני, חסדאי אבן שפרוט, הקטן והדל ב'ישראל, בעיני מושל הארץ, לא בעבור צדקתי, פי אם בעבור חסדו ובריתו את שארית ישראל.“
„ידע נא, אדוני ומלכי, פי שם המדינה, שאנו יושבים בה לבטח, הוא ספרד, והישמעאלים, אדוני הארץ, יקראו לה אנדלוניה; שם הסטרפולין קרהזקה ושטחה המשה ועשרים אלף אמה בארד ועשרת אלפים אמה ברחב. אנדלוניה שוכנת לחוף השמאלי של הים הגדול, המחבר אל הימים שלכם.“

אחרי דיוק מדיק בציור המצב הגאוגרפי ומוג הארץ, וגם מסגלותיו המצינות של הכלוף עבדול רחמן, „שאין הוסה ל בין מושלי ספרד ובתבל בלה“, נאמר עוד:

„ארצנו פוריה ועשירה במעינות, ביבול שדה, בתירוש ושמן, כל הפטעים עולים בה יפה מאד, וב'יחוד גם גדול תולעי המשי. מעמקי עפר הנריה יתצבו כסף וזהב וכל מתכת יקרה. סוחרים מפל קצוי תבל ואני הימים גוהרים הלום להתלויף את סחורותיהם בתפצאים יקרים אחרים. עשר הארץ פרץ מאד, אשר לא שעררהו

עד כה, מערבנו מביא מאות אלפי דגרים לשנה. כל
 דגרי המדינה והמסחר נתתכים על פי — תודה
 וברכה לה, שהגיעני בחסדו לכה! מלכי הארצות
 מבקשים ידירות מושלי ונושאים לו מנחות כבוד. ככה
 עושים גם קסר רומי גם מלכי סלבוניה וכולגריה ואף
 כלה ביצניץ. כל ברכותיהם ותשורותיהם מגשים למושלי
 על ידי וקריתות השלום שלהם נחתמות בחותמי.
 תהלה ותודה לה, אשר הפליא לעשות עמדי את כל
 החסד הזה לא עקב יראתי את אלהים, כי אם מאהבתו
 ומטובו לעמו! — — —

„אבל אני, עבד ה', יודע את החובה הקדושה, אשר
 הטיל עלי הבורא בזכותי אלה. בן אני חוקר ודורש
 קדם כל את מלאכי הארצות, שאני נושא ונותן אתם,
 למצב אחינו בני אמונתנו בכל המדינות, ואיני נותן
 דמי לי עד אם עלתה בידי להמציא עזרה ורנוחה
 לאלה מהם הזקוקים לכה — — —“

„בן נודע לי מפי מלאכי ארצות המזרח על דבר
 ממלכת היהודים בשם פנור. לא האמנתי למשמע
 אזני ותשבתי, כי מתפוגים הם לקנות את לבבי בידיעה
 זו ולהפיק ממני רצון. אולם באו לבאן מלאכים
 מקנסטנטינפול, והללו אשרו, כי אמנם מתקיימת ממלכה
 יהודית בשם „פנור“ וכי בשעת רוחות מצויות אפשר
 לבא מקנסטנטינפול לארץ זו דרך הים במשך תמשה
 עשר יום, לא כן בדרך היבשה שהיא מסכנת מאד, כי

כְּבִשׁוּהָ עַמִּים פְּרָאִים וְשׂוֹאֲפֵי קַרְבוֹת, הַנִּלְחָמִים זֶה בְּזֶה
 מִלְחָמוֹת שְׂאִינָן פּוֹסְקוֹת. גַּם סָפְרוּ לִי כִי שֵׁם הַמֶּלֶךְ
 הַמּוֹשֵׁל יוֹסֵף, וְכִי תִרְבֶּה אֲנִיּוֹת הַבְּאוֹת מִשָּׁם קִנְסִמְנִינְפּוֹל
 מְעוֹנוֹת דָּגִים, עוֹרוֹת וְסַחְרוֹת אַחֲרוֹת. הֵם הוֹדִיעוּ עוֹד,
 כִּי בְּכָל מְקוֹם גָּדוֹל מְאֹד שֵׁם כְּבוֹד הַכּוֹזְרִים וְכִי בְּכַחֵם
 וּבְצַבָּאוֹת הַחֵיל הַעֲצוּמִים אֲשֶׁר לָהֶם הֵם מְפִילִים חֲתָם
 עַל כָּל אוֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב — — —

„כְּשִׁמְעִי אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, לְבַשְׁתִּי עוֹ וְיָדִי
 אֲזוּרוּ חֵיל וְתַקּוֹתֵי הַרְקִיעָה עַל וְאַשְׁתַּחֲוֶה בְּתַפְלַת שִׁבַח
 וְהוֹדִיָּה לַאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם, אַחֲרֵי כֵן פָּנִיתִי כֹה וְכֹה לְבַקֵּשׁ
 לָנוּ מִלֵּאָה, אֲשֶׁר יִלְךְ וַיִּמְסַר לְשֵׁם אֶת בְּרַכְתָּנוּ שְׁלוֹם.
 אַחֲרֵי שֶׁהִרְבִּיתִי לְחַפֵּשׁ מִשָּׂדֶה זָמַן רַב מְצֵאתִי עֲלֵם אֶחָד
 מִתּוֹכֵנוּ, וְשָׂמוּ יִצְחָק בֶּן רַבִּי גֵתוֹ, אֲשֶׁר גָּאוֹת לְלַכֵּת
 בְּדֶרֶךְ הַרְחוּקָה וְהַמְסַכְּנָת הַזֹּאת.“

כָּאֵן מְדַבֵּר הַמְּכַתֵּב בְּשֵׁפֶת יָתֵר עַל יְצִיאָתוֹ שֶׁל יִצְחָק
 לְדֶרֶךְ כְּשֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֹתוֹ תְּשׁוּרוֹת יְקָרוֹת וְאַנְרַת כְּבוֹד אֶל
 מוֹשֵׁל בִּיצְנִץ וְעַל שִׁיבַת הַמִּלֵּאָה כְּעֵבֶר חֲצִי שָׁנָה מְדַרְכּוֹ
 בְּיָדִים רִיקוֹת עִם תְּשׁוּבָה מֵאֵת רוֹמְנוֹס קֶסֶר, כִּי הַיָּם סוֹעֵר
 מְאֹד וְדֶרֶךְ הַיַּבְשָׁה מְסַכְּנָת. בְּאַחֲרוֹנָה מְתַאֲרִים סַעֲרַת רוּחוֹ
 וְצַעְרוֹ שֶׁל הַנָּשִׂיא עַל אֲשֶׁר הִפִּיר הַקֶּסֶר אֶת דְּבָרוֹ.

„אֲזִי שָׁלַח לָנוּ אֱלֹהִים בְּחֶסֶדוֹ בְּלוֹיֹת מִלְּאֲכוֹת בְּאֵת
 מְסַלְבוֹנִיָּה שָׁנִים מִבְּנֵי אֲמוֹנָתִי, שְׂמוֹתֵיהֶם: שְׂאוּל וַיּוֹסֵף.
 הִלְלוּ קַבְלוּ עֲלֵיהֶם לְקַחַת אִתָּם אֶת הַמְּכַתֵּב הַזֶּה אֶל
 אֶרְצָם וְלְהַמְצִיאֵם מִשָּׁם בְּעִנְרַת אַחֲסִינוּ אִסִּירֵי תַקְוָה שֶׁבְּכָל

מקום ממדינה למדינה עד הגיעו לארץ אדוני ומלכי
הכנזרי. יואל נא בורא שמים וארץ להצליח את מפעלי
זה — — —

„אלהים הבוחן בלחית ולב הוא היודע, פי לא
לכבודי פעלתי כל אלה, פי אם מחפצי הכביר לחקר
ולדרש למען דעת, האמנם עמד בעולם שריד לעם
ישׂראל, החי חיי שלום ומנוחה ומושל בכל אשר לו,
אשר לתורת אלהים ישׂר בארצו באין מפריע, יד נוגש
נצר לא תבואנו. ואלו ידעתי, פי אמת נכון הדבר, פי עתה
עובתי את ביתי ואת עירי, את כבוד כהנותי ומשמרת
פקדותי, ונודתי על פני הרים ועמקים, דרך ימים
ומדבריות עד בואי למכון כבוד מלכי למען שבע נעימות
את חוד עזו ולהביט מתוך השתוממות לב על הצלחת
אחד משבטי ישׂראל. למראה הודו והדרו תארנה עיני,
כליותי ולבבי ירגנו ושפתי יהללו יה אשר לא יעזב
את עמו — — —

„ועתה אם ישׂר הדבר בעיני אדוני ולבו טוב על
עבדו, יצוה נא את הסופרים היושבים לפניו לכבד אותי,
עבדו, בתשובה מפרטת כתובה קשט אמרי אמת.“

פה מביא בעל הסכתב את כל ההשערות וההגדות
השונות הנפוצות בקשר על דבר מוצא הכתרים וארחות
תיקם „ומתהיב עז לחלות את פני האדון הסלקה“ להודיע
כתוב בידי סופרו על טיבם ומהותם של הכנזרים, על גזעם
ולשונם ואפני סמליתם, גם על סדת המרתק, על המצב

הגאוגרפי והאקלים, על תבואות הארץ, על פמות הצבא, על מספר המדינות המשלמות מס לכוזרים ושמותיהן, על סדרי בתי המשפט, על הפלחן הדתי ותכסיסי המלחמה. ובני ישראל יושבי ספרד שואלים לדעת אם שומרים הכוזרים בשעת מלחמה את יום השבת מחללו וגם את שמות המלכים אשר טלכו בכוזר לסגים.

„אולם עוד חרד לבנו מאד לשמע מה דעת מחשבי קצין בכוזר על ארך ימי הגלות וזמן הגאולה השלמה המקוה. איך יוכל עוד עם ישראל להאריך נפשו בגלות, אם יום יום יאמרו אליו הגוים: — לכל עם יש מולדת, רק אתם לבדכם הנכם זרים על פני האדמה!?” לכן שמחנו משנה שמחה באשר הגיע לאנגנו שמע המולדת היהודית והממלכה היהודית בכוזר, המצומות עזו ונדלו של אדוננו ומלכנו, שנוכל לספח בהם על פני אויבינו. יתן ה' ונאמנו הדברים ועל ידי זה ישגא גם כבודנו אנו וכבוד שמנו. ברוך אלהי ישראל שהקים לנו גואל והגייח שארית ופלטה לזכר גאון שבטי ישראל שפלסגים — — —

„אם לא הצעו בטקתב עוד שאלות אחרות, אין זה אלא מפני, שפיראת הכבוד אין מרבים דברים לפני מלך, ואם באים הדברים מטנפים ובלי סדרים, ישים נא המלך אל לבו, כי יוצאים הם מפי איש, שעד פה ראו עיניו רק את צרות הגלות ואת שפלותה, המערבבות את הרעיונות ומקדירות את העין, וקבו ישגא שלום

אֲדוּנִי וּמַלְכִי וְשָׁלוֹם וְרַעַז וּבֵיתוֹ עַד עוֹלָם, יֵאָרִיךָ יְמֵים
עַל כְּסֵא מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבְנָיו אֲחֵרָיו בְּיִשְׂרָאֵל.”
כָּאֲשֶׁר נִקְרָא הַמִּכְתָּב בְּבֵית הָאֵלֶּפֶן, קִדְמוֹ הַנְּאֻסִים כְּמַעַט
כָּל מַלְה בְּתִשְׁבָּעוֹת חֵן וּבְתִרְעוֹת גִּיל. גַּם הַנְּשִׂיא גַם רַבִּי
מֹשֶׁה בֶּן חֲנוּךְ שָׁבוּ וְהִפִּיעוּ לְמַלְאָכֵי סְלִבוֹנִיָּה בְּשַׁעַת מְסִירַת
הַמִּכְתָּב בְּרִכּוֹת שְׁלוֹם וְתוֹרָה מֵאֵת קַהֲלַת קְרִדּוּבָה.
מְקוֹם הַיּוֹגֵשׁ בֶּן לְבָרַט נִמְקַד בְּעֶרְבַּי זֶה בְּבֵית הָאֵלֶּפֶן.

שבועות וינחמים עברו מן היום אשר נשאו אתם מלאכי
 סלבוניה את המכתב. המכתב הזה צריך היה לשמש אבן
 פתח חדשה לאחדות שבטי ישראל אשר בגולה, ברכה יוצאת
 מלב יהודי, נשואה בכנפי אהבת יהודים, פורצת לה דרך
 על פני מרחקי אין קץ אל יהודים מפזרים בכה ובכה ודבר
 בפיה אליהם, כי האחדות הישראלית עוד כחה אתה לגשר
 ימים ולחבר עולמות וארצות.

סיצחק בן נתן לא הגיע דבר, וכך עבר שבוע על שבוע
 וגרח על ירח.

בגן הנשיא נשאו אתם רוחות בציר מנשבות את העלים
 הנצהבים, ימי הנשמים באו והלכו להם, עלי ההדסים נוצצו
 בירקרק לח פעיני אדם רטבות סבכי.

גם הברק שבעיני הדסה לא נעלם מאביה, והוא החליט
 בלבבו למהר לסי סנדת יכלתו לבנות בית לבתו, אשר הספינה

מימי ילדותה לרפרף על פני המים רפרוף קל. טובי בני הארץ, מטולידה ומגנדה בקשו את נדה ושלחו מלאכים עם מתנות בידיהם אל בית הנשיא לרבר נכבדות בבתו. גם אל גאוגי בכל הגיע שמע בתו היחידה של הנשיא, ובמכתב כתוב בעצם ידו שאל רב שרינא גאון סמפדייתא, אם נכון הנשיא חסדאי לתת לבתו ללכת בבלה.

גבר הנה, פי אין רב שרינא מתבון אלא לבנו רב האי, ששמו כבר נתפרסם בכל הארצות ונתחשב בעיני כל לירוש הנאונות הבבליית.

דוגש בן לברט גם הוא השתדל לטובת הנשיא וחיאל מבגוד, שכתב היחס אשר לו הגיע עד להלל ולמלכי בית דוד, ואשר מפני ירידת מני הרוח בבגוד גמר אמר לבא להשתמקע בקרדובה.

באין בן לחסדאי אפשר שראה דוגש בעינו הצוסה למרחוק את בנו של נשיא עיר מולדתו בגוד, אשר דמי מלכי יהודה נזולים בעורקיו, יורש את הנשיאות בקרדובה בתור מתנו וממלא מקומו של חסדאי.

קשה היתה לחסדאי הבחינה בין סמפדייתא ובגוד. הנאונות, עטרת הנהרות היותר חשובה במצלה, משכה, אמנם, את לבו סאד, אבל עטרת זו דרשה מסגנו מחיר גדול: פירתו מעל בתו החביבה והיחידה. מצד אחר לא תעלה לרצון לפני הפליף עבדול רחמן ההתקשרות גם עם בכל גם עם בגוד. ביחס אל בית הנשיאות בבגוד עוד תסרו עד פה ידיעות ברורות ונכונות על דבר מצלות רוחו וגעם מדינתו

של הצעיר, מה שהמריץ את חסדאי להתניחם אל ההצעה
 בדבר הנכבדות האלה מתוך זהירות יתרה.
 כל אותו שקול הדעת וכל המחשבות האלה לא
 מצאו מסלול ללב הדסה. לכל שהוליו הרפים של אביה
 אטמה את אוניה ובהי פמתרשת בדומיה, וכמעט כיושבת
 מן הצד, שמעה את כל הדברים היפים האלה על הנאונות,
 צבי תפארת ישראל, או על הכבוד הגדול להנשא לאיש
 סורע בית דוד. בדומית ספת ההרסים שנה חרש:

„סשכני אתריד

גרועה...

הביאני השלד דריו

נגילה ונשסחה דך...“

בהיות חסדאי מסור בכל מחשבות לבו רק אל הפליה
 ולעניני הסמלכה ולעמו, לא היה לו די פנאי לטפל בבתו
 ולהתקנות על הנעשה בקרב נפשה פנימה. וזהו הדבר אשר
 בהתבוננו יום אחד אל תהפוכות רוחה, עמד לפני חידה
 עמקה, אשר בקש את פתרונה בדרכי שוא.

ובסביבת הנשיא לא חסרו אנשים, אשר מצאו להם חפץ
 להשאירו בדרכי שוא אלה ולהתעזות אותו עוד יותר ויותר.
 ביום אחד נמצא מנח על שלחן עבודתו סכתב ערוך
 ביד געלמה ובאותיות מטכפות במכון לבל יפיר הקורא למי
 הן, וכתובים בו הדברים המועטים האלה:

„אם התבונן הנשיא ורות בבתו והוא רוצה לשמר

אותה מרעה, ישויה בעינים פקוחות על אחד מיועציו

הקרובים אליו, והמשתמש בקרבתו זו לרעת הנשיא...
רק בוגד זה, ולא אחר, הוא הוא הפרעיל את גשמת
בתו. יזאל נא הנשיא עצמו לארב להם לפני שקיעת
החמה על יד ספת ההרסים בגן — — —
פני הנשיא הלבנו. באצבעות רועדות מעך את הסתקא
משלה אותה אל האח המבערת.

בגן ישבה הרוסה ותבט אל השמש השוקעת מאחורי ראשי העצים ובדמות כדור אדם כאש היא מסנה עוד הפעם את סנייה הפונהירות כלפי הארץ. הלא מפלא היה גורלה מיִלדוּתָהּ, ועד היום כמעט שלא הגתה בו. ביצד ומפני מח התעורר בה עמה החפץ לדעת את עצמה, ביצד בא בה הרוח לחשב מחשבות על דבר חיה בשעת זריחת השמש ושקיעתה?! להגות! — הלא היה לה הדבר למרת רוח מאז ועד היום. בכל יום ראתה את עצמה מאז הבקר טובלת בנשיקות וצוחקת. בערב אמרה לה השמש: ליל סנוחה, והדברים צלצלו באזניה לא כצלילי תונה. בינתיים היו אור שמש נעים, ריחות ערבים ונצנים משגשגים, צרעים וצחוק וצפרים מופרות. וכל האנשים אשר מסביבה צחקו צחוק עליו. למה תהנה? תהנה עץ ההרס, אשר נטע אביה ביום הנלה ויקרא אותו על שמה? תהנה הפרפר המגון, המשקשק בְּאוֹר הַחַם? תהנה השושנה עת תפתח את גביעיה לקראת טל בקר?...

להגנות? לא! בשעה שנסתה להגות, נעשתה עצובה ונכאה, כי ראתה לפניך את פני אמה החוזרות כשעה פטהיא עמוסה מכריכים ושמעה את קול אביה בזכה. היא היתה אז עדין קטנה מאד, ועוד לא יכלה לתפש את הכל בשכלה. אבל אף התחילה להגות, ראתה את כל אלה ברור למדי, ורגש אשר לא יתאר במלין התננב אל לבה; אכטרה, כי רגש זה הוא מה שקוראים בגני האדם יגון. אבל היא לא הפצה ברגש זה, היא לא חפצה להיות עצובה. לפיכך לא אהבה להגות, לפיכך צחקה יותר מאחרים, צחקה גם בשעה שאחרים ישבו דומם מתוך כבד ראש, ועל בן נחשבה לקלת ראש שאינה יודעת את קשי החיים.

היא גדלה מתענגת על רב אשר ונחת בזהר בית הנציאות, ואהבת אביה ובני האדם רפדה את כל דרכיה בשושנים; הכל קנאו בה ורבים בקשו קרבתה. האם לא ידעה את כבד הראש ואת קשי החיים יען כי צחקה, כמו להבעיכ, בגני החיים הבוערים האלה? — — —

אז, האם לא הגידה בצחוקה העליו יותר משמנידים אחרים על ידי דברי ענין רב? האם לא חדרה מתוך רפרופי שעשויעה אל עניני החיים יותר עמק, ולו יהא סבל אותו הדקדוק של מנחם הטוב?... —

ותלו הלא היה היחיד והמיחד בין ידידיה, אשר ידע את מערכי לבבה והשתתף בהם. היא שערה תמיד, כי מאחורי תורתו על בגון המשפטים ושרשי המלים דוסק לב חם, ואמנם לא סעתה בנדבר.

היא הספינה ללמד לדעת את תייה על פי ההדסםי
הרפים של העין, אשר נטע אביה ביום הולדה. מה הכריקו
ונדלו עיניה בשנול הפל מעליהם בבקר, וגם בקיץ גם
בסתו או בחרף, גם בשעה שרביץ עליהם אור שמש או
צנפלי, תמיד נוצצו בירקרק רענן...

הדסה! העיר אותה מנחם בן סרוק בקול רך מתלומותיה,
הבדידות היא וידדתם הטובה והנעימה של המאשרים
והאמללים. אף על פי כן לא נאה להדסה לשבת בדר ולרסן.
דאנה בלב איש ישחנה, אמר הפלך החכם ב,משלי.
אפשר לפרש את הדברים גם באפן זה: מי שדאנה סקננת
בלבו, וספרנה, ישפך שיחו לפני אחר; פי אפשר שפלת
ישחנה נגורת משרש, שיח, פלומר: דבר...

עוד הפעם דקדוק! קראה הדסה בצחוק, אבל דקדוק
נזרא זה אינו מתריד כל כך בפני מנחם בשעה שהוא בא
לפנת לבבות ופיות — — — אולם מה אתה יודע, רבי ומורי,
על אדות יצחק?

לא יותר מאחרים. הוא היה בסלבוניה, משם הלך
להונגריה, ומאז לא נודעו עקבותיו... אפשר שהוא מחכה
שם, אפשר שכבר יצא לדרך והוא הזלך וקרב אל מסרתו,
והוא אינו משער, פי תפקידו כבר נתמלא.

נתמלא?

כן, באר לה מנחם, אם יגיע הסכתב בדרך גלגוליו
למסרתו, או אין צרך עוד במסירת נפש מצד יצחק.
האם ישוב או בידים ריקות לביתו? שאלה העלמה.

”יודע אני את יצחק מילדותו“, ענה החכם. ”עוד מיזם שישב לפני כתלמיד צעיר, והוא, כמו שעושה את היום, גלה לפני את לבבו. הוא יבא עם יר הנצחון, או לא יבא כלל.“

”ועתה בא המכתב ולקח סמנו את יר הנצחון, והוא לא ישוב עוד?“

הדסה הסתירה את פניה בכפות ידיה.

סרוק שם את ידו בנחת על שכם הדסה ויאמר:

”אל לך להיות חלשה, בשעה שהאיש הסובל למענה בארץ סרחק, במקום שהוא גלחם בגללה בחרדת שם צריך שינגיש את עו לבבה, למען אשר יוסיף הוא אמן ורוחו יתעודד ויחליף כח...“

”המכשולים גדולים יותר מדי“, אמרה הדסה ומאגנת.

”מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה“, כך נאמר בספר החביב עליה.

בשיר הקדש שבקדשים...“

”והמציקים פה? סנרנה ומטוליה, סבבל ומבגנד באים האנשים ומדברים בי נכבדות על נושאי גור ואנשי תפארה. כיצד תוכל עלמה רפת אזנים, שראתה את עולקה רק בצלצלי שיר ובהדר פרחים, לעמד בפני כל הרוחות האלה, אשר ימערו עליה?“

מנחם בן סרוק חשב קצת ועיניו המפיקות עדינות בתנו את העלמה במבטי נגה מחממים ומלטפים.

”הדסה!“ אמר, ”שולטית שבשיר השירים, סמל בנסת ישראל, ארושת אלהים, אינה אלא רועה, ששמוה, נוטרה

את הקרמים. ועוד נאמר: גן נעול, אחוזי כלה, גל נעול
מען חתום... עד שיבא הוא, ואז תשיר שולמית: יבא
דודי לגנו ויאכל פרי סגדיו... אמצי, הדסה!...”

פתאם נקרעו דלתות הסכה, וקדם שפלה מנחם את
דבריו עמד לפני הפתח בפנים לבנות פסיד הנשיא חסדאי
אבן שפרום.

“אתה, מנחם, האיש אשר במחתי בך, מזרה לעדתי
אלבתי...”

לרמו שנתן לה מאת אביה יצאה הדסה בבלי אשר
הרשה לה להוציא מפייה אף מלה אחת של התנצלות.
לפני הנשיא המתקצר נצב מנחם שלו ברוחו ובקוסה וקוסה.
“ודכן אתה, מנחם, הנך האיש, אשר השתמש באמון
רוחי לרעתי, ותחת להורות דעת לבתי, התעית את לבכה
בדברי תהו ותסיתנה למרות את פי אביה ולבחל באשרה.
האם טוב גמלתני, מנחם?”

“אני גמלתי את הנשיא רק טוב”, ענהו מנחם במנוחת לב,
“אם נמצאתי לעזרת בתו, המתאבדת לבדה עם מצוקת נפשה...”
“מצוקת נפשה?” שאל הנשיא בקצף, “מי הכגים את
המצוקה אל הלב הפתור והעליו הזה? מי הכעיר את הבערה
בלב הזה, הנובע חרונה וששון? רק אתה בעצמך, אשר
כמו שאמרתי, שמת את הדסה לנוטרת ברמך...”
“לא, לא אני!” קרא מנחם בקול נמרץ.

“ומי אמוא? הן תודה, מנחם, למען אשר איסר את
הקליעל, גונבי הנפש הזה, בפעלו...”

מנחם שתק.

„עד בא השמש אחכה לקבל סמך תשובה ברורה וישרה,
בלי גפתולים ועקיפים“, אמר הנשיא וילך בלי ברך אות
לשלום...

מנחם הוסיף לשתק. הוא שתק גם לאחר שבכר חלה
לילה ויאת בקר.

אבל עוד טרם זרח השמש בא ציר שלוח מאת ארמון
הנשיא אל מנחם וימסר לו מכתב קטן. בלי שום ספן
של סערת רוח לקח את הגליון בידו. הוא כבד חכה לו.
הוא גדון לגלות...

עוד לפני שקיעת השמש עוב מנחם בן סרוק עם סקל
הנודדים בידו וצקלזנו על שכמו את קרהזכה.

הוא לא ראה כּאשר צחקה אחריו השנאה צחוק מסלצת.
בפנת חומת העיר חכה דוגש בן לברט את גריו סתוף מענוג
ויומזם שיר לעג על דבר הנודד המפלים לטדע דרכים
הרשים...

אבל הוא ראה את האהבה הבזכה אחריו. מעל גדר
הגן ברכה אותו הרסה בעינים נוצצות מדמע, ובכרתה הרעיפה
על גפשו בדרךכו אור וחם.
„אמצי, הרסה!...“

יא

עם לכת מנחם בן סרוק אבד להרסה ודיקה ואיש צעקה
היחיד והמיחד. והרעיון, פי גרון לגלות בגללה הכבד של
לבבה ויצק לה מאד.

שני אנשים יצאו בגללה לארץ מרחק. בעוד שפעלו
הפביר של יצחק מלא את לבבה שמחת גאון, ירעה לה
גפשה מאד על גלות מנחם. מנחם מסר את גפשו בלי
יסוד, בלי תקנה, ורק היא שהסכה בגורלו. המחשבה הזאת
רבצה עליה פעפרת.

אלו נתן לה אביה, אפשר שאו היתה פוקחת את עיני
על הדבר והתודתה לפניו... לא; אפשר, שבזאת לא היתה
עושה, למען יצחק... אבל אין כל ספק, כי היתה לוקחת
את כל האשם על עצמה, ובוזה היתה מצלת את מנחם מגורלו
הקשה. אבל אביה לא הניח לה גם לפצות פה, לא אבה
שמע לה, ולאחר ששב רחצה אליה בבר קבל מנחם טגאמן
על עצמו את יסורי העגש — — —

חֲלָפוּ יְרַחֵם. אֲוֹרְחִים בָּאִים מִפֶּס הַבְּיָאוּ יִדְעוּת עַל אֲדוּת
מִנַּחֵם. הוּא גַמְלֵט לְשֵׁם, לְאַחַר שֶׁשָּׁבַע בְּעִיר מוֹלְדָתוֹ
טְרַטוּזָה כְּעַם וּמְכַאֲבִים מִיַּד מְשַׁנְּאִים וּמְקַנְאִים, וְנִתְקַבֵּל
בְּחֶבֶה יְתֵרָה. שֵׁם גְּדוּפָן עִם אֶלְדָּד הַדְּגִי, אֲשֶׁר סָר בְּאוֹתָהּ
עַת בְּדֶרֶךְ נְסִיעוֹתָיו הִרְחוֹקוֹת לְפָס. הוּא חֲפֵץ לְקַחַת אֶתוֹ
אֶת מִנַּחֵם לִירוּשָׁלַיִם. אָבֵל מִנַּחֵם מֵצֵא לְפָנָיו לְטוֹב לְשִׁבַת
בְּמִקְוָמוֹ וּלְחִכּוֹת שֵׁם לְהִתְפַתְּחוֹת הַמְּאַרְעוֹת בְּקֶרְחֻזָּה, שְׂאִיגָה
רְחוֹקָה בְּיֹזֵר מִפֶּס.

סָפְרוּ גַם עַל דְּבַר מִכְתָּב שֶׁל הַתְּנַצְלוֹת, שֶׁעֲרַךְ מִנַּחֵם
אֶל הַנְּשִׂאִי, אָבֵל מְלַבֵּד הַנְּשִׂאִי, שֶׁקִּבֵּל אֶת הַמִּכְתָּב הַזֶּה,
לֹא יָדַע אִישׁ אֶת תְּכֵנוֹ.

דוֹגֵשׁ בֶּן לְבָרַט סָפֵר, אֲמַנָּם, בְּחֹג מִפִּירִיו, כִּי נִמְצָאוּ
בְּמִכְתָּבוֹ שֶׁל מִנַּחֵם דְּבָרִים קָשִׁים מְאֹד כְּלִפִּי הַנְּשִׂאִי וְגַם אִים
עָלָיו, כִּי טַחְפָּצוּ לְהַנְקִים בְּגִלָּל גְּלוֹתוֹ, יַעֲבֹר אֶל סַפְלָצַת
הַקְּרָאִים... הוּן לֹא לְשׂוֹא נִמְצָא כָּל הַעֵת בְּיַחוּסִים קְרוֹזִים
אֶל אֶלְדָּד הַדְּגִי... וְהִלְזוּ...

אָבֵל לֹא הָיוּ כָּל אֵלֶּה אֵלֶּה הַשְּׁעֵרוֹת, וּמִי שֶׁיָּדַע בְּאִיזוֹ
לְשׁוֹן רַעַל הַסְּבִין דוֹגֵשׁ תְּמִיד לְדַבֵּר בְּאוֹיְבָיו, לֹא נָתַן אִמֶּן
בְּכָל הַיְדִיעוֹת הַלְלוֹ.

בְּכָלֵל טָעָה דוֹגֵשׁ בֶּן לְבָרַט בְּתַקּוּזָתוֹ אֲשֶׁר תָּלָה בְּגִלוֹתוֹ
שֶׁל מִנַּחֵם. כְּכֹל שֶׁהִשְׁתַּדֵּל לְמַלֵּא מַעֲתָה גַם אֶת מְקוֹם אִישׁ
רִיבּוֹ, לֹא עָלָה הַדְּבָר בְּיָדוֹ, וְכָל הַחֲלָקוֹת אֲשֶׁר שָׂת לְנְשִׂאִי
לְמַעַן הַטּוֹת אֶת לְבָבוֹ אֵלָיו, לֹא עָשׂוּ פְרִי. הוּא הַרְגִישׁ,
לְהַפְּדָה, הַרְגִישָׁה מְכַאֲבַת, כִּי כָּלֵל שֶׁעָמַל לְהַזְכִּיתוֹ, כִּי מְלֹאכְתּוֹ

שֶׁל מְנַחֵם וְכֹלָה לְהַעֲשׂוֹת אִף עַל יְדֵי אַחֲרִים, כִּי אִבְרָם חָנּוּן
בְּעֵינֵי הַנָּשִׂיא יוֹתֵר וְיוֹתֵר.

תּוֹעֵלֶת מִיַּחַדְתּוֹ הַפִּיקָה מִזֶּה הַדְּרָסָה לְעֲצָמָהּ, יַעַן כִּי מֵאִז
חָדַל אָבִיהָ לְהַתְעַנֵּן בְּהַצָּעָתוֹ שֶׁל הַיּוֹנֵשׁ לְהַשְׂיֵא אוֹתָהּ לְבֶן
הַנָּשִׂיא מִבְּגֵדוֹ. גַּם מִן הַצַּד הַשֵּׁנִי הוֹנֵחַ לָהּ עִתָּהּ. חֲסֵדָאִי
אֲבֵן שֶׁפְּרוּם הָיָה עִתָּהּ כֹּל כִּי מְרֻד בְּעֵינֵי הַמְּמַלְכָה, עַד
כִּי לֹא נִשְׂאָר לוֹ סָנְאִי לְהַסִּיחַ אֶת דַּעְתּוֹ לְעֵינֵי עֲצָמוֹ.

בְּאִיטְלִיָּה אָרְעוּ מְאַרְעוֹת גְּדוֹלִים, אֲשֶׁר הָעִירוּ תְּשׁוּמַת
לֵב בְּכָל אֶרֶץ סַפְרָד וְגַם בְּקַרְדּוּבָה. אִסּוּ הָרֵאשׁוֹן נֶעְטַר
מֵאֵת הָאֶפִּיפִיזוֹר בְּרוֹמִי בְּרַב פָּאָר לְקַסְר גְּרַמְנִיָּה, לְאַחַר צֵאתוֹ
בְּמַנְצַח מִמְּלַחְמוֹתָיו עִם הַבִּיִּהְמִים וְעִם הַסְּלָבִים וְהַהוֹנְגָרִים
וְגַם עִם הַנְּסִיכִים הַנְּרַמְנִים שֶׁמְרָדוּ בוֹ. הוּא כָּא לְאִיטְלִיָּה
בְּתוֹר „מֶלֶךְ הַלְּנִגְבְּרִים“ כִּדִּי לְעֹזֵר לְאֶלְמָנְתוֹ שֶׁל לוֹטֶהֶר
מֶלֶךְ אִיטְלִיָּה, יוֹדְלֵהִיד מִבּוֹרְגוֹנְדָה, בְּמִלְחָמָתָהּ עַל יְרֵשֶׁת הַכֶּסֶּפֶא,
וְהוּא יָדַע לְהַפּוֹת אֵלָיו כֹּל כִּי אֶת לֵב כָּל גְּדוֹלֵי הַכְּהָנִים,
עַד אֲשֶׁר הוֹאִילוּ לָשִׁים כְּתָר קַסְר בְּרֵאשׁוֹ. אוּלָם הַתְּקַשְׁרוֹתוֹ
זוֹ שֶׁל קַסְר גְּרַמְנִיָּה עִם רוֹמִי נִתְּנָה סְקוּם לְחֶשֶׁב, כִּי לֹא
יֵאָרְכוּ הַיָּמִים וַיִּקְרָתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית עִם סְרִינּוֹת הַנוֹצָרִים אֲשֶׁר
בְּסַפְרָד הַצְּפוֹנִית, וְאִז תִּהְיֶה רֵאשִׁית שְׁעָלָם לְקַרְעַ אֶת קַרְדּוּבָה
מִיַּדִּי הָעַרְבִיִּים וּלְמַסְרָהּ שׁוֹב לְכַנִּי רַת נֶצְרֵת. הַדְּאָגוֹת הַסְּרִינּוֹת
הִלְלוּ נָלוּ שְׁנָה מַעֲיִנִי עַבְדּוֹל רַחֲמָן וְגַם מַעֲיִנִי יוֹעֲצוֹ חֲסֵדָאִי.
יַחֲסִיּוֹ שֶׁל עַבְדּוֹל רַחֲמָן אֶל הַקַּסְר אִסּוּ הָיוּ מְחַסְרֵי
יְדִידוֹת גַּם בְּלַעֲדֵי בֶן, בְּשִׁבִיל מְלֶאכֶת אַחַת שֶׁנִּשְׁלַחָה לְגְרַמְנִיָּה
וְלֹא הִצְלִיחָה. הַדְּבָר הָיָה עוֹד לִפְנֵי כַּסֵּה שְׁנָיִם. אִז שִׁלַּח

עבדול רחמן מלאכים אל הקסר, ויועצי אטו הרגישו בהם
חסר יחס של דרך ארץ אל אמונת הנוצרים. הקסר אטו
נתן למלאכי אנדלונזיה לחכות שתי שנים עד אשר קבל אותם
לראיון. מה שעורר בקרדובה קצף גדול מאד.

ולפיכך אין פלא בדבר אם התחקו הפליף ושריו ברנש
של שחד על החיל שאטו מוסיף לעשות מעת לעת. והרגש
הזה התגבר ביותר לאחר שהתפשטה השמועה, כי מלאכות
שלוחה מאת הקסר אטו נמצאת בספרד הצפונית על דרכה
לקרדובה. מנהיג המלאכות היה ההגמון יוהנס פון גורצי,
אשר נודע לשונא האסלם ולאיש מחרחר ריב. על כן אפשר
היה לשער, כי האגרת, אשר המלאכות הזאת נושאת אתה,
לא נערכה בדברי כבוד וידידות ביחס אל האסלם ולבליפות.
לעשות מתוך חפזון ושלא בשוב הדעת מעשים העלולים
להביא לידי מלחמה עם גרמניה ועם בעלות בריתה, — מזה
צריך היה להפנע, על כל פנים בשים לב אל מצב הענינים
השורר בעולם. ובחלקו של חסדאי עלתה שוב התעודה
הקשה לעמד על מסרת המלאכות הזאת ולכלכל את דבריו
באפן, ששקבלת פני המלאכים תהיה ערוכה בצורה נאותה לכבודו
של הפליף ולא תשמש נסבה להכבדות חדשות.

חסדאי יצא לקראת המלאכים עד לגבול אנדלונזיה, ועצר
אותם פה ופה בפנים הארץ במשך שבועות אחרים, וביתרון
תקשר דעתו לחקר לכל מבלית נודע לו לא רק תכונ האגרת
השלוחה בידי המלאכות, כי אם גם עלתה בידו על פי שיחות
בודדות לתקיר הנרה מספית את מצב הדברים. בשובו מקץ

שני ירחים עם חברי הפלאכות לקרדובה, ידע לתאר לפני
הפליף את מצב הענינים האור ברור ובהנות:

„מה ששערתי בעצמי ומה שנודע לי מפי באי לחנו ברומי,
את זאת שמעתי בדרך סחור סחור ולמקמטעין מפי הפלאכים.
מצב הענינים ביחס אלינו הוא יותר טוב מאשר פללנו.“
„מה רצונך לאמר, חסדאי?“ שאל עבדול רחמן, אשר
שאלות האמנות והפדע נגעו אל לבו יותר מעניני הממלכה.
„הברית הפרוטה בין הקסר אטו ובין האפיפיור אינה
אלא ענין של עסק משתף, אבל השתפים מתיתוסים איש אל
רעהו בחסר אמון. מה, אפוא, ראה אטו על ככה לשלח
את סלאכיו לארצנו דוקא עתה? אטו עשה לאפיפיור הנחה
בתתו את הסכמתו, שיהא מכון שבתו ברומי. אבל תחת
זאת מבקש לו הקסר את הזכות להשתתף בבחירת אפיפיור.“

„ואת הזכות הזאת אין רומי רוצה לתת לז?“

„לא זכות גמורה, ועל כל פנים לא גלוה. למראית
עין הקסים האפיפיור לכה, אבל ידוע הדבר, כי בחשאי הוא
בושא ונזחן עם היננים ועם ההונגרים לשוב ולשלל ממנו
את הזכות הזאת, וזה מסריץ את אטו להכריח את הרומאים
לאשר לו את זכות הבחירה על ידי שבועת אמונים. ריב
עו בין הקסר והאפיפיור עלול להתגלע בכל יום...“

„וכיצד יוכל הסכסוך הזה לנגע בנו?“ שאל הפליף

בסקרנות.

„לא נגיעה ישרה“, ענה חסדאי פשהוא גסמך בבטחה
על גסיונותיו המרבים, „אבל הקסר יודע, כי בשעת סלחטה

עם רומי לא יוכל לבטח בעזרתן של פרנציה הידומית
ושל ספרד הצפונית המסורות אל הנוצריות ואל האפיפיוד
ולפיכך הוא מוצא במקרה זה לטוב לו להקים אותנו לשם
לפדינות האלה, וזהו, לפי דעתי, התכלית האחרונה של
הפלאכות, אפילו כשהיא לוקחת לה מטרות אחרות לכסות
עינים ומביאה לנו אנרת פתובה גפוט.

„הראית את האנרת הזאת?“

„לא; אבל יודע אני את תכנה. אין הפליף צריך לקבל
את האנרת וגם לא להזמין אליו את הפלאכים, כל זמן
שנמצאת אנרת זו תחת ידם.“

„ומה יהיה אז?“

„אז ישלחו את האחד מהם להביא אנרת אחרת...
נדאי, שעד שילך השליח ויבא, תעבר שנה שלמה, אבל אין
דבר; הלא נתן אפסו למלאכינו לחכות עוד יותר.“

הפליף הרפין לו בראשו לאות רצון ויאמר:

„נדעתי, כי נמצא הדבר אצלך בנדים אמונות.“

„אין לנו“, הוסיף תסדאי, „כל יסוד לפחד ולמלא את
דרישותיהם מתוך הבגעה. אדרבה, יכלים אנתנו בלי שים
לב אל האנרת להציע גם דרישות מצדנו.“

הפליף הושיט את ידו לתסדאי ויאמר בתיוק:

„יודע אני את דרישותיה. ונדאי, שבשעת מצאה ומתנה
אתם בעניני הפדינה תשתדל להפיק מזה תועלת גם בשביל
בני אמונתך הישבים בארצם. לו יחי בני. הרשות נתונה
לך מצד לעשות ככל הטוב בעיניך — — —“

ובוה לא טעה, אמןם, עבדול רחמן. על פי שיחותיו
 הצנדייות של חסדאי עם מלאכי אטו נודע לו, כי בכלל
 אין ליהודים היושבים בממלכת גרמניה נסבה להתאונן על
 שום מעשי אלמות וחסם מצד השלטון; ואולם בהחשבם
 לקנין הממלכה, הם משלמים מס גלגלת, אף יש הרשות
 לקסר למכרם או לתתם בהלוואה גם לאחרים, לנסיכים
 ולהגמונים. בן נודע לו, כי בין השבויים, אשר הביאו אתם
 צבאות אטו מן המלחמה האחרונה, נמצאים גם יהודים
 מארצות שונות, וכלם יושבים פלואים בארמון ההגמון במנדבורג.
 ומה מאד השתוממו המלאכים באמר להם חסדאי במרוצת
 הפשא ומתן אשר גהל אתם בעסקי הפדינה, כי בתור אות
 הרצון הראשון מצד הקסר אטו אל הפליף הוא מבקש לבטל
 את החקים הפגבילים המיחדים הנוגעים ביחס ליהודי גרמניה
 וגם להוציא לחשוי את היהודים הזרים הפלואים במבצר
 מנדבורג, אשר לא השתתפו במלחמה נגד אטו, ולשלחם
 לארצות מולדתם על פי תעודות חפש ומכתבי המלצה.

ויהנם פון גורצוי, מנהיג המלאכות, איש בא בשנים עם
 שנים מלאות וחקקות ועינים פקחיות ומפיקות נגה חילוני
 אשר פמו נמצא בקתינה אל מעיל הפנה השחור והארד
 אשר עליו, נבוק רגע.

„מה ענין הפלימות האסלמית אצל הכופרים ואויבי
 הפגסיה?“ שאל.

חסדאי, שהיה מוכן לשאלות באלה, ענה במנוחה ובשפת

חרוצים:

„הפליף עבדול רחמן רואה את התעודה הקדושה, אשר
 נתנה לו מאת אלהים, נוהג הממלכות, בהתנזקת השלום בין
 בני ארצו ובקצרון הנזלחת בלם, במשלמי, בנוצרי-או כיהודי.
 אבל מטרתו היותר געלה היא: שלומם ואשרם של כל בני
 האדם אשר על פני תבל. לפיכך הוא כורת ברית ידידות
 עם כל הממלכות, הנותנות לו את ידן לפתח אתן יחד, על
 יסוד רעות העמים, את רעיון האנושות התפתחות יותר רחבה
 ומשכללת. היהודים, אנשים שקמונו, הנם בכל מקום משוללי
 זכויות, עשוקים ורצוצים במשפטיהם יותר מאחרים, ולפיכך
 צריך להתחיל את ספיעל האהבה בהם.“

בעמל רב תפש יוהנס פון גורצי את מוכן הדברים הבלתי
 ידועים לו האלה, ואחר אמר בשפתי חן:

„ההשקפות האלה מתאימות בעקרון אל השקפותיו של
 הקסר אטו. אף הוא סדבר לפעמים על השלום ועל חפש
 העמים ועל פיוצא בהם, אם פי אנכי, בתור בא פח הפנסיה,
 איני מכיר בשלום ובחפש אלא רק בתוך הפנסיה, ודוקא
 ביחס אל אלה המאחדים והמשתפים בה. את היהודים
 אינני אוהב כלל וקלל... אבל הקסר אטו חושב טוב על
 היהודים, ולפיכך נדאי שלא יסגע את עצמו סמת ליהודים
 זכויות אם רב או מעט. על סמך זה אנחנו יכלים, לפי
 דעתי, למלא את דרישתו זו של עבדול רחמן אם יקבל
 אותנו לראיון תכף.

יוהנס הטעים את הדברים האחרונים, וביחוד את המלה

סכף.

„רציון זה הלוי בתכן האגרת, שהבאתם אתכם אל הפלויף.
אם האגרת מטחת דברים כלפי האסלם והפליפות, לא יוכל
הרציון לצאת אל הפעל“.

„דברי האגרת משמשים תשובה על אגרת הפלאכות של
הפלויף“, ענה יוהנס בשפה רפה.

„מאז עברו כמעט שלש שנים“, ענהו חסדאי. „בעת ההיא
לא שמשתי עדון בכהנתי של היזם; אלמלא בן היתה אז
האגרת נערכת בלשון אחרת. באגרת נאמר, פי האנונה
הנוצרת מדברת תמיד על האהבה, והממלכה האסלמית
מגשמת אותה במעשה. לא היה מן הצורך להביע את
האמת הזאת“.

פני יוהנס בערו מקצרה.

„יועצו הראשון של עבדול רחמן חושב, אמנם, את
הדברים לנאמרים שלא במקומם, אבל עם זה הוא מוצא
אותם לנכונים ואמתיים ביסודם“.

„דברי האגרת“, באר חסדאי בשפת יתר, „מכונים אל
ספרד הצפוגית הנוצרית, אשר בעת ההיא ערכה לשם
קבוד הפגסיה מדורות אש ותעל על מוקדן את הסופרים,
לאחר שענתה אותם באכזריות נוראה. לממלכת אטו לא נגעו
הדברים כלל. מבקש אני ספק לבאר את הדבר לקטר על
ידי הטלאך אשר יצא אליו לקבל ממנו אגרת חדשה“.

„בן יעש“, אמר יוהנס, „אבל מתגרא אני, כי האגרת
החדשה לא תבא, מה שעלול לשים לאל את כל המשא
והמתן שבגיננו“.

”כִּי אִזּוֹ יְהִיָּה זֶה מְגִנַּת לֵב לְדוֹרָשֵׁי טוֹבַת שְׁתֵּי הַמְּסָלְכוֹת.”
אָמַר חֲסִידָאֵי בְּהִמְעָמָה מְיֻחָדָת, ”אֲבָל מֵאַמִּין אֲנִי, כִּי עֲמֵלָה
הַעֵת לְחַפֵּץ יִרְדוּתָנוּ.”

”הַעֵת?” שָׁאַל יוֹהָנָס וַיִּנְעַץ בְּחֲסִידָאֵי אֵת עֵינָיו כְּמֵלֶכֶד
יִכַּל לְחַדֵּר בְּמַסְפָּיו אֶל עַמְּקֵי לְבָבוֹ.

”כֵּן, הַעֵת!” שָׁעָה חֲסִידָאֵי בְּמִנּוּחָה רַבּוּר קַל זָה, הַסְּתָזוּיק
אֵת הַקְּרָבָה.

יב

בָּנֵי הַנְּשִׂיא שָׁב וַיִּפְרַח הַשָּׂקֵד, וְצִי הַצִּיּוֹת שֶׁבַעֲרֵדָה וְקָפוּ
 קוֹמָתָם וְעַנְפֵיהֶם הִתְפַּשְׁטוּ וַיִּקְרְשׁוּ כִּי לְמַעַלְהָ אֱלֹהֵי לְאֵלֶּהָ
 וַיְהִי לְצִיָּאִים סוֹכְכִים בְּרִמּוֹת גִּבּוֹ. עַץ הַבְּדָם, שֶׁשֶׁמֶשׁ כְּתֹל
 מֵאַחֲרֵי סִפְתֵי הַנֶּזֶן, גָּדֵל לְאַדְקָה וְלִרְחֹב וּפְאֵרוֹתָיו הַמְּכֻסּוֹת מֵל
 וְעֲלָיו הַנוֹצְצִים בִּירְקָרֵק פָּרוּץ סָפְסוֹ וְעָלוּ מִתּוֹק הַשְּׂמֵשׁוֹעוֹת
 לְעַר וַיִּסְתַּבְּכוּ בָרֶם בְּחֶפֶז נִדְרָה עַל רֹאשׁ הַסֶּבֶה, פְּרוֹעִים
 בְּתוֹךְ עֲדָרֵי צֹאנִים הַמְּנַפְרִים הַתְּבַשְׂמֵי עֲצֵי תַמְרֵי אֲחֵדִים מִתּוֹךְ
 חֵרֶשׁ הַשׁוֹשְׁנִים, גַּם הַסּוֹמְרִים בְּעֲלֵי הַכֶּנֶף גָּרֵאוּ מִחוּץ הַנֶּזֶן.
 זוֹ הַפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית מִיּוֹם גְּלוֹת מִנְחָם בֶּן סְרוּק רָאָתָה
 הַדָּסָה אֶת מַמְלַכְתָּהּ בְּלִבְלוּבָה הַקָּדָשׁ, וּבְכֹל פַּעַם פָּרְחוּ יַחַד
 עִם הַתְּמָרִים וְעִם עֲצֵי הַצִּיּוֹת גַּם אֲלֵפֵי הַתְּקָאוֹת פְּרֹשׁוֹת בְּלִבָּה
 הַצִּיּוֹת.

מֵעוֹלָם לֹא סָבַשׁ אֹתָהּ הַמַּכִּיב בָּל בְּךָ בּוֹדְדָה כְּבַפְּעִים
 הַזֹּאת, הִיא לֹא סָבָאָה עֲרוֹן אֶת הַשֶּׁמֶה בְּשֶׁרָה לָהּ לְגִלּוֹת
 לְאֵבִיהָ אֶת מִצְפוֹנֶי גִּפְשָׁה, וַיִּדְרָה הַנְּאֻסִין הַיְסוּדִי, מִנְחָם בֶּן
 סְרוּק, שֶׁרַק הוּא לְבִיחַ זִבְיִן לְדַעָה, הַלֵּךְ וְאִינְגוֹ, וְרַק בְּגִלְלָהּ.

על לא ענל בכפז גדון לגלות, וזה הכבוד על לבכה מאד.
ביום אחד הבריק רעיון במחיה וכן רגע החליטה בנפש
לעשות מעשה רב. היא התעמקה במעילה הארץ והשתחרר
ותלך לבקר את רבי נתן בביתו הדל.

מן היום אשר מסר רבי נתן ברצונו המזב את פהנתו
בתור ראש בית האלפן ודין הקהלה לרבי משה בן חנוכה,
התחיל להתרחק יותר ויותר מעניני החיים.

בהיות כבר עיניו ברות מאגן ברא לו הישיש רבי נתן
בהלך נפשו ועל רקמת מסורות קדומים עולם של אור
פנימי לעצמו. אל העולם הזה הכנים רק את בחירי
תלמידיו, שמצא אותם ראויים לכה. הללו קראו לפניו מעל
"ספר יצירה" פרקים קטנים על דבר "עשר הפסיוות" וכ"ב
האותיות", והוא בקש לגלות על פיהם את סוד התפתחות
הבריאה ותעלומות תבל.

"דברי התורה". כה הורה להם רבי נתן, "מכילים
רזים צמקים, שרק האנשים הפדאים לכה מוצאים אחרי הרבה
עמל ויגיעה של חפוש את הטפתה אליהם, כדי להתקבל אל
סוד המכמים יודעי חן — —"

"אם חכמי המשנה והתלמוד הוסיפו על באור התורה
שבכתב בפשוטה גם את הרך הרך ופשוטה ענין לפעמיים
הקר בחק ומשפט והמסורה המקבלת, יודעים הם, פי בזה
עוד לא הורק הסעין הקדוש עד תמו. מאחורי המלים
והמקראות צפונים רעיונות נשגבים ורזון ררזון שנתנו להתעמק
בהם לכל מי שרוצה לזכות לתני עולם יותר געלה — —"

„השם יתברך הוא ה, אין סוף. השוכן שכינה בלתי
 מוגבלת על פני כל העולמות והיצורים, המתגלה בקריאה
 ונתפש בהשגת בני האדם כגשמי. אבל הקריאה נעשתה
 מה שהיא על ידי הכח הרוחני, שהקור הבורא מתוך עצמו,
 המשמש ספירה ראשונה. מתוכה יצאה ספירה שניה
 שהולידה שלישיית בדומה לה וכן הלכה עד לעשר ספירות,
 שהן הנושאים הרוחניים של סדר עולם אלהים ועושי רצונו.
 ההתחברות בין הספירות נעשית על ידי הצורות, הלא הן
 התעלות הבלתי גראות היוצאות מכפא, הקבוד' וממלאים
 את העולם, שפע' ברכותיו” — — —

רבי נתן התרפס לפני רב גדלו של רבי משה בן חנוך
 בתורה, אבל את שיטת הלמוד שהביא אתו רבי משה
 סבית מדרךשם של גאוני בכל ושמשכה אחריה כל כך את
 התלמידים מכל קצו תכל, כבוד יותר משהסכים לה. יש
 אשר הזהיר רבי נתן את הצעירים מהנהגות אחרי הפלפול
 ה:בש והקר.

„את מצוות התורה“, אמר, „צריך לתפש תפישה יותר
 עמוקה ולקיים אותן בשים לב ליחוסן הפנימי אל הבורא,
 בכונה עצומה התוקפת את הלב ואת הרוח בכתם אדיר
 תוק” — — —

רבי נתן גלה לסגני מתי סודו את ערכם היותר עמוק
 של החקים וגם של כל מלות התורה ואותיותיה, וכדברו
 רמו גם על השם המפרש ואותיותיו וצורפי המספרים
 השונים היוצאים מסגנו.

כְּשֶׁנִכְנְסָה הָעֵלְמָה הָעֲטוּפָה שְׁחוּרִים אֶל הַחֹדֶר הַבֶּהָה,
יָשְׁבוּ הַמּוֹרָה וְהַתְּלִמִּידִים שְׁקוּעִים כֹּל כֶּךָ בְּתַעֲלוּמוֹת הַתּוֹרָה
הַקְּדוּשָׁה, עַד כִּי לֹא הִתְבוּנְנוּ לְבוֹאָהּ.

אוֹתָהּ שָׁעָה לִמַּד הַרֵב לְתִלְמִידָיו: בִּיצֵד גִּבְנָסִים לְ"פִרְהִים".
"צִירוּ לְעֶצְמְכֶם בֵּת גְּסִיכִים נְעִימָה בְּתַאֲרָה וּבְמַעֲלָלֶיהָ
יוֹשֶׁבֶת בְּסֶפֶת נָן וּבְעַד הַחֲלוֹן הִיא שׁוֹלַחַת מִבֵּט כְּהֶרֶף עֵין
אֶל אוֹתָהּהָה מִכְּבָרָה הָעוֹבֵר חָרָשׁ עַל פְּנֵיהָ, וְהוּא רוֹאֶה אֶת
כָּל תְּמוּנָתָה עַד כִּדֵי תְּפִיסַת קַצַּת מִשְׁרָטוּטִיָּה. אִם יִתְגַּב
הָאוֹהֵב וּמִמְקוֹמוֹ לֹא יִמוּשׁ וְהִיא נוֹטָה אֵלָיו רְצוֹן אֲזִי הִיא רוֹמְטוֹת לוֹ
רְמִיּוֹת יְדִידוּת בְּגִידֶיהָ; זֶה יִרְהִיבֶהוּ עוֹ לְנֶשֶׁת אֵלֶיהָ, וְהִיא תִרְד
אֵלָיו מִתּוֹךְ חִידוֹ. אִם נִמְצָא רֵאזִי וְהַגּוֹן לִידִידוּת וּלְאַמּוֹן,
אֲזִי מְסִירָה בֵּת הַנְּסִיךְ אֶת הַצְּעִיר מֵעַל פְּנֵיהָ וּמְגַלֶּה אֶת מְסִתְרֵי
לְבָבָהּ — —"

הַדְּבָרָה נִבְהָלָה. הַסֵּפֶר הַרְבִּי הִישִׁישׁ אֶת הַקּוֹרוֹת אוֹתָהּ, אֶת
יְחוּסָה לִיצְחָק?

רַבִּי נִתָּן הוֹסִיף לֵאמֹר:

"הַתּוֹרָה הִיא הַנִּקְרָאִית בְּתַחֲלָה רַק בְּקוּיִם וּבְשִׁרְטוּטִים
וּמְתַנְּלָה אֶךְ מִתּוֹךְ דְּבוּר פְּשׁוּט, שְׁאֵנָּה קוֹרְאִים לוֹ פְּשׁוּט,
בְּשִׂאֲתָהּ מִתְקַרֵּב אֵלֶיהָ בְּיוֹתֵר, נוֹתֶנֶת לָנוּ הַנְּסִיכָה אֹת
יְדִידוּת בְּגִדָה. אֲשֶׁרִי הָאִישׁ, שִׁיבִין לְאוֹת זֶה שְׁאֵנָּה קוֹרְאִים לוֹ
רְמִיּוֹ, אֲזִי מְנִיעִים הַדְּבָרִים בִּיגִיָּהֶם לְשִׁיחֹת רַעִים, הַפְּרָחִיבוֹת
וּמְבַרְחֹת, אֶת הַדַּעַת, כְּאוֹתָן שְׁאֵנָּהנוּ מוֹצְאִים, בְּדָרוֹשׁ,
וּבְאִנְדָּה. קִשָּׁה קַצַּת הַדְּרֹךְ אֶל הַשַּׁעַר הָאֲחֵרוֹן שְׁשֵׁם
מְגַלֶּה לָנוּ הַנְּסִיכָה אֶת פְּעֻלוֹמוֹתֶיהָ הָעֲמֻקּוֹת, אֶת הַפְּסוּד".

רבי נתן לא כלה את דבריו.

„ראו נא, בני“, אמר פתאם, „נדמה לי, כי אנינים זרות שומעות את דברי“.

התלמידים התנשאו סמקוקם והגה ראו את התמונה העמוסה עד לבלי הכיר סגיה.

„איך גועזת?“ קראו בחפצם להתגפל על הזרה.

„אל תשלחו ידכם!“ נתן הרב בקולו, „האשה היא?“ „כן“.

„אז באה לבקש עזרה. צאו לכם כלכם, ורק עזוי אל ישאר בפנה בחדר הסמוך“.

במרה לב ובצעדים לא בטוחים נגשה הדסה אל השלחן. רבי נתן הרים קצת את גבות עיניו העבות.

„מי את, ילדתי, ומה תפצה? מה לשחרות פורחת, שיש לה הזכות לחיים עצמיים ומיחדים, בבית השב, שעניו החשבות עזון רואות את הדברים רק בכללותם?“ „שמי הדסה והנני...“

„הנה בת הנשיא“, מלא הרבי אתריה, „ושמה הדסה, ענף עץ הדס“.

רבי נתן חשב קצת, הרחיב גבות עיניו עוד יותר ויאמר: „ויכן הנה ענף ההדס, אשר כדי לשלח את ידו אליו צריך הנה יצחק בני להרחיק כל פה גד...“

„הינדע אמה את הדבר, רבי?“

„ברובה את, ילדתי, כי ביעזות את רוח עלם צעיר למעשה גדול וכביר, ולפיקה רב חלקה במסעל זה“.

„רבי!“ קראה הרסה בקולה המצלצל, „ברב חסדך
 הסבות, כי אוכל לדבר אליך בלי הקדמות. אזמרים פה,
 כי רוחך גלוי העינים יודע הכל. איה יצחק ומתי ישוב?“
 „מפליגים בשבחי יותר מדי“, התנגד לה הגאון, „אבל מה
 שנוגע לבני ליצחק הרי הלה, פאותו יוסף שבתורה, לבקש
 את אחיו, ודרכים פאלה מלאים תמיד אבני נגף ומכשולים
 שיש בהם סכנה. אבל פיעקב אבינו כד מרזיש גם אני
 בעסקי לבבי: בני חי...“

„מתי ישוב יצחק?“ שנתה הרסה את שאלתה.

„מתי? מתי?“ שאל רבי נתן בהגיעו את ראשו הפטרירקלי
 הלבן, „המתי“ הגדול הוא הציר, אשר עליו תסבינה כל
 תקוותינו וחלומותינו, התל הנצחי, שאליו פונות כל תפלות
 הנאלה שלנו זה כתשע מאות שנה. ואף על פי כן! מי
 ירהיב בגפשו לתת תשובה על אותו, מתי? האם אין אנחנו
 שומעים: קול דודי הגה זה בא, מדלג על ההרים, מקפץ
 על הנבעות — דומה דודי לצבי או לעפר האילים — הגה זה
 עומד אחר כתלנו, משגיח מן החלונות מציץ מן התרבים...“
 „כן נאמר בשיר השירים, אני יודעת את הדברים על
 פה בתפילתי יום יום“, אמרה העלמה ברנש.

„כן, בשיר השירים“, ענה אחריה הרבי, „והדברים מורים
 על גאלת ישראל הקרובה לבא. פצרי נחם הם לכל לב
 דנה מתוך צפיה ממשכה. בשעה שאנחנו דואגים ומצרים
 והצפיה הממשכה קרובה לההפך ליאוש מר, באותה שעה
 כבר רוסות הנאלה מאחרי הכתל ומציצה בעד החלונות...“

„בְּרַכְנֵי נָא, רַבִּי!“ בְּקִשָּׁה הָעֵלְמָה בְּקוֹל עָצוּב.

רַבִּי נָתַן הַרִים אֶת יָדָיו הַרוֹעְדוֹת.

„לְכִי לְשָׁלוֹם, בְּתִי, וְאַלֵּהִי יִשְׂרָאֵל יִמְלֵא אֶת שְׂאֵלְתְּךָ אֲשֶׁר

עָשִׂיתָ מֵעַמּוֹ — — —“

בְּבְרָכָה זוֹ עֲזָבָה הִרְסָה אֶת הַבַּיִת. לְבָבָה רַחֲב בְּקַרְפָּה

מִמַּחְשָׁבוֹת גֵּיל, כְּמוֹ נִפְתַּח לְפָנֶיהָ מַעֲיָן יְשׁוּעָה. הִיא קָלְעָה

צְרוּרוֹת פְּרָתִים וְתִזְמָר עִם הַצִּפְּרִים:

„קוֹל דּוּדֵי...“

סְדֵלַג עַל הַהַרִים

סַקְפֵץ עַל הַגְּבָעוֹת,

הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחֵר בְּתֵלְנֵי

פְּשָׁנֵיהֶם מִן הַחֲלוּצוֹת...*

ת

במהירות יותר גדולה מאשר פללו לה גתקימה גבואתו של חסדאי. ברומי הניעו הדברים בין הקסר והאפיפיור לסכסוך גלוי. ועדה של הגמונים רומאיים, שנוסדה והתנהלה על ידי הקסר אטו, הדפה מכהנתו את יוהן השנים עשר ותבחר תחתיו לאפיפיור את ליאו השמיני. אולם אך שב אטו לגרמניה, התקוממה המפלגה המתנגדת לו ותשם את האפיפיור בחירו בבלא. זה המריץ את אטו לשוב ולגסע רומאה.

בקרהיזבה, ששם חפו עדין סלאבי אטו לקבלת האגרת המתדשה ולראיון, נודעו כל הדברים האלה מהר דרך קסרד הצפוגית, והקרובים אל הפליף הביטו אל סלחמת האיתנים הזאת בצפון ובנגב ברצון חשאי. בארמון המלכות תמהו מאד לראות, כי העתידות אשר חש חסדאי ברוח בינתו ושעליהם בנה את הפוליטיקה שלו, הולכים וקתקימים בפעל.

וכאשר שב המלאך אחרי עת קצרה, בערה, דרך גרנה
 וכידו אגרת תרשה חתומה בחותם הקסר אפו, המאשרת בלב
 מקף את כל דרישות חסדאי, לא עזר עוד הדבר שזא פלא.
 האגרת גערה בדברים גלבים וכלה אומרת בבוד וידידות.
 „הקסר אפו — כך נאמר באגרת — שמח מאד לראות, כי
 השקפותיו של הפליף על זכיות בני האדם לאהבה, וכיחוד
 על זכיותיהם של היהודים ליחש אנושי, מתאימות התאם
 גמור עם השקפותיו. מי שאינו שונא לממלכה ולקסר, נהנה
 מחפשי גמור בארצות גרמניה, החוסות בצל פתך אפו.“
 „גם ליהודים — הוסיף אפו באגרתו — אין כל יסוד
 להתאונן. הם נחשבים בקנין הממלכה רק לגבי תשלום
 המסים, אבל לא בנוסף ובחיייהם, הבטוחים בטחון גמור על
 ידי חקי הקסר.“

„לראיה על היחס המזוב, שמתחסי ליהודים, יכלה לשמש
 עבדה זו: בשעה שבהתאם אל ברית האמנה הקרדובית שלחו
 לחפשי היהודים הזרים, שישבו כלואים במבצר סגור
 ונהרשות נתנה להם לשוב לארצות מולדתם, מצאו להם רבם
 לטוב להשאר בגרמניה פחת חסות הקסר — — —“

„שלשה יהודים — כן נאמר עוד באגרת — חפצו לעשות
 דרכם לקרדובה. ליהודים הללו נתנו שומרים לראשם,
 שלוו אותם מעבר להרי האלפים עד לגנוא. ממנה הם
 אומרים ללכת דרך הים לחוף גרנה ולהגיע משם לקרדובה.
 הללו נושאים אתם אגרת ותשורות מאת הקסר להפליף
 עבדול רחמן וליוצרו הראשון.“

בְּזֶה הוֹסְרוּ כָּל הַמְבַשְׂוֹלִים מִדֶּרֶךְ בְּרִית הַשְּׁלוֹם וְהִירִידוֹת
בֵּין קַרְדּוּבָה וְגֶרְמַנְיָה, שֶׁנִּכְרְתָה וְנִחְתְּמָה סוּף סוּף עַל יַד
קְבֵלַת הַמְּלָאכּוֹת בְּאוֹלָם הַשָּׁמַיִם, אֲשֶׁר כָּלֵל אֹתוֹ חֲסֵדָאֵי לְתַכְלִית
זו כְּרַב פָּאֵר וְהֶדְר בְּמַעְמַד כָּל רַבֵּי הַמְּסֻלְכָה. בְּדַבְרִים קְצָרִים
בְּרֶךְ הַכְּלִיף אֶת הַשְּׁעָה, שָׂבָה הוֹשִׁימוּ שְׁנֵי מוֹשְׁלִים אִישׁ לְרַעְהוּ
אֶת יָדוֹ. בְּלֵי שָׁיִם לֵב אֶל גְּנוּדֵי הַדְּתוֹת וְהַמְּחַשְׁבוֹת הַשׁוֹרְרִים
בִּיגִיָּהֶם, לְבְרִית כְּלָלִית מְחֻזָּקַת בְּרֶכְהָ לְכַגֵּי הָאָדָם וּמְשַׁמְשֵׁת
מְקוֹר אֲשֶׁר לְאַנּוֹשׁוֹת

בְּמַהִירוֹת הַבְּרֶךְ הַתְּפֹשֵׁטָה בְּקַרְדּוּבָה הַשְּׁמוּעָה עַל דְּבַר
אַנְרַת קֶסֶר גֶּרְמַנְיָה. הַכֵּל חִבּוֹ בְּכִלְיוֹן עֵינָיִם אֶל הָאוֹרְחִים
הַעוֹמְדִים לְבֹא מֵאֶרֶץ מֶרְחָק וְתַרְשׁוֹת בְּפִיָּהֶם אֲדוֹת הַמְּלַחְמוֹת
אֲשֶׁר הִשְׁתַּתְּמוּ בָּהֶן וַיְמִי שָׁבִיִם. מִימֵי אֶלְדָּד תְּדַגֵּי לֹא הִגִּיעַ
דְּבַר עַד כֹּה מֵאֶרְצוֹת הַגּוֹלָה לְקַרְדּוּבָה, וְעַל כֵּן הִחְלַט לַעֲרוֹךְ
לְכַבוֹד הָאוֹרְחִים קְבֵלַת פָּנִים נְהַדְרָה.

סוֹחְרֵי גֶרְנָדָה סִפְרוּ, כִּי בְּחוֹפֵי קְרִיָקֶס וּמְלָגָה מְחַפִּים
לְאַנְיּוֹת הַעוֹמְדוֹת לְבּוֹא מִגֶּנּוּא. דְּבַר זֶה נָתַן תְּקוּנָה, כִּי יָבֹאוּ
הָאוֹרְחִים לְקַרְדּוּבָה בְּיָמֵם הַקְּרוֹבִים.

הַדְּפָה קְבֵלָה זוֹ הַפַּעַם הִרְאִשׁוֹנָה מְכַתֵּב מֵאֵת מְנַחֵם בֶּן
סְרוּק. הַשְּׁלִיחַ, אֲשֶׁר מִסֵּר לָהּ אֶת הַמְּכַתֵּב, מֵלֹא אֶת מְלָאכּוֹתוֹ
בְּזִהִירוֹת יִתְרָה, בְּאֵלּוֹ נִתְּנוּ לוֹ חֲשׁוּבֵי סוֹדוֹת הַמְּסֻלְכָה לְמִשְׁמֶרֶת.
הַמְּכַתֵּב — כֶּךָ אָמַר לָהּ הַשְּׁלִיחַ — שִׁיָּךְ רַק לָהּ בְּלָבָד, וְאִין
לְזַר מְלַק בּוֹ, וּבְיַחַד צְרוּךְ שְׁלֹא יַדַע הַנְּשִׂיא עַל אֲדוּתָיו.

הדפסה קבֵּלה אֶת הַמְּכַתֵּב בְּסֶפֶת הַגֶּן. הִיא הִסִּירָה מֵעֲלֵיו
אֶת הַחוּתָם וּבְמַעוֹף עֵין קָרְאָה אֶת הַכְּתוּב בּוֹ.
בֶּן סְרוּק נִמְצָא עֲדֵין בְּפֶסֶם. מֵצְבוֹ הָיָה טוֹב וַיִּפֶּה, וּבְגִלְל
חֻכְמָתוֹ וְתוֹרָתוֹ גָּחַל לֹא כְבוֹד רַב. „בְּסֵפֶר הַדְּקֻדּוּק שְׁלִי —
כִּי כָּתַב לָהּ — אֲנִי עוֹשֶׂה פֹה יוֹתֵר תִּיל. בְּאַפְרִיקָה
הַצְּפוֹנִית אֵין בֵּת הַשִּׁינָה פּוֹרַחַת עַל חֲשֻׁבּוֹן הַמְּחַקֵּר. הַשִּׁינָה
וְהַמְּחַקֵּר הַגֶּן פֹּה בְּאַחִיוֹת תּוֹאֲמוֹת, הַאֲזוּהוֹת וּמוֹקִירוֹת זֹ
אֶת זֹו. וְאַף עַל פִּי כֹן הִרְיֵנִי מְרַגֵּשׁ פֹּה אֶת עַצְמִי כְּמִנְדָּה,
נֶעֱקַר מִן הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר נִשְׁתַּרְשְׁתִּי בָּהּ עִם יְצִירוֹתַי... סֵפֶר
הַדְּקֻדּוּק שְׁלִי מְכַבֵּד פֹּה מְאֹד עַל הַבְּרִיּוֹת; רַבִּים הֵם הַסּוֹפְרִים,
הַעוֹשִׂים הַעֲתָקִים מִן הַמְּחַבֵּרֹת שְׁלִי — — — אֲבָל אֵין פֹּה
גַּם אֶחָד, אֲשֶׁר גָּלָה כְּמוֹהִי, הַדְּפָה, אֶת הַנְּשֻׁמָּה הַמְּסַתֵּתֶרֶת
מֵאַחֲזֵרֵי הַעֲצֻמוֹת הַיְבֻשׁוֹת הָאֵלֶּה. יוֹצֵר אֲנִי וּבוֹרָא תְּלֻשׁוֹת
עַל שְׂדֵה הַרוּחַ הַשׁוֹכֵן בְּמִקְדָּשׁ שְׁתַּנְּנוּ הַנְּהַדָּר לְתַפְאֲרַת וְהֵם
מְהַלְלִים אֶת הַצּוֹרֵה הַיִּפֶּה, אֶת בְּנֵי הַמְּשַׁפְּטִים, אֶת תּוֹרַת
הַיְצֵרִים הַחֲדָשָׁה — — —”

„חֶסֶר אֲנִי אֶת הַרוּחַ הַטּוֹב, אֲשֶׁר מְלַחֶמֶת שְׁעִשׂוּעִים לֹא
בַּחוּקֵר שְׁבִי וּבְקַרְבוֹת צַחֲקוֹ עֲמִדִי יְרַחֵף יֵשׁוּב אֶת נִשְׁמָתִי;
חֶסֶר אֲנִי אֶת הַדְּפָה הַצּוֹחֶקֶת שְׁלִי — — —”
„חֶסֶר אֲנִי אֶת הַמְּעַסֵּד הַמְּזוּהָר וְאֶת הַכֶּרֶק הַחִיצוֹנִי
הַמְּשַׁמֵּשׁ מִסְּגֻרַת לְעִבּוֹדַת הַיְצִירָה שְׁלִי; חֶסֶר אֲנִי אֶת בֵּית
הַנְּשִׂיא...”

„חֶסֶר אֲנִי“, וְאֶת אֵל נָא תִּצְחֲקֵי עָלַי, הַדְּפָה, „אֶת הַרְשָׁעָה,
שֶׁהִקְרַתָּה אֶת רוּחִי וְשִׁעְמָדָה לִי לְהַשְׁגִּיא אֶת פְּעָלֵי יוֹתֵר

משידעתי — את הבקרת, המקוררת את לבנו תמיד והמשמשות לנו קנה מדה להערכתנו העצמית. חסר אני את הונש בן לפרט.

„מה שאני כותב לך, הדסה, מכון לזמן, שתהיינה מנשבות בקרהזכה רחוזת יותר נוחות. שמעתי כי עד כה לא נשתנה שם דבר, אבל שמעתי גם זאת, כי שונאי הרעים הנחרים בי שוקרים צדון על מלאכתם. הדברים הגיעו לידי כה, שבמכתב התנצלותי, שלא נודע תכנו בלתי אם לנשיא בלבד, מחפשים תזננות לספל עלי עונות ותמאים לא שערתיים. את עצמי — בן אויבי הדברים — השפילתי לעפר, ובאתרים, אנשי מזבתי ותסדי, בנדתי...“

„התוכל גם הדסה להפוזת און לדברי רכיל באלה? לא! אף על פי כן אני שולח לה העתק מן המכתבים, למצון תדע את האמת בלה. ורב לי אם תדע הדסה, כי לא בגללה אני סובל. בגללה הייתי נכון לסבל. אבל המארע בגן שמש רק אמתלה כלפי חוץ. סבות גלותי עמקות יותר. גלוי הסבות גללו — זוהי מטרת התנצלותי...“

אל המכתב הערוך להדסה נספת העתק תליפות המכתבים בין מנתם בן סרוק והנשיא, אשר סתוכם נגלה לה ציור נאמן סבל אותם הדברים, שנמסרו בקרהזכה מאיש לאיש סתוד גבוב דברים בערבוביה של אמת ושקר.

במכתב הראשון ספר בקצרה על דבר הצרות אשר סבל והודיפות אשר נרדף במורטוזה בשם הנשיא. מקרהזכה המיצו עליו דבת שוא, כי הוא קראי אדוק, ולפיכך הדף

אותו הנשיא מעל פניו. הוא התחנן, כי תתן לו תאפשרות
 להציל את קבודו ולהזכיר לשונאיו את צדקתו.
 על זה השיב לו הנשיא את הדברים המועטים האלה:
 "אם אשם אתה, כי אז יועיל ענשך להיטיב את מעלליך.
 ואם הנך חף מפשע, אז תצרך קבור ופגריה, שבאו עליך
 חנם, ותזכה לחיי העולם הבא..."

אחרי קבלו את המשובה הזאת ערך מנחם בן סרוק אל
 הנשיא מכתב ארוך, שבו הוא מןכיר לו בדברי הכנעה והתרפסות
 את כל ההבטחות שהבטיחהו ואשר רק הן שמשכו אותו
 לבא לקרדוזה לעסק שם בתורתו ולשאת אתו כמשא העבודה
 המדינית ולהגדיל את קבור שמו. למקרא דברים אחרים
 במכתבו של מנחם נזלו עיני הדסה דמעות. מנחם הןכיר
 במכתבו את שעת אותו חצות לילה, כשנכנס הנשיא נמוג
 בצערו ויגונו אל ביתו הדל והצנוע של הפיסן לבבות לפניו
 על מות אשתו הנשיאה חביבת גפשו, והוא מצא אותו, את
 מנחם, יושב לפני שלחנו וכותב לאור עששית פהה שיר
 בתרוזים מביע השתתפות בצערם של הנשיא ושל קהלת
 קרדוזה. באותה שעה נשבע לו הנשיא אהבת עולם ועזרה
 תמיד. אבל מנחם לא האשים את הנשיא, כי אם את אויביו
 ספיחי המדון, ויבקש ממנו מחילה ברחמים.

במכתב פלו לא נזכר שם הדסה וגם כל אותו המארע בגן
 אפילו ברמו קל. להדסה היה ברור, כי במקו עבר מנחם
 בשתיקה על הדבר, ששמש אמתלה לנלותו, כדי להזכיר לנשיא,
 שיודע הוא היטב את הסבות האמתיות, אשר נרטו למסלותו.

אף כי השרה המכתב עֶצב על הרסה, הִיָּה לָהּ בְּכָל
זוֹת פִּיֶּד תּוֹסַכַּת שֶׁל יָדִיד נְאֻמָּן בְּשַׁעַת מַעֲבָר שֵׁשׁ בּוֹ סִפְּנָה.
צָרַת מוֹרָה וַיְדִיָּדָה נִגְעָה אֶל לִבָּהּ, וְהַתְּכַרְתָּה, כִּי הוּא סוֹבֵל
בְּגִלְלָה — לְמִרְוֵת מַה שֶׁהַטְּעִים בְּמַכְתָּבוֹ כִּי לֹא כֵן הַדְּבָר —
הַחֲרִידָה אֶת נַפְשָׁהּ בָּהּ עַד הַיּוֹסֵד.

גַּם יִצְחָק סִבֵּל, וְאַפְשָׁר כִּי עוֹד בְּמַדָּה יוֹתֵר מְרַבָּה, בְּגִלְלָה.
אָבֵל הָכִי עָלָה עַד פֶּה הַרְעִיּוֹן עַל לִבָּבָהּ לְנֹד לֹז? לֹא.
בְּנֵאוֹן נַעֲשֵׂתָה לֹז אֲחֻזַּת לְצָרָה וְאֵתוֹ יַחַד נִשְׁאַה בְּרוּחַ עֹז
אֶת סִבֵּל גּוֹרְלוֹ.

אָבֵל מְנַחֵם הֲלֹא הַסְּפִים בְּרָצוֹנוֹ הַטּוֹב לְלִכְתּ בְּגוֹלָה וְלִהְיוֹת
מִסְרָה לְדַבּוֹת שְׁוֹא וּלְפַגְעֵי בְּנֵי אָדָם רַק בְּגִלְלָה, לְבַל יִקְרִים
אֲבִיָּה לְקַרֵּעַ אֶת הַקֶּשֶׁר הַנַּפְשִׁי שֶׁבִּינָהּ וּבֵין יִצְחָק.

הַטּוֹב עֲשֵׂתָה בְּקִבְלָה מֵאֵת מְנַחֵם אֶת הַקְּרָבָן הַגָּדוֹל הַזֶּה?
הֵאֵם לֹא הִיָּתָה חוֹבְתָה לְהַתְּיַצֵּב לְפָנָי אֲבִיָּה וְלֹאֲמַר לוֹ, כִּי
הִיא מְחַבָּה לְיִצְחָק, וּמְנַחֵם אֵינְנוֹ אֲשֶׁם בְּדָבָר כָּלֵל? ... אִזּוֹ הִיָּה
מְנַחֵם נְקִי מַעֲוֹן וּמַעֲנֵשׁ, אָבֵל יִצְחָק הִיָּה נְגִלָּה מִפְּנֵה לְנִצַּח...
הַרְעִיּוֹן הַזֶּה הַחֲרִיד אֶת לִבָּבָהּ, אָבֵל תַּכְּף הַתְּעוֹרָרָה וְהַאֲמַר
לְנַפְשָׁהּ, כִּי הִיא וּמְנַחֵם צְרִיכִים הָיוּ לְשֹׁמֵר יַחַד עַל יִצְחָק
וְלִהְיוֹת לְמַעַן יוֹכַל לְמַלֵּא אֶת תְּעוּדָתוֹ הַגָּדוֹלָה.

אוּלַּם כָּכֵל שְׁאָרְכוּ הַיָּמִים, בֵּן הוֹסִיפָה לְהַתְּיַאֵשׁ מִתְּעוּדָה
זוֹ. מַה הִיָּה לְתְּעוּדָתוֹ הַנֶּעֱלָה שֶׁל יִצְחָק? אִם הַגִּישָׁה אֲנָרַת
הַגָּדוֹדִים לְכֹאֵר, הֲלֹא נַעֲשֵׂה הַדְּבָר שֶׁלֹּא בִּיָּדֵי יִצְחָק; וּמְנַחֵם
הֵן הַפְּחִית בִּיפִי־נַפְשׁוֹ מִפְּנֵת צְרוּתָיו, וּבְאִמַּת הוּא סוֹבֵל בְּרַבָּה
חֵר מְשֻׁהָרֵיעַ בְּמַכְתָּבוֹ.

אפשר שעוד עמה עליה ללכת לאביה ולגלות לו את
האמת בלה ולתאין בו, כי ישיב את מנחם מגלותו?

אבל תחת ללכת לאביה נשאו אותה רגליה — מה שכבר
ארע לה בעת האחרונה כמה פעמים — אל החכם רבי נתן.
מיום ליום חדל רבי נתן לשים לב אל השנאים הבודדים,
הוא ראה לפניו רק את הגדול ואת השלם, בתוכו ולמעלה מנוח.
בשפירה לו גרסה על אדות מנחם הנרדף משנאת תנאים,
אמר לה בסוף שנדמה כחצא מעולם אחר:

„מה היא אהבה ומה היא שנאה? הכל, אם אנהנו בני
אדם פעוטים רוצים ועושים בך או כה, הכל שומף אל האגן
הרחוק של האהבה, השמלאה בתור ספירת ה'חסד' את העולם
ומקימת אותו“.

רבי נתן התאמין למנע את עצמו מקרא את בני האדם
ואת הדברים בשמים.

בעת האחרונה סגרו עיניו לגפרי, קולו הומד ורעד לרגעים
מאמיסת סתם. אולם בשעהו תלמידיו מתאספים מסביב לו
בדאגה ובלב חרד, היה אומר כמותה בידם:

„אל נא מאיצו, בני; ההשנאה תפן אות, בשבוע
השעה...“

ד

בְּדוּמִית הַלַּיְלָה בִּקְשׁ רַבִּי גִתָּן מֵאֵת אֲחֵרִים מְטוֹבֵי תַלְמִידָיו
 לְהִתְאַסֵּן מִסְּבִיב לְמִסְתּוֹ. בְּלִיל זֶה חָקָה אֶל הָאוֹת, אֲשֶׁר
 נִשָּׂא אֵלָיו אֶת נִפְשׁוֹ מִקְבֵּר וְאֲשֶׁר לֹא גִתָּן עַד כֹּה.
 עַל פְּנֵי הַחֹלָה הַיְשִׁישׁ כָּבֵד נִפְשׁוֹ שֶׁשׁוּ כָּל הַצְּבָעִים וְלֹא
 נָבְרוּ אוֹתוֹת הַחַיִּים, כְּמוֹ תַתְּפֹשֶׁט לְגִמְרֵי מִבֵּית חֲמָרוֹ. רַק
 הַעֵינַיִם הַעֲוֹרוֹת תָּעוּ כֹּה וְכֹה בְּחֹדְרוֹת אֶל סַעֲמָקֵי הַנִּצְחָה.
 לְרַגְעִים נִשְׁמַע נְשִׁימָה כְּבָדָה כְּמוֹ חֶשֶׁב הַלֵּב לְקַמֵּא. תַלְמִידָיו
 קָמְצוּ בְּחֶרֶדָה אֶל הַחֹלָה, אֲבָל הוּא הִרְחִיקָם מֵעֲלֹו בְּתַנּוּעַת
 יַד קְלָה וְחִלּוּשָׁה. עוֹד לֹא חֲנִיעָה הַשָּׁעָה, עֲרִין לֹא גִתָּן הָאוֹת...
 אֲבָל הַעֵינַיִם הַעֲוֹרוֹת נוֹצְצוּ בְּחֹרֵיהֶן וְהַרְבֵּי הַעֲמִיק
 לְרֵאוֹת בְּעוֹלָם שָׁלוֹם. בְּכָל רִגְעַ גְּזֹרָקָה מִפִּיו אִיוֹז מְלָה חֲרָשָׁה.
 אֲשֶׁר תַלְמִידָיו הִקְשִׁיבוּ אֵלָיָה בְּאֵל חֲזוֹת קֹדֶשׁ.

„האור שואף אל האור, אל המאור הנדחל של הנצח“,
צמר, „ועל כן רועדת לבת הנר הדולק, גם לבת נר הנשקפה
רועדת, כי שואפת היא אל האור...“

„כאשר ירד משה מעל הר סיני, קרן אור פגיו בנגה קדש,
מאין בא הנגה הזו על פני בן אדם?“

„חכמינו אמרו: כאשר קבל משה את הלוחות מידי אלהים,
תפשו ידיו רק את השליש מאבני הקדש; השליש אשר בקצה
השני נמצא ביד אלהים, השליש התיכוני, החלל שביניהם במדת
ששה ספחים, העביר את האור מאת האלהים אל האדם...“
„היודעים אתם מה התפגנו חכמי התלמוד להגיד בדררים
האלה?“

„מה שפגח בין אלהים ובין האדם, החלל הריק הזה
עמוף צעוף להבת שטוף אור. ליחיד השגלה, בחירי זה,
נתנה תיכלת עוד בתייהם לחדר בעיני רוחם אל זרמי האור
הזה, החוצץ בינינו ובין האלהות. אז נאצל נגה הקדש על
פני האדם, והוא עושה את מי שזוכה לכך לנושא האלהות
עלי אדמות.“

„בימי חיי האחרונים שאפתי, בדרך החקירה ובהתעמקות
בספרים הקדושים, לחזר אל שטף האור הזה. אבל לשוא
עמה אני מתבונן אל המראה, עיני נפתחת והכל מסביב לי
כל כך בהיר ומלא ויו. האם האיר היום? הבא האביב?
השורר בקר געים בחוץ?...“

„לילה בחוץ, אישון לילה ואפלה, העולם שרוי בחשך
עמק“, אמרו תלמידיו ברגש.

„ואני אומר, כי יום בחוץ, אביב, בקר. חיים חדשים
פורחים, שמש חדשה זורחת; האינכם רואים את זרמי האור
הששתפכים מסביב?...“

והתלמידים האמינו לראות קרני אור אדמות מרפרפות
על הפנים הרוזות ותצומקות ומאירות אותן באור יקרזות.
„קרני משה“, גשמע שוב קול הגוסס, „מוצאן מאותה
שעה שישב משה לרגל כס יה וקבל תורה מפיו. אז נתז
ניצוצות על ראש הסנהיג. הרואים אתם את הניצוצות
האלה גתוים?“

התלמידים עצמו את עיניהם וראו אמנם את הניצוצות
הבוערים והנתוים...

„הלא תדעו“, הוסיף הרבי לרבר, „כי בשעה שהסתתר
משה בנקרת הצור וכבוד אלהים עבר על פניו, אז אמר
אלהים, כמו שכתוב בתורה: „ושפתי כפי עליך עד עברי.“
כי תנוח יד אלהים על פני כן אדם, ואיך לא יקרן עורם?“
„עוד כזאמר אחד עולה על זכרונני: שתי טפות מן הדיו
הקדושה, שכתב פה אלהים את תורתו הקדושה, נספלו
לידי משה. גלי משים העביר משה את ידיו על ראשו,
והדיו היא שאצלה עליו את זרם נגה הקדש. הרואים
אתם הפעם את נגה הקדש, הממלא פה את הקדר בלו
מן המסד עד המסחות ועד הפנה האחרונה?“

גשימת הישיש הפומא גמסקה, והתלמידים השתזתוהו על
משתו בתורה.

הרבי סתח סתיה קלה גידו תרנוה ונתלכנה בשלג.

„עוד לא...“

ושוב דבר עם יבקול נמסק לרנעים:

„קחו עמכם את ארבעת המאמרים האלה אל סבכי החיים והתורה עד הגיעכם אל מקום המטרה, ששם קרני אלהים הקדושות יוצאות ופושטות על פני בן האדם.“

„יד אלהים יורדת ונחה על האדם. וזוהי המדרגת הראשונה, שמעליה גגלים ונתפשים לכל בן אדם, אשר עינים לו ויראה, פעלת אלהים, רצונו ותכליתו. זה הוא, הפשט' בלמוד התורה ובחיוניות חיי יום יום, שיש לו קרנים מיוחדות לעצמו...“

„אכל על פני עמק זה של חיינו מתגשאים הגיצוצות הבודדים ונתונים ומשפשים סמל למה שיותר גדול, גשגב ונעלה. העין צריכה להתאמץ ולהתחקות אחרי הגיצוצות האלה עד אבדם והעלמם מעל האפק. זהו ה, רמז', אשר מתוך חיוניות היום הוא נושא סמלו אל הנצח, הרמז' בתורה ובחיים, שמתוכו יוצאות וזורמות קרני נגה עוד יותר גדולות...“

„תמיד נשאר דבר מה בתוך העש, לאחר שקלה לכתב את הכל. אפשר לקרא למטה ולמעלה, וגם בין השורות, הרבה דברים יפים ונעלים, שאין להם שיכות אל מה שנמצא בתוך גוף הכתב. אתם מתאוננים על הסתירות והעקיפין שבתורה? באלו היו החיים מתפתחים בקו ישר וחלק, ולא היו ספלים להם בכל יום, בכל שעה את דרכם העקומה המיוחדת, ומחדשים תכניות לעצמם!... הכל בחיינו הוא גמיה לצדדיו, ויצאת דסן. סקרים בלתי צפויים מראש

וקטעים שאינם מתאחים ושרק על ידי ה'אני' שלנו הם
כתחברים בקשי לחטיבה אחת שלמה — אלה הם סכום החיים
שלנו. זהו, הדרוש' בתורה ובחיים, שיש לו גם חם
משלו גם אור מיחד בשלל צבעיו..."

"אבל המאור הגדול ביותר בא מן החלל הריק. מן
המחיצה שנעשתה בין אלהים ובין משה על פני הלוחות.
מי שעבר את המרחק הזה, וזכה לאור היותר גדול.
זהו, הסוד', הרו, המתרקם מסביב לחיים ולספר ומרחף
על פניהם. אל נא תחשוב להרים את המסך, אבל אל
נא תעצם את עיניך בחזקה אם פה ופה נפתח לך שער
ואור אחר אור עולה ובוזק לפניה. האינכם רואים את
המאור, שהתנענעתי עליו זה כבר, בשהוא משתפך מסרבי
וממלא את החדר פלו?!"

הרבי נדם, ורק גשם נשימה אפית ובכבדות.
אחד התלמידים, שנעלה על תבריו ביראת אלהים, ערב את
לבבו לשאל בשפה רפה:

"סתי, רב נעלה, סתי גזפה כלנו לראות את האור?
סתי יעבר הלילה ותגיע השעה, שיראה בה עם ישראל את
אור הנאלה?"

ברגע זה נדמה כאלו חפצו עיניו המותות של הרבי
לחדר במרחק. הוא נראה כצולל אל מעמקי אין סוף של
הנצח. אחרי כן אמר בקול רפה שאף בכבדות גשמע לאנו:
"ספרינו הקדמונים מספרים על עשר ממלכות תבל,
אבל באמת אינו אלא שמונתה הטקלכה הראשונה היא

כמלכת אלהים, כפי שיצאה מתקנת ומשכללת ביום
 הקריאה. וגם הממלכה האחרונה תהיה ממלכת אלהים.
 אבל ביניהן סתגולגולות ממלכות בני האדם, האחת אחרי
 השניה, התגלגל ושוב בלי הפסק. עוד בימי גמרוד חפץ
 האדם להתקומם אל אלהים וליסד לו את ממלכתו גם הוא,
 את הממלכה האנושית הראשונה. אחריה באה ממלכה
 שלישית בימי פרעה מלך מצרים. את הממלכה הרביעית
 יסד לו עם ישראל אחרי צאתו ממצרים, אבל מספני רע
 מעלליו ודרכיו הנשחתים לא יכלה ממלכתו זו להיות האחרונה.
 בימי נבוכדנצר עברה ממלכת ישראל סתוד יסורים קשים
 ומהפכות גדולות לממלכת בבל החמישית. אחרי כן באו פרס
 וסדי וינחו הבבלים את ממלכתם ויחזיקו אותם בידם עד
 בא אלכסנדר הגדול מלך מקדון, שנועד להקים את הממלכה
 האלילית השביעית, היא ממלכת יוון. וזו מסרה את הממלכה
 לרומי...

"ואחריה?" שאלו המלמידים ועשו את אונם באפרקסת.
 "ממלכת עולם השמינית הזאת קימת עדין. רומי,
 אשר בתרב ובחגית מעשה ברבה בעולם דרך גחלי דם ודמע
 ועל גלי קברות בני אדם, פועלת עדין, ושדה פעלתה הוא
 ביצנץ או ספרד הצפונית, גרמניה או סלבונגה. רומי היא
 התרב, רומי היא פח הזרוע, רומי היא ידי עשו, אשר מעשינה
 חיל, כל זמן שלא יהיה ישראל ראוי לשוב ולהקים את
 הממלכה הרביעית שחרבה בתור ממלכה תשיעית תחת דגל
 המשיח, אשר ישוב ויביאנו אל ממלכת האלהים האחרונה..."

„סתמי, סתמי, רבנו?“ שאלו התלמידים בקול רועד, כי
הנה לבם אימה פון הפסק גשימת הרבי קדם שיספיק לתת
תשובה על שאלת ה„סתמי“ הנדול הזה.

„סתמי? מי יודע את הדבר ומי יוכל לאמרו? דרך כל
שקמי האור בקשתי את הנתיב אל ה„סתמי“ הזה. סתמי?
היום — אם בקולי תשמעו — אמר משורר התהלים“.

רבי נתן סגר את פיו, אבל דלתות עיניו נשארו פקוחות.
טחויץ גשמע קול דופק בלאט על החלון. הגוסס התעורר.
האם תיה זה האות?...

ושוב נגהו הפנים הובלות והשפתים החזרות נעו כלי הפסק.
טחויץ גברו הרפיקות.

אבל איש לא חשב לסור מן המטה ולגשת אל הדלת.
והנה נעה יד הגוסס. היא הורתה אל צד הספתת.
„פתחו, הנה הוא בא!...“

בלי לשאל דבר פתחו שומרי הפתח את הדלת וכמו
צמחה מעמקי חשבת הלילה גבנסה תמונה רמת קומה ועמופת
פנים אל תחדר הפכה.

החולה הניע את גופו, כמו תסץ לתגר שארית פחו
ולשבת במטה. אבל רק שפתיו נעות וידו מורמת הרמה תלושה.
והנה גבנס הזר בגזרים אטים, ובמבטים מסיקים פחד,
פ. וך עינים חזקות, גנש אל המטה. כרגע הכירו אותו כלם.
יצחק בן נתן, שעוב זה שבועות ותדשים את מולדתו ואת
בית אביו ושפסעט גשבת מלב, עמד לפני מפת אביו הנזטה
למאת. בבכי התגפול יצחק על המטה.

„אָבִי, הַאִין עוֹד בְּפִיךָ דְבַר אֶל בְּנֶךָ הַשֶּׁב לְבֵיתוֹ?“
בֵּן. עוֹד עֲלָתָה מְלָה אַחַת עַל שְׁפָתַי הַגּוֹסֵם.
„הִיא שִׁינֵיךָ?“

„הַשְׁנָתִי, אָב יָקָר. אַחֲרֵי הַרְפַּח עֲגוּנֵי גְדוּדִים וְסַכְנֹת
בְּפֶשֶׁת הַנְּעֻמִּי סוּף סוּף אֶל אַחֲיֵינוּ וְאֵנִי הַבֵּאתִי אִתִּי מֵהֶם
בְּרַכּוֹת שְׁלוֹם. מִחַר יִהְיֶה הַדְּבַר לְשִׁיחָה בְּפִי כֹל יוֹשְׁבֵי קְרֵהוּזָה.“
„יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ!“ לְחֲשׂוּ שְׁפָתַי הַחֹזֵלָה בְּקוֹל שְׁלֹא
נִשְׁמַע כְּמַעַם לֵאמֹן וַיִּסְגַּר אֶת עֵינָיו.
הַמֹּת הַצְּפוּי גַּמְן. עוֹר פָּנָי רַבִּי גִתּוֹ קָרַן בְּאוֹר הַגִּצְתָּ...

השמועה על מות רבי נתן עשתה בקרדוזה בלה רשם גדול ונמרץ ותהי ימים שלמים לשיחת הבריות. הנשיא, רבי משה בן חנוך וכל בני העדה וחכמיה התאספו בלב נשבר מסביב למפת המת, שכבר נשכח כמעט מלב. פלם ספרו את רב שכחיו, את גדלו בתורה, את עבודתו הפוריה מלפנים, ועל פלם, את זה נפשו וקדשותו בשנות חייו האחרונות. התלמידים עמדו משמר מסביב לגפטר וקראו מזמורי תהלים. על פי רצונו האחרון של רבי נתן צריכים היו לטפל בקבורתו רק יחידי סגולה ממקרביו.

פלם ברכו בשלום בלי אמר ודברים את הבן השב, שעמד יחד עם שני אנשים מוזרים בתוהם על יד ארון המת. באותה שעה לא ערב איש את לבו לשאל אותו לתוצאות מסעו ולפרטי מלאכותו.

מצפה העגיטה מרחוק מתוך הבן בעינים נוזלות דמע אל לנית המת. גם רבי נתן הלך ואינגו. סי יעמד לה

מעֵתָה לְהַקֵּל עָלֶיךָ אֶת לַחֵץ לְבָבָהּ? לְמִי תִלְךָ מֵעֵתָה לְמִצָּא
בְּפִיו צָרֵי נַחֵם גָּאֲצֵל מִמְרוֹם, מִרְפֵּא לְנַפְשָׁהּ הַפְּצוּעָה?
„הָאֵם?” — כְּמוֹ קָרָא קוֹל בְּעַמְקֵי לְבָבָהּ.

הִיא הִיָּתָה עוֹד יְלָדָה, כְּשֶׁהוֹצִיאוּ אֶת אִמָּהּ מִן הַבַּיִת לְלוֹוֹתָהּ
לְבַיִת עוֹלָמָה. אֲבָל בְּכָל פַּעַם שֶׁהוֹדְמָנָה לְפָנֶיהָ לְוִיַּת מֵת
נִרְאָתָה בְּעֵינֵי רוּחָהּ אֶת הַחַזְוִיִּן הַהוּא וּבְתֻשָׁב לְבַכּוֹת אֶת אִמָּהּ.
מָה אָמַר בְּהִיּוֹתָהּ אֲצֵלוֹ בְּאַחֲרוֹנָהּ? „אֵין שְׁנָאָה וְאֵין כְּאָב,
אֲשֶׁר לֹא יִמְצָאוּ לָהֶם דְּרָךְ אֶל הָאֲנָן הַגְּדוֹל שֶׁל אֶהְבֵּת הָעוֹלָם!...”
הֲגַם הַמּוֹתָ? ...

מֵאַחֲזָרֵי הָאָרוֹן צָעְדוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים, הַנְּשִׂיא מֵעֵבֶר מִזֶּה
וְרַבִּי מִשָּׁה בֶּן חֲנוּךְ מֵעֵבֶר מִזֶּה. וּבְתוֹךְ?
הַדְּבָרָה קָרְאָה בְּקוֹל. בֵּין אֲלֵפֵי הַמְּלִזִּים הַכִּירָה אוֹתוֹ, אֶת
יְצַחְקוֹ, אֵף כִּי הִסֵּב אֶת פָּנָיו.

הָאֵם הִיָּה יְצַחְקוֹ פֹּה, וְאִישׁ לֹא הִגִּיד לָהּ אֶת הַדְּבָרָה?
הָאֵם חָרַד לְבֹא לְשִׁמְעַע מוֹת אָבִיו, וְאִישׁ לֹא דָבַר בְּזֶה? ...
הַכֹּל שׁוֹמֵף אֶל הָאֲנָן הַגְּדוֹל שֶׁל הָאֶהְבָּה.
גַּם הַמּוֹת — — —

רַק לְאַחַר שֶׁנִּסְתַּמּוּ הַגּוֹלָל וְהַבֶּן הַתְּפִלֵּל „קַדִּישׁ” מִשְׁדָּךְ
אֵלָיו אֶת עֵינֵי אֲנָשֵׁי הָעֵדָה וְכֻלָּם הִתְחִילוּ מְשׁוֹחֲתִים יַחַד
בַּדְּבָר. הַתְּלִמִּידִים סָפְרוּ בְּלֵאמֹת אֵיךְ נִגַּשׁ יְצַחְקוֹ פִּתְאֹם בְּחֻצֵי
הַלְּיָלָה אֶל מִסַּת אָבִיו הַגּוֹסֵס; אַחֲרָיִם פִּתְאֹם יָדְעוּ לְסַפֵּר גְּפִלְאוֹת
עַל שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים הַמּוֹזְרִים בְּנֵי לוֹוִתוֹ. עֲבָרָה עוֹד שְׁעָה קִלְהָ
וְהַדְּבָר נִזְדַּע לְאֲשׁוּרוֹ: שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת דְּרָכָם
סִמְנָהּ בּוֹרֵג מִקּוֹם שְׂבָנִים לְקַרְדֻּוֹבָה וְהִבִּיאוּ אִתָּם אֶת הָאֲגָרָה

מאת אטו קסר גרמניה, היו: יצחק בן נתן ושני מלניו —
ערים חיים מארץ הכוזרים.

אנשי הקהלה המתאווים לדעת את פרטי הדברים צריכים
היו לאור סבלנות ולחכות עוד שבוע תמים. בשבעת
ימי האבל, כשישב יצחק בבית אביו על הארץ, נסבו שיחות
הכל רק על הנפטר הגדול ומעשיו הטובים, או על ענינים
אחרים, שייסדתם השות ותני הנצח.

כשקם יצחק ביום השביעי בבקר מעל הארץ, ראה
ראשית לו ללכת לבית הנשיא חסדאי אבן שפרוט.

בלכתו בין שדרות העצים, היה הנן ריק. הוא הרים
מבט מתננב אל הספה, אשר לא נשמע מתוכה כל קול.
עץ ההדס הנשען אל פתל הספה התנשא עוטה ירקרק
רענן ונקצא בעצם תמו, כמו שעוב אותו בפעם האחרונה...
חסדאי כבר חכה לבא יצחק ויקבל אותו במאור פנים
ובחכה גלפבת, שהנה הנשיא מימיו לכלל ישראל ולכל מי
שהביא לו סמנו ברפת אחים. יצחק מסר לו את אנרת
הקסר אטו על דבר הכרית התרשה בין אנדלונזה וגרמניה.
"הזהו הכל?" שאל הנשיא.

"לא!"

בוהירות יתרה הוציא יצחק מכתב חתום מימיו, ששאל
אותו על לבו, וניתהו לפני הנשיא על השלחן.
פני חסדאי נגהו.

"האחזה נכוחה? מכתב כתוב בעצם ידו של המלך יוסף
ונחתם בחותמו? האם היית בכוזר?"

”בן“, ענה יצחק בפשטות, „וזה פרי גדודי הקשים שגדדתי
משך שלש שנים“.

תקדאי כמעט שלא שמע את הדברים האחרונים. הוא
כבר הסיר את החותם ויקרא בלב דופק ובעינים נוצצות
משמחה. פניו העידו בו, כי לקח המכתב את לבו וכל
חושיו בו שבי.

כאשר פלה לקרא חבב מתוך סערת רגשותיו החמים
את יצחק ויאמר:

”ברוך היית בצאתך וברוך אתה בבואך!“

”רבות רעות, עמל וגדודים וסכנות עברו עלי בלכתך
למחוז חפזי, וצרות כאלה שבעה לה נפשי בדרך שובי לביתי.
עמה יהי שם ה' מברכה פי עורגי עד הלום!“ ענה יצחק.
”לאחר שרטה אותנו קסר ביצנץ מרמת נזקלים, שלחת
לנו את מכתב הערומים שלו על ידי מלאכי סלבונגה, ואתה
בעצמך הלכת אל גבול ארץ הונגריה. לאן שמת פניך משם?
ספרה נא, יצחק“.

”ומן רב חפיתי שם בשבר רוח ובצאתי לדרך מצאוני
צרות רבות ורעות בכל מקום. אבל על יד קוקו התחתון
מצאתי בין רכסי ההרים עדת יהודים, והנחמנות היתה בדרך
כי גבואי לשם נקראה שם בבית הנקמת הקטן לפני העם
אגרת הגדודים השלוחה מקרדובה. מה שחד ורחב לבבי
בשמעי אחרי ומן כל פך רב של גדודים קול מעיר מזלתי —
לציר דבר זה תקצר לשוני, אבל רוצה אני לספר בקצרה
רק את נוסף העבודות בהנחמנות זו ראיתי אצבע אלהים.“

לקחתי אתי את האגרת ואשאנה הלואה דרך הרים ויערות,
ובכל מקום מצאתי יהודים בעלי לבות ערים ויבדים שתוחות,
אשר היו בעוזרי. וכך המשכתי את דרכי עד שבאתי קרוב
לחג המסכת, שנה וחצי אחרי צאתי מקנסטנטינפול, עם האגרת
בידי לבוזר ויכלתי למסר אותה בעצמי לידי יוסף מלך היהודים
בכוזר, ונתתי בעיניהם כמלאכות שלוחה כמרוזים, וישמתו
עליה מאד מאד...”

„על דבר תני אחינו בכוזר ונחצר המלך היהודי, על
פרשת תקפו וגבורתו, על כל אלה תספר לנו, יצחק, בבית
האלפן לפני כל העם, אבל ספרה נא לי את פרטי מסעך
בדרך הארצה אשר עשית מכוזר ועד הנה. כיצד באת
למגדבורג?”

„לאחר שישכתי חצי שנה בכוזר ולמדתי להפיר את
תני אחינו שם, את ארמם ופנהגיהם, יצאתי משם עם אגרת
המלך בידי לשוב לביתי. שני כוזרים, עזבדיה ויהושע, צעירים
נחמדים אשר התעורר בהם התאפיץ ללמד לדעת את אחיהם
שבשולם הגדול, גלוו אלי. בהיות לי סכתבי המלצה מאת
פושל הכוזרים, עבר עלינו המסע בשלום. הלכנו בנתיבות
הודיעות לי דרך רוסיה, הונגריה וסלבוניה. אבל פה נפגשנו
בצבאות אטו אשר שבו כמנצחים מהונגריה ולקחנו בשבי.
בדרךנו וגם בתוך המבצר גונפנו עם עוד הרבה יהודים
מכל הארצות. במבצר התיתסו אלינו יחס טוב כאל יתר
השבוים, אבל החילים לקחו מאתנו את כל אשר נמצא
אצלנו. את כל מסעי, וגם את התשורות, אשר שלח יוסף

מֶלֶךְ הַכּוֹזָרִים לְנִשְׂיָא עַל יְדֵי — אֶת הַכֹּל לְקַחוּ מִמֶּנִּי. אֲבָל
אֶת מַכְתָּב מֶלֶךְ הַכּוֹזָרִים נִשְׂאֲתִי כֹל הָעֵת עַל לְבִי כְדָבָר
שֶׁל קִדְשָׁה, וְאֲשֹׁמֵר אוֹתוֹ כְּכַבֵּת עֵינַי. בְּיוֹם אֶחָד יֵצֵאת
פְּתָאם הַפְּקָדָה לְשַׁלֵּחַ אֶת הַיְהוּדִים שְׁבוּנֵי הַסְּבָצָר לְחַפְּשֵׁי
וְלַתֵּת לָהֶם הַרְשׁוֹת לַעֲשׂוֹת אֶת דְּרָבָם אֶל אֶרֶץ מוֹלְדָתָם, אוֹ
אֶל כָּל מְקוֹם אַחֵר הַטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם. אֲנִי וְשְׁנֵי רַעֲי הַכּוֹזָרִים
שְׁלַחְנוּ בְּלוּנֵת שׁוֹמְרִים לְרֵאשֵׁנו עַד אֶל חוֹף אֵיטָלְיָה. הִנֵּה
הַמַּכְתָּב, וּבְבֵית אָבִי מַחְבִּים עוֹבְדֵיהָ וַיהוֹשֵׁעַ עַד אֲשֶׁר יִרְשָׁה
לָהֶם הַנְּשִׂיא בְּחֶסֶדוֹ לְסַפֵּר עַל סְרַמֵּי מְלֹאכּוֹתֵנו הַמְּעַלְחָת. •
” הַיְהִי סֶחֶר בְּבֵית הָאֵלְפֹן בְּמַעֲמַד חַכְמֵי הָעֵדָה וְכֹל
הָעָם. ” כֵּן הַחֲלִיט הַנְּשִׂיא בְּלֵב נִסְעָר מְרַגְשֵׁי שְׂמִחָה כְדָבָר
עֲרִיבַת קָבֶלֶת הַסְּגִיִּים הַרְאֵשׁוּנָה לְשָׁבִי כּוֹזָר.

מז

כַּאֲשֶׁר עָבַר יִצְחָק בֵּין שְׂדֵרוֹת הַנָּהָן גִּדְּמָה לוֹ, בְּמִזְצוֹתַי
 וְרוֹן יַחַד חִפְל מִסְּבִיב. מַה בְּמַחָה נִשְׁשׂוּ בְּהִשְׁעָאוֹ בַּמִּדְבָּרִיזוֹת
 הַשׁוֹמְמִים, עַל הַהָרִים וּשְׂדוֹת הַקָּרָח, אֶל עֲצֵי הַקְּצִיעוֹת וְהַצִּיתִים
 וְהַשְׁקָדִים הָאֵלֶּה וְאֵל סִכַּת מִהַרְשִׁים! כִּפְסָה מַיִם הַכְּנִיסוּ אֶל
 מְלֻמּוֹתָיו, בְּשִׁעָה שֶׁרָאָה אוֹתָם עַל מִשְׁעָבוֹ הַקָּשָׁה בְּגִבְרָה
 וּבִשְׂבִיחַ פּוֹרְחִים וּמִשְׁגָּשְׁגִים לְאוֹר הַיָּרֵחַ הַמְּלֵא יִפְעַת קָסָם...
 עֵתָה הַתְּהַלֵּךְ בְּהַקִּיץ הַרְדֵּךְ שְׂדֵרוֹת הַפְּרָחִים הַמִּתְגַּוְּסִים בִּירְקָרָק
 חֲרוֹץ, וּבַפֶּל יִרְגֵן וִירְעֵעַ, וְהַפֶּל עָלוּ וְצוֹחֵק.

„הַדְּסָה!!!“

הַרוּחַ הַחֲרִישִׁי נִשְׂא אֶת קוֹל הַקְּרִיָּאָה הַמְּלֻוֹשֶׁת וְתַרְעֵשֶׁנֶּה
 כָּל צִמְרוֹת הַעֲצִים וּמְקַל הַעֲנָפִים עָגָה תַּהַד לְעִמְתוֹ:

„הַדְּסָה!!!“

אַחֲרֵי כֵן נִשְׁמָעָה זְמֵרָה רַבָּה וּנְעִימָה מִתּוֹךְ הַסֶּבֶה, שֶׁעַל
 כְּתֻלֶיהָ הַשְׂמַעְשֵׁעוֹ קָרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ בְּלִמְיַסַּת חֲבָה אֶת הַפְּרָחִים,
 בְּמִזְצוֹתָם לָהֶם הַשֶּׁמֶשׁ וְהַפְּרָחִים יִסַּד לְמַקְהֵלָה אֲנַת:

”כִּכְר יִדְעָתִי, כִּי פֹה אֶתָּה.”

”הִנְדַּעְתָּ?”

”אֲנִי רֵאִיתִיךָ הוֹלֵךְ מֵאַחֲרֵי הָאָרֶז, וּבִתְחִלָּה אֶסְרֹתִי, כִּי אֵין זֶה אֶלָּא מְקַסֵּם שְׂוֵא, יְצוּר דְּסִיּוּנֵי הַלִּוְיָהוּ. אֲבָל עֲכָשׁוּ בְּהַקִּיץ אַחֲוֶה סְנִיף...”

קוֹלָה רָעַד.

”הִבְאֵת, יְצַחֵק, לְמוֹעֵד הַנְּכוּן?” הוֹסִיסָה לְשֹׂאֵל אַחֲרֵי דוּסִיָּה קֶצְרָה.

”אֲנִי נִכְנָסְתִּי אֶל תְּדַר הַמַּת בְּעוֹד מוֹעֵד, כִּי הִשְׁפִּיקָה לִּי הַשְּׁעָה לְקַבֵּל בְּרָכָה מֵאֵת אָבִי וּלְלוֹתוֹ אֶל בֵּית-עוֹלָמוֹ.”

”וְאַתָּה לֹא בָאתְּ בְּיָדִים רִיקוֹת?”

”שְׁלַחְתִּי אֶת יָדַי בְּרַב פֶּת לְסִרְתָּמִּים לְמַעַן אֲלוֹ בְּעֵץ תִּהְדָּם. הַאֲפֹשֶׁר עִתָּה לְחִלוּם שְׂיָבֵא?”

”הִהְדָּם נִגְוֹר בְּעֵצִים תַּמּוֹ, וְהוּא מְחַפָּה לָךְ...”

יְצַחֵק אַחֲוֶה בְּיָדָהּ.

”הִדְסָה! אֲנִי בִצְעָתִי אֶת הִדְבָּר. מִכְּתַב הַטֶּלֶךְ יוֹסֵף נִמְצָא בְּיַדִּי אֲבִידָה. הוּא יִקְרָאֵהוּ הַיּוֹם בְּבֵית הָאֵלֶסֶן בְּרַבִּים. שָׁם יִנָּאֲמוּ גַם מִלְּאָכְרִי כוֹזֵר בְּעַדִּי רֵאִיָּה לְמִלְּאָכוֹתַי הַמְצַלַּחַת. לְעִינַי כָּל הָעַם אֲבַקֵּשׁ מֵאֵת הַנְּשִׂיא אֶת שְׂכָרִי...”

”הִהְדָּם מְחַפָּה לָךְ”, חוֹנָה הִדְסָה עַל דְּבָרֶיהָ. ”בְּנֵי נְסִיכִים תִּקְצוּ בּוֹ, אֲבָל עִתָּה הִבְאֵת גְּוֹר-מְלָכִים וּבּוֹ תִנְצַח אֶת כָּלָם, בֶּן אֲמֵר מְנַחֵם בֶּן סְרוּק...”

”מְנַחֵם? אֵיךְ, אֲמֹא, הַמּוֹרָה הַנְּכַבֵּד? אֲנִי לֹא רֵאִיתִיו בְּשַׁעַת הַלְּנִיָּה, וְגַם בְּקִשְׁתִּיו לְשׂוֹא בִּיטִי הָאֲבָל.”

„הוא הלך בגזלה בגללי, בגללה, הוא עמד גאמן לימיני
ויחפץ לעורני בצרתי ויפל ברעה בעצמו בלי גלות את סודנו.
יש לו מה גם אויבים...”

יצחק לא הזסוף לשאל, הוא הבין את הכל. לאתרונה אמר:
„פעלי גדול כל כך בעיני הנשיא, עד כי אוכל בשעת
הרישת שכרי אני לךרש צדק ומשפט גם בעד ידינו ומורנו
משכבר הימים”

בבית האלפון, שהיה מלא מפה אל פה, נערכה לשני הפונרים, עובדיה ויהושע, קבלת פנים מאד נהדרת ונלבבת, אשר ננעה עמק אל לב האורחים רמי הקומה ורחבי הגרם ופול דמעות מעיניהם על פניהם הנקשות. אחרי כן קרא הנשיא עצמו לפני העם את המכתב, אשר נתקבל מארץ פוזר הרחוקה. בבית השלך הם והכל הקשיבו רב קשב: אחרי הקדמה קצרה והבעת ברפת שלום, הודיע המלך יוסף, פי קבל את אגרת הכבוד השלוחה לו מאת הסדאי בידי העלם אמיץ הלב יצחק בן נתן ויתר המלאכים. „מה מאד שמחנו — בן נאמר במכתב — על הברכה הזאת הנזבעת מלב אחים ועל אות חכמתכם העמקה וגם לשמועות אדות מצב יהודי ספרד ותיחס היפה השורר בין הנשיא היהודי ובין הפליף עבדול רחמן“.

על הפקשה, להמציא ידיעות אדות ארץ פוזר ואנשיה, באה הרצאה מפרטת על דבר מהותו של עם הפונרים, תכונתו ותולדותיו:

„אנחנו מודיעים לכם, פי הננו מורעו של יפת
 וצאצאי בנו השלישי תונרמה. לתונרמה זה היו עשרה
 בנים. שם השביעי כונר, והוא הראש לבית אבותינו.
 כונר יסד את ממלכתו באנשים מתי מעט ובכח לא רב,
 אבל אלהים אורהו חיל ועצמה, עד פי נצח עמים רבים
 ויגלם מעל ארצו וישפך ממשלתו עד נהר רהונה. אחרי
 דורות הרבה קם לאבותינו מלך תם וישר, בולן שמו,
 שבגורלו עלה לנהל את עמו בדרך האמת האלהית.“

אחרי כן מספר במכתב על דבר החלומות, אשר דחפו
 את המושל בולן אל דרך האמת הזאת ועל הדברים אשר
 לא פסקו מצלצל באוניו: „רצונך טוב, אבל פעלתך רעה.“
 בפרטות נמקרו במכתב מארעות המלחמה עם הערביים
 וכבוש המבצר ארדילן, אשר הביא לבולן עשר רב בנכסים
 ובאוצרות קסף; את האוצרות האלה פאר לבנות בכל הארץ
 בתי תפלה ומסודות קדש לשם אלהים. בן ספר במכתב
 על דבר ופתי כהני האמונות השונות, אשר יכל המלך
 להוציא מהם רק את המסקנה האחת הזאת, פי כלם מודים,
 שאך תורת ישראל העתיקה שמשנה בסיס לתורותיהם הם.
 מזה עבר המכתב לתאר את פרטי כניסת הפונרים בברית
 אמונת היהודים ואת תגברת הרוח הלאמי, שבאה בעקבותיה.

„גברו של בולן, עובדיה שמו, איש צדיק וחסיד
 בכל דרכיו, פוגן מהרש את הממלכה על יסודי תורת
 ישראל. המלך הצדיק הזה בנה בתי כנסיות ובתי מדרשות,
 ויאסף אל המטרפולין שלו הרבה מתבתי ישראל, אשר

חזרו לעם את כתבי הקדש, משנה ונמרא, ונרחיבו את ידיעת התורה בין המוני הכוזרים, וגם סדרו את הפלחן הדתי ועבודת אלהים. אחרי עובדיה, אוהב תורת ה', עלה על פסא ממלכת כוזר בנו חנקיה. במותו ירש את פסא מנשה בנו. מלכי כוזר הבאים אחרי, היו: חנניה, יצחק, ובלון, מנשה, ניסי, מנחם, בנימין, אהרן ואני בנו יוסף, מושל עתה בכוזר. אנחנו כלנו הננו משנות קדם בני משפחה אחת, אשור סימות בולן עד פה לא נטתה סדרה תורת אלהים."

עם גמר ההרצאה ההסטורית הזאת באות ידיעות מדויקת על מצב ארץ הכוזרים, אקלימה ומג אוריה ומעמדה הקריני.

"מסביב לממלכתי ישנן ארצות הרבה, וכלן משלמות לי מס. על יד הגבול הדרומי של מדינתי יושבים חמשה עשר עמים כבירים, על יד הגבול המערבי שלשה עשר עמים, כלם מכניסים לאוצרי ברצונם הסוב מסים וארנוניות, וחלף זה אני בראש צבאותי הגבורים ממן עליהם ספני צר ואויב. ארצי היא של שלש נפות גדולות, שמקצהן ועד קצהן שוררים בהם מנוחה ושלוה, אחדות ואשר. על שטח של עשרים פרסה עוסקים האכלוסין בעבודת האדמה באין משבית ומפריע. בתחלת חדש ניסן, כשאני עוזב את בירת החרף שלי ועובר לנאות קיץ במקצה האחרון של ממלכתי, עמי היקר לי מקבלני בתרועה ששון ושמחה. אין הנשמים מצויים בארץ, אבל תחת זאת עשירה היא בנהרות ובנהלים ובמעיינות

ומצטינת בשפע של דגים. האדמה טובה ופוריה, כי
השדות והכרמים מקבלים שפע מים מן היאורות,
והעצים ישאו פרי למכביר.

באחרונה הן המכתב בשאלתו של חסדאי על דבר
נאלת ישראל המקנה.

„אנחנו נשאנו את עינינו לאלהים אדונינו ולחכמי
ישראל, מנהלי בתי הישיבות בירושלים ובבבל. רחוקים
אנחנו מציון, אבל שמענו, שגם שם גרמו חסאינו, כי
כל התשבונות על דבר, הקץ לא יתאמתו. יעשה
ה' אתנו למען שמו את הטוב והישר בעיניו וישים עין
לחברו מקדשו ולבטול עבודת הקדש ולכל הצרות
והתלאות שעברו מיום העברות שהוא על ראש עמו.
הלואי שיתקומו בנו דברי נביאיו וחזויו. אנחנו איננו
יודעים בלתי אם את נבואת דגאל. יחיש נא אלהי
ישראל את הנאלה ויקבץ גדחינו עוד בימינו ובימי
בימי צדיקי זמננו, הנזתנים לשמו כבוד ועו“.

„כן אתה מציר לי במכתבך עד כסה חוקו געגועיך
לברך אותי שנים אל שנים. גם אני תקמו עלי געגועי
לחזות את שניך ולהתבונן בקרבך אל מסלאות
שקמתי. יתן אלהים ומשאלות שנינו תסלאנה בקרח
ונכלת עמד ליסיגי ולנהלני בנהל אב את בנו ברמב
לךך ובתבונות סיד ולהיות מורה דרך לי ולעמי“.

„בתקנה זו אני מברך אותך ואת צדקה בברכת
השלוה. יוסף בן אהרון מלך כוזר“.

עבלות קריאת המכתב הריעו הנאספים תרועת ששון
מתוך התלהבות עצומה, וחסדאי אבן שפרוט חבק לעיני כל
העם את יצחק בן נתן בורועותיו, וזה שמשש אות גם ליתר
טאנשים המשפתים באספה להביע רחשי כבוד והערצה
למלאך אמיץ הרוח של העדה הישראלית.

רבי משה בן חנוך, וגם אחרים מן המורים, גננסו בשיתח
עם שני הכוזרים כדי לשמע מפייהם ידיעות מפרטות על
דבר החיים והמצב הדתי בכוזר.

אם פי כבר נראה היה ברור על פי מכתבו של המלה,
פי הכוזרים הנם יהודים גמורים, גמאזו בכל זה אנשים
שחפצו לשמע את הדבר גם מפי עדי ראיה, כדי להוציא
מלב הטאמינים, פי הכוזרים מחזיקים בתורת הסקרא של
הקראים. ידיעות מדויקות באותו ענין מסר גם יצחק בן נתן.
"בכוזר אפשר לפגש פה ופה קראים בודדים, או קבצות
קטנות. רבם הנם צירים שלוחים מקרים, שלא הצליחו
להפיץ תורת ענין בין העם הכפיר, אשר הספין מאז לעשות
את הכל עשייה שלמה וגמורה. מלבד המעטים האלה היושבים
בקלגר מאחרים לעדה קטנה, וכלל בעלי אמונות הנגר
אין מקריע מנוחתם, מחזיקים כל בני עם הכוזר רק בתורת
הקמי התלמוד, ומסורת נאמנה, בת סאתים שנה בערה,
הביאה לידי קה, פי פני כל כוזרי מעידים בו עדות נאמנה,
פי אחינו הוא".

יצחק מסר איזו ידיעות גם על מחשבות המלחמה של
יוסף ניספר, פי ביום הכפוזרים האחרון גשבע בבית הפנסת

במעמד שרי צבאותיו שבועת אמונים להגנם בחרב מאת מלכי תבל, המתעמרים ביהודים בבמקנת כססם ומציקים להם, ולבלתי תת דמי לו עד אשר יגאל את בני ישראל משעבוד גלותו ויוליכנו אל ארץ הקדש לאחר שישוב ויקרענה מידי כובשיה.

„ספור זה על דבר תקוהיהם האחרונות של הכובשים.“
אמר אחד הנאספים, „כבר שמענו מפי אלדד תדני.“
„אלדד“, העיר יצחק על זה, „מסר בכלל ידיעות נכונות אדות הכוזרים, אבל ברב דמיונו הפריו קצת על המדה והגדיש את הצבעים על ידי תוספת נפק משלו. נפק כזה הוא גם החזרה, כי הכוזרים הנם צאצאי, עשרת השבטים. אבל, כמו שידוע בכוזר, לא היתה כונתו של אלדד להחזיק אחר הקראים.“

„ומפני מה מאשימים בדבר את מנחם בן סרוק?“ נשמעו מתאם קולות קוראים מעברים.

השם הנה עשה רשם כביר. כתריסר קולות נשמעו בבת אחת: „מנחם בן סרוק חף מפשע. החובה להשיבו מגלותו.“ וצעירים אחרים אמיצי לב סתלמידי בית האלפן נגשו אל הנשיא ובידם, כתב התנגדות למנחם בן סרוק ויחלו את פניו לאמר:

„מנחם חף מפשע; יואל נא הנשיא תגאור, לקבל את הכתב הזה. אנחנו מפילים תחנתנו למען מנחם!...“
„מנחם! מנחם!“ נשמעו קולות קוראים יחד סבל עברים. הנשיא הגיע בידו ויאמר:

”מן החֲשֵׁד, פִּי יָדוּ תִכּוֹן עִם הַקְּרָאִים, נָקִי הוּא בְּעֵינֵי זֶה
כָּבֵר. אָבֵל תִּטָּאֵה גְדוּלָה אַחֲרֵת רוֹבֶצֶת עָלָיו.”
”גַּם אֲנִי טִבְבָּקֶשׁ בְּעַד מוֹרֵי מְנַחֵם בֶּן סְרוּק!” מֵלֵא יִצְחָק
אַחֲרֵיהֶם.

”גַּם אַתָּה, יִצְחָק? אִם כֵּן דַּע לְךָ!” חִסְדָּאי הִשְׁפִּיל אֶת
קוֹלוֹ: ”מְנַחֵם הִתְעָה אֶת לֵב בְּתִי וַיִּתְנַצֵּב לְשִׁטּוֹן בְּדֶרֶךְ הַאֲשֶׁר,
אֲשֶׁר נִפְצַתִי לְהוֹלִיךְ בָּהּ אֶת הַדְּרֹסָה...”
”בְּדֶרֶךְ זוֹ הִתְנַצַּבְתִּי אֲנִי כִּי!” קָרָא יִצְחָק, ”לֹא הוּא הִנֵּה
זֶה, כִּי אִם אֲנִי.”

”הַאֲמָה, יִצְחָק?”

”כֵּן; גִּשְׁבַּעְתִּי לְהַדְרֹסָה בְּסִפְתַּי הַהַדְרָסִים שְׁבוּעַת אֲמוֹן, וְגַם
הִיא גִשְׁבַּעָה לִּי, וְהָאֵשׁ הַקְּרוּשָׁה שֶׁל הַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת הִיא
הִיא שֶׁהוֹלִיכְתֵנִי דֶרֶךְ כָּל הַסְּפָנוֹת אֶל מִטְרְתִּי. מְנַחֵם נָסַר
אֶת הַגֶּן רַק בְּשָׁבִילִי, עַד אֲשֶׁר הִשִּׁיגְהוּ הַעֲגָשׁ, שְׂאִינֹו כְּאוֹי
לוֹ, הִרְיִנִי בָּא אֵלָיָהּ, גְּשִׁיִּא נְאוֹר, הַפַּעַם לְבִקְשׁ בְּשִׁכְרֵי אֶת
הַדְּרֹסָה, וְאֲנִי תִפְלָה, כִּי הַשּׁוֹמֵר הַנְּאֻמָּן מְנַחֵם בֶּן סְרוּק יוֹשֵׁב
מְנַלּוֹתָו וַיְהִי עַד לְאֲשֶׁרִי.”

כְּנִבּוּךְ עֲמֵד הַגְּשִׁיִּא רָגַע וַיִּבֹט דוֹמֵם אֶל הַקֶּהֶל.

”וְאִף הִיא גִשְׁבַּעָה לְךָ שְׁבוּעַת אֲמוֹן?” הִתְעוֹרֵר בִּישָׂאֵל
בְּאַחֲרוּנָהּ.

”כֵּן; גַּם הִיא גִשְׁבַּעָה לִּי שְׁבוּעַת אֲמוֹן.”

”וְאֵשׁ הַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת הִיא הִיא שֶׁהוֹלִיכְתֵךְ מִסֶּבֶר לְקֵדָיִם
לְבִדְדָה מִמְלַכְתַּי כּוֹזֵר?”

”כֵּן אֵשׁ הַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת, גְּשִׁיִּא נְאוֹר, וְאִין בִּלְמָה.”

עֲמֵה תִּבְק הַנְּשִׂיא שְׁנִית אֶת. יִדְחַק קֵן נֶחֱן בִּישְׁקֵהוּ לְעֵינַי
כָּל הַעַם.

הָיָה מְבֹרָךְ. בְּנִי וּבְחִיר בְּתִי, לֵד וְקַח אֶת שְׂאֵרְךָ. וּמִגִּתֶּם
קֵן מְרוֹק אֵף הוּא יוֹלִיד אֶתְכֶם עַל יְדֵי אֵל סִמַּח הַאֲפִרְיֹד.

ח

סקרים ידועים גרמו, שחגיגות התתנה, אשר נועדו להיחת
 גבית הנשיא ביזם שלמחרת חג השבועות, גערכו לא בפאר
 ובהדר הראוים לדבר. מלבד שלא תמו צדון ימי אקלה של
 צרת היהודים על סות רבי נתן, היו גם ארץ אנדלוזיה
 קלה ועמה שרונים בצער ונגון עמק, פי נפקד מאתם לגצת
 הפליף גדיב הרוח, סגן לחקסה ולמדע, עבדול רחמן.
 אולם אל חכם בנו בעלותו על כסא המלוכה נשבע שבועת
 אמונים, פי באביו יהיה אף הוא כרוב סוכה לצדק ומשפט,
 ותומך למדע ולשירה. והוא שמר למלא את שבועתו. בהיותו
 נוטה פחות מאביו לדברים שבתכסיסי מלחמה ומדיניות, הסקיד
 את כל עניני המלוכה בידי חסדאי, אשר מאז גדל עוד יותר
 במעלות משנתו ובכח שלמונו.

בפשטות יתרה מקשטת רק בענפי הרסים, הוקסה בגן
 חסת הכבוד, אשר תחתיה קדש לו יצחק בן נתן את הרסה
 גבת משה וישראל. רבי משה בן חנוך סדר את הקדושוני.

וּמְנַחֵם בֶּן סְרוּק, אֲשֶׁר הוֹשֵׁב מְגֻלוֹתוֹ, עִם אֶחָד מִגְדוּלֵי הַמְּזוּרִים
 מִבְּנֵי חֶבְרֹתוֹ שֶׁל רַבִּי מִשָּׁה, הָיוּ הַעֲדִים. הָעַם הָרִיעַ תְּרוּעַת
 שִׁשׁוֹן וְשָׂר בְּמִקְהֵלָה שִׁירֵי תַפְאֶרֶת לְכַבּוֹד חֶסְדָּאֵי וְהוֹנֵג הַצְּעִיר.
 צִירִים שְׁלוֹחִים מִחֲצַר הַמְּלָכוֹת לְבוֹשִׁים בְּגָדֵי שָׂרָד קָרְאוּ
 בְּקוֹל אֲגָרֶת בְּרָכָה כְּתוּבָה עַרְבִית מֵאֵת אֶלְחָכָם, וְכָלָה אוֹמְרֶת
 תְּהִלָּה וְכַבּוֹד לְחֶסְדָּאֵי:

„בְּעֵנֵי יְהוָה, נִצַּח הַגְּבוּר
 וַיִּכְבֹּשׁ בְּסִמְחָה לְשׁוֹן אַרְצוֹת וְעָרִים,
 בְּלֵי טָרֵב שְׁלוֹמָה וְחֵגִית מְרָסָה
 הַקְּנִיעַ אֶת הָאוֹיֵב קָרֵב חֶקְקוֹתוֹ“

אֶחָד הַמְּלִמְדִים מִסְפָּרֵי הַצְּזוּגִית, שֶׁהִיָּה מִבְּנֵי חוּגוֹ הַצַּר
 שֶׁל מְנַחֵם, אֲשֶׁר בָּבֶר הַשְּׁלִימוֹ לֹו הַפֶּל, יָצָא מִתּוֹךְ הַנְּאֻסִים
 וַיִּשָּׂר אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת:

„שֶׁד פִּאֲמֵי סְפָרַד
 סָרְחוּ בִימֵי חֶסְדָּאֵי
 הַחֶקְקָה וְהַסְדָּע,
 יִכְצְלֵי לְשׁוֹן
 סוּמְרִים תְּהִלָּתוֹ“

אַחֲרָיו עָנְתָה מִקְהֵלַת מְנַגְגִים בְּגָבֵל וּמַעֲלָמִים בְּשִׁירֵי פְלוּלוֹת
 לְכַבּוֹד הַפֶּלָה וְהַחֲתוּן, אֲשֶׁר הִתְאַמְדוּתָם יַחַד אַחֲרֵי צִיּוּן
 מִשְׁעָבָה וְנַעֲנוּעִים כְּמוֹסִים, מְעוֹרְרֶת תַּקּוּוֹת שֶׁל גְּאֻלָּה גַם בְּלֵב
 בְּנֵסֶת יִשְׂרָאֵל, בְּחִירַת אֱלֹהִים.

הנה באה חַסֵּת

רוּחַת שִׁמְחַת הַדִּים;

הַלְבָבוֹת שָׁבוּ הַתְּאֵהָרוּ.

הַנְּעֻמִים שִׁקְמוּ.

בֶּן מְבֹא לַעֲמֻנוּ

שֶׁעַת הַנְּאֻלָּה הַנְּעִימָה! — — —

מִנְחָם בֶּן סְרוּק, שֶׁכָּבֵר זְמַן קִצָּת וְכַחוּ בַל, גִּרְאָה בְּתוֹךְ
מְהֻלֹכַת הַחֲתָנָה עַל יַד הַצֶּמֶד הַצְעִיר. אָבֵל הוּא הַבַּיִת מִתוֹךְ
שְׁלוֹת נֶפֶשׁ וְנֶאֱמָר פְּנִימֵי אֵל מִיָּרֵי מְכַבְּדֵיו, אֲשֶׁר הִרְעוּ לַקְרֵאתוֹ
תְּרוּעוֹת שִׁמְחָה בְּהַתְּלַהֲבוֹת עֲצוּמָה. הַצְרוֹת אֲשֶׁר סָבַל חֲנָם
עוֹד הִגְדִּילוּ אֶת מִסְפַּר מַעְרִיצָיו וְחוֹשְׁבֵי שְׂמוֹ, וּבְשׁוּבוֹ מִגְּלוּתוֹ
מָצָא לִפְנָיו עֲדַת צְעִירִים וְחַנִּיכִים, שֶׁהֵיוּ נְכוּנִים לְמַסַּר אֶת
נַפְשָׁם לְמַעַן אֱמֹן הַשִּׁירָה וְהַלְשׁוֹן הַעֲבָרִית. תִּכְרַף לְאַחַר שׁוּבוֹ
הַצִּיעַ לִפְנָיו הַנְּשִׂיא מִשְׁכָּן יָפָה אֶתוֹ בְּאַרְמוֹנוֹ. אוּלַם בְּהִנְיַע
מְהֻלֹכַת הַחֲתָנָה אֵל בֵּית הַגֵּן הַחֲדָשׁ שֶׁל יִצְחָק, וְהַקְרוּאִים
הַתְּחִילוּ גִפְרָדִים אֶחָד אֶחָד לְבַתֵּיהֶם, הוֹשִׁיט יִצְחָק אֶת יָדוֹ
לְמִנְחָם וְלֹא נָתַנוּ לְלַכֵּת בְּאַמְרוֹ:

”לֹא לְאוֹת פִּתְדָה אֲנִי מוֹשִׁיט לָךְ, שׁוֹמֵר אֲשֶׁרֵי הַנְּאֻמָּן
וְהַגְּדִיב, אֶת יָדִי, כִּי אִם לְאוֹת הַזְּמָנָה, שֶׁאֲנִי מוֹסִין אוֹתָךְ
לְבֹא וּלְשַׁבֵּת אִתְּנוּ יַחַד בְּצֵל קוֹרְתָנוּ.”

עֵינֵי הַדְּרָסָה גִּשְׁאוּ אֵל מִנְחָם כְּמוֹ מִתוֹךְ בִּקְשָׁה, שֶׁנִּתְּנָה
תִּכְרַף מִיַּחַד לְדַבְּרֵי אִישָׁה.

מִנְחָם קָבַל אֶת הַהַזְמָנָה בְּרִצּוֹן מְרָבָה וַיֵּבֵא לְגוֹר בְּבֵית
הַחֲדָשׁ, שֶׁם פָּנּוּ לוֹ חֲדָר מְרוּחַ. שֶׁחֲלוּצוֹתָיו גִּשְׁקָפִים אֵל גֵּן
סְרַחִים גִּחְסָד עִם כְּעֶרְכֶת פְּלִים גָּאִים, שֶׁגִּישׁ בָּהֶם כְּרִי לְהִרְחִיב

את דעתו של המלמד ולהסנות את לבו מתוך שלות השקט
אל עבודתו הפדעית.

המלחמה בין שני המתנגדים בעלי הריב, שקטה. גם
דונש בן לברט זמן ונעשה יותר סתון ושקט ברוחו.
נמשו לא הלכה עוד בגדולות ולא נדקה אחרי מעלות של
כבוד. במלחמת הדברים, שעדין הלכה ונמשכה בין שני
הנגדדים בעל פה ובכתב, לא השתתף. אבל שני המלמדים
בעצמם לא השלימו יחד, וכאז בן עתה לא יכלו דבר איש
לרעהו לשלום. יותר מדי רבו בהמשך השנים הסבוח והעלות,
אשר גרמו להסרוד בין שניהם.

בין פה נודעו ברבים המחשבות הגדולות אשר חסדאי
חושב, והמחשבות הללו הרעישו את לב הקהל והרגיזו את
מנוחת גפשו.

הנשיא הגה את הרעיון להענות להוקנת המלך יוסף
ולעזוב למשך זמן רב את העיר ואת משמרת פהנותיו ולעשות
את הדרך הרחוקה והמסכנת לכור. תתנו יצחק חפץ
להלוות אליו בתור מורה ודן, וגם הדסה אמרה לארח
לחברה לאביה ולבעלה.

בתחלה לא חפצו הבריות להאמין לשמועות הללו. אבל
לא ארכו הימים והכל ראו עין בעין את ההכנות הגדולות,
ההולכות ונעשות בבית הנשיא אל הנסיכה הארצה הזאת.
חסדאי עוד חכה רק להסקמת אל חכם ולאשור מכתבי
ההמלצה והבקשה אל ממלכות הגרית להקל עליו את מסעו
עד הגיעו אל מחוז חפצו.

אבל הפליף אלחכם סרב לתת לחסדאי את הסכמתו.
כי לא חפץ להשאר משה זמן רב באין יועצו הראשון על
ידו. אבל פעם אחת מצא לו חסדאי שעת הכשר לספר
לאדוניו בשיחתו אתו אהת מאותן הפעשיות העתיקות. שאהב
כל כך הפליף הצעיר והחושב לשמען מפי העברי המלמד
בכתבי הקדש.

„בתצר מלך פרס האדיר, דרניוט ארתחששתא, שמש איש
עברי. נחמיה שמו, בכהנת שר המטקים. ונאהב המלך
לשמות את יינו רק מן הכוס, אשר נתן נחמיה זה על ידו,
כי ידע העברי למשה את לבו במתק מדברותיו, ובכל אשר
עשה הצליח“.

„אבל פני נחמיה התחילו הזלכים וחורים, הזלכים ודלים.
והוא התהלך קודר בצל, בלי שמחה, בלי תנועת חיים,
בלי צחוק“.

„וישאלו אותו המלך והמלכה: מה לך נחמיה? מדוע
פניך רעים ואמה אינך חולה? הניש לך אויבים, או דבר
מר מכביד עליך? הנידה נא“.

„ויאמר נחמיה: „איך אשמח בחיי ובאשרי פה בתצר
המלכות, בעת אשר אחי שם סובלים ומצפים לי?“
„והמלך?“

„הוא שלח את עבדו אל המקום, אשר נשא אליו את
נפשו, אל ארץ ישראל, והוא הגדיל אותה והשגיא את פחה
ויעשנה ממלכה מסורה למשמעת מלכי פרס ומדי, מושלי
עולם...“

”אני מבין את ספורך, חסדאי“, אמר אלחכם בצחוק;
”אבל הוא אינו מתאים לענינה. נחמיה חפץ ללכת לארץ
ישראל, ששם סובלים אחיו וקוראים לעזרתו. אבל אמה
נושא את גמשה אל ארץ תהרים, שאיננה ארץ אבותיה,
ואחיה אינם גרדפים שם, בעוד אשר עדתה פה מוצאת בך
צרה, פשו שוקוקה אליה הפלימות. לא נכון המשל“.

”אמנם אין הנדון הזמה לראיה, פליף נדיב!“ ענהו חסדאי
בסנוחה, ”בי אין אני מספר את הקורות אותי, כי אם את
נחמיה, שוכיתי כמהו לעורר אלי מצד אדוני יחס של אמון
ואהבה, וגם נעשיתי שתף לו ברגש הנעגועים אל אחינו,
הנעלה בעיני מכהנות ומשרות של כבוד, ואשר סוף סוף
אני אומר להשתמש ברגש זה לטובת מלכנו וארצנו“.

”מה רצונה לאמר, חסדאי?“

”הפליף הנדיב אמר בצדק, כי אין אחי סובלים לא פה
ולא שם. אמנם בן הוא באמת. אבל במלא רחב העולם
הם סובלים צרות רבות ורעות, ועיני כלם נשואות מתוך נעגועים
נמרצים אל ארץ האבות. אני נכסף הפעם אל ארץ תהרים
אשר על יד תים הפספי, אל העם האת, אשר נבחר אולי מאת
אלהים לקבץ את גפוצות ישראל מעל הארצות להוליכם אל
מולדתם העתיקה. האשקטה במכון אשרי זה ואביטה אל
גאולת ישראל מרחוק? אפשר ימצאו בי עזרה?“

”ואני, הפליף שלך?“

”הפסע לכיור עובר על פני גלסטמינפול או איטליה
דרך ארצות ומקלפות שונות, ובהנמנות זו, הן אקנה, אשמש

לְבַעַר אֶת בְּרִית שְׁלוֹמֵן עִם אַנְדְּלוּוִיָּה. בְּכוֹזֵר עֲצָמָה אֲשֶׁתֶּדֶל
 לְחֹזֵק בְּיָתֵר עִז אֶת עֲבוֹתוֹת הַיְדִידוֹת בֵּין הַמֶּלֶךְ וְהַכְּלִיף.
 וְאִם יֵצֵל מַעֲשֵׂה הַפְּדוּת הַגָּדוֹל וְלִיְהוּדִים הַנְּרֻדִים וְהַנְּהַחִים
 שֶׁבְּכָל הָעוֹלָם יַעֲמֵד רִנַּח וְהַצֵּלָה וְנִשְׁקוּ הַמְּהוּר וּבְרוּךְ אֱלֹהִים
 שֶׁל מֶלֶךְ הַבְּחוּרִים יִסַּל לַפְּנִיָּה אֶת הַדְּרֵךְ לְאַרְצָם וּלְמִוֹלַדְתָּם,
 אִז יִשְׂאֵר שְׁמוֹ שֶׁל הַכְּלִיף הַגָּדִיב אֶל חֶכְמָם קָשׁוּר לְדוֹר דּוֹרוֹת
 בְּמַפְעֵל הַכְּבוֹד הַזֶּה שֶׁל הַהֶסְטוֹרְיָה, אֲשֶׁר תִּמְדֵּךְ בּוֹ וְנָתַן לוֹ
 בְּהַקְפָּה אֶת עֲבֵדוֹ הַרְאֵשׁוֹן.”

„וְעָרְתָּךְ?”

„מַעֲוֹלָם לֹא הָיָה מִצַּב הָעֲנִינִים בְּעֵרַת קְרוֹחָכָה כָּל קֶדֶךְ
 יִסָּה כְּמוֹ עַכְשָׁו תַּחַת הַנְּהַנְתּוֹ הַרוֹחֵגִית שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן תַּנְדֵּךְ,
 הַמְּכַנֶּה בְּצֶדֶק, הַגָּאוֹן שֶׁל סֶפְרֵד׳. גַּם אֲנָשִׁים מְצַיִגִים אֲחֵרִים
 דּוֹאֲגִים וְעַמְלִים לְהַרְמַת הַחַיִּים הַרוֹחֵגִיִּים. מִנְחָם בֶּן סְרוּק
 שָׁב וּסְסָבִיב לוֹ סְתַרְכּוּזִים צְעִירִים בְּעֵלֵי כְּשָׁרוֹן, הַמְּסַפְּחִים
 וּמְרַבִּים אֶת הַסְּדָע וְאֶת הַשִּׁירָה. צֶדֶק וְחַפְּשׁ הֵם גַּחְלַת פֶּלַח
 הַחֹסִים תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ הַנְּעִימָה בְּמַמְלַכַת אֶלְחָכָם הַגָּדִיב וְחֻכְמֵי
 יִיעֲצִיּוֹ. וְאִם אֲחֵרֵי כָּל אֵלֶּה עוֹד יִמְצְאוּ בְּגִי עֲדַתִּי בִּי צְרֻדָּה,
 תֵּלֵא נִעְלָה בְּעֵינֵיהֶם נוֹרֵל עִם יִשְׂרָאֵל כְּלוֹ, שְׂאֲנִי אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת
 אֶת דְּרָכֵי לְמוֹבְתּוֹ, עַל כָּל חֲפְצֵיהֶם וְדֹאֲגוֹתֵיהֶם שְׁלֵהֶם עֲצָמָם.”
 אֶלְחָכָם שְׁתַּק רְגָעִים אֲחֵרִים פְּגִמְלָה עִם לְכַבּוֹ. אֲחֵרֵי
 כֵּן אָמַר בְּרַצּוֹן:

„בְּחֵן סְדֵרְךָ, חֲסֵדָאֵי, עִתָּה עוֹשָׂה עֲלֵי אֶת סְרֻדְתָּךְ עוֹד
 חֵתֵר קָשָׁה. סְתִי תֵאמֵר לְצֵאת לְמַסְעָדֵךְ וְשִׁיחֵךְ הֵאֵם דְּרֵךְ
 הַיָּם אוֹ הַיַּבְּשָׁה?”

בשאלתו זו של הפליף נשמע בעין חסגם לדבר. נסעם
מרגשי תודה ענה חסדאי:

„היום או מחר יבאו הפלאכים מקנמטנינפול ונמ
מאימליה. על פי הרצאותיהם יתברר לי המצב ואדע איך
לבחר את הרני, אם דרך הים או היבשה. כן ידע לי
מפיהם ברור מה הוא העור, אשר תתנה לי בדרך מסעי
ממלכות הברית שלנו מקרוב ומרחוק.“

המלאכים, שחבנו להם זמן כל כך רב, באו ראשונה באו מלאכי קנסטנטינפול ואחריהם האיטלקים. תנאי המסע בים וביבשה היו הפעם נוחים מכפי הנגיל. הממלכות השכנות הביעו את שמחתן על הזדמנות שבאה לידם לקבל את פני יוגו. הראשון של אלחפס ולתמכו בדרך אלא מחוז חפצו.

אבל יחד עם הידיעות האלה הביאו המלאכים אתם גם בשורות רעות, אשר דפאו מאד את לב הנשיא ותשמנה לאל את כל מחשבותיו ותקוותיו.

על פי דברי המלאכים הבאים מקנסטנטינפול עוד אפשר היה לחשב, כי אין אלה אלא דברי שוא בדרך הביצנטינים הערומים מאו; אבל גם מלאכי איטליה ונתר הארצות אשרו את הדברים. כל הידיעות שנתקבלו בחצר המלכות, לא נתנו שום מקום לספוק, כי סר צל הפוזרים מעליהם וכי כוכב הצלחתם התחיל יורד ושוקע.

מכל עברים נשמע, כי הרוסים, שהלכו הלה והתפשטו יתר ויותר מקיוב והלאה אל הים האוזבי והקספי, עלו לגדלה.

הַנְּסִיךְ הַרוּסִי הַגָּדוֹל סְוִיטוֹכֶלֶב פָּרַק מֵעֵלָיו אֶת עַל הַכּוֹזָרִים
וַיִּקְרַע מִיָּדָם אֶת מִבְּצַר הַגָּבּוֹל סָרְקֵלִי. הַכּוֹזָרִים נִסּוּ לַהֲדִיף
אֶת הַרוּסִים אַחֲרֵינִי, אָבֵל נִסְיוֹנָם לֹא עָלָה יָפָה, כִּי אָבְדוּ
לָהֶם בְּמַלְחָמָה גַם מִבְּצַר אִיטִיל וְהַעִיר סְמֵנְדֵר. עוֹד מֵעַם
וְהַתְּפִשְׁטָה הַשְּׂמוּעָה, כִּי הַכּוֹזָרִים נִסּוּ אֲחֹזֵר אֶל אֵי הַיָּם
הַכֶּסְפִּי וּמָשָׁם לָקְרִים. מֵצָבָם גִּתְדִלְדֵל כָּל כֶּה, עַד כִּי הָיָה
סָסַק בְּדָבָר, אִם יוֹכְלוּ מַעֲמָה הַכּוֹזָרִים בְּכֻלָּל לְהַחְזִיק מֵעַמָּה
לְאַרְךָ יָמִים בְּתוֹר עִם מִיָּחָד עַל אֲדַמַּת מוֹלֶדְתוֹ.

שְׂמוּעוֹת אֵיזֹב אֱלֹה הִלְמוּ אֶת רֹאשׁ חֲסֵדָאִי אֲבֹן שְׂפָרוּט
כְּרַעַם בְּרָקִים בְּיָזִם שְׂמֵשׁ. הוּא כָּבֵד הָיָה בְּעֵינָיו כָּל כֶּה
קְרוֹב אֶל מִטְרָתוֹ וְהָאֲמִין אֲמוּנָה כָּל כֶּה חֲזָקָה, כִּי נֹעַד
לְהַשְׁתַּחֲוֶה עִם הַמְּבִיאִים אֶת גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל, וְהִגָּה הַשִּׁיג אֲסוֹן
כְּזֶה אֶת הָעַם הָאֵת! זֶה הָיָה גַם אֲסוֹנוֹ הוּא גַם אֲסוֹנוֹ שֶׁל
עַם יִשְׂרָאֵל כְּלֹ!...

עַם רָגַשׁ הַחֲמָלָה לְעַב הַכּוֹזָרִים, שֶׁנִּפְלַ מֵעַל סְרוּמִי פִּסְנַת
הַאֲשֵׁר אֶל בּוֹר צְרָה, הַתְּעוֹזֵר בְּלֵב חֲסֵדָאִי רָגַשׁ הַחֲמָלָה
עַל עֲצֻמוֹ, עַל הַקְּבוּץ הַיִּשְׂרָאֵלִי כְּלוֹ, וַיֵּאֱוֹשׁ מִרְתָּקָהוּ: חֲטָא
חֲטָא יִשְׂרָאֵל וְעַל יָדוֹ נִתְּעַכְּבָה הַגְּאֻלָּה, שֶׁהִיָּתָה כָּבֵד קְרוֹבָה לְבֵא.
אִף עַל כֵּן עוֹד קִנְיָה חֲסֵדָאִי בְּסִתֵּר לְבֹו לְקַבֵּל יְדִיעוֹת
יֹתֵר מְרַגְּעוֹת. הוּא חֲכָה לְגַם. הוּא בִקְשׁ גַם לְדַבֵּר טוֹבוֹה.
עַל הַכּוֹזָרִים בְּאֹנֵי הַמְּלָכִים וְהַמוֹשְׁלִים וְלִהְיֶיע אֶת לְבָבָם
לְצִאת לְעִזְרָתָם נִגְדַ צְבָאוֹת הַרוּסִים, הַשּׁוֹטְפִים אֶת אֲרָצָם.
אָבֵל הַדְּרֵךְ הִיָּתָה רְחוּקָה יֹתֵר מְדִי, וְחֲסָצִי הַמְּדִינֹת הַנְּמַצְאוֹת
בְּתַנְּךְ הָיוּ שׁוֹנִים וְנִקְרָדִים אֱלֹה מֵאֱלֹה תְּקִלִּית פְּרוּד. בְּסוֹד

הממלכות סרו ושקלו בדבר, וגדולי שרי המדינות הרבו
בפוחים על המטרה והתכלית והאפשרות, אבל לא בנשיא
חסדאי, שנפשו להטה נחלים בשאיפתו להיות מעז לעם כוזר.
מי הרגיש בצרת נפשו של האדם הגדול הזה, אשר ראה
מפעל של גאולת עם הולך ותרב לעיניו?

בבית האלפן אשר בקרדובה עוד הרבו האנשים לשוחח
במארכעות האלה ולהעסיק חקר על אדותם בספרים קדמונים.
ורבי משה בן חנוך אמר: "אין לרחוק את הקץ. צרין לא
באה העת ועוד לא הגיעה השעת. זה הנה אור מתעה,
אשר האיר על האפק הרחוק ויעורר תקוות שוא בעתידות
זהר וישוב ויעלם. הבה נאריך נפשנו ונחכה, עד אשר
תאיר שמשנו באמת."

אנשים זקנים וחשובים, אשר שמרו על מורשת רבי נתן,
בקשו לחשב קצין ולמצא בספר דגניאל רמזים וסמנים חדשים
על עת בא גאולת ישראל. צעירים, חניכיו של מנחם בן סרוק
נתנו כבוד למשאלותיו של חסדאי ולתקותיו ויכפו את צרות
נפשו ונאושיו ויביעו לו גחומים בשירים יפים ונהומדים.

אבל כל זה לא נגע אל לב חסדאי. מאז חלף הצחוק מעל
שפתיו ולבו לא ידע שמחה. את כהנותיו בממלכה ובעדה ספר
אחת אחת לחתנו וצחק בן נתן ולאנשים בעלי שם אחרים. הוא
גזר מאחרי חברת בני האדם ומתשואות תבל ויתבודד באהליו,
וקיום בציר אחד בשנת ד אלפים, ארבע מאות וחמשים
גוע ויאסף אל עמיו, והוא אך בן חמש וחמשים שנה במותו.

כחך פסקה להיחזק ממלכה בין הממלכות. אבל הכוונות
לא אבדו. כי נדדו לקרים, אל הרי קוקו, אל מעבר לקרפטים,
למאקיה ולארץ הקדש, ובכל מקום נספחו אל אחיהם
היהודים באהבה ובאמונת אמן ויתערבו ביניהם ויהיו אהם
לעם אחד.

הרבה מהם עברו דרך הרי הפירנאים לספרד, והביאו
איתם בתוך יתר הסגלות גם את הרשימות, אשר נרשמו
בעתם בידי כספי ובלשן על דבר שיחותיו של הרב סגנורי
עם המושל בולן ועל כל המאורעות הקשורים בכניסת עם
הכוזרים בברית אמונת ישראל.

ומקץ מאתיים שנה מצא בטולידיה הפילוסוף הגדול והמשורר
האלהי רבי יהודה בן שמואל הלוי את הרשימות
היקרות האלה, וברוח שירתו ובחרט האמינים שלו יצר מהן
יצירה נאה וקיימת מאז ועד היום הזה, הוא — ספר „הכוזרי“,
הכתוב ערבית ועברית וכולל את חמש השיחות על
דבר מהות אלהים ושלטונו בעולם, על מובן החיים ותעודות
ישראל בתור עם קגלה.

לוח המלים

שאינן שגורות בלשון, או שאין פרושן מדויק בסי
הבריות או שמחדשות לצורך השעה ובאו כהצעת

אלפון, בית אלפן — בית למוד התורה, „ישיבה“.
אספקלריה — ראי.

אפלטון — אחד מחכמי יון הקדמונים.

אפעה — מין גחש.

אפרכסת — כעין משפה, „עשה אָנוּ כְּאֶפְרַכְסֵת“ — הקָשִׁיב הַיָּסֵב.

אראל — מלאך.

אריח — חצי לבנה.

אריסטו — אחד מחכמי יון הקדמונים.

ארנוניה — מס

אשקר — שו, מתנת.

קבואה — צל, דמות.

בחון — מנגל צופים, בנן גבוה להשקיף מעליו למרחק.

ביצגץ — שם העיר קנסטנטיןפול בימים הקדמונים.

ביתן — בית מלך, ארמון.

גויל — קלף, עור מתקן לכתב עליו.

הינומא — מעין צעיף לכלה.

הרמס — אהר מאלו המצרים, שלפי האגדה נתן לאדם את

הכתב, הסדע והאמנות.

התעשת — גמלך בדעתו.

ח'יל — ראשי תבות: חקמינו וזרונם לברכת.

חונק (סין צפור), die Lerche, жаворонок, skowronek, l'alouette,

the lark

חליה — סין תכשיט, מחרזת אבני יקר.

כבושים — דברי מוסר.

כרפב — בעין זר לכלי.

קשות = קשות — סיני ירקות.

סגרעה — משקע, שקצרות.

מסגף — נל בשר מצום ועגוני הגוף.

מפרת — חקים ומצוות העוזרים סדור להזר.

מרא דאתרא — אדון המקום, נאמר על רב ונשיא בעיות.

מתבתא — ישיבה, בית לומדי תורה.

נחיל (המרים) — צרת (קבורים)

סיקרס — אָהר מַהֲרֵמִי יִן תִּפְן לֹוּגִים
סך — עֲדַת־לְוִי, קָהֵל רַב.
סלודיי־קדש — חֲרֵדַת קֹדֶשׁ.
סקור עין — סַבִּמְעִין.

פדחת — מַצַּח.
פטרון — אֲדוֹן.
פלחן — עֲבֹדַת אֱלֹהִים.
פלמוס — מְלַחֲמָה.
פרה — עוֹר חֵזָה שְׁעִירָה, אֲדָרַת עוֹר חֵזָה שְׁעִירָה.
פרפר — רָמַשׁ הָעוֹף, צַפְרַת כְּרָמִים.

צזירת — שַׁחַר, קַרְנֵי אֹזֶר.
צקלון — יִלְקוּט.
צזיף — אֶהֱל.

קולר — שְׁלֹשֶׁת; בְּדֻרְךָ הַהֲשָׂאֵלָה — אֲשָׁמָה.
קורים — כְּעִין חוּטִים דְּקִים מַעֲשֵׂה הַעֲכָבִי"ש.
קליזת — זְרַעוּנִים אוֹ אֲגוּזִים קְלוּיִים.
קצקע — תְּרֵם.

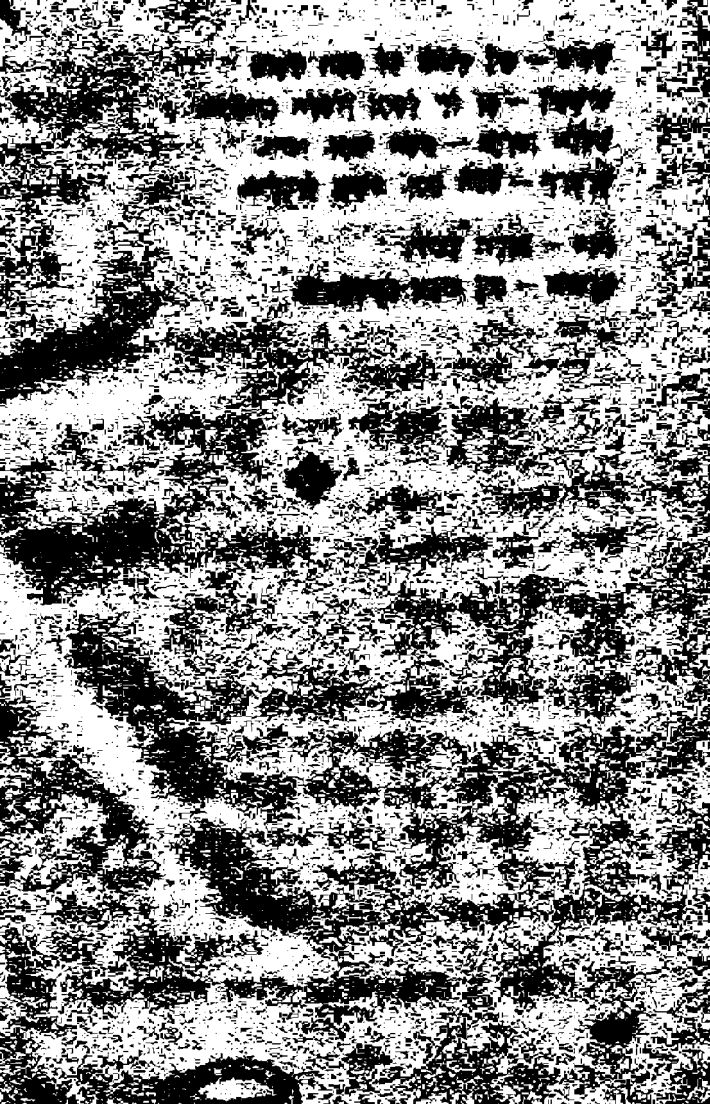
לב שרעפיו — רִיב מַחֲשָׁבוֹתַי.
רחב־גֵּרָם — רַחֵב עֲצֻמוֹת.
ריש גלותא — רֹאשׁ הַגּוּלָּה.

שָׁבִים — מִיֵּן קָשׁוּט עַל מַצַּח אֵשׁוֹ.
שׁוֹשָׁבִין — בֵּן לְזֵי לְחַתָּן וּלְפִלָּה בְּחַסְתָּם.
שָׁקֵל אֶמְרָא — מִשָּׂא וְחַתָּן, וּפְזִיחַ.
שָׁרְפָרֶף — כֶּסֶף קָסוֹ, מִשְׁעָן לְרִנָּלִים.

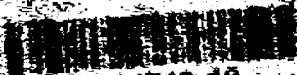
תָּגָא — אֲדָרְתַּת כְּבוֹד.
תְּרַבּוּשׁ — מִיֵּן כּוֹבֵעַ לְמִשְׁלָמִים.

UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE
FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION
WASHINGTON, D. C. 20535

1024749-10

בית הספר הממלכתי

בי"ח (אליאנס) לבנים

יבנה

הספרייה הלאומית

S 99 A 2944

שכנוביץ, זליג,

בממלכת כוזר היהודית :

C.1

1824749-10

